

S- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER ÚR 120.242/1947—III. SZ. ÉS
—III. SZ. RENDELETÉVEL NEVELŐI KÉZIKÖNYVÜL ENGEDÉLYEZTE.

TÁRSADALMI NEVELÉSÜNK KÉRDÉSEI

(SZABAD BESZÉLGETÉS)

ÍRTA:

BÉKI ERNŐ   KISS ÁRPÁD

TAKÁCS ISTVÁN

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROSI IRODALMI INTÉZET

ÁRA 12 FORINT

TÁRSADALMI NEVELÉSÜNK
KÉRDÉSEI

MTA
KIK

Pedag. O. 8404.

853169

TÁRSADALMI NEVELÉSÜNK KÉRDÉSEI

(SZABAD BESZÉLGETÉS)

ÍRTA:

BÉKI ERNŐ   KISS ÁRPÁD

TAKÁCS ISTVÁN

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROSI IRODALMI INTÉZET

MUNKATÁRSAK:

BÍRÓNÉ GRÁBER EMMA
BÓKA LÁSZLÓ
HANVAI VILMOS
MÉREI FERENC
SZERDAHELYI SÁNDOR

Felelős kiadó: Hegedűs Géza
Budapest székesfőváros házi nyomdája — 80415 .
Felelős vezető: dr. Mihálik Gusztáv

BEVEZETÉS

Az általános iskola **érvényes** és a középiskola készülő tanterve *szabad beszélgetés* összefoglaló címen heti egy órát irányoz elő a *mindennapi kérdések* tárgyalására. A tanterv közli egyes szóabajhető kérdések gyűjteményét : a szoktatással, az egyéni magatartással, az osztályban és az iskolában, mint közösségben való viselkedéssel kapcsolatos beszélgetések anyagára utal ; az egyes tárgyakat és tárgyköröket annak rendje és módja szerint a tanulók életkorához alkalmazza, osztályok szerint felosztja ; gondoskodik arról, hogy a tanulók fokozatosan szélesítsék ki látókörüket, hogy tehát az egyszer, egy életkorban elintézett probléma később, más életkorban újból előkerülhessen.

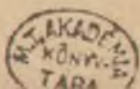
A kérdéseket mind a *nevelők*, mind a *tanulók* felvethetik.

Ez az első újítás, amelynél meg kell állni. Az eddig zárt, a külső élet jelenségeit gondosan átszűrő, azokat magától igen gyakran elhárító iskolai nevelésnek *szembe kell néznie a kívülről behozott kérdésekkel is*. Szembe kell néznie és állást kell foglalnia.

A második újítás nem kisebb jelentőségű. Az általános iskola tanterve *őszinte megnyilatkozásról, szólásszabadságon alapuló megbeszélésről, kölcsönös bizalomról* tesz említést, a nevelő tehát nem vonulhat vissza előre elkészített óratervének védelme mögé, nem térhet ki tekintélyének a gyermek és maga közé állításával valami elől, ami esetleg nem kényelmes : felelnie kell mint szakembernek és mint embernek.

Mindenki tudja, hogy haladó szellemű iskolák, egyes iskolákon belül haladó szellemű nevelők sohasem zárkóztak el a tanulókkal való ilyen foglalkozástól, az újítást azért hangsúlyozzuk, mert *intézményesen* a szabad és kötetlen beszélgetés először kap helyet magyar tantervben.

Kötetünk célja ezek szerint nem lehet más, mint az, hogy rámutassunk a *»mit«* és a *»hogyan«*, más szavakkal : a szabad beszélgetés *anyagának és módszerének* lényeges problémáira, azoknak megoldására. Az *anyag* természetéből következik, hogy a jelen és közvetlen jövő sokféleképpen megítélt, ellentéteket kiváltó, a demokráciára való nevelés szempontjából föltétlenül tisztázandó tárgyköreit emeltük csak ki : azokat, amelyek történeti nevelésünk egyoldalúsága, az utóbbi évek rosszirányú propagandája miatt sok esetben a nevelők előtt is bonyolódottakká váltak. Kötetünknek ezek a fejezetei tárgyilagos tudományossággal ismertetik az egyes felfogásokat és a nevelőre bízzák, hogy abból melyiket teszi magáévá. Előfordul sok esetben az is, hogy a fejezet szerzője kénytelen állást foglalni : ilyen esetben a kizárás elvét követve nyilván az az *egyetlen* felfogás, amelyet a demo-

kráciára való nevelés érdekében elfogadhatónak tart. Nem kell külön kiemelni, hogy minden szerző a saját álláspontját fejt ki és hogy a nevelőknek joguk, sőt kötelességük is a kritika.

Bővebben foglalkozunk kötetünkben azzal, amit *módszernek* neveznek: azzal az eljárással, amellyel célunk felé közeledhetünk. Annak szenteljük első fejezetünket, arra való tekintettel dolgozzuk fel számos további fejezetünket párbeszédese formában.

Az ilyen típusú könyveket a régi iskola *vezérkönyveknek* nevezte, a névnek megfelelően túlbőven és rendszeresen, a nevelői önállóságra semmit nem számítva dolgozták fel egy évnek vagy az egész iskolai tanításnak az anyagát.

Bármennyire is lényegesnek tartjuk a fokozatosságot és a hézagtalanságot, mégsem vállalkozhatunk kátészerűen megírt, hiánytalan és rendszeres *utasítások* szerkesztésére. Ezt egyrészt a tárgy természete nem engedné meg, másrészt az a felfogásunk, hogy nevelői erőfeszítés nélkül, — tehát az önállóságnak egy bizonyos foka nélkül — eredményesen nevelni nem lehet, legfeljebb önmagát ismételheti a nevelő évről-évre egyszerű és nem változó anyag közlése közben. A szabad beszélgetés vezetésére ilyen nevelő eleve alkalmatlan.

Kötetünkben tehát a nagy egységen belül részeket dolgozunk fel, súlyt helyezve arra, hogy a fiatal nevelő előtt még ismeretlen, a gyakorlott nevelőnek eddig követett módszere szerint esetleg szokatlan eljárásokat több oldalról bemutatva, tegyük hozzáférhetővé, és ébresszünk kedvet azok követésére.

Mindig örömről szolgál, ha könyvünket *elolvasása után* egyik-másik kartársunk azzal teszi félre, hogy ismert dolgokat talált benne, tehát fölösleges.

Mi kedvvel állítottuk össze új nevelésünknek ezt az első irányjelző kis munkáját: hisszük, hogy hamarosan mások is követik és eredményük minden tárgyat *szabad beszélgetéssé*, az alkotó munka lelkesen megtárgyalt óráivá emeli. A könyv egyébként négy részre oszlik. Az első az elméleti rész, az új nevelői magatartással kapcsolatos általános irányelveket közli; a második és harmadik rész a fontos, vagy gyakran felmerülő »mindennapi kérdések«-re ad gyakorlati választ. E második részben nagyobb betűkkel szedtünk a leglényegesebb tudnivalókat (amelyeket a 10—14 éves tanulókkal is közölni érdemes) és kisebb betűkkel a tárgyra vonatkozó részletesebb ismereteket, amelyek kevésbé lényegesek, vagy a téma kimélyítéséhez tartoznak és így magasabb értelmi színvonalat (a középiskolák felső osztályai) feltételeznek. A függelékként következő negyedik rész néhány olyan kérdést világít meg, amelyeket a nevelőnek a szülővel való érintkezéskor kell ismernie.

Kérjük kartársainkat, fogadják szeretettel munkánkat.

Budapest, 1946. novemberében.

A szerkesztők.

I. RÉSZ
A NEVELŐ MAGATARTÁSA

MÓDSZER ÉS EREDMÉNY

A *szabad beszélgetés* tanterve röviden utal a nevelői eljárásra, a követendő módszerre is: nyíltságot, őszinte szólásszabadságon alapuló megbeszélést ajánl. Nem kétséges, hogy tárgyunknak eredményessége a félelem- és gátlás nélküli kérdésfelvetéstől, attól a közvetlen, kölcsönös bizalmon megerősödött kapcsolattól függ, mely nevelő és tanulók, gyermekek és gyermekek közt lassan-lassan alakulhat ki csak. Az sem lehet vitás az iskolai élet ismerője előtt, hogy a nevelő és tanítvány közti új viszony nem korlátozódhatik heti egy órára, hogy ennél fogva *a szabad beszélgetés óráján tanusított nevelői magatartásnak fokozatosan az iskola egész belső életét át kell alakítania.*

Nem végeznénk jó munkát akkor, ha mindjárt első fejezetünkben nem mutatnánk rá az intézményes nevelés egészét érintő fejlődés irányára, annak szoros kapcsolatára *a közösségi életéről alkotott megváltozott felfogással és a lélektan eredményeivel.* Szükségszerűen és kikerülhetetlenül más lesz rövid időn belül az iskolai nevelés külső képe, más lesz a társadalomé és megváltozott a fejlődő emberről eddig magunkban hordott homályos elképzelés is.

A szabad beszélgetés óráján alkalmazott nevelői módszer tehát nem elszigetelt jelenség az új iskola életében: egyszerűen *itt* számolunk le először azzal, ami volt és készülünk fel arra, ami lesz. Éppen ezért az új nevelői magatartás kérdését röviden a maga egészében vizsgálat tárgyává tesszük, bemutatjuk társadalmi és lélektani oldalát: az összefüggések belátása után könnyű lesz magatartásunk szabályait a szabad beszélgetések óráira is összefoglalni.

A nevelésnek a közösségi élet formájától való függőségére térünk ki mindjárt kezdetben; jól kell látnunk *a tekintélyi iskola* minden lényeges jegyét, hogy élénken emlékezetünkben élő hibáiba magunk bele ne essünk.

Felelünk tehát arra a kérdésre: *mi is a tekintélyi iskola?*

»TÖRJÉTEK MEG A GYERMEK AKARATÁT...«

Olyan intézményt kell rajta értenünk, amelyet a tekintélyi államhoz hasonlóan az érdekeltek bevonása nélkül, őket magukat figyelmen kívül hagyva, vezetnek, ahol tehát az igazgató a felsőbb hatóságnak, a nevelők

az igazgatónak, a tanulók pedig a nevelőknek teljesen ki vannak szolgáltatva.

A neveléstörténet hosszú ideig csak ilyen iskolákat ismer.

Mind a szerzetesi, mind a külsőleg autonómiával kormányzott protestáns iskolák igazgatója *uralkodik* az osztálytanítókon, *kormányozza* őket, mint ahogy korlátlan hatalmú uralkodó irányítja alattvalóit. A rendtartások, a kapott szabályzatok és utasítások szem előtt tartásával olyan hatalmat gyakorol, melyet legfeljebb saját érdekei mérsékelnek (például az, hogy zsnoki magatartása miatt jó osztálytanítói ne hagyják el). Tanulmányi téren ugyanilyen teljhatalma van, előírja, hogy mit és hogyan kell tanítani, sőt legtöbb esetben az osztálytanítókat is maga válogatja ki. Az osztálytanítóknak legfőbb erényük az alázatosság és engedelmesség felfelé, a nevelői pályán való megmaradás feltétele pedig a szolgálatkészség és az igénytelenség. Aki ebbe a rendszerbe beilleszkedni nem tudott, azt hamar elbocsátották.

A nevelői élet nyomorúságos, önállótlan, teljesen kiszolgáltatott állapota tárul fel minden olyan munkából, amely a tanítóság és tanárság helyzetének történeti kialakulásával foglalkozik.

Hozzá kell még tennünk, hogy a kezdetleges laikus iskolák az egyházi iskolák színvonalát még csak meg sem közelítették, legtöbbször hibáikban egyeztek azokkal.

Természetes következménye volt mindennek, hogy nevelői hivatást ilyen feltételek mellett — a nagy kivételektől eltekintve — csak silány emberek fedeztek fel magukban, azok pedig kiélték magukat a nekik kiszolgáltatott gyermekek lelkének kerékbetörésében. *Barankay Lajos* írja a renaissance-kor végéről: »*A viszonyok annyira elfajultak, hogy a bűrség súlyos testi sértés miatt nem egy esetben kénytelen megbüntetni az iskola-mestert . . . Sajnos, arra is volt eset, hogy a tanuló a verés következtében néhány nap mulva meghalt . . .*« Közismert *Saint-Simon* emlékirataiból és *Konrad Ferdinand Meyer* elbeszéléséből (*Die Leiden eines Knaben*) XIV. Lajos marsalljának, *Boufflersnek* esete a jezsuitákkal: fiát egy rendi sérelem miatt — melyet állítólag az apa követett el — kegyetlenül és igazságtalanul folytonosan mellőzték, egyszer pedig úgy megkorbácsolták, hogy a fiú az elszenvedett testi-lelki megalázás következtében néhány nap mulva meghalt.

Goethe, *Comenius*, *Andreä*, *Montaigne*, a fejlődésük történetét elmondó magyar írók egyaránt kiemelik a régi iskolának és a régi nevelőnek embertelen bánásmódját, önkényes, kegyetlen, a gyermeket indulatainak kiszolgáltató magatartását. *Bethlen Miklós* írja emlékirataiban: »*Második mesterem volt Fogarasi Mihály, ki nem régen még él vala szép nagy vénségben és esperességben . . . ez a Fogarasi rettenetes rútol vert, henyéltetett, amint ezt szokták mondani vagy nevezni ; mert hanyattán fektetett a földre, fejemet,*

két kezemet, lábomat feltartatta vélem, hol egyik, hol másik talpamat csapta a lapockával, hol fejemet a háromágú lapos korbáccsal, hol féllábra állított köre . . . ezt pedig nem az én tanulásomért vagy latorságomért, hanem maga bolondságából cselekedte csak . . .»

A XVII. században vagyunk és nem közönséges ember fiáról van szó, hanem olyan nemes emberéről, akinek módjában volt fia mellé több külön nevelőt fogadni.

A mai nevelő számára érthetetlen és lesújtó nevelési állapot egészen szorosán együtt halad az államokon és egyházakon belül érvényesülő kevésbé vagy többé felvilágosult abszolútizmussal és talán a John Wesley féle magatartást meghatározó szabályban fejeződik ki a legerthetőbben: *»Törjétek meg gyermeketek akaratát, ha azt akarjátok, hogy ne vesszen el. Törjétek meg, míhelyt ki tudja magát fejezni, sőt még annak előtte. Kényszerítések parancsaitok teljesítésére még akkor is, ha tízszer egymás után kell megostoroznotok. Törjétek meg akaratát, hogy lelke élhessen.»*

A tekintélyi állam és egyház számára való *betörés* szégyenletes formáit a gyermeki lélek teljes nemismerése mentheti csak; csak a rossz hajlamoknál is nagyobb tudatlanság láttán értjük meg, miért kell az emberiség nevelésének csaknem egész történetét a fejlődő lelkeken elkövetett sérelmek sorával azonosítani.

A társadalom és a társadalmon belül az ember felszabadulása csigalassúsággal módosította a hagyományos nevelői eljárásokat. A tekintélyi állam nagyon sok helyen felbomlott már a nélkül, hogy a tekintélyi iskola teljesen megszűnt volna; olyan államokban pedig, mint Magyarország, ahol a legutóbbi időkig látszatönkormányzatok leplezték a tekintélyi állam sértetlen megmaradását, a tekintélyi iskolák is megtalálták a maguk emberibb formáját.

Fejezetünk nem adhatja a probléma teljességét: beérjük tehát azzal, hogy a tekintélyi iskolát úgy mutassuk be, ahogyan magunk megismertük és ahogyan néha ma is találkozunk vele.

EMLÉK A TEKINTÉLYI ISKOLÁBÓL.

Egyik délkeletmagyarországi városunk nagymultú gimnáziumában vagyunk az 1920-as évek körül. Negyvenketten ülünk egymás mellett és egymás mögött a tanterem padjaiban. A zárt ablakok kirekesztik az iskola lábánál folydogáló patak csobogásának állandó zenéjét, az életnek hangokban érzékelhető örök megújulását: a koranyár csak a patak tulsó partján emelkedő hegy fájnak napsütötte zöldjét küldi be üzenetként a feszülten várakozó hegy emberek közé. Az osztályterem első felében kopott asztalt emel fel oltárszerűen a széles dobogó. Mellette hosszú cédulával és ceruzával a kezében vékony fiú figyelve irányítja a csöndet. Kevés

dolga akad: mindent jelenteenie kell és mindenért, amit nem jelent, neki kell bűnhődni. Nincs lehetőség a cinkosságra, az osztály védi felügyelőjét és a felügyelő az osztályt, de a rendbontót sem az osztály, sem a felügyelő nem tudja megóvni.

A tanár, akiből már csak nagy sárgás bajusz és hatalmas tenyerek térnek vissza emlékként, természetesen mozog a némaságban. Saját hangján és féléo gyermekfeleleteken kívül nincsen is semmi zaj. A padokról nem esnek le a ceruzák és a rendszerint hátratett kezekkel ülő tanulók nem húzzák vissza lábukat a padlón. Az irkát is csak vigyázva lapozza egyik-másik, hogy szemével kövesse a táblánál folyó munkát.

Az óra első időszakában felelés van. Aki a nevét hallja, felkapja füzetét, kisiet a táblához és bevárja a parancsot: »Lássuk az első példát!« És látjuk és halljuk az első példát. A felelő ír és beszél, a többi negyvenegy figyel. Senki sem követheti ceruzával a kezében a számológót: a hibásan megírt feladatnak hibásan kell az irkában maradni. Csak így lesz igazságos az osztályozás.

Azután magyarázat kezdődik. Az új anyagot a tanár gondosan elmondja, háttal az osztálynak maga számol és jegyez a táblán: bemutatja a tételek alkalmazásának módját is. Kínos percek ezek, mert hol a feladat kijelölése közben, hol a műveletek elvégzésénél felhangzik a »folytassa Kovács«, »folytassa Kiss« parancs: a tanár így ellenőrzi a figyelem állandóságát. És Kovács vagy Kiss nem mindig folytatja... Nem érti, elmaradt az írásban, másra gondolt... Ilyenkor a tanár megfordul, leteszi a krétát, az akadozó tanulóhoz megy és lefolyik a következő párbeszéd:

- Figyeltél-e?
- Nem.
- Aki nem figyel, mit érdemel?
- Büntetést.
- Te megérdemled a büntetést?
- Igen.

Ezután megindulnak a nagy kéz tompa ujjai: a hajhúzás a halántékon és a fülek tájékán kezdődik, fűrgén halad felfelé, míg két oldalon kipirosulnak a nyomok. Majd — és ez a szertartás egyetlen bizonytalan része — egy vagy két hatalmas nyakleves zárja le a büntető akciót. Egy óra alatt 2—3 eset a rendszeres. A *betörés* előtt — az első osztályban — sokféle felelettel próbálkozott meg minden osztály, de a következők csak súlyosabbak voltak. Így inkább behódoltak a tekintélyes és tiszteletreméltó tanár úr eljárásának. A bőrig kopaszra nyírt fejek száma nőtt csak nagyra a tanár úr irányítása alatt, a leborotválás akkor még nem volt divat.

Ugyanabban az iskolában a természetrajz tanára soha tettelegességre nem vetemedett, de noteszével egész rémuralmat gyakorolt a lelkeken.

Az egyszer beírt jegy vagy pont végigkísérte a gyermeket egy esztendőn keresztül; a kétszeri nem kedvező bejegyzésen alapuló vélemény pedig változhatatlan és felelhetetlen ítéletnek számított.

Később, 1925—26 táján, Pesttől nem is távoli gimnáziumban tűnt fel egy történelemtanár, aki évtizedekig rontotta a gyermekek idegeit ostoba és rosszakaratú osztályozásával, a tekintélyi iskolának ezzel a végső eszközeivel. Ezt meg kell említenünk azért, mert a notesz nem annyira az anyagtudás, mint a tanuló tekintélytiszteletének a mérője volt. És megtörtént a magyar kultúrfölelény éveiben nem is egyszer, hogy tanárunk év elején elkövetett, mosolygással elintézhető csínyeket bírálta el szigorú szavával: »A hazának tartozom azzal, hogy magát megbuktassam«. És meg is buktatta.

Alig hihető, hogy ezek az esetek, melyeket emlékeiből minden felnőtt ember bőségesen kiegészíthetne, tudatos nevelői magatartásnak lennének a jelei olyan értelemben, hogy a tekintélyi társadalom védelmezésének szándékát bizonyítanak. Nem lehet feltételezni, hogy ezek az alapján egyszerű és nem túlművelt nevelők az iskola és társadalmi rend szoros együttthaladását olyan mélységben látták volna, hogy nevelői eljárásukat ahhoz szabták volna. Kétségtelen azonban, hogy azáltal, hogy a nevelői hagyományokat tudatlanul és kényelemszeretethől átvették, hogy a tekintélyi iskola eszközeivel és módszereivel erőszakot követtek el a gyermeki fejlődésen, a tekintélyi államok kelleténél hosszabb fennmaradásának is tényezői lettek.

Mert mi is a tekintélyi iskola? — kérdezzük mégegyszer.

Egyszerűen az a nevelési rendszer, amely nem a gyermekből indul ki, nem a gyermek igényeit elégíti ki, nem a bontakozó élethez alkalmazkodik, nem arra törekszik, hogy a gyermekben rejlő hajlamokat, képességeket, lehetőségeket felszabadítsa és a társadalom számára termékennyé tegye, hogy tehát az érett ifjú minden szabadsága és teremtő ereje a társadalom folytonos megfiatalodásának legyen a tényezője, hanem fordítva: a már meglévőt, a kialakultat, a hagyománnyá merevültet egészen készen adja a gyermeknek és ifjúnak és mindenütt, ahol ellenállásba ütközik, vagy az ellenállás lehetőségét sejtí, minden eszközzel annak kiirtására tör. A *tekintélyi iskola* tehát *minden régi rendnek a támasza*. Hozzá tartozik ehhez még az, hogy az iskolát a gyermek nem érzi a magáénak, hogy folytonosan lázadzik az ellen, ami vele történik és csak külső eszközökkel, tekintélyi érvekkel, jutalommal és büntetéssel lehet feladatai teljesítésére rászorítani.

A sokféle parancsuralmi állam kormányzása sem történik másként.

TÖKÉLETLEN FELNÖTT VAGY TÖKÉLETES GYERMEK?

Említettük már, hogy a tekintélyi iskola fennmaradásának a társadalmi állapot hatásán túl *lélektani* okai voltak: a felnőttek valamennyire — legtöbbszörre közvetlen tapasztalásból — tudták, hogy mi hogyan folyik

le bennük és ha egyáltalában gondoltak tanítás és nevelés közben az anyagon és az erkölcsi szabályon kívül a *gyermekre* is, akkor azt csak magukhoz hasonlónak tudták elképzelni. Senkinek sem jutott eszébe, hogy a gyermek nem tökéletlen felnőtt, hanem tökéletes gyermek, hogy őt mint önmagában egész, *a mienktől eltérő lélektani törvényeknek engedelmeskedő lényt* állítsa magával szembe.

Leírunk néhány egyszerű tapasztalatot :

Aggódo szülő hajlik panaszosan síró *csecsemő* fölé : nyugalmat kíván teremteni a felzaklatott kis idegrendszerben. Egyik kísérletével a másik után vall kudarcot. Kitartása mind nagyobb indulatba hozza a kapálva hadonászó, duzzadt szemű, üvöltő kis lényt. Enyhülés nagyon ritkán áll be és a szülőben remény ébred. Már nem arra vágyik, hogy elérje célját, hanem hogy valami jelét észlelje annak, hogy kapcsolatot teremtett maga és gyermeke között. Pillanatok sem telnek el és a csecsemő a külső világ iránt teljesen közömbösen hajlik össze pólyájában újabb dühroham, nem enyhíthető szenvedés hatására. Hozzáférhetetlen és elérhetetlen a maga külön világában, idegélete a mienktől különböző pályán folyik le, meg kell állnunk lezártsága előtt, *gondosan figyelünk és tisztelnünk kell egy másfajta élet másfajta törvényeit.*

Ötéves gyermeknek két azonos nagyságú, külsőleg egyforma dobozt mutatunk és megkérdezzük, melyik nehezebb. A gyermek nem nyúl a dobozokhoz, eszébe sem jut, hogy felbecsülje és összehasonlítsa őket, hanem határozottan rámutat az egyikre : »Ez itt«. Ellentmondunk, erős-ködünk : »Nem próbáltad meg, honnan tudhatod?« A gyermek nem is érti az ellenvetést, tovább sem próbálja kezébe venni a dobozokat és kitart amellett, hogy az imént megjelölt doboz a nehezebb. Alig megszületett feltevését spontán meggyőződésként, megdönthetetlen hitként mondja ki, az ötletet bizonyíték és ellenőrzés nélkül igazságnak fogadja el. Ha Piaget szavaival — aki ezt a Binet—Simon-tesztet leírja — a logikát a bizonyítás művészetének vagy mesterségének mondjuk, akkor *ki nem egyenlíthető különbséget szegezhetünk le az ötéves gyermek és a felnőtt gondolkodásmódja között.* A gyermeknél sok, csak a korral eltűnő logikai hiba észlelhető.

A *8. életév előtt* a jobb és a bal szónak csak egyféle értelme van : az irányokat csak saját testéhez viszonyítva képes felfogni a gyermek. Csak a 8. életéven felül tudja megmutatni a vele szemben ülő ember jobb- és balkezét. Középtértékben csak a 11 éves gyermek tudja megjelölni három egysorban levő tárgynál, hogy a középső az egyiktől jobbra és a másiktól balra van. Hasonló zavarba jön a felnőtt, ha tíz-tizenéves gyermekeknek azt akarja megmagyarázni, hogy három kislány közül az egyik szőkébb, mint a másik, de barnább, mint a harmadik. A gyermek mindig oda tér majd vissza, hogy ez lehetetlen : ha szőkébb, akkor nem lehet barnább.

A neveléslélektan számos kiválósága próbálta meg az utolsó félszázadban rendkívül gazdag gyermeklélektani vizsgálatok eredményeit a nevelő számára is felhasználhatóvá tenni. Megfigyeléseik és kísérleteik számos részletet derítettek fel: egyszerűbbeket a gyermek, összetettebbeket és egészen bonyolódottakat a serdülő kor, az érés éveiből. Mind azt bizonyítják, hogy *a gyermek és ifjú zárt világokban élnek, amelyeknek sajátos törvényeik vannak.*

Mi történik akkor, ha ezeket a törvényeket nem ismerjük fel, vagy felismerjük ugyan, de nem tiszteljük? Mit érünk el, ha erőszakosan, idő előtt fegyelmezzük a csecsemőt, ha pálcával kényszerítjük az ötéves gyermeket, hogy felnőtt módjára gondolkozzék, ha nehéz viszonyulási és tájékozódási feladatokkal tesszük próbára a valamicskével nagyobb gyermek másfajta értelmét, ha belenyúlunk olyan fejlődő lelki világba, amely minden külső kényszerrel szemben a legérzékenyebb és legelzárkózottabb, ha lemosolyogjuk ifjak tervezgetését akkor, mikor fiatalságuk minden lehetőséget megvalósíthatónak varázsol eléjük? Minden bizonnyal sebeket ejtünk, nyomokat és nyomasztó emlékeket hagyunk hátra a jövőre. És ha továbbmenve erőszakkal, tekintéllyel, fegyelmi eszközökkel próbálunk hatást elérni, folytonos belső és külső összeütközések sorává tesszük a fejlődés és kiteljesedés szépnek nevezett éveit. Minden életkorban a gyermeket öljük meg azért, hogy magunkhoz hasonlóvá tegyük azt, ami tőlünk rendeltetésénél fogva, alkotánál fogva különböző.

A tekintélyi iskola tehát csak akkor tűnik el, az új iskola csak akkor születik meg, ha az iskolán belül *a társadalmi felszabadulással együtt végbemegy a gyermek emancipációja*, az egész iskolai életnek a gyermeki lélek törvényeihez való alkalmazkodása.

Hogy ez alapján mennyire egyszerű és mennyire a nevelő gyermeket óvó találékonyságán múlik, annak bizonyítására elég emlékezetünkbe idézni a figyelem biztosítására hozott rendszabályok egész sorát (mi egy matematika-tanár épületes eljárását ismertettük). Állítsuk szembe ezeket W. Jamesnek, a nagy amerikai lélekbúvárnak hallgatói számára adott praktikus tanácsával:

»Tanítványaik szórakozottak; egy utcáról felhangzó lármára hallgatnak, ez elég figyelmük elterelésére. Rendre utasíthatják őket és búzdíthatják arra, hogy ne törődjenek azzal, ami kint történik; ráirányíthatják érdeklődésüket a könyvre vagy a tanári magyarázatra. Már azzal, hogy éreztetik velük a felügyelet éberségét, elérhetik a kívánt hatást, de az ilyen módon romboló is, alacsonyrendű is. Mihelyt tekintetüket elfordítják róluk, a kíváncsiságukat izgató dolog rögtön úrrá lesz rajtuk és tanítványaik újból szórakozottak lesznek. Ha viszont egy szót sem szólnak az utca zajáról, hanem csevegéssel, vagy nagyon érdekes kísérlettel ellenhatást fejtenek ki, elfelejtik a figyelmüket elvonó, zavaró esetet: a nevelő ered-

ményt ér el minden erőfeszítés megkövetelése nélkül. Igen sok olyan érdeklődés van, amelyet egyébként tiltással nem is lehet megszüntetni.

Ezzel az utalással át is térünk közvetlen feladatunkra, az új nevelői magatartás körülírására, a *szabad beszélgetés* óráin követhető eljárás ismertetésére.

DEMOKRATIKUS NEVELÉS: IGAZMONDÁS.

Abból, amit fentebb elmondtunk, könnyen levonható következtetések adódnak.

1. A közösségi élet és a belső iskolai rend szoros kapcsolatának tényéből *a hagyományos iskolai fegyelmet továbbvivő tekintélyi iskola megszüntetésére, a gyermek életkorához alkalmazkodó iskolai önkormányzatoknak teremtésére kell először gondolnunk.*

2. *Az egész nevelésnek — az anyagközlésnek és a vele összefüggő értelmi nevelésnek, a főként az érzelmekre ható esztétikai és az akaratra ható erkölcsi nevelésnek — mindig a nyilvánvaló gyermeki és ifjú igényből, tehát a feltett kérdésből, a megmutatott szándékból kell kiindulnia.* Ez a követelmény távolról sem jelent nevelési anarchiát: minden tanterv és minden útmutatás a gyermeki lélek fejlődésének figyelembevételével rendezi el az anyagot, szabja meg a nevelési eljárásokat. A nevelőnek tehát az a feladata, hogy a nagy általánosságban jó anyagot és helyes módszert a maga helyén és idejében — a maga konkrét gyermekei között fogadja el munkája alapjául. Rajta múlik tehát, hogy kizárja a nevelői foglalkozásból a kényszert, hogy a gyermekeknek és ifjaknak soha ne legyen az az érzésük, hogy külső, a saját törvényeikkel ellentétes szabályoknak engedelmessé kellene válniuk.

3. *A nevelés — beleértve azt is, amit eddig oktatásnak neveztek — közvetítőként áll a felnőtt-társadalom és a felnőttektől örökölt javak és értékek, valamint a gyermekek és ifjak között, akik ebbe a társadalomba bele akarnak nőni, akik érdeklődésük és figyelmük legnagyobb részével ezen a társadalmon, a meglévő javakon és értékeken csüggnék: a gyermeki lélek tanulmányozása rávilágított és mind kimerítőbben rávilágít arra, hogy milyen korban mi iránt a legfogékonyabb a növekedő ember; megmutatta azt is, hogy nem minden ember fogékony minden iránt, hogy tehát már a gyermekkorban meg kell osztani az egyéneket és csoportokat, egyiknek ezt, a másiknak azt nyújtva, amit éppen kíván. Másrésztől a társadalom minden időben igen érthetően kifejezésre juttatja, hogy javai és értékei közül melyeket becsüli a legtöbbször, hogy milyen életformát helyez a többi fölé. Mindebből tisztán látszik annak a régi, de sokszor kétségbe vont tételnek az igazsága: *a gyermek tanulni akar, ha arra tanítják, amire kell és úgy tanítják, ahogyan kell.* A nevelés azért*

marad mindig egy kicsit művészet is, mert a sok tényező együttlátása, azokból a leggyakrabban egyetlen helyes út megállapítása az értelmi mérlegelésen kívül kétségtelenül intuíció dolga is.

4. Mindezek még általánosságok, tehát vonatkoznak minden idők minden gyermekére és ifjára. Tegyük hozzá még azt, amit *a mai gyermek és ifjú* jellemzésének végén egy előző munkánkban már megállapítottunk :

Az élet ma teli marokkal szórja mindenfajta benyomását a gyermek és ifjú felé. Az ifjú már korán, túl korán szembekerül a szemérmetlenül beléje hatoló valósággal : egyetlen kötelességünk nem az-e, hogy őszintén, tiszta szóval álljunk melléje és segítsünk neki nemesedő életének védelmezésében? Hogy ez nem történhetik felelőtlen félreállással, nem hazug elhárításával a tényekből folyó problémáknak, nem is olyan tilalmakkal, amelyeknek egyetemessé tétele a törvények megalkotóit hozná a legnagyobb zavarba, az az ifjúságnak a felnőttektől való eddigi elfordulásából bebizonyosodott . . . Az ifjúság gyengeség, az volt mindig . . . Ő lesz a legboldergabb, ha viszonya a felnőttekkel újból bizalmi alapra helyezkedhetik.

Íme tehát *a kérdező gyermeknek és a gyermeki és ifjúi kérdésre alaptított iskolának az aktualitása is*, miután lélektani megalapozottságát láttuk már.

Befejezésül ki kell emelni, hogy ellentétek közt vajdó társadalomban, az ellentéteknek könnyen a nevelői egzisztencia megsemmisítésével végződő feloldása idején nehéz feladat az őszinteség, a nyílt, gátlástól mentes állásfoglalás. A gyermek és ifjú pedig természeténél fogva nem nyugszik meg jelszavakban és gyakran ismételt frázisokban : ilyeneket a felnőttektől éppen eleget hall ; ha a nevelőtől nem kap többet, ha nem tényekkel győzik meg és nem meggyőző tényekkel érvelnek, ugyanúgy elfordul a nevelőtől, mint ahogy az egész ifjúság elfordult az utóbbi évtizedekben a felnőttektől. Minden kétség és minden veszély ellenére *sem marad más hátra a nevelő számára, mint bátran és felelősségének tudatában megmondani az igazat, illetőleg azt, amit legjobb hite és meggyőződése szerint igaznak vél.*

Mindez vonatkozik minden tárgyra és minden nevelői ténykedésünkre.

Fejezzük be fejtegetéseinket *a szabad beszélgetéssel*, a gyermekek és ifjak minden irányú tájékoztatásának órájával. Az eddig elmondottak után nem kell külön módszert ajánlani ennek az órának, de tudni kell, hogy az órát vezető nevelőnek egész különleges tájékozottságra van szüksége : felelnie kell a legkülönbözőbb kérdésekre, mindig *az igazat* kell mondania és úgy kell igazat mondania, hogy feleletében a kérdezők is a megnyugtató valóságot fogadják el.

Itt már túljutottunk azon, amit hasznavehető tanáccsal befolyásolni lehet, utalhatunk azonban a nevelő két mindenkori fegyverére, amelyeknek segítségével magára utaltságán segíthet : az egyik az *elmélkedés*, a másik a *soha be nem fejeződő tanulmány*. Ezeknek segítségével ott, ahol kívánatos,

magasabb síkra emelheti a mindennapi kérdéseket, bemutathatja a feszültségeket és kiegyenlíthetetlen ellentéteket kiváltó problémákat az emberi élet egészéhez mérve, folyton alakuló emberségünk jelentős vagy jelentéktelen mozzanataiként.

Az olvasó bizonyára hiánynak érzi, hogy — akkor, amikor a szabad beszélgetést a *demokráciára való nevelés* vagy átnevelés szükségességével is indokolták — eddig nem esett szó éppen a demokráciáról. Az iskolai élet ismerője azonban nyugodtan felelheti azt, hogy éppen a *demokráciára való nevelés iskoláját* írtuk le. A demokrácia nehéz életforma: a *demokratikus nevelés* pedig *problémákkal teli felszabadtása az ifjúnak*. Nem történhetik kész formulákkal és receptekkel, csak új nevelői magatartással. Nem történhetik egyszersmindenkorra, hanem minden nemzedékkel előlről kezdi az érte folytatott harcot a nevelés. És csak az ilyen nevelés teremtmény, csak az ilyen nevelői munkára képes egyén ment Bernard Shaw különös ellentétének ítélete alól: »Aki tud: teremt, aki nem tud: tanít!«

GYERMEKEK EGYMÁS KÖZT.

A »gyermek« szót könnyen leírjuk, valahogy úgy, mint a »felnőtt«, az »ifjú«, a »fiú«, a »lány« szavakat is, pedig ami vonatkozik az egyikre a gyermekek közül, az nem föltétlenül érvényes a másokra. Alig lehetne lemérni, hogy vajjon a 4 és 12 éves gyermek közti különbség nagyobb-e, vagy a 16 éves ifjú és 40 éves ember közötti? Amikor tehát együtt játszó, dolgozó, beszélgető gyermekekről szólunk, akkor előre feltételezzük, hogy nagyjában egy korosztályhoz tartoznak és hogy a fennálló egyéni különbségek ellenére léteznek minden gyermeknél egyező sajátságok is.

A gyermeki és ifjúi közösségek — kis csoportok, baráti körök, bandák — létrejönnek a felnőttek beavatkozása nélkül is: az ilyen önkéntes társulások megfigyelése szolgáltatta a gyermeklélektannak az iskolai életben is gyümölcsözően kiaknázható eredményeket. Ezek közül ismertetünk néhányat.

Az első az, hogy a gyermeki együttélésnek a feltétele is *bizonyos szabályok tiszteletben tartása*. Az a gyermek, aki a játékszabályokat még nem ismeri (társasjátékoknál a 4—6. életév hozzávetőleg), társaságban is *magában* játszik, mint ahogy a társalgásban is csak saját gondolatát követi és valójában monológizál. Elég hosszú átmeneti időre van szüksége, hogy mind a játékban, mind a beszélgetésben levetkőzze egocentrizmusát, hogy ne a saját ügyességét, készségét fejlessze, hanem felfedezze a *társadalmi* örömet. Minden nevelő megfigyelheti a nagyobb gyermekek közt a saját szabályai szerint magának játszó kicsit, vagy a minden közös beszédtema nélkül folyton beszélő apróságokat és szembeállíthatja őket a játékszabályokra féltékenyen ügyelő, egymás érveire váró és azokra válaszoló nagyobb gyermekekkel.

A gyermekek közötti *szabályok* általában kétfélek: olyanok, *amelyeket maguk alkottak és fogadtak el* és olyanok, *amelyeket a felnőttek kényszerítettek rájuk*. Természetesen kor szerint a kisebbek támaszkodnak teljesen a kívülről jövő parancsra, bizonyos mértékben a kor a felszabadulás mértéke. A szabályok átvétele nem mindig tudatos: a gyermek belenő a játékba, hiányzó egyenrangú társ helyett gyakran a nagyobbak kisebbel

pótolják az ürt, ilyenkor megmagyarázzák teendőit, korholják, kinevetik, ha nem váltja be a beléje helyezett bizalmat, gyakoriak a játékszabályok körüli veszekedések, amelyekből tanul stb.; segít a közös játékban való részesezés öröme, ami annál bizonyosabb, minél ügyesebb — egyébként nem választják be —, a hiúság, az irigység és sok más hiba is. A felnőttektől eredő szabályokat a folytonos gyakorlás és ellenőrzés alakítja át megszokássá.

A már összeszokott csoport belső összetartozása kifelé *csoportönzessé* válhatik: barátságtalanul fogadja a jövevényt, neveltségessé teszi a szokatlant, ellenséges érzülettel viseltetik más csoportokkal szemben. Következményeiben különlegesen súlyos ez a viselkedés a kisebbségi érzéssel terhelt gyermekekkel szemben, akiket a neveltségességtől való félelem, egy meglevő, vagy vélt gyengeség tudata — túlnagy, túlkicsi természet, aránytalanul ítelt testrész, beszédhiba, lassú gondolkodás, szépséghiba stb. — eleve bizalmatlanná és félenkké tesz mások társaságában, akik ennél fogva igen hajlamosak antiszociális magatartásra. Az önéletrajzok bővelkednek az ilyen részletekben:

»Nagynak ítelt orrom, amely miatt környezetem gúnyolt, sokáig félenkké tett.«

»Nagyfokú rövidlátásom, ami társaimnak sok tréfára és beugratásra adott alkalmat, növelte félenkségemet...«

»Közönség jelenlétében mindig túlnagy alakomra gondoltam, ami kirívó volt társaim között...«

»Rosszul fejeztem ki magamat, félve kezdtem beszélni és minden biztonságomat elveszítettem beszéd közben... Nem éreztem magamat a társaság egyenrangú tagjának...«

»Amikor tisztába jöttem azzal, hogy dadogásom megkülönböztet a többi embertől, és fájdalommal láttam, hogy környezetemben mindenki könnyedén és minden nehézség nélkül fejezi ki gondolatait, kivételes esetnek, az egyetlen dadogónak véltem magamat az emberek között. Ez a gondolat kimondhatatlan szomorúsággal töltött el, elveszítettem vidám gondtalanságomat, régi bátorságomat, aggodalmaskodó és félenk lettem.«

Természetesen érvényesülni akar a *csoporton belül is minden egyéni rossz hajlam*: irigység, féltékenység, hatalomvágy, bosszúvágy, megátalkodottság; ilyen hibák elleni küzdelem állandó színtere a gyermeki és ifjú csoport, a gyermek szocializálódásának egyik leghatásosabb tényezője. A hiba ugyanis minden körülmények között a gyermek által elfogadott — akár tekintélyi, tehát felnőttektől eredő, akár saját maga által kidolgozott — szabályok megsértését hozza magával, kiváltja a közösség önvédelmét. A gyermeki igazságszolgáltatás, vagy a gyermeki hazudozás bonyolított összefüggéseinek tanulmányozása meggyőzően mutatja, mennyire egyezők a tények egyes vonatkozásokban és hogy a tények megtétele

mennyire változó életkorok szerint. Egy elég megbízhatónak tartható táblázat szerint nagy általánosságban körülbelül a 9. életévig tart az átvett szabályok kritika nélküli tisztelete, majd átmeneti idő következik, amely a szabály megsértése esetében fokozatosan kezd az együttműködés (kooperáció) lehetetlenségével, az egyenlő elbánás szükségességével érvelni, míg minden szabálysértés esetében a gyermek értelmi fejlődésével párhuzamosan az igazságosságnak és a szolidaritásnak, mint a társadalmi együttélés feltételeinek felismerése el nem következik.

Iskoláinkban az osztály jelentette a sok vonatkozásban közösségnek felfogható egységet. Az önkéntes csoportosulásnál jóval nagyobb létszám (normális esetben is 35—40, sokszor azonban ennél is nagyobb), a felnőttéltől előírt nevelési célok, a tőlük a gyermekek megkérdése nélkül használt nevelési eszközök, sok egyéb tényező — pl. az egyhuzamban hosszú munkaidő — különleges társadalommá kovácsolja össze az egy életkorú gyermekeket, ebben a társadalomban azonban a felnőttek, a nevelőnek jelenléte már nélkülözhetetlen.

Az a néhány rövid megállapítás, amit a fejlődéslelektan gyermek-szociológiai eredményeiből ismertettünk, elégséges talán ahhoz, hogy a gyermek megismerésének szükségességét bizonyítsa. A szociális igény minden életkorban más alakban jelentkezik, a szabályoknak minden életkorban más módon kell elfogadhatóknak lenniök.

Ha a közösségi életformát felnőttek államformáinak nyelvére fordítjuk, akkor nagyjában a fenti megállapítások alapján a 9. életévig »a felvilágosult abszolutizmus« felel meg a gyermekeknek, ez lassan az »alkotmányos királyságnak« ad helyet, végül a 12. életévtől kezdve fokozatosan lehet áttérni »a köztársasági« formára: a *diákönkormányzatra*.

Csak a gyermeki lélek ismerete mutathatja meg a nevelőnek, hogy a közösségi erényeket hogyan aknázhatja ki az osztály érdekében és hogy milyen módok és eszközök kínálóznak az egyénre és közösségre, néha a nevelőre nézve is kellemetlen hibák és rossz tulajdonságok kiküszöbölésére.

A NEVELŐ A GYERMEKEK ÉS IFJAK KÖZÖTT.

Minden együttélésnek, tehát a gyermekek közösségi életének alapfeltétele is *bizonyos szabályok tiszteletben tartása*. Ilyen szabályok nélkül a legegyszerűbb társasjáték is lehetetlen, és elképzelhetetlen az iskolai nevelőmunka is. A *fegyelem* kérdésének felvetését jelenti ez a megállapítás, amellyel azonnal szembe kell nézni, mihelyt céltudatosan akarunk csoportunkkal vagy osztályunkkal akár játékosan, akár komolyan munkát végeztetni.

Nem kétséges, hogy a szülő vagy a nevelő minden nagyobb nehézség nélkül rá tudja kényszeríteni a kisebb gyermeket akarata teljesítésére, a tőle megkövetelt szabály betartására. Említettük röviden, hogy az iskolai életformának a 9—10. életévig a »felvilágosult abszolutizmus« állapotában lehet megmaradni, mivel eddig a korig tart az idősebbnek, a »mindentudó felnőttnek« kritika nélkül való engedelmesség. Nyomatékosan *felvilágosult*, tehát gyermeket ismerő, a gyermek fejlődésének szempontjait maga előtt látó vezetésről lehet csak szó, ha nem akarunk ennek a kornak a végén megoldhatatlanul nehéz helyzetbe kerülni. A gyermek engedelmes, tetszeni akar az idősebbnek, a felnőttnek: közben azonban a maga módján valamilyen ítéletet alkot a felnőtt parancsairól, saját magatartásáról. Mi történik akkor, ha következetesen minden cselekedetét másképpen ítélik meg, mint ő maga, vagy ha ugyanazt a cselekedetét hol dicsérően kiemelik, hol rosszalva kijavítják? Mi történik továbbá akkor, ha a szülők szabályai ellentétesek az iskola szabályaival s ezek tovább a gyermeki közösségével? Nyilvánvaló, hogy hosszabb vagy rövidebb ideig tartó korszakban a gyermek aláveti magát, elfogadja az igazságtalan ítéleteket is, teljesíti egymással ellentétes szabályok parancsát is. Az igazságtalanságot, az összeférhetlenséget azonban nagyon hamar kezdi érezni, meginog a bizalma, elvesz a biztonsága. Nem következik be tehát az első gyermeki években kritika nélkül követett szabályok lassú megszokássá válása, helyeslése; a gyermek nem válik a szülő és a nevelő segítőtársa a szabályok betartásában és betartatásában; a legjobb esetben az engedelmesség marad meg, a szabálynak a jobb meggyőződés ellenére való kötelező betartása.

Mennyire ellentétes eredményhez vezet a gyermek fejlődésével, véleményével, belső meggyőződésével mindig számoló, azzal összhangban alakuló világtrend! Miként a játékban, úgy a komoly iskolai munkában is, a szülőkkel való együttélés közben is lassan a rokonszenvnek, bizalomnak, kölcsönösségnek, a szolidaritásnak mind tudatosabbá váló erkölce érvényesül. Ez a második út vezeti a gyermeki közösséget a nevelő irányítása alatt álló »alkotmányos monarchián« át a »köztársasághoz«, az *autonómia* felszabadult állapotához.

*

Példaképen mintát adunk arra, hogy az általános iskola szabad beszélgetéseinek tantervében

»AZ ISKOLA SZOKÁSAI ÉS SZABÁLYAI«

címen felvett anyagrészt hogyan lehet megtárgyalni.

NEVELŐ (*miután megállapítja, hogy az ültetést előzetesen elvégezték*): Milyen óránk lesz most, Kovács?

KOVÁCS: Szabad beszélgetés.

NEVELŐ: Mit gondoltok, fiúk (lányok), azt jelenti ez, hogy mindenki összevissza szabadon beszélhet, akkor amikor akar és azt, amit akar? Mi a véleményed, Nagy?

NAGY: Nem tudom.

NEVELŐ: Gondolkozzunk, mi volna, ha valóban mindenki egyszerre azt mondaná vagy kiabálná, amit akar? Megértenék egymást? Na, Szücs?

SZÜCS: Nem. Ha mindenki beszélne, nem hallanók, hogy ki mit mond.

NEVELŐ: És fontos, hogy halljuk és értjük egymást? Miért akarsz te hallani, vagy megérteni, amit mondok? Miért vagy kíváncsi arra, amit barátaid mondanak?

TAKÁCS: Ha nem tudnók, hogy a tanár úr mit mond, nem tanulnánk semmit.

NEVELŐ: Jó. Szóval azért jöttök az iskolába, mert tanulni akartok. Van-e valaki, aki nem azért jött ide? Nyujtsa fel a kezét gyorsan . . . Senki. És mit gondoltok, én miért vagyok az iskolában? Mit tennél, Jónás, ha azt mondanám, gyere ki, állj ide a helyemre és taníts, én pedig leülnék a te helyedre és figyelnék?

JÓNÁS: (*valószínűleg nem tud felelni a kérdésre*).

NEVELŐ: De azt tudod, hogy a tanító vagy tanár mit csinál?

JÓNÁS: Tanít.

NEVELŐ: Helyes. Szóval ti eljöttök az iskolába és tanulni akartok, én pedig eljövök és tanítani akarok. A többi tanító (tanár) is eljön és tanítani akar. Én tehát segíteni akarok nektek, ti segíteni akartok nekem. Ki tudná megmondani, hogy mielőtt bármíhez hozzákezdénénk, miben kell megállapodni? Mit kell elfogadni nektek is, nekem is?

Látom, nem értitek a kérdést. De mindjárt megértitek: Kovács, Farkas és Szücs kimennek golyózni. Kovács és Farkas letesz két-két golyót, Szücs felkapja őket; erre Kovács és Farkas újból letesz két golyót, Szücs felemeli és zsebre rakja ezt a két golyót is. Lehet így játszani? Mi a véleményed, Szücs?

SZÜCS: Nem lehet. Nem marad golyó, de a játékszabályok . . .

NEVELŐ: Kovács és Farkas vonalat húz és a golyókat mindig a vonaltól löki ki. Szücs nem figyel a vonalra, egészen közel megy a golyókhoz és onnan mindig eltalálja őket. Így mindig ő nyer. Helyes ez, Veres?

VERES : Nem, szabályszerint mindenkinek egy távolságból kell kilökní a golyót.

NEVELŐ : Kovács és Farkas pontosan szeretnének célózni, de Szűcs mindig meglöki őket, így mindig messze gurul a golyó a céltól. Helyes ez? Tetszik neked az ilyen játék, Farkas?

FARKAS : Így nem lehet játszani. A játékszabályokat mindenkinek be kell tartani.

(... Jöhetnek példák más játékokból is ...)

NEVELŐ : Mit gondoltok, a tanulásnak nincsenek-e ilyen szabályai és tovább annak, hogy ennyi fiú (lány) együtt jól érezze magát, nincsenek-e szintén szabályai? Ha nagyon jól figyeltetek, egyet már ki is mondtunk az óra elején. Melyik volt az?

GÁL : Hogy mindenkinek nem lehet egyszerre beszélni.

NEVELŐ : Így van. De vannak más szabályok is. Mit gondoltok, Kiss miért ül az első padban és a hosszú Szitnyai miért ül az utolsóban?

KELEMEN : Azért, mert a nagyok hátulról is látnak ...

NEVELŐ : Mi történnék, ha Kísst a hátulsó padba tenném és eléje ültetném Szitnyait? Lássuk, Bereczky?

BERECZKY : Szitnyai eltakarná a hátával Kísst.

NEVELŐ : A nagyság szerinti ültetést tehát mind helyesnek találjátok? ... Kiss és szomszédja álljon egymás mellé! Lám, egyik magas, másik alacsony. Rossz az ültetés. Hogyan segítenél rajta, Virág?

VIRÁG : Deák rövidlátó, azért ül az első padban.

NEVELŐ : Szóval a nagyság szerinti ültetés csak akkor helyes, ha senkinek bajt nem okozunk vele. Most tovább kérdezek. Mikor van vége az órának? Honnan tudom, hogy be kell fejeznem a tanítást?

DEÁK : Óra végén cseppetnek.

NEVELŐ : Természetes, cseppetéskor én kimegyek és ti bent maradtok az osztályban. Így van, Kardos?

KARDOS : Nem, nekünk is ki kell menni.

NEVELŐ : Nyilván ez is szabály. Helyes-e az, hogy ti is kimentek cseppetés után stb. stb.

Így beszél meg a nevelő az iskolai szokásokat (*szellőztetés, lábtörölő használat, a tanulóknak egymással való viszonya, a pontosság fontossága, a munkához szükséges fegyelem és önfejűelem stb. stb.*), mindenütt törekedve arra, hogy a tanulók belássák, hogy együtt élni és dolgozni nem lehet a szabályok, a helyesnek elfogadott eljárások betartása nélkül.

Az órát a következő összefoglalás fejezheti be (*10 éves korban*) :

NEVELŐ : Eljutottunk tehát oda, hogy kölcsönösen helyesnek fogadtunk el szabályokat. Ezeket én betartom, kérek titeket is, hogy tartsátok be. Valahányszor úgy látjátok, hogy nem tartom be a szabályt, szólhattok. Megmondhatjátok azt is, hogy a véleményetek megváltozott és egyik vagy másik szabályt már nem tartjátok jónak. Csak egyet nem tehetünk, mi az, Veres?

VERES : Hogy össze-vissza viselkedjünk, hogy minden további nélkül megsértsük a szabályokat.

NEVELŐ : Így van. Minthogy ma én vetettem fel a kérdést, a következő alkalommal rajtatok a sor. Ti mondjátok meg, miről beszéljünk. Aki a legérdekesebb kérdést veti fel, az kezd, de megállapodtunk abban, hogy tanulni akarunk, tehát csak olyan kérdésről beszélünk, amelyből mindenki tanulhat valamit.

Mondtuk, hogy az ilyen modorban folytatott társalgás a 10 év körüli gyermekeknek felel meg, itt kezdődik az »alkotmányos monarchia« és itt kezdi munkálni a nevelő, elsősorban az osztályfőnök és a szabad beszélgetés tanítója vagy tanára a közösségi önkormányzatra való előkészítést. Ez egyelőre nem áll másból, mint a *közösségi szabályok tudatosításából*, annak a készségnek kifejlesztéséből, amellyel a tanulók a helyesnek ismert szabályhoz, a közösen elfogadott rendhez alkalmazkodnak. A nevelés itt nő ki a szoktatásból. Ilyenkor a nevelő még nem számíthat a tanulók tevékeny önellenőrzésére, neki kell jutalommal és büntetéssel, korholással és dicsérettel a gyermekek meg-megingó határozottságán lendíteni. De vigyázzunk, hogy a jutalommal és a büntetéssel, a dicsérettel és a korholással meg ne zavarjuk a szabad beszélgetéshez nélkülözhetetlen fesztelen viszonyt és harmóniát. Közben — mint mondtam — a nevelő minden igyekezetével

az önkormányzatot

készíti elő.

Hogy történik ez?

Az általános iskola hetedik osztályában vagyunk, 12—13 éves gyermekek a tanítványaink. Kezdődő önkormányzat ügyel az iskolai rendre, amely azonban még igen gyakran rászorul a nevelői támaszra. Ilyenkor az igazgató a szabad beszélgetés tanárának adja ki az esetet, hogy az osztályban megtárgyalják. Az iskola előzetesen úgy határozott, hogy a moziba járást a délutáni órákban megengedi, ha a darab a tanulók életkorának megfelel. Hetenként új darab van, ezt az iskola egyik tanára mindig megnézi, véleményt nyilvánít és véleményét a döntéssel együtt minden osztály önkormányzati szerve megkapja. A vélemények körülbelül ilyenek:

»Nagyon gyenge, magyarnyelvű vígjáték. Rossz, műtermi felvételek, ízlésrontó zene, közepes játék. Nem ajánlom.«

»Szórakoztató, de nem tanulságos történet, nagyon szép felvételek a téli Alpesekről. Megtekinthető.«

»Az emberi szenvedés megrázó rajza. Művészi játék. Iskolás korban még korai. Nem ajánlom.«

A véleményekben a mozit látogató nevelőnek mindig becsületesen kell értékelnie; a gyermek lássa, hogy akkor sem akarják félrevezetni, amikor a mozi látogatásától eltiltják.

A fegyelmi eset: meg nem engedett darab megtekintése. A gyermeket a szülők vitték moziba. Egyik legjobb tanulóról van szó.

A háromtagú önkormányzati bíróság döntött: a tanuló nem vehet részt a legközelebbi kiránduláson és évvégén nem kaphat jutalomkönyvet.

A tanuló a büntetést szigorúnak tartja, apja az igazgatónál kért enyhítést.

A DIÁKÖNKORMÁNYZAT.

A szabad beszélgetés óráin készíti elő a nevelő az ifjúságot az önkormányzatra. A diákönkormányzat mostani formájában Amerikából indult ki: *azt a rendszert értjük rajta, amely az iskolai fegyelem szabályainak elfogadását és a fegyelmi szabályok alapján a rend fenntartását a tanulókra bizza.* Az önkormányzat alapja a gyermekben gondosan kifejlesztett közösségi felelősségérzés és a tanuló önbecsülése, emberi öntudata.

Hogyan kezd hozzá a nevelő az önkormányzat megteremtéséhez, hogyan vigyáz arra, hogy a kezdődő önkormányzat zökkenőin átsegítse a botladozó tanulókat? Erre óhajt felelni Georges Rouma »Pédagogie sociologique« című munkájában néhány tapasztalat leírásával. Úgy véljük, helyesen járunk el, ha ismertetjük ezeket az eseteket és a hozzájuk fűzött megjegyzéseket. A szabad beszélgetés tanára ezek alapján világosan látni fogja feladatát és meg tudja majd adni minden esetben a szükséges útbaigazításokat.¹⁾

Egy nagylétszámú amerikai iskolában a fiúk egy napon azzal szórakoztak, hogy a szomszédos kis ház tetejére a magasból nagy köveket hajigáltak. A tetőt alaposan megrongálták. A tulajdonos panaszt tett az iskola igazgatójánál. Az igazgató összehívta a tanulókat, azt tanácsolta nekik, válasszanak bizottságot az eset kivizsgálására, döntsön ez a diáktestület a kár megtérítéséről, a bűnösök megbüntetéséről. Az ötletet váratlansága és újszerűsége miatt a tanulók nagy lelkesedéssel fogadták. A fiúk kijelölték képviselőiket. A négytagú bizottság hamar kinyomozta a tetteket: az ítélet is készen volt egy nap alatt. Gyűjtéssel összeszedték a földművelő kártérítésére elégséges összeget, a romboló tanulókat bizonyos időre kizárták a közös játékokból.

Az igazgató így ír a további fejleményekről:

— Ez az első kísérlet annyira biztató eredménnyel végződött, hogy megengedtem a tanulóknak állandó felügyelőbizottság választását. A választott bizottság elé utaltattam az iskolai fegyelmi szabályok minden megsértőjét. Ettől kezdve fokozatosan be

¹⁾ A *Köznevelés* 1946. évfolyamában Barankay Lajos terjedelmes két tanulmányban ismerteti az önkormányzat magyar formáit.

lehetett szüntetni az óráközi tanári felügyeletet, a bizottság vállalkozott rá. És megszűntek a nagylétszámú osztályokból álló iskolákban eddig soha el nem kerülhető kártevések, rombolások. A tanítási órák alatt a nevelő tekintélye sértetlenül fennmaradt, de nem ő büntette meg a rendezavaró tanulókat, hanem átutalta őket »további intézkedés céljából« az illetékes bíróság elé.

— Az önkormányzat — folytatja tovább — felelősségérzéssel tölti el a tanulókat, ez pedig erősíti jellemüket, alakítja személyiségüket; komolyra teszi a fiúkat, öntudatosra és határozottá a lányokat. A tapasztalat és az emberli természetnek így megszerzett ismerete pedig komoly segítség az élet harcára való felkészülésben.

F. W. FÖRSTER a »L'Ecole et le Caractère« című munkájában foglalja össze egy kísérleti osztály tanulói által írt beszámolóok alapján a következőket:

— Nevelőnk a különböző kormányformákról beszélt. Négyféle van, mondta, ezek az anarchia, a zsarnokság, a patriarchális kormányzás és az önkormányzat. Megkérdezte tőlünk, melyiket részesítenők előnyben. Mindnyájan az autonómiát, az önkormányzatot választottuk. Azt gondoltuk, hogy így azt tehetjük, ami nekünk tetszik.

— A helyzet újszerűsége miatt kezdetben minden nagyszerűen ment. De csakhamar hanyagok lettünk, kölcsönösen kezdtük nem tisztelni egymás jogait és közel álltunk az anarchiához. Tanárunk figyelmeztetett, vigyázzunk magunkra, mivel a szabadsággal való visszaélés mindig a szabadság közeli végéhez vezet, zsarnok felülkerekedését eredményezi; intése azonban csak késleltette a végzetes kibontakozást.

— Egy délután, amikor egészen magunkban voltunk, nagy tumultus keletkezett a tanteremben. Hirtelen belépett az igazgató és megkérdezte: »Tehát így kormányoztatok magatokat?« Megjött tanárunk is, némán végigtekintett rajtunk és elment. Másnap reggel a táblán a következő hirdetményt olvastuk: Azokat az embereket, akik nem becsülik meg a szabadságot, kényszeríteni kell arra, hogy betartsák a törvényt. Az osztály több alkalommal megmutatta, hogy képtelen önmaga kormányzására. Mostantól kezdve a törvény hatalma alá rendeljük. Mindenki leírja magának a következőket:

»Már senki sem bízik bennetek. Mindazt, amit ezután tesztek, csak tanári felügyelet alatt tehetitek. Minden óra végén helyeteken maradtok mindaddig, míg tanárotok nem jön, hogy abba az osztályba kísérjen, ahová menetek kell . . .«

— És következtek még más szabályok is. Valóban úgy kísérték minket minden-hová, mint a foglyokat.

— Néhány nap múlva a kiváló magaviseletűeket rávezették a *szabadok jegyzékére*.

— Ez a jegyzék a következő bevezetéssel kezdődött: *A szabad tanulók szabadságban élnek és nem állnak idegen törvények uralma alatt. Önkéntes elhatározásból alávetik magukat bizonyos elveknek és szabályoknak, ezeket azonban maguk dolgozzák ki és fogadják el. Senki sem kényszeríti őket arra, hogy olyan előírásoknak engedelmességedjenek, amelyeknek létrehozásában nem vettek részt. Bízunk bennük és nem ellen-örzik őket. Tanáraikat barátoknak és nem csendőrnék tekinthetik. Semmivel többet nem kívánnak tőlük, mint hogy tartsák magukat a jó ízlés és az illendőség szabályaihoz, amelyeket mindenütt betartanak férfiak és nők egyaránt. Egyébként maguk által meg-
vitatott és elfogadott alkotmány szerint kormányoztatnak.*

— A szabadok jegyzékére mind több és több tanuló került rá: nyilvánvalókká lettek a szabadság előnyei. Ma mindnyájan szabadságban élünk.

— Ez a tapasztalat — teszi hozzá a beszámoló — megmutatta, hogy csak az önkormányzat adhatja meg a szabadságnak a maga igazi jelentését; megmutatta, mennyi önfegyelmet, becsületérzést, egyenlőség és szabadság gyakorlásához.

A diákönkormányzat sok formában valósult meg és sok formában bukott meg. Hatásköre is különböző: sok iskola minden hatalmat a diákjai kezébe tett le, ezek polgármestert, tanácsnokokat, iskolai képviselő-testületet választhattak; mások beérték azzal, hogy a kényes és súlyos fegyelmi ügyeket vizsgáltatták csak felül előzetesen, a tanári döntés előtt, választott tanulókkal.

A bukásnak az oka minden esetben az, hogy 1. nem megfelelő életkorban vezették be az önkormányzatot, 2. a tanulókat előzetesen nem nevelték ügyeik tárgyilagos elbírálására, 3. olyan feladatokat utaltak az önkormányzat hatáskörébe, amelyek a tanulót vagy nem érdekelték, vagy meghaladták ítélőképességét, 4. nincsenek megfelelő szabályok és nincsen hatásosan működő, a kis hanyagságra is azonnal figyelmeztető ellenőrzés, 5. nem megfelelő emberek irányítják az önkormányzatot: hiba lehet a nevelőkben és a tanulóknban.

Jó megvalósulás esetén az önkormányzat a legszerencsésebb formája a demokráciára való nevelésnek. Itt ébred rá a gyermek először a közösségi felelősségvállalás fontosságára, a közösség tagjainak egymástól való kölcsönös függőségére. És megérti, hogy nincs szabadság a más szabadságának föltétlen tisztelete nélkül; megtanulja, hogy hozzászólhat a törvényhez, leadja szavazatát vezetője és bírája kiválasztásakor, de a maga által helyesnek elismert szabálynak alá kell magát vetnie, a maga által maga fölé emelt testületnek döntéseit végre kell hajtania. Az önkormányzatban valósul meg az a nevelési törekvés, hogy az egyén a szabadsággal való folytonos és útján váljék éretté a szabad életre.

Hogy a nevelőben mennyi bölcsességre, tapintatra, önuralomra van szükség, azt egyik beszámolónk világosan mutatja. A rossz önkormányzat esetében a gyermekeknek a nevelő akaratát kell végrehajtaniok, a zsarnokság jelenik meg a szabadság tetszetős és divatos köntösében. Az ilyen önkormányzat nemcsak veszedelmes, mivel a felnőtt életében is hajlamossá tesz idegen szándék kritika nélküli végrehajtására (a régi önképzőkör alkotmánya, függősége a vezető tanártól: az egykori magyar »demokrácia« alszabadsága), de legtöbbször csődbe is viszi az önkormányzatot; hatáskör nélkül minden hatalmat gyakorló szerv felbomlik.

Az önkormányzat egészen szerencsés formája a politikai nevelésnek is: szociálissá teszi a gyermeket a nélkül, hogy felnőttnek tekintené és így kezelné; nem ösztönzi arra, hogy szerepet játsszék a felnőtt közösségekben, amelynek egész alkata különbözik a gyermeki és ifjú társadalmakétól, és amelynek bonyolult összefüggéseibe érettség nélkül belelátni nem lehet. Az iskola az önkormányzat kiépítésével nem kényszeríti idegen környezetbe a gyermeket, hanem meghagyja gyermekek és ifjak közt a gyermeket és ifjút. Itt kell, hogy megszülessenek az életkornak megfelelő társadalmi visszahatások. És amint tapasztalt pedagógusok megjegyzik, azok az

eljárások, amelyeket a gyermekek és ifjak eszelnek ki saját világrendjük fenntartására, lehetnek néha nagyon gyermekesek, de ritkán eredménytelenek.

A TEKINTÉLY: FEGYELEM ÉS ÖNFEGYELEM

A gyermek tehetetlen, amikor a világra jön és évek során át gyámo-lításra szorul. *Alárendelt* helyzetbe születik bele és eleve *függő viszonyban* van fölötte álló, nála hatalmasabb lényekkel, a felnőttekkel, elsősorban természetesen a szülőkkel. Az alárendeltség annyit jelent, hogy akaratukat jó vagy rossz kedvvel követni tartozik, megismeri és elismeri bennük a *tekintélyt*, megszokja saját cselekedeteinek összehangolását a tekintéllyel: *az engedelmisséget*.

A családon kívül az iskola és az egyház lép fel elég korán tekintélyként a gyermekkel szemben, a felnőttek mellett pedig megjelennek a gyermeki baráti társaságok, amelyeken belül szintén bizonyos tekintélyi rétegződés alakul ki.

A tekintély kérdésének az erkölcsi és közösségi nevelés egészére kiható jelentősége van, ezért meg kell vizsgálnunk, hogy milyen korban, hogyan nyúljon hozzá a nevelő?

A gyermeklélektani kutatás megállapította, hogy a gyermekben a *közösségi érzés és az egyéni törekvések még nem határolódnak el*: igaz tehát az, hogy a gyermek a legnagyobb mértékben aláveti magát felnőtt környezeté tekintélyének, utánzó hajlamai alapján követi a felnőttek és általában a körülötte élők példáját (ez a közösségi élet felé való nyitottság), de igaz az is, hogy mindent magára vonatkoztató természete (egocentrizmusa) miatt tudattalanul mindent saját magára és különleges szempontjaihoz vezet vissza. Hogyan aknázhathja ki a nevelés a gyermeknek lassan meginduló téjékozódását, egyik vagy másik irányba való elhajlását?

Nyilván teheti azt, amit a család és a régi iskola eddig tett: következetesen képviseli a *felnőtt társadalom már kialakult rendjét*, szabályokba foglalja azokat az eljárásokat, cselekedeteket, viselkedési módokat stb., amelyeknek el kell véleménye szerint vezetnie a felnőttek közösségi életére való érettséghez; a szabályok követőit jutalmazza, megszegőit bünteti; kijelöl egy legkevesebb tudományanyagot, amelyet elsajátított — leckeként kiad és számonkér — és amellyel értelmi, erkölcsi és akarat nevelési célokat is elérni próbál; általában teljesen egyoldalú tiszteletet ébreszt és fejleszt ki a felnőtt személyek, az intézmények, a kisebb és nagyobb közösségek (állam) és azok vezetői iránt, bizonyos szabályok és törvények iránt. Ezeket *tekintélyként* képviseli a növekedő emberrel szemben mindaddig, amíg a felnőttekhez teljesen hasonlóvá nem nevelte. Ezt a nevelési eljárást mondtuk a *tekintélyi iskola* művének.

De tehet a nevelés egészen mást, mint ami régente szokásos volt. Kiindulhat magából a gyermeki természetből. Nem veszi alapul a szülők és felnőttek részéről kikényszerített egyoldalú tiszteletet, nem állít maga által megszentelt tekintélyeket a gyermek elé, hanem a gyermekkel tár-sulva vele együtt alkotja meg a jövő élet tekintélyeit. Ennek az útnak számos előnye van; mi kettőt emelünk ki:

1. Mindaddig, míg a gyermeknek erős vezetésre van szüksége, rákényszerítjük a tekintélyt, alárendeljük a tekintélyi szabálynak. 9—10 éves koráig az engedelmességnek elég érv az, hogy a szülő, a nevelő, a felnőtt akarja; a tekintély elleni vétkezésnek, az engedetlenségnek bizonyítására, a büntetés kiszabásának szükségességére elég azzal utalni, hogy nem tette azt, amit a szülő, a nevelő, a felnőtt előírt. A későbbi években bővebb magyarázat is szükséges: a tekintélynek továbbra is fenn kell maradnia, de magyarázatunk nem úgynevezett tekintélyi, hanem észérveket kell, hogy felsorakoztasson. Az ész előtt kell igazolnunk, hogy parancsunk, szabályunk, eljárásunk helyes. Itt kezdjük meg a külső tekintély és a vak engedelmesség lassú felszámolását. Ezt a fokozatot neveztük egy előző fejezetünkben átmenetnek a »felvilágosult abszolútizmusból» az »alkotmányos monarchiára.» Ez után az előkészítő munka után a 12. életévtől kezdve lassan *felszabadítjuk* a gyermeket: megállapodunk vele a szabályok betartásában, rábízuk, hogy fokozatosan ismerje fel a rend szükségességét és vesse magát alá mindazon tekintélyeknek, amelyeknek fenntartását egyéni és közösségi élete szempontjából szükségesnek ítéli. Ez a *diákönkormányzatra* való rátérés ideje. Nyomatékosan utaltunk arra, mennyi bölcsesség és türelem kell ahhoz, hogy a nevelő a gyermeket a közösségi életre valóban éretté tegye. De rámutattunk arra is, hogy ez a *törekvésünk mindig találni fog a gyermeki lélek lassú felszabadulási vágyával.*

2. Egészen döntő a tekintély kérdésének megítélésénél az is, hogy milyen annak a *társadalomnak a szerkezete*, amelyre a gyermeket neveljük. Nos, az »Isten kegyelméből való királyságoknak«, a legfelsőbb elhatározásból, az alattvalók megkérdezése nélkül hozott törvényeknek vége: a közösségek kormányzóit közös akarat emeli a társadalom fölé, tekintélyt is a szabadon nyilvánított tisztelet kölcsönöz nekik; a törvények, szabályok, intézmények kölcsönös együttműködés, az önkéntes alárendelés következtében tekintélyek. *Demokráciában élünk és demokráciára nevelünk, a demokratikus társadalmi rendnek pedig csak olyan tekintélyei lehetnek, amelyeket ez a társadalom kényszer nélkül, szabadon, autonómia alapján emel maga fölé.* Claparède írja: »Egy nevére valóban méltó demokráciának alkotó erőkre van szüksége... A demokrácia társadalmi mű, sikeres fennmaradásához sok jóakarat, szabadon meghozott egyéni áldozatok, a kölcsönös megértésre irányuló állandó erőfeszítés és türelem szükségesek. A demokrácia nem állandó állapot, egyszersmindenkorra megvalósult merev forma, nem *statikus* dolog. Éppen ellenkezőleg lényegüknél fogva *dinamikus* folyamatok eredője: az állampolgár részéről erőinek egy magasabb cél érdekében való megszakítás

nélküli kifejtését kívánja meg, az egyénnek önmaga fölött aratott mindig megújuló győzelmét a közösség érdekében ; a közösség részéről megköveteli az egyéni erők szabad kibontakozásának biztosítását, a lehetőség megadását arra, hogy megvalósuljanak azok a személyes értékek, amelyekről végső fokon a közös boldogság függ.

Nem lehet kérdéses, hogy *demokratikus társadalomra a belső fejlettség lassú megszokása, a kölcsönös tiszteleten alapuló tekintély elismerése és az önkormányzat nevel,* nem pedig az egyoldalú tekintélytisztelet megkövetelése, az állampolgári jogok és kötelességek egyszerű megtanítása.

Mégegyszer idézzük Claparède-et :

»Nevelési felfogásunkat teljesen áthatja még a *tekintély elve*, amely nemcsak az erkölcsi, de az értelmi nevelést is meghamisítja. Egy iskolai osztály egyáltalában nem mutatja egy kicsi köztársaság képét. Ellenkezőleg kicsiben abszolút monarchia : fenn korlátlan tekintélyű és hatalmas tanító vagy tanár, lenn alattvalók, akiknek személyes vágyait vagy kezdeményezéseit alig veszi figyelembe valaki. Hogyan akarjuk azonban kialakítani az egészséges demokráciához az imént nélkülözhetetlennek ítélt sajátságokat, ha a fiatal nemzedéket tekintélyi és hagyományos keretek között neveljük ? Csodát kellene művelnünk, ha belső indokoknak engedelmeskedő szabad polgárokká tennők azokat a gyermekeket, akiket húsz éven keresztül külső tekintélynek vetettünk alá.

»A demokrácia az állampolgároknál mindenekelőtt két régebben ellentétesnek hitt tulajdonság összhangban végbemenő kibontakoztatását követeli meg : ezek az *egyéniesség* és a *közösségi érzés*. Mindkét tulajdonság nélkülözhetetlen egy társadalom életéhez és fejlődéséhez . . . »

Úgy véljük, hogy azzal, amit eddig elmondtunk, a címben foglalt másik két szót is megmagyaráztuk : *fejtelmen* a külső tekintélynek való kényszerű engedelmességet, *önfegyelemen* a belső meggyőződésből való önkéntes alárendelést értjük ; és nem maradhatott kétség senkiben az iránt sem, hogy a nevelőnek a szoktatási idő elmulta után melyiket kell előnyben részesíteni.

Hátra van még néhány gyakorlati példa adása : hogyan törekedjék a nevelő a szabad beszélgetés óráján a helyesen értelmezett tekintély elfogadtatására, hogyan alakítsa ki a gyermekben az önfegyelmet ? Más szavakkal : hogyan tegye a tekintély alapján kialakult magatartást meggyőződéssé ?

A *szabad beszélgetés* az általános iskola V. osztályában kezdődik, akkor tehát, amikor a gyermeknek már lassanként meg lehet magyarázni a dolgok összefüggését. A tanterv erre az időre teszi a közösségi élet elemi tényeinek megbeszélését, a rend, a tisztaság, a pontosság, a közös munka, bizonyos illendőségi szabályok stb. megértését. A mindennapi élet folytonosan adja a nevelőnek a kiaknázásra kínálkozó alkalmas példákat. A tanuló óra előtt vagy óra közben zavarja a közösségi életet (verekszik,

taszigálja szomszédját, közös étkezésnél izléstelen dolgot mond vagy tesz, amikor kísétnak valaminek a megtekintésére, nem igyekszik a felvetett kérdés megoldásához megfigyeléseket gyűjteni, hanem játékkal zavarja a többit, piszkos kézzel, körömmel jön az iskolába, pecsétes a ruhája, sáros a cipője, többször ok nélkül elkésik, a tanító vagy tanár által előre ajánlott gyűjtést, a közös megbeszéléshez szükséges szemléltető anyag ráeső részének behozását elmulasztja, nem jár el figyelmesen idősebbekkel és öregekkel, gyermekes anyákkal szemben, hiú, öntelt, kegyetlen stb.). Ezeket a szabad beszélgetés óráján a tanulók bizonyára szóba hozzák, vagy felvetheti a nevelő is. Hogyan történik a kérdés megbeszélése?

Nyilván nem azzal kezdi a nevelő, hogy Kovács János minden rendelet és parancs ellenére újból bekrétázta Varga István arcát, tehát szigorúan meg kell büntetni, hanem fordítva. A tény, az eset, a többször megismétlődött kihágás csak kiinduló kérdésünkhöz segít hozzá. 10 éves korban a gyermekek igen gyakran érvelnek úgy, hogy az előírás helyes, mert a felnőttek úgy kívánják. A fegyelmezetlenséget meg kell büntetni, mert a szülő, a tanár kívánságát a kihágást elkövető nem teljesítette. Ezt az érvelést kell fokozatosan másfajta megokolással kicseréltetni.

A SZABÁLY ELFOGADTATÁSA : A HÓGYÓZÓ ...

Egyszerű iskolai eset : reggel három tanuló iskolabajövet hógyózott. Az utcán jöttek, mentek az emberek, többen rendre intették a gyermekeket, de azok nem figyeltek rájuk, sőt több járókelőt is behavaztak. Az intézet egyik nevelője látta a csatázó fiúkat és felhívta rá a szabad beszélgetés tanárának figyelmét. A szabad beszélgetés tanára ezt az esetet használta fel bizonyos illemszabályok megbeszélésére.

Nevelő : A mai órán valami olyanról kellene beszélni, ami télen sok örömet okoz a gyermekeknek. Mi legyen az ?

A tanulók sorra meg fogják említeni a karácsonyfát, a korcsolyázást, a szánkózást, esetleg a disznótort, bizonyára lesz olyan is, aki a hógyózást választja.

Nevelő : Megengeditek, hogy ma én válasszak a tél örömciből ?

A gyermekek sejtik, hogy a nevelőnek megvannak a maga okai és hozzájárulnak.

Nevelő : Bizonyos céllal a hógyózásról beszélünk. Háttha tanulhatunk valamit.

Ki szeret hógyózni ?

A tanulók : Én, én is, én is ...

Nevelő : És szabad hógyózni, Varga ?

Varga (habozás után) : Szabad.

Nevelő : Senkinek sem tiltotta meg otthon az édesapja vagy az édesanyja a hógyózást ?

Deák : Nekem igen. Nem látok jól. Még eltörik a szemüvegemet.

Nevelő : Lám, lám! Valaki másnak még nem tanácsolták, hogy vigyázzon a hógyózásnál ?

Berecky : Nekem is mondták, hogy ügyeljek, nehogy kiverjék a szememet.

Nevelő: Úgy látom, hogy nem mindenkinek és nem mindig lehet hógolyózni. Mit szólsz hozzá, Varga?

Varga: Azért hógolyózni szabad, csak ügyelni kell. Nem lehet gorombán játszani.

Nevelő: Rendben van, de ki mondja meg, hogy mikor kezdődik a gorombaság? Próbáljuk megállapítani, hogy mikor nem lehet hógolyózni! Szólj hozzá, Szitnyay (ő az egyik reggeli hógolyózó)!

Szitnyay: Nem volna szabad akkor, mikor olvad a hó. Nagyon kemények a golyók. Meg nem szabad erősen összenyomni a havat, mert akkor fáj.

Nevelő: Helyes. Na még valamit tegyünk hozzá, Jónás (ő a második hógolyózó)!

Jónás: Nem szabad hógolyózni akkor, ha olyanok vannak jelen, akik félnek, akiknek szemüvegük van, vagy akiknek új ruhájuk van.

Nevelő: Ez is helyes. És mindenütt letehetjük a könyvünket és hógolyózhatunk? És megdobálhatjuk nagyapánkat, nagyanyánkat, vagy a kicsi gyermeket a pólyában, Veres (ő a harmadik hógolyózó)?

Veres: Nem. A hógolyózás játék. A gyerekek egymásközt játszanak.

Nevelő: Én tudok három fiúról, akik egyik reggel letették a könyveiket az utcán és hógolyóztak. Jöttek-mentek az emberek, de ők nem figyeltek rájuk. Egyik-másik felnőt figyelmeztette is ezeket a gyermekeket, hogy bajt csinálhatnak: betörhetik az ablakot, valakinek leüthetik a szemüvegét, összehavazhatják az új ruháját. A mi barátaink azonban csak hógolyóztak tovább. Helyesen cselekedtek, Kiss?

Kiss: Nem.

Nevelő: Miért nem, Virág?

Virág: A felnőttek figyelmeztették. Abba kellett volna hagyni.

Nevelő: És ha a felnőttek nem figyelmeztetik? Akkor talán helyes lett volna?

Mi a véleményed, Szitnyay?

Szitnyay (hallgat).

Nevelő: Gondolkozzatok azon, mi lenne, ha az utcán reggel mindenki hógolyóznék? Jönne a tejeskocsi a tejjel, szépen és tisztán felöltözött emberek és asszonyok sietnének a hivatalba és a tejesüvegeket eltörnétek, az asszonyok kalapjait eltalálnátok, a lovak megijednének, aztán szegény öreg emberek és nénikék topognának, nem tudnák, hová legyének. Ablakokat törnétek be és a hideg beáradna a szobákba...

Varga: Az nem lehet. Jönne a rendőr és nem engedné...

Nevelő: Így van, de a rendőr nem magától jön. A rendőr is védi a többi embert. És mi nem azért nem teszünk valamit, mert a rendőr felír, hanem azért, mert tudjuk, hogy nem helyes. Kérdezem, Szitnyay, Jónás és Veres, helyesen cselekedtetek, mikor reggel az utcán egymást hóval dobáltátok?

A három megszóllott: Nem.

Nevelő: Tudomásul vesszük, hogy hibákatok belátjátok. Ha legközelebb újból hógolyóztok, büntetést szabunk ki rátok. Most már tudjátok, hogy miért nem szabad. De gondolkozzunk csak tovább. Láttuk, hogy a rövidlátókat kimélni kell, hogy az öregekre vigyázni szokás, hogy a kis gyermekeket óvni kell. Ki tudna még ilyen szabályokat mondani?

Bizonyára jönnek ilyenek még: át kell adnunk helyünket az álló felnőtteknek, ha ülünk, köszönni kell az utcán az idősebb ismerősnek, előre kell engedni a nevelőt, ha bemegy az ajtón, evés közben nem vesszük ki előre a magunk részét, hanem várunk, nem szürsölünk, nem köpködünk, zsebkendőt használunk, stb, stb. A nevelő igyekezzék mindenütt rávilágítani, hogy miért nem tesszük ezt és miért tesszük azt. Óra végén pedig kiadhatja leckének: gyűjtsék össze a tanulók, hogy mit szabad és mit nem. Mi illik és mi nem illik? Vagy ha közelebbről meg akar világítani egy kérdést, akkor

Igy adja ki a feladatot: Gondolkozzatok azon, miért illik zsebkendőt használni. Mi lenne, ha nem használnánk zsebkendőt? Mindjárt megvilágíthatja az illemszabályok egy részének a közösség egészségi önvédelmével való kapcsolatát.

Világosan és határozottan tör a nevelő arra, hogy ne tekintélyi szabályokat adjon, hanem a szükséges szabályokat megértesse, helyeseltesse.

NEVELÉS DEMOKRATIKUS TÁRSADALMI MAGATARTÁSRA.

Később, tizenhárom, tizennégyéves korban a tekintélyt még közelebről megismertetjük a gyermekkel. Ha egyéneket akarunk értékelteni, kizemelhetünk három rövid életrajzt, amit egymásután felolvasunk vagy felolvastatunk. Ha intézmény (kórház, képviselőtestület, bíróság) megbecsülésére akarjuk figyelmét felhívni, legjobb az osztályt elvinni — elővigyázatossági intézkedések után — abba az intézménybe, amelyről éppen beszélünk. A munkást tanácsos egyszer az üzemben meglátogatni. Ilyen séta közben meg lehet állni a közlekedési rendőr előtt és tudatosítani a gyermekben azt a szolgálatot, amit a köz érdekében végez. Vagy felhívni a figyelmét arra, mit jelent az, hogy megállok a villamos megállónál és a villamos rövid idő múlva megérkezik: van a társadalomnak egy tagja, aki vállalkozik arra, hogy hajnaltól kezdve fáradhatatlanul vezeti a kocsit mindig két távolság között, közben nem szórakozott, ügyel a járókelőkre stb. Így kapja meg minden becsületes munka azt a megbecsülést és tekintélyt, amely az együttműködésnek az alapja. Mindez élet; az ilyen tekintélyi parancs, mint »becsüld meg más munkáját«, üresen hangzó frázis marad.

A fegyelem és önfegyelem kérdésénél olyan gyermekből kell kiindulni, aki megtesz valamit, ha előírják vagy parancsolják, de ha nem figyelik vagy nem ellenőrzik, azonnal elfelejtkezik magáról.

Fontos járuléka a tekintélynek a *hatalom* kérdése. Akinek hatalma van, azt könnyen tekintélyesnek is mondják. Helyes-e ez? Állatmesék bemutatásával és megbeszélésével mosolyogva megérti a gyermek, hogy a hatalom a legszembeszökőbb hibával is társulhat. És megérti azt is, hogy az ilyen hatalom nincs a helyén, hogy ez ellen küzdeni kell.

Az erkölcsi nevelés célja nem lehet más, mint hogy tudva cselekedtessük a jót; a tekintély, fegyelem és önfegyelem kérdésénél is minden megszokást és begyakorlottságot *tudatos értékelés* alapján álló állásfoglalássá kell alakítani. A kölcsönös megértésen és együttműködésen alapuló rendszerben minden *csak* tekintélyre támaszkodó törekvés önmagától bukik meg.

Egyik hazai iskolában a tanulókat érdeklő minden kérdést megbeszéltek a nevelők az ifjúsággal. Az önkormányzati szervek megalakulására a kis osztálylétszámok miatt nem is volt szükség, fegyelmi eset alig akadt évenként egy. Az iskola

együttműködésnek csak a testnevelés tanára és az altiszt nem volt a híve. Eredmény: a testnevelés tanára minden erőlködése ellenére sem tudott sikerrel dolgozni, bár a testület tagjai segítettek neki; az altiszt és az egyes osztályok között alig kiegyenlíthető folytonos háborúság dúlt, és olyan ellenséges érzés fejlődött ki irányában, amelyet csak a VI. gimnáziumtól kezdve lehetett a fiúkban a *gyengének, az őnhibáján kívül meg nem érőnek* kijáró elnézéssé alakítani. Pedig csak kötelességét teljesítette mind a kettő, de megmaradt az egyoldalú tekintélyi alapon, mikor a gyermekek már túljutottak azon.

Meg kell még jegyeznünk, hogy a fegyelemnek és a fegyelmezésnek a kérdése azonnal bonyolulttá válik, mihelyt a körülmények valamilyen vonatkozásban rendelkeznek. Ilyen egyensúlyt felbontó tényezők lehetnek: a túlnagy osztálylétszám, a nevelőnek vagy a nevelők együttesének silánysága, a tanulók kedvezőtlen összetétele. Ma különösen a legutolsó probléma nyugtalanító, hiszen a romboló háború, az ifjúságot is mélyen megrázó rettenetes élmények, a gyermeket gyakran az utcára kényszerítő megélhetési gondok, társadalmunknak az ifjúság körében is észlelhető ellentáborokra való szakadása stb., mind kedvezőtlenek az összhangban folyó nevelőmunka számára.

A szabad beszélgetés nem végezhető eredményesen nagy osztálylétszám mellett és ezt az órát nem tarthatja gyenge nevelő: jó irányítással azonban ez az óra lehet alakuló új életünk, *a most születő demokratikus társadalomra való nevelés egyik leghatásosabb tényezője.*

EGYESÜLETEK, KLUBOK, AZ ISKOLÁS ÉS NEM-ISKOLÁS IFJÚSÁG ÉRINTKEZÉSE.

A diákönkormányzat nemcsak az iskolai élet eddig érintett tényeiben valósul meg; tág tere van a gyermeki és ifjú kezdeményezés és szervező-képesség érvényesülésének az iskolai nevelés nálunk eddig eléggé elhanyagolt kisebb egységeiben, az iskolai egyesületekben és klubokban. *A társas hajlam, az egyesülési vágy* megfigyelések szerint különösen erős a 10—15 éves korban, tehát *az általános iskola második felében*. Tisztában kell lenni azzal, hogy kezdetben nem annyira az önzetlenség, mint inkább az érvényesülési vágnak egy faja ösztönöz társulásra: a gyermek és a serdülő meg akarja mutatni magát; a közösségi érzés magasabb fokának eléréséhez az értelmességnek és a belátásnak elég magas színvonala is szükséges. A nevelési célok eléréséhez azonban elégséges magának a törekvésnek jelenléte, szerencsés befolyással, a célok okos és előrelátó meghatározásával nehézség nélkül helyettesíthetjük be *a fokozatosan növekedő altruizmust a minden oldalról gyengített egoizmus helyébe*.

Az egyesülési vágnak a nevelési célok elérésére való felhasználása nem történhetik meg a gyermekekben meglévő lehetőségeknek az ismerete nélkül. Sehol nincs olyan jelentősége *a helyes célkitűzésnek és a megfelelő emberek kiválasztásának*, mint éppen itt.

Önkéntes, tehát minden nevelői befolyás nélkül létrejött társulások számos alakját ismeri a nevelési irodalom és alig van nevelő, aki saját multjából ne emlékeznek hosszabb-rövidebb időre összekovácsolódott gyermeki bandákra, ifjú csoportosulásokra. Ezek még nem egyesületek vagy klubok, de néhány jellemző alakjukat nem árt ismerni, mivel *irányításukban nem érvényesülhet más szabály, mint amelyet maguk a fiatalok alakítanak ki*, amikor egymás között vannak.

Megfigyelésre a társasjátékok a legalkalmasabbak: az a mód, ahogyan a fiúk és lányok a maguk csoportját összeszedik. Legtöbbször adva van az a két *vezető személyiség*, aki a játék többi résztvevőjét maga mellé állítja. Mind a vezető személyek, mind a játékosok a megadott játékban való jártasságuk alapján kerülnek az élre, választódnak ki fontosabb vagy

kevésbé jelentős szerepre. Idegen szempont érvényesülése (pl. a vezető valakinek helyet ad a labdarúgó csapatban, mivel az dolgozata elkészítésében segítette ; valakit kapusnak tesz meg, mert védeni szeretne, bár a csapatban jobb kapus volna, mivel a kerékpárját kölcsön szeretné kérni egy kirándulásra) általában ritka és csak kevésbé fontos mérkőzés esetében történhetik meg. A vezetőnek vagy a vezetőknek való *önkéntes alárendelés* meglepő. De meg lehet figyelni azt is, hogy az eleve irányítónak kiszemelt fiú vagy lány egyetlen rosszul vezetett játék folyamán elveszítheti tekintélyét és versenytársa ilyenkor azonnal fölébe kerülhet. A társasjátékok alatt tanúsított gyermeki viselkedés azért szolgálhat alapul, mert a játéknak is megvannak a *kötelező szabályai*, akár a klubéletnek.

Első kérdésünk az, hogyan viselkedik a jó nevelő, a szabad beszélgetések tanára

az önkéntes társulások

esetén. Íme néhány példa :

Abban a délkeletmagyarországi városban, amelynek iskolájáról és nevelési módszeréről szoltunk már, évről-évre megismétlődő gyermekháborúk folytak le románok, magyarok és szászok között. A gyermeki csoportok kialakulásának, az időnként kitörő harci kedvnek alapja nyilvánvalóan a hazafias érzésnek valamilyen kezdetleges, fejletlen formája, amely a felnőttektől kihallgatott nemzetiségi ellentétekre is támaszkodott. A különböző színű sapkát viselő magyar gimnazisták, realisták és kereskedelmisták között az utca teremtett valamilyen laza kapcsolatot, az elűtő formájú szász és román diáksapka viselői és a magyar tanulóifjúság között semilyen említésre méltó érintkezésre nem tudunk visszaemlékezni.

Az első gimnázium végefelé jártunk, mikor egyik társunk szigorú titoktartást kérve közölte, hogy *valami készül* ; nem sokat tudott ő sem, de a csata színhelyét ismerte és bizonyos értesülései az időpontra vonatkozóan is voltak. Több alkalommal hiába mentünk ki és vártunk egész délután. Közben hosszan beszélt azokról a sérelmekről, melyek a magyar tanulókat érték szászok és románok részéről, akik kijelentése szerint mindig összefognak, ha magyarok ellen kell felvonulni. Harmadiknak egy valamivel idősebb fiú is csatlakozott hozzánk, szintén a mi utcánkban lakott. Ez az időpontról is biztosabban volt tájékozva. Első alkalommal meglehetősen kívülről szemléltük az eseményeket. A csata valóban véres volt : ha ottak éppen nem voltak, de kék foltok, szakadt ruhák, orrvérzések annál bővebben. Mi néhány erélyes lökést kaptunk, kicsik voltunk, elég volt eltávolítani minket a körből. Összesen három-négy összetűzésre emlékszünk vissza az első és második gimnáziumi évek idejéből. Voltak súlyosabbak és enyhébbek, több vagy kevesebb résztvevővel, nagyobb fiúk erélyesebb vagy kevésbé erélyes beavatkozásával.

Hogyan jöttek létre ezek a magyar, szász és román csoportok? Ki szervezte őket? Ki vezényelte ki és irányította őket? Abban az időben nem tudtuk eldönteni. Mi mindig ugyanattól a fiútól kaptunk előzetes figyelmeztetést. Osztályunkban kívülünk ketten ismerték a háborúk helyét és idejét, az elkövetett sérelmeket. De be nem avatottak előtt senki sem beszélt róluk. Ha valaki megtudott és szóba hozott valamit, egymásra néztünk és hallgattunk. Bizonyos büszkeség, hallgatolagos szolidaritás, másokat kizáró magatartás jellemzett, bár sem a vezetőség, sem más résztvevők nem méltattak arra, hogy egyesülésük beszervezett tagjaiként kezeljenek. Az izgató cél és részesség elég volt ahhoz, hogy feltételezett szabályokat is pontosan betartsunk.

Nem óhajtunk ennek a hagyományokkal bíró, de ma kétségtelenül alkalminak látott társulásnak jellemzésében elmerülni, azért említettük fel, mert olyan nevelői állásfoglalásra nyújthatott volna alkalmat, ami példaadó lehetett volna az egész magyar társadalomnak.

Az ilyenfajta villongások magyarázata csaknem minden esetben az, hogy az ellenfelek nem ismerik egymást. Alig lehetett volna hasznosabbat tenni, mint gondosan megismerni a csatározásokat vezető diákokat — a vezető egyéniségeket — és megkísérelni velük olyan egyesület vagy klub létrehozását, amelynek kitűzött célja a különböző nemzetiségű diákság kölcsönös megismerése és barátkozásuk elősegítése lehetett volna. Előzetesen természetesen a nevelői karoknak kellett volna kölcsönös bizalommal egymáshoz közeledni, az iskoláknak egymást meglátogatni, a jövődő békés együttélés feltételeit megteremtteni. Az ilyen ismerkedés, a személyes kapcsolatok megteremtése, évszázados bizalmatlanságok eltüntetése lehet az iskolák leghasznosabb politizálása. És megtörténhetik minden felsőbb irányítás nélkül, nevelők és tanulók becsület és együttműködése segítségével.

14—15 éves korban egy másik önkéntes társulásban vettünk részt. Magyarország történetének azt a szakaszát éltük át, amikor az állami, de nagyrészt katolikus tanárokból álló gimnázium szellemét erősen befolyásolta a Wolff-Haller-Petrovác-Huszár-féle »kereszténység«, nevezetesen annak nem zsidóbarát irányzata. Osztályfőnökünk elejtett szavai hívták fel figyelmünket egy Luzsénszky nevű báró Talmud-fordítására (amelyről azután nyilvánvalóvá lett, hogy hamisítvány), ezt ötven előzetes titkos megállapodás alapján megvásároltuk és olvastuk. Az egyes részek elolvasását megbeszélések követték egymás lakásán, az utcán, az iskolaudvaron. Egyelőre titokban. Mikor sok ellentétet nem tudtunk átvergődni — például : eredeti-e a szöveg? Érvényes-e ma is, ha eredeti? Lehet-e összefüggésből részleteket kiszakítani, hogy az egésznek az értelme ne változzék meg stb. — az egyesülés önmagától feloszlott, mivel nem tudott a gyakorlatban követhető szabályokat adni. Vitatkozások indultak meg

az osztály tanulói között, amelybe a zsidó tanulók is bekapcsolódtak. Azután a kérdés — nem kellemetlen nyomok és emlékek nélkül — lekerült a napirendről.

Mi lett volna a helyes nevelői magatartás? Mindenekelőtt ismerni kellett volna a gyermekek hosszúra nyúló vitáját. Ebben felfogásom szerint nem volt hiba. Lehetetlen, hogy a tanárok jó része ne vette volna észre az udvaron és az osztályban folyó vitaközléseket. De nem érdekelte őket. Utána kellő tapintattal és meggyőző erővel le kellett volna vezetni a kirobbanó ellentéteket. Nyilván ismét nem tekintélyi szóval. A szabad beszélgetés tanítója vagy tanára ilyenkor a szóbanlévő könyvvel a kezében kezdi meg a beszélgetést. Például így:

NEVELŐ: Amint látom, olvastok valamit, amit magam nem tudnék olvasásra ajánlani, de amiben magatok sem tudtok meggyezni. Első kérdésem: igaz-e a könyv? A tanulók egyik fele igaznak véli, a másik nem, a harmadik habozik.

NEVELŐ: Tehát itt van egy munka, amivel nem tudunk mit kezdeni. Hogyan győződhetnénk meg arról, hogy igaz-e? Általában hogyan győződünk meg valaminek az igazságáról? Nyilván ellenőrizzük. Megfigyeléseket végzünk, a könyv állításait összehasonlítjuk saját eredményeinkkel. De nagyon óvatosan kell eljárni. A könyv olvasása után már nem vagyunk tárgyilagosak. Ki tudná megmondani, miért?

A tanulók feleleteit a nevelő így foglalja össze:

NEVELŐ: Tehát nem vagyunk tárgyilagosak, mert úgynevezett előítéleteink vannak. Egyoldalúan befolyásoltak és hajlandók vagyunk egy esetből általánosítani.

A nevelőnek itt sok életből vett példával lehet bizonyítani, hogy mit jelent az *előítélet*, egy sokszor nemzedékeken át élő téves felfogás hatásaiban káros továbbélése. Nagyon kell azonban vigyázni, hogy a tanulókat valóban meggyőzi-e. Egy rövid ideig tartó nyugalmi helyzet kialakításával, a kérdés egyszerű elhárításával igen keveset ért el.

Az osztályban kialakuló felfogásnak kettős irányban kell nemesebb célok felé mutatnia. Először magát a zsidókérdést kell emberi kérdéssé tenni.

NEVELŐ: Induljunk ki abból, amit a Talmud-fordítás olvasói bizonyára mondanak. Mindig úgy kezdik a mondatot, hogy *a zsidók*. Kérdezem, ki hallotta közületek hogy létezik egyetlen egy jóra való zsidó ember? Ki tud arról, hogy egy zsidó ember valakivel jól tett?

Ha a tanulók kevés élménye miatt nem tudunk esetet mondani, a nevelő mesél egy-két meggyőző élményt. Utána így folytatja:

— Látható tehát, hogy vannak köztük is jó emberek. És köztünk, nemzsidók között nincsenek-e rossz emberek? Nem tudunk-e furfangos kereskedőről, kegyetlen uzorásról, gazdag és a dolgozókat kizsákmányoló gyárosról stb. stb.

A cél az, hogy eljussunk egy végső következtetéshez, amely szerint nem kell egyesület, nem kell meggyőződést kereső Talmud-olvasás, hanem emberi módon kell emberi erényeket és hibákat várni minden egyéntől és csoporttól.

De a konkrét eset tovább viheti a nevelőt. Felvetheti a kérdést, jogos-e egy esetleg feltételezett hiba alapján magunknak hasonló hibába esni? Tehát lophatunk-e akkor, ha azt hisszük, hogy valaki meg akar lopni, gyűlölhethünk-e azért, mert valakiről azt gondoljuk, hogy nem szeret stb. stb. Így juthatunk el lassan ahhoz a más viselkedésétől független erkölcsi magatartáshoz, melynek kialakítása minden nevelés legvégső és legnehezebb feladata.

Továbbmenve: ismertünk diáktársulást, mely éveken keresztül irányította az egész osztályt: a tulajdonképeni körnek csak öt tagja volt. Láttunk olyan nevelői kezdeményezés nélkül létrejött egyesületet, amely könyvkötészetet, lombfűrész munkákat, apró tárgyak előállítását vállalta, évenként kiállítást tartott és jövedelmét — a szükséges újabb beszerzéseken felül — iskolai célokra (szegény tanulók jutalmazása, könyvtár gyarapítása, nagyobb kirándulásokra szegény tanulók vasúti költségének megtérítése stb.) fordította. Több olyan csoportot ismertünk, amely kézírásos vagy sokszorosított diákújságot adott ki.

Mindezt azért adtuk elő ilyen részletesen, hogy egyrészt igazoljuk a gyermekben és ifjúban valóban meglévő csoportosulási vágyat, másrészt hogy a nevelőnek bizonyos kiinduló pontja legyen az egyesületek vagy klubok létrehozásánál.

Még egy tapasztalatot kell az önkéntes társulásokkal kapcsolatban kiemelni: amennyire igaz az, hogy létrejöttét csaknem minden társulás vezető egyéniségnek köszöni, annyira igaz az is, hogy a társulások felbomlanak a vezető eltávózásakor vagy kilépésekor. Sajnos, az iskolai egyesületek élete is hasonlóan éppen ezen oknál fogva az iskolai énekkaréhoz: nincsenek örökös tagjai és nem mindig akad kiváló vezető, mint ahogy nem mindig akadnak elégséges számban jó énekesek. Virágzó egyesületek egyik évről a másikra veszítik el legjobb embereiket — a nyolcadik osztály eltávózásával —, a pótlás pedig nem mindig megfelelő.

Az eddigiekben olyan csoportosulásokról és társulásokról szóltunk, amelyek alig mennek túl egy baráti kör szervezetségének fokán. Vannak természetesen az iskolának szabályokkal működő, sajátos célokat követő egyesületei és klubjai. Sportkörök és játékegyesületek, irodalmi önképző-körök, színjátszó klubok, a cserkészet, jótékonytársulást üző társulások (ifjúsági vöröskereszt), néhol műhelymunkát végző csoportok ismertek voltak a mi iskoláinkban is. Tudunk olyan egyesületről is, amely összerakta tagjainak meglévő könyveit és kis könyvtárt hozott össze, könyvben vagy kis összegben kölcsöndíjat szedett és a könyvtárt állandóan gyarapította, néhol az ú. n. Diákkaptár végzett termékeny munkát. Fentiekén kívül gondolhat az iskola más, a helyi viszonyoknak és a tanulók hajlmainak megfelelő egyesületekre is. Megfelelő nevelő és érdeklődő ifjúság

végezhet együtt néprajzi kutatást és gyűjtést, résztvehet a szabad művelődés intézményeinek támogatásában stb. stb.

Nevelési célját az egyesület azoknak a feltételeknek betartása esetén éri el, amelyeket az önkormányzatra és általában az ifjúság irányítására vonatkozóan elmondottunk. Ilyenek:

Csak olyan egyesületet hozzunk létre, amely iránt az ifjúságban érdeklődés mutatkozik. Ne erőszakoljuk tehát az irodalmi önképzőkört ott, ahol a tanulók természettudományos érdeklődésűek, vagy éppen ott, ahol a szövetkezeti mozgalom, az ipari ismeretek, a cserkészlet vonzza őket.

A legfőbb gonddal ügyeljünk arra, hogy *se nevelői, se más forrásból kiinduló erőszak ne befolyásolja az ifjúságot szabad döntéseinek meghozatalában.* Az *álönkormányzatok* megszokása életre kihatóan végzetes lehet.

A *vezetők kiválasztásán* áll vagy bukik az egyesületi élet. Egyrészt tehát a működő vezetőknek kell az ifjúsággal egyetértve jól kiszemelni, másrészt folytonosan kell *gondoskodni megfelelő utánpótlásról.* Az iskolai egyesületnek minden más egyesüléssel szemben — mint már említettük — az a legnagyobb gyengéje, hogy évről-évre a vezetőség nemcsak lemond, hanem el is távozik. Így a munka folyamatosságának biztosítása, az eleven egyesületi élet nem változó, folyton megfiatalodó lendülete az utánpótlás nevelésén múlik.

Feltétele az ifjúsági egyesületi életnek a cél iránti érdeklődés állandó fenntartásán, a helyesen kiválasztott nevelői személyiségen és az ifjúság törekvéseit valóban kifejező szabályzaton kívül az is, hogy *minden tagnak módja legyen saját maga megmutatására, a benne lévő lehetőségek kifejtésére, egyezőval az érvényesülésre.* A helyes önkifejtés, a megfelelően és méltányosan juttatott *elismerés* (dícséret, kiemelés a beszámolóknak, a nyomtatott értesítőkben, nagyobb dolgoknál jutalom stb.) az értékelés és önértékelés számára szolgáltat alapot. A fokozódó öntudatosság, a gyermeknek és ifjúnak sokféleképen próbára tett és bevált erői *lassan szabadulnak fel* és válnak a társadalmi megújulás tényezőivé.

Összefoglalva az elmondottakat ahhoz a következtetéshez jutunk, hogy a régi iskola következetesen keresztülvitt tekintélyi módszerével tanítási órákká fokozta le az egyesületi életnek szentelt időt is, a mai iskolának legfőbb törekvése, hogy azokon a határokon belül, amelyeket megmutattunk, az egész iskolai életnek a szabad egyesülés sok erőt kibontó és felszabadító jellegét adja meg.

Fejezetünk címében *az iskolás és nem iskolás ifjúság érintkezése* a második rész. Alig hisszük, hogy itt többet kelljen mondani, mint magát a követelményt emlékezetbe idézni. A ruha és a gyermekszoba megkülönböztetését elmosta az idő és nincs nevelő, aki komolyan gondolhatja egy lezárt életnek az iskola falain belül való megőrzésére.

De új helyzetet teremtett az általános iskola is. Ma 14 éves korig mindenki iskolás, tehát az általános iskola tanulói csak iskolás ifjúsággal érintkezhetnek, ha kortársaikkal akarnak együtt maradni. A feladat legfeljebb az egyes iskolák egymással való kapcsolatának kiépítésére szorítkozik.

A középiskola felnőttbb ifjúsága a sportban, a cserkészletben, az úttörőknél színjátszó körökben talált rá eddig néha nem iskolás társaira. Ezek az elvétve létrejött találkozások azonban semmi hatással nem voltak egyik ifjúságra sem. A feladat ma világos. A lehetőségeket mind az iparostanonc-, mind a középiskolák, mind a felsőoktatás intézményeinek ifjúsága maga kell, hogy megtalálja saját helyi viszonyainak és programjának keretében. Alkalmat kell adni a dolgozó fiataloknak az iskolák ifjúságának meglátogatására (sport, irodalom, zene, énekkarok, közös munka) és hasonló vagy más célokkal az iskolák ifjúságának is minél több alkalmat kell adni arra, hogy a maga helyén, munka közben vagy kedvteléseiben érintkezzék azokkal, akik nem iskolában, hanem az üzemben vagy a szántóföldeken, a kereskedésben vagy a műhelyben készülnek fel az életre.

Az ifjúsági egyesületeknek iskolán kívül és belül alig van szebb feladatuk, mint ennek a megismerésnek és megbecsülésnek alapos munkálása. A szabad beszélgetés tanítója és tanára minden nevelőnél többet tehet annak a légkörnek kialakítására, amelyben ezeknek a találkozásoknak és érintkezéseknek lefolyniuk kell.

A SZOLIDARITÁS ÉS A VERSENGÉS

Szolidaritáson az összetartozás érzését, a közösségi érzést értjük: lehet hallgatólagos vagy valamilyen formában ki is fejezett egyetértés. Nagy társadalmi erőtényező, amelyet a dolgozókért folytatott harcában a szocializmus kellőképpen tudott értékelni.

A régi iskola elég korán találkozott vele: *a gyermekek, vagy kisebb gyermeki csoport önvédelmének eszköze volt a nyomasztó nevelői tekintély ellen.* Hogy mennyire mélyen gyökerezik az emberi lélekben, annak bizonyítására elég öregedő férfiak iskolai emlékeit meghallgatni. Legnagyobb örömmel és részletekre menő pontossággal bizonyosan azokra a sikerült diákcsínyekre emlékeznek vissza, amelyeknél az osztály, esetleg az egész iskola összetartása erősebb volt egy kellemetlen tanár, vagy a nevelői testület büntetni akaró igyekezeténél.

Az eddig elmondottak után alig kell részletesebben érvelni a korszerű nevelői gondolkodás ama kifejezett követelménye mellett, hogy *a szolidaritás minél mélyebbé tételén és minél sokoldalúbb munkálásán a nevelés egész ideje alatt a legnagyobb figyelemmel kell örködni és tevékenykedni.* Természetes, hogy a negatív irányú szabályok mellé — »ne árulkodj, ne akard társad kárát, ne igyekezz társadat nemtelen eszközökkel fölülmúlni stb.« — meg kell teremteni azokat a lehetőségeket, helyzeteket, intézményeket az iskolai életben belül, amelyekben a gyermek és ifjú közösségi életet élhet, *a szolidaritást erényként gyakorolhatja.* Erről az iskola belső életének kialakításánál gondoskodás történik. A nevelőnek legfőbb kötelessége az, hogy ne maga ellen fogja össze a tanulókat, hanem a tanulókkal együtt, a tanulókkal egy közösséget alkotva, egy érdeket képviselve haladjon nevelési célja felé. *Az osztály a nevelővel együtt osztály, az iskola az igazgatóval együtt iskola.*

A szabad beszélgetés órái a legalkalmasabbak a kétfélének látott — tehát gyermeki és nevelői — érdekek összehangolására, annak a sok és sokféle súrlódásnak a megszüntetésére, amelyek eddig a fiúk és lányok iskolai nevelésének kísérei voltak. De őszinteség és becsületesség kell még akkor is, ha esetleg nevelői részről történt hiba vagy túlkapas.

Minthogy egész kötetünk végső tanulsága és részletproblémái mind a gyermeki és ifjúi együttműködésnek szolidaritáson alapuló kiépítésére irányulnak, itt nem foglalkozunk elméleti megokolással, csupán egy részletkérdést érintünk röviden: *a versengést.*

A versengés régi fegyvere az iskolának: *emuláció* neven különösen a jezsuiták használták fel nagy eredménnyel olyan korban, amikor a többi iskolák még büntetéssel — sokszor igen súlyos testi fenyítéssel — biztosították a kívánt eredményt. Lélektanilag az utánzás a forrása: az emberek összehasonlítják magukat mással, *nem akarnak alatta maradni, sőt fölül akarják múlni* példaképüket. Az összes sportok, játékok sikerének a versengés az egyik titka, versenyeket rendszeresenek a munkateljesítmény fokozására és végső fokon a tudományos jutalmak és díjak sem alapulnak máson, mint az eddigi eredmények fölülmúlására ösztönző versengési kedv felkeltésén.

A versengést tehát nem szabad a nevelés fegyvertárából kidobni, meg kell azonban találni minden esetben azt a formáját, amely nem veszélyezteti a szolidaritás alapján álló gyermeki és ifjúi közösséget. Azok ugyanis, akik el akarják érni, vagy fölül szeretnék múlni versenytársukat, kikerülhetetlenül nehézségekbe, néha legyőzhetetlen nehézségekbe ütköznek. Irigység, féltékenység, gyűlölet ébredhet a szerencsésebbnek ítélt versenytárral szemben; a nevelőtől is táplált harci kedv szembeállíthatja az osztály egyes csoportjait, párhuzamos osztályok tanulóit; a sokszor lemaradottakban kisebbségi érzés marad vissza; a gyakori, esetleg könnyen elért sikerek gögössé teszik a sokszor kiemelt, megdicsért, jutalmazott fiút és leányt, fokozzák hiúságát.

Alig van tehát nevelési eszköz, amellyel annyi finom nevelői tapintattal kell bánni, mint a versengéssel. A jezsuita iskolák nem egy tanulságos példáját adják annak, hogy hova vezet a túlzásba vitt emuláció. A gyermekeknél, különösen azonban a serdülőknél pontos mérések is bizonyítják, hogy a versenynélküli és a verseny közben elért teljesítmények szinté összehasonlíthatatlanok. A cél: a jobb teljesítményt össze kell egyeztetni a szolidaritással. Mintának alig idézhetünk mást, mint a nemesen és a játékszabályok betartásával űzött sportokat. Hogy kilengések itt is vannak, annak csak óvnia kell a nevelőt a verseny túlhajtásától.

Számos lélekbúvár azt állítja, hogy a versengés az emberi társadalom fejlődésének egyik legfőbb mozgatója.

A szabad beszélgetést vezető nevelőnek — amennyiben maga versengést kezdeményez: pl. aki a legtöbb és legjobb érvet gyűjti össze a következő megbeszéléshez, az jutalmat kap stb., vagy valami módon a verseny kérdése felvetődik — féltő gonddal kell ügyelnie azon, hogy a játékszabályokat betartsák. Lehetőleg maguk a tanulók legyenek a döntő-

birák és a döntés mindig olyan legyen, hogy abba a lemaradt tanulók is rossz érzés megmaradása nélkül egyezzenek bele.

A régi iskola versengésén kívül a pedagógia másfajta versengést is ismer: ennek célja az, hogy *a gyermek vagy ifjú örömagát igyekezzék mindig fölülmúlni*, javítani, tökéletesíteni. Így sohasem kerül összeütközésbe a közösséggel, hanem társaival együtt a közösséget teszi napról napra értékesebbé. Itt viszont arra kell ügyelni, hogy maga körül forogva a gyermek, vagy ifjú ne szakadjon ki közösségéből.

Hogy a rosszul irányított versengés, a nem megfelelő előkészítés milyen súlyos hibához vezethet egyébként értékes fiúknál és leányoknál is, arra szolgáljon például a következő megtörtént eset:

Egyik középiskola önképzőköre pályázatot írt ki egy magyar irodalmi tétel kidolgozására. Bírálóbizottságot is az önképzőkör választott. Beérkezett négy pályamű. Az öttagú bizottság tagjai sorban elolvasták a jelíges pályamunkákat és utána összegyűltek a döntés meghozatalára. A szavazatok úgy oszlottak meg, hogy mind a négy dolgozat egy-egy szavazatot kapott. Az elnök nem élt szavazati jogával. A vezetőtanár a dolgozatok gondos átolvasása után a díjat az elnöknek ítélte. A pályázat érdekes eredménye tovább foglalkoztatta a fiúkat. Sok vita után kiderült, hogy az öttagú bizottságnak négy tagja érdekelt volt, köztük az elnök is. Hárman szavaztak saját dolgozatukra, az egyetlen pártatlan szavazó ítélte az elnök dolgozatát a legjobbnak. A fiúk becsületességéhez semmi kétség sem fért. Mindnyájan meg voltak győződve saját dolgozatuk elsőbbségéről. A nehézséget egyetlen mondattal kellett volna elintézni a pályázati feltételeknél: pályázó nem lehet a bírálóbizottság tagja. A résztvevők felnőtt korukban értették meg igazán az összeférhetetlenséget és húsz évvel az eset után is rossz érzéssel emlékeztek meg az ügyetlen pályadíjkiosztásról.

A követendő nevelői eljárásnak mindig olyannak kell lennie, hogy nehéz belső problémák megoldását ne várja a gyermektől, a serdülőtől, aki még nem érett meg azokra.

POLITIKAI NEVELÉS.

Az utóbbi évtizedek legtöbbet vitatott problémáinak egyikéhez értünk el. Fel kell vetnünk és beszélnünk kell róla, mivel a *szabad beszélgetés bevezetésének egyik célja éppen az volt, hogy a tanuló iskolai nevelésének ideje alatt beelásson a dolgok összefüggésébe* és felnőtt korában józan megfontolás, helyes értékelés után legyen képes az egész közösséget érintő elhatározásait és döntéseit meghozni.

Az iskolák tantervében az utóbbi évtizedekben fellelhetők bizonyos törekvések az állampolgári jogok és kötelességek tanítására. Az összes iskolák általános utasításai külön fejezeteket szenteltek a *hazafias, állampolgári és társadalmi nevelésnek*, mint a *nemzeti nevelés* egyes ágazatainak. Valami baj azonban volt: nem a célban, hanem a nevelés előadásában. A történelmi, jogi, társadalmi, állampolgári ismeretek lélektelen előadása és megtanítása — még akkor is, ha a leckék végső tanulsága olykor a demokrácia látszólagos helyeslése volt — igen kevésbé lehetett eredményes kimondottan tekintélyi iskolákban, olyan társadalomtól körülvéve, amely a sokféle nyílt és titkos propaganda hatása alatt képtelen volt bármilyen irányban is határozottan állást foglalni, majd megadóan túrta, hogy azok, akik helyette cselekedtek, olyan hitvány és szerencsétlen eseményekért tegyék felelőssé, melyektől nagy többségében kifejezetten irtózott.

Meg kell állapítani, hogy a pedagógusok nem ok nélkül féltek a politikai nevelés sok ellentétet magában rejtő kérdésének felvetésétől: és nem véletlen, hogy minden szempontból kielégítő megoldást a legutóbbi időkig nem tudtak a nevelőknek ajánlani. A felmerülő *nehézségek* közül felsoroljuk a leglényegesebbeket:

1. Az első maga a *gyermek és az ifjú*. A *politika* szó minden árnyalati jelentésváltozása ellenére *vezetést, kormányzást*, a valamilyen köteléssel összekapcsolt közösség irányítását, ennek az igazgatásnak módjában való jártasságot is *jelent*. Nyilvánvaló tehát, hogy a *gyermek és ifjú* koránál, tapasztalatokban való szegénységénél fogva *csak előkészülhet* a politikai életre, annak tevékeny részese azonban még nem lehet; ha pedig túlkorán politikai tényezővé lesz, megszokja a *felelőtlen beleszólást* olyan kérdésekbe,

amelyekhez nem ért, kikerülhetetlenül eszközévé válik irányzatoknak, mozgalmaknak, azoknak tanítását — a nélkül, hogy megértené — magáévá teszi és mert ebbe nőtt bele, felnőtt korában is képtelenné válik arra, hogy *magatartását függetlenül, kritikai mérlegelés alapján* határozza meg.

2. A második nehézség abból a tapasztalatból származik, hogy *nem lehet állampolgári, vagy politikai nevelést végezni államhűségre ösztönző elvont elmékedések alapján, vagy az államformáknak, az államéletnek, esetleg más tényeknek és tényezőknél elemzése útján.* A politikai nevelésnek az állampolgár helyzetét kell tisztáznia abban az államban és abban a korban, amelyben él. Meg kell mutatnia az egyén közvetlen feladatait és kötelességeit, a cselekvő állásfoglalás módjait. Meg kell adnia a gyermeknek és ifjúnak a lehetőséget arra, hogy *a társadalomba való belépés előtt* a tevékeny beavatkozás módjait megismerje, azokat begyakorolja.

3. Jelenre irányuló, a megadott állam politikai erőivel számolni kénytelen állampolgári vagy politikai nevelés nem menekülhet meg a harmadik nehézség elől: *a pártpolitikai küzdelmekben való állásfoglalás gondjától.* A két világháború közötti korszak állampolgári nevelése szigorúan tartózkodott attól, hogy akár napi kérdésekben, akár a nagy politika jövőre kiható döntéseiben egyik vagy másik párt igazát vagy tévedését szóvátegye. Minthogy pedig az államok nagy része elismeri, sőt kormányzásában feltételezi a politikai pártok létezését, azoknak meglévő ellentéteit, így az állampolgártól pártpolitikai állásfoglalást is megkövetel, az állampolgári nevelésnek ez a faja légüres térben mozgott.

4. A Németországban és Olaszországban megismert fasiszta nevelés céljainak megvalósulását nem lehet fájó érzések nélkül *eredménynek* minősíteni. A fiatalság *elpolitikaiasításának* és a *politika megfiatalításának* szépen hangzó frázisa a komoly pedagógusokon kívül mindenkit elvakított. Az idő előtt egyenruhába öltöztetett, szemellenzővel és megkülönböztető jelzésekkel feldíszített gyermekek és serdülők ott tolongtak és masíroztak a halálos döntések színhelyén, felemelt kis karjukkal, vékony vagy mutató hangjukkal, játékot sejtő ujjongásukkal részesei lettek az emberiség története talán legértelmetlenebb és legvéresebb dühkitörésének: évek mulva ártatlan emberek vérét ontották a legnagyobb hidegvérrel, hogy aztán a maguk vérével és nemzedékek pusztulásával fizessenek egy túlságosan sikerült politikai nevelés következményeiért. És az a tény, hogy gyermekek és serdülők befolyása sohasem szorítható előre meghatározott keretek közé, hogy *az életben való cselekvő részesedés mértéke nem előre biztosított egyensúly* alapján adatik meg, komoly meggondolásokat kell hogy ébresszen mindenkiben, főként azonban minden nevelőben.

Ettől a tapasztalattól függetlenül tisztán áll a társadalom minden ismerője előtt az az elv, hogy — ritka és szerencsés kivételektől eltekintve —

egyetlen politikai életformának a politikai nevelés folyamán az ifjúságra való rákényszerítése csak tekintélyi alapon álló, konformista társadalmi rendszerben lehetséges: és nem lehetséges másutt, csak a tekintélyi iskolában. A veszély szintén kézenfekvő: a nemzeti és emberi fejlődés mienetében tetteket kiváltó gondolatok és gondolatokat kiváltó tettek követik egymást. Ez pedig nem történhet meg a *szabadság* elégséges levegője nélkül. Tartani kell attól, hogy a társadalom — mint annyiszor tette a történelem folyamán — egyszer kialakult életformáját változatlanul őrizni akarja és akkor sem hajlik újításra, amikor az már kívánatos. Ha túlnagy hatalom áll a rendelkezésére és képes a következő nemzedéket fenntartás nélkül a megváltozhatatlan meglévőbe belekényszeríteni, akkor saját öregedő életformáját nyújtja csak meg és kimozdíthatatlan tehetetlenségi erőként áll minden megújulás útjában.

Mindezek a megfontolások vezették a legújabb kor nevelői gondolkodását arra a megoldásra, amelyről előző fejezeteinkben többször megemlékeztünk, azaz

az ifjúság önkormányzatára.

Semmiféle politika soha nem jelentett többet, mint egy közösség önkormányzatát. A tanulónak sem lehet igénye többre, minthogy saját élete és közössége sorsának irányítása a kezébe kerüljön. Itt képes az eligazodásra, a helyzetek felismerésére, a felelősségteljes döntésre: feltéve természetesen, hogy vannak törvényei és van olyan szerv, amely helyes vagy hibásan meghozott határozatainak következményeivel azonnal megismerteti. Ez a közösségi életre való nevelés a leggyakorlatibb: az iskola *kicsinyített társadalom*, eljárási módjai, berendezkedése mindenben hasonló a felnőttekéhez. Így az ifjú a politikai élet egyes mozzanatait már begyakorolta, mielőtt a felnőttek társadalmába belépne. A gyermekek és ifjak nem egy véleményen vannak, csoportokat alkotnak eltérő fel fogás, különböző személyek előtérbe állítása alapján. A tanuló megszokja az ellenfelekkel való vitatkozás és vélemény tisztázás szükségességét anélkül, hogy kénytelen lenne a felnőttek pártpolitikai harcaiban külsőségek, szülői vagy nevelői kényszer határára, a tények és összefüggések világos megértése nélkül állást foglalni. Végül a többféle vélemény és felfogás egymás mellett való érvényesülése, a *játékszabályok kölcsönös tiszteletének megszokása* a demokratikus kormányzás minden nagy előnyével megismerteti a tanulókat.

Igen kevésbé valószínű, hogy maga a nagypolitika kívül tartható az iskolán: a választások, nagyobb munkás- és parasztfelvonulások, a munka ünnepe, kirobbanó ellentétek, életbevágó külpolitikai történések feltétlenül átrezegnek az iskola életén, a kisebb gyermeki közösségeken is.

Mi az, amiben a nevelőnek az osztállyal együtt tanácsos állást foglalni? Úgy éljük, hogy a nevelő sohasem mehet tovább, mint a *minden demokratikus párt elgondolásában közös* elvek és célok helyeslésén. Ilyenek az emberség, a demokrácia, az elnyomottak felszabadításáért folytatott küzdelem, a együtt megállapított külpolitikai célok stb. stb. Természetesen ezeket nemcsak elméletben és szavakban, hanem a jelen élet adott tényein is bemutatja. Helyet ad minden kritikának, ahol kell: tehát ahol a nagy közös elvek és eszmények sérelmet szenvedtek, ahol a tiszta útról való letérés nemzeti veszteség vagy összeomlás okozója volt. A földbirtokrcform, a polgozók pártjainak helyzete, a sovinizmus, az antiszemitizmus, a revizionizmus, a német orientáció stb. stb. kérdései nyugodtan tárgyalhatók, minthogy ezeknek a tényeknek a megítélésében nem lehet különbség a demokratikus pártok között. Olyan problémák felvetését is meg kell engedni, amelyek a pártpolitikai életet próbálják bevinni az iskolába, de a felvetett kérdést gondosan el kell határolni.

A nevelő a legvégső esetben sem mondhat többet mint ezt:

Nevelő: Amint látom, ti magatok sem értetek egyet a kérdésben. Egyik így, másik úgy gondolkozik. Ha érdekel, megmondhatom, hogy nekem ez és ez a véleményem. Ez a felfogás azonban titeket egyáltalában nem köt: a jövőnek kell eldöntenie, ki látott tisztában...

A pártszempontból izgató kérdést tehát — ha már felvetették — nem lehet tekintélyi szóval leinteni. A rövid megvilágítás után azonban el kell ejteni. Az iskola nyilván járhatna el másként is, de a fent vázolt veszedelmek valamelyikét nem kerülhetné el.

A nevelők mind a szabad beszélgetés (mindennapi kérdések), mind egyéb tárgy óráin észlelhették, hogy a politikai nevelés és a tanulók politizálása a lassan kibontakozó népi demokráciában korántsem ilyen egyszerű.

Az okok nagy többségét az iskola képtelen kiküszöbölni. Egy dolog azonban döntő lehet a jövő szempontjából: ez az *iskola megítélése*.

A nevelőkre, a szabad beszélgetés tanítójára és tanárára is, az a feladat hárul, hogy bizalmat teremtsen a magyar iskola munkája iránt minden demokratikusan gondolkozó magyarban. Ezt az iskola megteheti a nevelés eszközeivel: ha nem vállalja, akkor feladatát olyan külső tényezők veszik át, amelyeknek eszközei természetesen nem egyeznek az iskoláéival és amelyek szükségszerűen nem a közös alapvetést szolgálják kizárólag, hanem a különböző csoportokat már gyermek- és ifjúkorukban más világnézet és más életelvek alapján fogják össze és egyben el is választják egymástól.

SAJTÓ, RÁDIÓ, FILM, KÖNYV.

A gyermeknek és ifjúnak a legtöbb leckét, a percről-percre megoldandó új kérdések sorát a szünet nélkül táguló és mélyülő élet adja fel: a szülői ház, a közvetlen környezet, az iskola, a gyermeki társadalmak, ezeknek érintkezése és összeütközése a felnőttekkel, a mind több és többféle megismert lény, esemény, összefüggés. A sokfelől érkező hatások természetesen nem különülnek el aszerint, hogy gyermekekre, ifjúra vagy felnőltre irányulnak: *a gyermek és ifjú állandóan részese a felnőttek életének és ha mesterségesen nem különítjük el, hozzájárulnak mindazok az irányító és lényegében nevelő befolyások, amelyekkel a kormányzati szervek, pártok, érdekképviseletek stb. próbálják a felnőtteket a maguk céljainak megnyerni.* Olyan korban, mint a miénk, amelyben az eszmék tisztázatlansága, a nehezen kiegyenlíthető elvi ellentétek a felnőtteket is egymással szembeállítják, csaknem lehetetlen a gyermekek és ifjak eltájékozódása, és a külső élet nyomasztóan járul hozzá ahhoz a *túlterheléshez*, amely a tanulási idő meg nem nyújthatóságából és a folyton gyarapodó mind általános, mind szakműveltségi anyagból kikerülhetetlenül következik.

Az intézményes tájékoztatásnak, befolyásolásnak, a politikai vezetésnek és félrevezetésnek egyik leghatásosabb eszköze kétségtelenül a *sajtó*, a gépi erővel szinte korlátlan példányszámban előállítható és forgalomba hozható, olcsósága miatt mindenkitől megvásárolható *napi- vagy hetilap*, amely szóban és képben, személytelen adatokkal és számoszlopokkal vagy éppen személyhez szólóan, a népi- és tömeglélek ismeretében, irodalmi és egyéb eszközök felhasználásával fogadtat el vagy utasítat vissza felfogásokat, álláspontokat, sugall ilyen vagy olyan magatartást. Nem kétséges, hogy a 10 éven felüli gyermek már lapozgatja az újságot, szülői, hozzátartozói beszélgetéséből értesül eseményekről, események megítéléséről. Ha a nevelő figyelemmel kíséri a tanulóktól felvetett kérdéseket, azoknak nem kis százalékát vezetheti vissza hirlapi forrásra. *Mi a feladata a szabad beszélgetés nevelőjének a sajtóban való megfelelő eligazodás elősegítésében?*

Vannak minden sajtótermékben egyező *külső és belső sajtóságok*: ezeket minden újságolvasó ember ismeri. A gyermekek felvilágosításánál termé-

szetesen rá kell mutatni arra, hogy a gyakran ismétlődő, a legtöbb sajtótermékben egyező, lényeges elvek nem szándék nélkül azonosak vagy hasonlóak. A gyilkosságot, erőszakosságot, önkényeskedést csak elítélni lehet például, mert ha nem így járunk el, akkor nemcsak közösségellenesek vagyunk, hanem önmagunk ellen is cselekszünk; aki ugyanis helyesli, — mondjuk — a deportálást, az maga sem szólhat semmit az ellen, ha őt akarják erőszakosan elhurcolni, stb. Rendes körülmények között bizonyos alapvető bel- és külpolitikai kérdésekben is általában megegyeznek a sajtótermékek (a köztársasági államforma helyeslése, a demokratikus úton létrejött döntések elfogadása, a fejlődés irányának együttlátása, külső kényszerből nem diktált állásfoglalás egyik vagy másik szomszédállam, távolabbi hatalom viselkedésével szemben stb.).

Vannak természetes ellentétek is. A tanulóknak először azt kell megérteniök, hogy ellentétes vélemény alkotható ugyanazokról a dolgokról jóhiszeműen is. Tanácsos ezzel kapcsolatban az osztályt több alkalommal két részre osztani, a keletkezett csoportokat egymással szembeállítani. Játsszanak le egy labdarúgómérkőzést, vagy bármilyen olyan játékot, ahol a győzelemnek valami értéke van. Ültessük le őket közvetlenül utána és irassuk le az esemény lefolyását. Bizonyos egyezéseket minden valószínűség szerint észlelni fogunk leírásaikban, ezek a játék külsőségeire, a játékszabályok betartására stb. vonatkoznak. Sokkal nagyobbak lesznek azonban az eltérések: a győztesek győzelmüket jogosnak és természetesnek ítélik, a vesztesek a külső körülményeket okolják, a győztesek elégedettek lesznek a bíróval még akkor is, ha kisebb igazságtalanságokat követett el velük szemben, a vesztesek azonban minden tévedését a játék kimenetelére döntőnek ítélik, a győztesek kiemelik ellenfeleik gyenge pontjait, sőt erősségét is, mivel az győzelmüket értékesebbé teszi, beszámolójuk így tárgyilagossabb lesz, a vesztesek az ellenfél erőszakosságait, szabálytalanságait emlegetik, sok szó lesz a győztesek jó napjáról, szerencséjéről, a vesztesek számára kellemetlen véletlenekről. Ezeknek a beszámolóknak okos csoportosítása és helyes értékelése meggyőzően világíthat rá egymással küzdő pártok ellentétes ténymegítélésére. Lesznek a tanulók között túlzók: azt írják, hogy nem lehetett győzni, mert Kovácsot vagy Verest lerúgták, mert nem ítélték meg nekik jogos előnyöket, mert a közönség döntően és szabályellenesen beavatkozott, stb., stb. A nevelő már egy esetben felhívhatja a figyelmet a túlzásokra: miért csak egy vagy két leírásban szerepelnek? Hogy rúghatták le Verest vagy Kovácsot, mikor jelenleg egészségesen itt ülnek? Miért nem ő említi meg, hogy lerúgták? Vajjon a bíró csak a vesztesek terhére tévedt-e? Nem szükséges-e minden játékban számolni bírói tévedésekkel, nekünk kellemetlen véletlenekkel is?

Ha mód van ilyen játékok vagy egyéb csoportellentéteket kiváltó tények sorozatos leírására, akkor a tanulókat típusokba lehet beosztani.

Lesznek, akik sohasem értékelik helyesen a saját erejüket, akik mindig méltatlankodnak, ha nem a győztesek közé kerülnek, akik mindig külső körülményekben keresik vereségük okát, akik szóban, az események elferdítésében keresnek kárpoztást azért, hogy a tettek mezején híjjával találtattak.

Ilyen lecke után be lehet mutatni két napilap beszámolóját ugyanarról a politikai eseményről: meg lehet vitatni, meddig jóhiszemű az egyik és a másik, hol kezdődik a ferdtítés, a hazugság.

Mert kétségtelenül lesz egy határvonal, ahol megszűnik a különvélemény jogosultsága: ez ott van, ahol *a tudatosan valótlant állítás kezdődik*. Ez az, ami ellen minden nevelői fegyverrel küzdeni kell, irtanunk kell magunk közt, fel kell fedezni és hatásaiban lehetetlenné kell tenni máshol is. A szabad beszélgetés nevelőjének a helyzete nem mindig nehéz, ha a tényállást — akár tanulói leírásról van szó, akár sajtótermékek összehasonlításáról — pontosan ismeri. Könnyű ítélni akkor is, ha két lap előbb az azonos eseményleírást adja és utána fejt ki hozzáfűzött megjegyzéseit. Minden hamisítás lehetősége ott nyílik meg, hogy — mind a tanulói beszámoló, mind a lapok — nem közlik a tény, vagy elhallgatnak belőle lényeges mozzanatokat, esetleg hozzátesznek olyant, ami nem történt meg és véleményüket magával a ténnyel keverik össze. A rosszirányú propagandának ezek a legfelismerhetőbb jelei. Végső következtetésünknek annak kell lenni, hogy ne mondjunk ki vagy írjunk le semmi olyant, aminek igazságát nem ellenőriztük, ne higgyünk el semmi olyant, ami már külső formájában gyanút kelt.

Ugyancsak leírásaink és az ujságok olvasása taníthat meg arra, hogy nem föltétlenül a mi látásunk helyes, nem bizonyos, hogy a mi igazunk az egyetlen. *El kell ismernünk* másoknak is azt a jogát, hogy önálló, a mienktől eltérő véleménye lehessen és *be kell ismernünk* adott esetben szégyenkezés nélkül, hogy tévedtünk.

Miért fontos az — kérdezhetné a szabad beszélgetés nevelője —, hogy ez a felvilágosító munka ilyen korán kezdődjék? És — teheti hozzá — helyes-e a kritikai érzék, esetleg a bizalmatlanság szándékos felébresztése?

Akit az elmúlt évek nem tanítottak meg arra, hogy milyen romlás forrása lehet a szemérmetlen, a tényeket elferdítő, vagy egyszerűen tényeket kitaláló, kiesztelt bizonyítékokkal érvelő propaganda, az nekünk sem fog hitelt adni és továbbra is kitart közönyös helybenjárása vagy otromba ferdtítései mellett. Társadalmunk tudatos tagjai és nevelői azonban sok szó nélkül is értékelni tudják, mit jelent az, ha a nevelés folyamán segítettünk a tanulónak abban, hogy valamilyen mértéke legyen a mindenfelől feléje irányított hatások közt való tájékozódásnál.

Az iskola nagyon sokat tesz, ha külső jelek és belső törések felismerésével megtanítja a tanulót az igazság és hazugság közti különbségre,

továbbá, ha arra hívja fel a tanuló figyelmét, hogy minden esemény, minden vélemény mérlegelésénél egy vezető szempontja legyen: *becsületesen progresszív* törekvés húzódik-e meg mögötte, vagyis egyetemesen viszi-e előbbre az emberiség mindenegyres tagját, vagy pedig csak egyéni, illetőleg kisebb csoportoktól szép köntösbe öltöztetett részönzés fejeződik-e ki benne?

Egy-egy jó példa, a tanulók szabadon megnyilvánuló kritikai megjegyzései sokat tehetnek a cél elérése érdekében.

Nem kell különösebben hangsúlyozni, hogy komolyabb megbeszéléseket legfeljebb az általános iskola legfelsőbb osztályaiban folytathatunk, újságolvasással azonban már korábban is foglalkozhatunk, különösen, ha jó ifjúsági vagy képeslapunk is van.

A sajtó nem az egyetlen eszköz, amellyel számolni kell. Mindjárt utána meg kell említeni a *rádiót*. Politikai nevelésünk szempontjából sem közömbös ennek a felhasználása. A tömegek érdeklődő részvétele a politikában olyan fokot ért el, amilyent a történelem egyáltalában nem ismert. Nem valószínű, hogy akár a rádió, akár más tömegre hatni tudó eszköz kihagyatnék abból a fegyvertárból, amelyet a politikus eredménnyel forgathat meg. A szabad beszélgetés folyamán azonban a *rádiót* nem mint politikai, hanem *mint nevelő tényezőt* kell bemutatni. Az élő irodalomnak, minden hanggal továbbítható művészetnek, tudománynak, hasznos ismeretnek állandó sugározója. Az első, amit a rádiózással kapcsolatban el kell érünk, a rádió *műsorának* követése. A belföldi adók már adnak ki előzetes tervet, a külföldi adók műsora is bizonyára rövid idő múlva minden újságban hozzáférhető lesz. A szabad beszélgetés nevelője rendszeresítheti a *hallgassunk együtt* — órát, amikor a közösen megbeszélte műsor-pontot együtt végigkövetik és utána megbeszélik. Bekapcsolódhatnak az osztály a cselekvő rádióhallgatók közé: kérheti valaminek a műsorra tűzését, rendkívüli teljesítményével jelentkezhetik *számunk*.

A *film, színdarab, könyv, könyvtár* kérdésének megtárgyalása lényegileg nem különbözik a sajtótermékekkel szemben követett eljárástól. A szabad beszélgetés nevelője ezen a téren csak alkalmi kisegítőtársa a magyar nyelv és irodalom tanárának. Itt is követnie kell bizonyos mérték kialakításának elvét. Ami a hírlapnál a hazugság, az a színdarabnál vagy a filmnél a giccs, a tetszetős, olcsó eszközökkel hatást elérni akaró, minden valóban emberi problémát megkerülő átlagdarab, az könyvben a ponyva és tovább a »sláger«, a rossz kép vagy szobor. Az *olvassunk együtt, látogassunk együtt könyvtárt, járjunk múzeumba, műterembe, hangversenyre* stb. parancsot a szabad beszélgetés nevelője megfelelő alkalmakkor ne mulassza el hangsúlyozni. A magyar nyelv és irodalom, a rajz, az ének és zene tanára bizonyára megteszi a magukét

ezen a téren ; a szabad beszélgetést vezető nevelő hozzáadhatja a vita után szabadon kialakult meggyőződést és vállalkozókedvet.

Mindabban, amit a szabad beszélgetés didaktikájának megírásánál elmondunk, egyetlen vezetőszerzőpontunk volt: a gyermek és a serdülő soha ne érezze, hogy kényszerből alávetették egy időbeli határokhoz kötött nevelési eljárásnak ; magatartása végig olyan legyen, mint aki önként elindult az ismeretszerzés, a lelki gazdagodás útján és az iskolában csak biztos alapot, jól használható eszközöket nyer az egész életén át tartó önképzéshez és önneveléshez. Az iskolából való kilépés tehát csak kezdet nemcsak a hivatási munkában, hanem a hivatásunk szakismeretei köré csoportosított mind szélesebb tudás megszerzésében is. Ezen az úton pedig a sajtó, a rádió, a film, a jó könyv, a gazdag és könnyen hozzáférhető könyvtár a kísérőink. Látni és hallani, olvasni és jól olvasni : erre tanítson meg az iskola, ebben segíthet a szabad beszélgetés nevelője.

NEVELÉS — ÖNNEVELÉSRE.

A szabad beszélgetés didaktikájának van egy olyan fejezete, amelyet nevelőnek és tanítványnak együtt kellene olvasnia: ez arról szól, hogy *hogyan kell a személyiségben rejlő lezártságot sokirányú állandó érdeklődéssel, az új és jobb iránti fogékonysággal társítani*. Amikor a szabad beszélgetésről úgy szóltunk, mint az iskolai élet belülről kiinduló gyökeres átalakulásának első kézzelfogható tényéről, nem utolsó sorban gondoltunk arra, hogy a tantervben vagy attól függetlenül felvetett kérdés helyes megbeszélése ilyen egyéniség kialakulásának kedvez.

Mi történik ugyanis a szabad beszélgetés óráján?

A tanuló folyton táguló világának nem minden részében igazodik el, nem minden összefüggést és kapcsolatot ért meg, nem minden eseményt értékel kellőképpen; a tantervben művelődési anyaggá összefoglalt és egyszerűsített elemi tudományanyagok és gyakorlatok sem elégségesek ahhoz, hogy minden kérdésére feleletet adjanak; az iskolai élet nem is tölti ki teljesen a fejlődő gyermek minden újat megcsodáló, mindenre *egyszerre* ráirányuló képzeletét. Talán nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy a gyermekbe betóduló érzéki észrevételek, visszahatást kiváltó képek egy töredéke származik csak *szándékos* ráhatásokból, tehát nevelői forrásból, így nagyon sok élmény és esemény marad nevelői megvilágítás nélkül. *A gyermek természetesen segít magán, olvas, tájékozódik, megbeszéléseket folytat társaival, képezi és neveli magát az iskolai neveléssel párhuzamosan. A szabad beszélgetés ennek a tanulói önnevelésnek és önképzésnek termékeny, mindig újabb ösztönzéseket adó alkalmá. Nem hallgathatjuk el itt sem, amit több alkalommal hangsúlyoztunk már előbb, hogy a szabad beszélgetés nem lehet módszeresen elszigetelt tünet az új iskola életében: a kérdező gyermek iskolája a tanulni akaró, a magukat folyton tökéletesíteni vágyó, lényegében önnevelést és önképzést végző tanulók iskolája kell, hogy legyen, amihez az iskola irányítást, ösztönzést, eszközöket ad, az eredményeket leméri, az elérhető átlaggal összehasonlíttja stb. Ilyen értelemben úttörés a szabad beszélgetés: folytonosan további érdeklődésre, önnevelésre és önképzésre serkent és fokozatosan átadja módszerét a*

többi tárgynak is ; *ettől, az eljárástól várható a ma még kényszerítve nevelő iskolának az önnevelés színhelyévé való átalakulása.*

Az eddigi nevelés számos gyengéje közül nem a legkisebb, következményeiben egyenesen sorsdöntő volt az, hogy minden szakasza lezáró jellegű volt. A hat vagy nyolc elemi, a négy középiskola, az érettségi, az államvizsga vagy az egyetemi oklevél egyformán azzal az érzéssel töltötte el a feltételeknek eleget tett növendéket, hogy *befejezte tanulmányait.* A könyvektől — a szakkönyvektől is — egyszersmindenkorra való megválás, néha a könyvek jelképes vagy valóságos elégetése, az élet és iskola olyan ellentétben látása, amely szerint *a belépés az életbe mindattól mentesít, aniben az iskola részesített,* még magas tisztségeket betöltő, igen jó iskolát kijárt férfiakat és nőket is egyetemi végzettségű, de emellett félművelt embereké tett, doktorokká, akik mindig készen voltak jól betanult latin idézetekkel, de koruk irodalmi és tudományos, közgazdasági, politikai és művészeti törekvései között egyáltalában nem igazodtak el.

Ha a közelmúlt eltévelyedéseit erről az oldalról vizsgálónk és értékelők, bizonyára nem egy esetet találunk és nem is csak a kevésbé iskolázottak között, akik politikai és világnézeti állásfoglalásukban betű szerint követték napilapjuk következetes vagy ide-oda imbolgó értékelését. Magunk nem egy példát tudunk felhozni arra, hogy az eredetileg legitimista Magyarország című napilap olvasói hogyan oszlottak meg két, illetőleg három csoportra : a Magyarország eredeti irányvonalát őrizve, az Új Magyarország érvelését vállalva, vagy a Magyar Nemzet című laphoz és annak politikájához szegődve. És igen sok esetben a döntést egyáltalában nem előzte meg kritikai mérlegelés : a megszokott szerkesztőhöz való ragaszkodás, kényelem, az új irány lényegének fel nem ismerése voltak az okok. A jelenség mögött azonban meghúzódik *az a nevelésből eredő renyhesség, amely azonnal kiter a probléma megoldása elől, ha nem hivatalosan kiadott lecke, elintézendő akta, meghozandó ítélet stb. alakjában jelentkezik.*

Kétségtelen, hogy nem tisztára magyar jelenségről van szó, hiszen az ú. n. válság-irodalomnak csaknem minden terméke foglalkozik a felnőtteknek ezzel a közönyével igen lényeges, néha életbevágó dolgok iránt ; az is kétségtelen, hogy csak igen keveseket ment az idő hiánya ; azok ugyanis, akiknek bőségesen van idejük, hasonló módon elzárkoznak minden újabb hatás elől ; a sport, kártya, számos más pihenésként elkönyvelt időtöltés kisebb-nagyobb része felhasználható lenne *önnevelésre,* felnőtteknél *továbbképzésre,* mind szakmai, mind általános műveltségi vonatkozásban. Ehelyett azonban inkább kínos kitérést észlelünk ; az emberek elfelejtettek — vagy nem is tanultak meg — olvasni és akár van könyvtáruk, akár nincsen, nagy tömegükben nem vesznek részt abban a párbeszédben, vagy sokakat bevonó vitában, amelynek szónokai egy célnak szentelt életük minden gazdag eredményét a nemesedő emberiségnek kínálják fel. Csak kullognak valahol hátul, beérve népszerűsítő füzetek felületes beszámolóival, elcsesett és tetszetős mondatfoszlányok kiegészítésével és ismétlésével.

A jó nevelők — akiknek ismerniük kell környezetüketnek ezt a nehezen gyógyítható betegségét — és a rossz nevelők — akik maguk is belesznek a fenti kategóriába — egyaránt tudják, hogy itt miről van szó. És bizonyára azt is elismerik, hogy nem remélhetnek munkájuktól semmi eredményt, ha nevelési téren nem követnek el mindent ennek az alapvető hiánynak eltüntetése érdekében.

Mit tegyen tehát a szabad beszélgetés tanára, akinek itt szempontokat adunk?

Új embereszményt kell a gyermek elé adnia. Ez neki a legkönnyebb, mivel beszélgetés közben minden tanulója elárulja, milyen képet hord magában a tökéletes emberről. *Szent-Györgyi* Albert mindig mélyen felháborodva emlékezik meg arról, hogy diákkorában az iskolai faliképek

a foga közt két törökkel táncoló Kinizsit, siralomházban búsuló hősöket, megvakítást, csatát, az ostromló ellenségre forró szurkot kiöntő nőt ábrázoltak, mintegy példaképnek állítva azokat az ifjúság elé. De nemcsak a történelem szolgál ilyen véres eszményekkel: a jól felöltöztetett és körüludvarolt nyalka katona, a tömegektől körülrajongott sportember, mozisínész, a könnyen pénzt kereső és kevés munkája miatt tetszetős külsejű zsúr- és bankfiú stb. stb. mind kísértik a gyermeket és ifjút, aki még nem föltétlenül alkotni, hanem csak érvényesülni, feltűnni, tetszeni szeretne. Ezek és sok más eszmény helyett *a nevelőnek a munka, az alkotó tudomány, irodalom, művészet, technika, a mindennapi élet hőseit kell ideálnak a gyermek elé állítania. Hogyan? Semmi körülmények között sem szavakkal.* A terjengős moralizálásnál semmi sem ellenszenvesebb a gyermeknek és az ifjúnak, tegyük hozzá, nekünk felnőtteknek sem.

Az első és minden ilyen tárgyú munkában kiemelt eszköz *a példa.*

Példa lehet maga *a nevelő.* Senki se gondolja azonban, hogy a nevelő önmagát állíthatja oda, mintegy illusztrálására annak a gyakran hangoztatott mondatnak: »például én...«, »én nem így tettem...«, »ha én ott lettem volna...«, »az én időmben«, »az én gyermek- vagy ifjúkoromban szebben és jobban történt« stb. A nevelő nem állítja oda magát, ott van minden mozdulatával, minden titkolt vagy kimondott szándékával, sok tiszteletreméltó erényével és esetleg ugyanannyi gyengeségével. A tanulók ismerik nevelőjüket, legtöbbször jobban, mint a nevelő őket és nem aszerint ítélik meg, hogy mennyit mutat meg magából szándékosan.

A szabad beszélgetés tanára vagy tanítója különlegesen az érdeklődés középpontjában van: *olyan időt tölt együtt tanulóival, amelynek folyamán a munkafegyelmet kizárólag személyes nevelői erényei segítségével tartja fenn,* sokoldalú tudását, készségét, nyílt őszinteségét, tájékozottságát, tapintatát állandóan próbára teszik. A szabad beszélgetés tanára vagy tanítója maga akkor jó és követendő példa, ha hivatásának él (ez ad személyiségének bizonyos lezártaságot), egyben azonban *minden jelentősebb emberi probléma iránt érdeklődik;* röviden, ha hivatásának élő művelt ember. Mint ilyen, nyugodtan vallhatja be a gyermekek előtt maga által is ismert gyengeségeit is. Bizonyára nem egyszer fordul elő, hogy olyan kérdést szegeznek a nevelőnek, amelyre felkészülve megfelelőbben tud felelni, illetőleg amelyet megfontolás után gyümölcsözőbb megbeszélés, a nevelés céljait jobban megközelítő tárgyalás kiindulópontjává tehet. Ilyenkor mondja meg nyugodtan, hogy a kérdést érdekesnek találja, de kéri a megbeszélés elhalasztását, mivel bizonyos adatoknak utána szeretne nézni, bizonyos tényeket még át szeretne gondolni. Ne rejtse el a tanulók elől a benne lappangó *kereső embert,* a minden új problémán elmélkedő, magát minden ösztönzésre továbbképezni vágyó tanítót. Példának éppen ez az örök befejezetlenség a legvonzóbb. És ha a tanulók kezdetben különösnek találják majd, hogy

a tanár úr vagy a tanító úr valamit nem tud, akkor kérdezze meg őket, hogy véleményük szerint miért van tele minden tudós szobája könyvvel, miért hajlik minden kutató hosszú órákon vagy napokon keresztül kutató szerkezeté fölé, vagy az írók és gondolkodók miért sétálnak nyugtalanul szemlélődve, magányt vagy éppen a sürgő-forgó embertömegekből kiáradó ösztönzést hajszolva? Nyilvánvalóan azért, mert nem tudnak valamit, mert megoldatlan probléma vagy problémák nyugtalanítják. Írók, tudósok, művészek, gondolkodók életrajza, megfelelő részletek alkalmas írásművekből hatásosan segíthetik a nevelőt ilyen esetben.

A nevelői példát tehát akkor tartjuk hatásosnak, ha ez a példa önmagában serkentő hatású, ilyenné pedig csak úgy lesz, ha a nevelő egész személyisége tökéletesedésre és önmaga folytonos nemesítésére indítja a tanulókat. Ennek első feltétele *a nevelői önképzés, továbbképzés és átképzés*.

Csak röviden mutatunk rá arra, hogy az önképzés általában mindenirányú művelődést jelent, a továbbképzés szakirányú elmélyedésre és a szakban való nagyobb tájékozottságra törekszik, végül az átképzés új hivatásba vezet be, vagy — ami itt az eset — eddig *más módon* végzett, más szellemben felfogott feladatnak *új szempontok szerinti* elvégzésére tanít meg. Rendes körülmények között az első kettőhöz szokott a nevelő folyamodni, hirtelen változások kényszeríthetik rá arra, hogy szakítson szokásos felfogásával, eljárásaival és saját kezdeményezéséből vagy külső kényszer nyomása alatt átképeztesse magát.

A nevelői önképzésnek, továbbképzésnek és átképzésnek tárgyalása nem tartozik ide, kiemeljük azonban fontosságát azért, mert *a szabad beszélgetést irányító nevelőknek mind a három típusú megújulásra szüksége van*.

És itt térhetünk vissza eredeti szempontunkhoz, az önnevelésre való neveléshez.

Miként a nevelő nem érheti be azzal, amit egyszersmindenkorra kapott iskoláitól, ugyanúgy nem elég a tanulónak sem az, amit tantárgyaiban iskolája nyújt. A szabad beszélgetés nevelőjének kell ezt világosan a tanuló elé tárnia: az iskolai anyag egy lassan szerveződő és folytonosan bővülő léttudásnak a magva. Ez a tudás sohasem lehet teljes vagy hiánytalan: többel-kevesebbel kell beérnünk. A több, vagy kevesebb azonban itt nemcsak fokozati különbséget jelez. Az egyes tantárgyak látszólagos lezártsága könnyen keltheti azt a látszatot, hogy a belőle való vizsgával mindent elintéztünk. *A szabad beszélgetés órái* éppen *arra alkalmasak, hogy folytonos elégedetlenséget, hiányérzetet, mindig újabb igényeket ébreszenek a tanulóban*. Erre pedig képtelen az önmagával eltelt, mindig csak magából merítő, a felvetett problémákra azonnal felelő — mégpedig azonosan felelő, így magát gyakran ismétlő — nevelő. Amikor az önnevelésre való nevelésnél először a tanító és tanár önképzésének szükségességére mutattunk rá, azzal a céllal tettük, hogy a nevelőben és a tanulóban életük különböző korszakában azonos törekvéstől hajtott embereket közös munkában egyesítsünk.

Ilyen nevelő nemcsak maga példakép, hanem helyesen tudja kiemelni és követendő példának odaállítani az arra legméltóbb osztály- és iskola-társat, a gyermek környezetének arra méltó egyéniségeit, a nagyobb emberi közösségnek, az államnak és az emberiségnek elevenen vagy a történelemben élő nagyjait. Termékeny beszélgetések, alkalmas olvasmányok megtárgyalása, színház, film, politika bírálata vezethetik el a nevelőt ahhoz a *közös embereszményhez*, amelyet minden tanulója elé állíthat és azokhoz a *valóban értékes személyiségekhez*, akikben tanulóival együtt eszményüknek megvalósulását megállapíthatja. Hatásos, állásfoglalásra készítő, magatartást kialakító az ilyen beszélgetés vagy vita akkor lesz, ha semmi fölényeskedés, kényszer, rábeszélés nem érvényesül a nevelői hozzászólásban, hanem a közösen gyűjtött tények és együtt megvizsgált esetek tanulságainak szabályba foglalását, a következtetések levonását a tanuló végzi el.

A szabad beszélgetést vezető nevelőnek tehát úgy kell látnia a tanulókat, mint aki eljött az iskolába, hogy magát képezze és továbbképezze. Az iskolának feladatát pedig abban kell látnia, hogy ezt a tanulóknak mindig eleven igényt kielégítse. Minthogy hivatásánál fogva maga sem lehet befejezett mesterember, önképzéssel, továbbképzéssel és átképzéssel igyekszik feladatát jobban és jobban betölteni, egyben az emberségnek minél magasabb fokára emelkedni. Ebben a törekvésében találkozik a hasonló céllal összegyűlt gyermekekkel és serdülőkkel, egymás munkatársai-ként haladnak együtt egy ideig. Így válik nemcsak az iskola léletté, hanem az élet is az emberiség örök iskolájává. És ha a nevelőt a tanítványtól megkülönbözteti valami, akkor az az, hogy a nevelő érdeklődésének, gondolkodásának és tanulmányainak a hivatás körül összpontosuló állandó tárgya van, a tanuló pedig még ezt a hivatást is keresi magában és a külső világban, hajlamaiban és embereszményei között.

PÁLYAVÁLASZTÁS

A szabad beszélgetés tantervében a nyolcadik általános iskolai osztályban a *pályaválasztási tanácsadás* is szerepel az életpályáról és hivatásról folytatott beszélgetés után. Az iskolának mind társadalmi, mind egyéni szempontból egyik legjelentősebb feladata lehet ennek a tevékenységnek gondos ellátása; az egyes megfigyelések, a nevelőkkel folytatott állandó eszmecsere, a tanulók egymásról kialakult véleménye alapján pedig a szabad beszélgetés tanítójának vagy tanárának kell a *kérdést a maga egészében általánosságban*, majd *egyes tanulókra vonatkoztatva részleteiben is* megtárgyalni. Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy *csak tanácsadásról* lehet szó, nem a nevelő véleményének a tanulóra vagy a szülőre való rákényszerítéséről.

Az iskola *nem ismeretlen*, eddig soha be nem töltött irányító szerepet vállal el készületlenül: jelentős, igen gyakran döntő tényezője volt eddig is az egyéni fejlődés irányának, a megfelelő ember megfelelő helyre való kerülésének —, vagy ellenkezőleg annak, hogy a társadalomban olyan egyének elsőbbségét biztosította, akiknek helye minden becsületes értékelés szerint nem ott volt, ahová az iskola képesítette. Új iskolaszervezetünk jóságának próbaköve az, hogy ezen a téren változás következze be.

Ha csak egy pillantást vetünk bármilyen régi beszámolóra, vagy statisztikára, szembeszökő számok bizonyítják, hogy az elméletben hangsúlyozott iskolázás előtti egyenlőség — egyenlő képességek esetén — távolról sem valósult meg. A népiskola alsó négy osztálya után a 10 éves gyermekek különböző csoportokba különültek el: kérdés, milyen szempontok szerint? Minden tetszetős érvelés helyett leírjuk azt, amit 1943-ban *Mai magyar nevelés* című munkánkban közöltünk.

A Központi Statisztikai Hivatal szokásos évi zsebkönyvéből — amely az ország lakosságát foglalkozás szerint is kimutatja és az egyes foglalkozások jövedelmi viszonyairól is közöl tájékoztató adatokat — meggyőzően derül ki, hogy a mezőgazdaságban a tíz holdon aluli birtokosok és bérlők, a gazdasági cselédek és napszámosok, valamint ezek eltartottjai, a gézáriparban alkalmazott munkások, a bányamunkások nagyrésze és

ezek eltartottjai, végül a kisiparosság jelentős hányada — együttesen az ország lakosságának felénél jóval nagyobb része — még csak nem is gondolhat az ingyenes népoktatáson túl tartó iskoláztatásra. Nemcsak a nevelés mindig növekedő költségeit képtelen előteremteni, de a gyermek munkajerejét és keresetét sem tudja nélkülözni.

Szombatfalvy György (Társadalomtudomány, 1941. 3. szám) könnyen ellenőrizhető adatok alapján mutatja ki, hogy a gimnáziummal nem bíró helyeken (a gimnáziumot elismerve annak az iskolafajnak, amely a vezetőrétegnek legnagyobb és legfontosabb szektorát készíti elő) a kereső népesség 58·2%-a lakik, a 10—18 éves gyermekek a vidék és falú nagyobb termékenysége miatt itt nagyobb, tehát 60%-ot meghaladó hányadával. Ezek a gimnázisták 39·7%-át adják. Ha azonban a gimnáziumba bejáró környékbeli tanulótságot leszámítjuk (16·3%) és ennek megfelelően végzünk összehasonlítást, akkor *Szombatfalvy* számítása szerint iskolától távoleső helyeken átlag 7 gimnázista esik 1000 keresőre, míg Budapesten és környékén, valamint a városokban általában négyszer, ötször annyi. »A meddő város a szaporodó vidékkel szemben. A hivatalnoki és polgári réteg az őstermelő réteggel szemben, mely a távolesőtömegek közel $\frac{9}{13}$ -ed részét teszi. Már ezekből az adatokból is sejthető, hogy a gimnázium nem a legalkalmasabbak kiválogatásával népesül be, hanem valami más adottság szerint. Látható a város nagy előnye«, vonja le *Szombatfalvy* a következtetést.

A faluból eddig felkerült tanulók kiválogatásának módja sem megnyugtató. Nem járunk messze az igazságtól, ha itt is az anyagi lehetőségek, a szülők feltörekvő vágya és egyéb mellékes szempontok érvényesülését keressük, nem pedig a gyermekben megnyilvánuló nagyobb tehetséget, a benne megsejtett nagyobb értékek lehetőségét.

Az a piramis tehát, amellyel a társadalom alul széles, felfelé állandóan keskenyedő szerkezeti képét ábrázolni szokták, nálunk nem áll feldönthetetlen biztonsággal a széles népi alapon, hanem valahol a meghízott magasság matematikai közepénél megszakad, elveszíti lefelé szilárdságát és az itt is, ott is észlelhető ür miatt minden megterhelésnél meg-inog, szomorúan jelezve a sokat emlegetett népi tartalék elhanyagoltságát és hozzáférhetetlenségét, egész magasabb kultúránk gyökértelenségét.

Közép- és főiskoláink tanulmányagát ezek szerint a nevelési korlátokat nem ismerő vagyonos családok gyermekein kívül csaknem kizárólag a köz- és magántisztviselők, az egyéb értelmiségi foglalkozású szülők, a városi polgárság, iparosok és kereskedők, kevés jobban fizetett munkás-család fiai és leányai adják.

Volt ezenkívül két keskeny ér, amelyeken át a faluból való kiemelkedés, az ú. n. középosztályba való lassú beszűremlés végbement: az egyik a városba áramlás szerencsés megtörténte után a bevándorló szülők jobb anyagi helyzetbe való kerülése (honvédségi altiszt, rendőr, fogházőr, hiva-

tali altiszt, kórházi ápoló stb.), a másik a jobbmódú gyermekek falúból való ú. n. bejáró iskoláztatása.

Az átlépés és iskoláztatás kérdése a jobbmódú falusi gyermekeknél sem volt ment minden zavaró körülménytől. *Karácsony Sándor* (Magyar észjárás stb. 41—42. l.) így kíséri végig *páriánkat* :

»Az első akadály még otthon éri. Az elemi iskola nem csábítja továbbtanulásra. Ha érez rá vágyat, annak oka nem az intézményben rejlik. A környezete sem küldi, hiszen nem tudja, miért küldené . . . A maga egyénisége is nagyon könnyen dönt a kényelmesebb megoldás mellett . . . A középiskola már térbelileg sem kedvez az alsóbb néposztálybeli gyermeknek, lévén az túlnyomó percentjében falú-, sőt tanyalakó.

A környezetváltás : ott kell hagyni a megszokottat és meg kell szokni az újat . . . A középosztálybeli gyermek újból előnyben van. Az ő számára mindössze annyi a változás, hogy más épületbe és más barátok közé került s talán még a szakrendszer : egy tanító helyett több tanár s ennek következményei, a tanár és tanítvány közti nagyobb távolság számára a legnagyobb szenzáció.

A környezetváltás másik hátránya újabb lelki válság. Attól kezdve a gyermek és eddigi környezete külön világot kezdenek élni . . . Azok, akikről eddig tanult, nem segíthetnek többé neki és nem is tud kitől tanácsot kérni . . . Később ez az izolált helyzet még inkább rosszabbodik ; míg a középosztálybeli tanulmányai során, sőt következtében közelíti meg jobban hozzátartozóit, addig ő egyre messzebb távolodik övéitől. Egy idegen világ légköre veszi körül s ez sokszor örökre elválasztja őt legközelebbi rokonaitól.

Ilyen tények után — amelyeket, mint említettük, nem ma írtunk le először — érthető a jelenleg is érvényben levő gimnáziumi *Általános Útasítások* nyílt helyzetképe : » . . . a gimnáziumnak nem áll módjában az osztályok tanulóit célszerűen kiválogatni, hanem be kell érnie a véletlenekkel is . . . »

Hogyan ment végbe ezek után a bonyolultabb összefüggésekbe való belelátást, biztos ítéletet, az új helyzetekben gyorsan eligazodó értelmi felsőbbiséget, fejlettebb izlést, mélyen átértett erkölcsi felelősséget megkívánó életpályákra való kiválasztás?

A közép- és középfokú iskola egyszerűen *szelektált*. A *szelekció* — amint tudjuk — a derekabbnak a kiválasztását, a nem megfelelőnek a kiselejtezését jelenti. Iskoláink ezt a műveletet a tantárgyakban elért eredmény osztályozásával végezték. Ennek alapján lent hagytak egyeseket, egyeseket pedig felemeltek. Amint láttuk, nem a rendelkezésre álló gyermekanyag egészéből vagy nagy többségéből, hanem az azokból, akik éppen jelentkeztek. Amikor a két világháborúban játszott szánalmas szerepünkre gondolunk vissza, amikor mai életünk rosszul szervezettségének okain

elmélkedünk, nem minden tanulság nélkül bírálhatjuk ezt a valójában felelőtlen, kevesek előnyéért sokat és sokakat feláldozó embergazdálkodást.

A nevelő ma új helyzetben van.

Az általános iskola létrehozásának és egész művelődéspolitikánk átalakulásának ezen igazságtalan, az egyének nagy többsége és a köz számára egyaránt sérelmes helyzet megszüntetése volt a főoka. Mind a vidék, mind a városok iskolás ifjúsága 14 éves koráig tolhatja ki a döntést, amikor — ha nem is egyenlő — de az eddiginél jóval kiegyenlítettőbb feltételek között vehetik fel egymással a versenyt. Ebben a korban már könnyebb ítéletet alkotni a serdülő képességeiről és könnyebb őt indokolt esetben környezetváltozásra rávenni.

Amint említettük, az iskolák régi eljárása a szelekció volt: a megfelelő vagy a viszonylag legjobban megfelelő embernek egy bizonyos hivatásra vagy a hivatások bizonyos típusaira való kiválasztása. Nem kétséges, hogy ez az eljárás valamilyen formában továbbra is megmarad. Részletesen nem foglalkozunk vele, mert a vizsgarendszer és iskolai minősítés körébe tartozik és a szabad beszélgetés nevelőjét különlegesen nem érdekli.

A mai — elsősorban általános — iskolának van egy másik, a szelekcióval ellentétes szempontú eljárása: nem az embert szemeli ki a munkára vagy élethivatásra, hanem *azt a munkanemet választja ki, amely az ember hajlamainak és képességeinek a legjobban megfelel.* Amikor ezt sikerült megbízható módon megállapítani, akkor érdeklődés felkeltésével, a munka természetének megismertetésével, *a benne adott lehetőségek feltárásával, felvilágosítással és tanáccsal igyekszik odahatni, hogy az életben a maga helyét kereső gyermek idővesztés nélkül eljusson a neki való munka lehetőségéhez.*

Ez az, amit általában *pályaválasztási tanácsadásnak* neveznek.

Ismeretes, hogy a pályaválasztási tanácsadásnak, a *munkavállaló megfelelő munkaterületre való irányításának* tudományos intézetei vannak.

Világos az is, hogy a szabad beszélgetés nevelője — kellő felkészültség és eszközök nélkül — ezekkel az intézményekkel nem veheti fel a versenyt, bár a rendelkezésére álló hosszú idő, nevelőtársainak, esetleg a gyermek és ifjú kortársainak vele egyező véleménye az ő ítéletének is nagyfokú valószínűséget kölcsönözhet.

Hogyan történhetik meg a pályaválasztási tanácsadás ezek alapján gyakorlatilag az iskolában, a szabad beszélgetés óráján?

A nevelőnek föltétlenül kell időt szakítania arra, hogy általánosan, minden tanulója bevonásával megbeszélje az élethivatás megválasztásának *a társadalom, de az egyén boldogulása szempontjából is döntő jelentőségét.* Rámutathat olyan egyszerű és ma már közismert tényekre, hogy a mozdonyvezetők és fűtők szelekció útján történő alkalmazása azonnal 16%-kal csökkentette a balesetek számát, továbbá 3·4%-ra szállította le 20%-ról

a be nem vált tanoncok számát. A 19. század végén a munkásnak és az elvégzendő munkának össze nem egyeztetése Angliának 100 millió fontba került évenként, annyit veszítettek a vállalatok a folytonos munkásváltozásokon. Ugyanebben az időben Franciaországban ahhoz, hogy 100 állandó munkást nyerjenek, 200—225 munkást kellett felfogadni. *Lippmann* egy statisztikája eldönti, hogy a foglalkozások változtatása a 13. és 20. életév között a legnagyobb, azután fokozatosan csökken. Ebben bizonyosan van része az ifjúságot jellemző állhatatlanságnak, de annak a bizonytalanságnak és tájékozatlanságnak is, amellyel az ifjú mesterségét kiválasztja. Ezeket a testi munka köréből vett adatokat, amelyek régiek és amelyeket a nevelő tetszése szerint bővíthet ki újabbakkal, ki kell egészíteni a szellemi munka rajzával. Minden nevelő bőven talál saját multjában rossz tisztviselőt, orvost, mérnököt, tanárt, legalább is olyant, akinél jobban el lehetett volna végezni a hivatással járó feladatokat. Fel lehet vetni a kérdést, miért közveszélyes a tehetségtelen államférfi, milyen károkat okozhat az alkalmatlan, bizonytalankodó technikus (hibás konstrukciók, nem szociális munkásfoglalkoztatás stb.), a helyzeteket nem jól felismerő orvos vagy az az egyetemi tanár, aki évtizedekig vezeti be a fiatal nemzedéket egyik vagy másik tudományágba és nem áll valamilyen okból hivatása magaslatán. Itt természetesen nemcsak a teljes alkalmatlanság esete okozhat tömegekre és nemzedékekre kiható nagy károkat, hanem az is, ha egy jobb elől zárjuk el az utat egy rosszabb kedvéért.

A nagyobb tudásnak és felelősségnek a megfelelő képességekkel és erkölcsi erőkkkel való társítása, a magasabbrendű munkának a szélesebb látókörrel való összepárosítása azonban az *egyéni boldogulásnak is alapfeltelete*. Fizikai és szellemi munka végzésénél egyaránt szükségünk van arra, hogy biztonságérzésünk soha ne hagyjon el; hogy munkatársainkkal összehasonlításból, hogy a megszokott, mindennapi esettől eltérő probléma ne zavarjon meg, ne tegyen habozóvá, bizonytalankodóvá, nyugtalanná, hogy a kellő tájékozottság hiánya, az összefüggésekbe való belelátásra való képtelenség ne kerültesse el velünk minden felelősségvállalást, ne késztesse minden nehéz problémának másra való áthárítására, az *ilyen — az egyéni túlnövő — hivatás, akármilyen díszesnek is ítéltetik kívülről, soha boldogulás alapja nem lehet*. Legfeljebb arra az ügyeskedésre tanít meg, hogy mással végeztessünk el minden nekünk kiszabott terhes munkát.

A kérdésnek ilyen általánosságban való megbeszéléséhez különböző *időszerű megjegyzéseket* kell fűznünk. Ezek adódnak az *egész társadalom* és a *helyi viszonyok* ismeretéből, jelenleg például meg lehet említeni, hogy nagy változásokkor szükség lehet friss, el nem használt, nem túlságosan hagyományokba tapadó emberanyagnak az előtérbe állítására még akkor is, ha ezeket nem lehet mindenben különbnek mondani, mint elődeiket. Termé-

szetesen nem rongyembereknek a közösségi élet irányítói közé való felemeléséről lehet szó, csak egy szükséges megújulás személyi feltételeinek megteremtéséről.

Lehet beszélni a társadalmi osztályokról, a munka értékéről, mindenféle munka szükségességéről és megbecsülésének fontosságáról, az osztálytalan társadalom jelentéséről.

A pályaválasztási tanácsadás *korántsem merülhet ki csak általánosságokban*, a nevelőnek ennél jóval messzebb lehet és kell elnennie.

Támaszkodhatik ösztönös, esetleg lélektani felkészültség alapján többé-kevésbé tudatos emberismeretére; rendelkezésére áll a tanuló bizonyítványa, amely nyolc éven át teljesített munkájának eredményét sűríti össze számokban, tanácsos valamilyen formában személyi lapot is vezetni a gyerekekről, amelybe minden nevelő bejegyzi észleleteit, észrevételeit; mindebből megközelítő pontossággal lehet következtetni arra, hogy egyik vagy másik tanuló — egész magatartását alapul véve — átlagon fölülinek minősíthető-e, hogy megérdemli-e a különös figyelmet és gondoskodást. Az ilyen tanuló magasabb iskolába való irányítása első kötelessége a nevelőnek. Ennél többet csak olyan nevelő tehet, akinek különleges ilyenirányú képzettsége van, ennél biztosabb ítéletet csak olyan tanulóval alkothatunk, aki valamilyen irányú és beszédesen megnyilvánuló hajlamaival útbaigazít.

Ha az általános iskola a 14. életévnél az esetek nagy százalékában sikerrel választja szét az elméleti érdeklődésű ifjakat a gyakorlati érdeklődésűektől, akkor már nagy szolgálatot tesz. És ezt minden kényszer nélkül, meggyőződés és meggyőzés, sokoldalú megbeszélés alapján kell megtennie. Ebben vállal nagyon nagy részt a szabad beszélgetés nevelője.

Fölötte nagy bölcseséget kíván a szabad beszélgetés nevelőjétől a tanuló sajátos helyzetének — családi, vagyoni állapota, a szülők foglalkozása, más a tanuló szempontjából döntően kiható tényező fontosságának — a megítélése. Nem tagadható ugyanis, hogy bizonyos alapvető tényekkel le kell számolni. Az ifjúságát városban eltöltött gyermeknek nyilvánvalóan nehéz azt tanácsolni, hogy menjen falura és vegye fel a versenyt azokkal, akik kisgyermek-koruktól kezdve a földművelés és állattenyésztés, a mezőgazdasági foglalkozás feladatai között nőttek fel. A kovács- vagy asztalosműhely környezete is ad bizonyos előnyt az iparosgyermeknek az ipari pályán, nem beszélve arról, hogy a földművesgyermeknek a föld, az iparosgyermeknek a műhely, a kereskedőgyermeknek a berendezett üzlet örökségképpen rendelkezésére áll, mint életalap. Bizonyos előnyük van a szellemi foglalkozást űző gyermekeinek is azáltal, hogy kiskoruktól kezdve olyan milióban mozognak, amely kedvez elméleti hajlamaik kibontakozásának. A szülők társalgása, a vendégekkel folytatott beszélgetések, a nagyobb számban rendelkezésre álló és változatosabb könyvanyag, az ilyen család-

ban uralkodó értékelés, magának a gyermeknek a gondozása, tanulmányainak irányítása stb., stb. mind a szellemi foglalkozások felé terelik. Ezekkel a körülményekkel mindaddig számolni kell, amíg a gyermek fejlődésére a családnak döntő hatása van, amíg a magántulajdon a legkisebb mértékben is lehetséges. Jelenleg még minden ismert társadalomban tehát.

A probléma, ha nem elméleti ellentéteket keresünk, sokkal kevésbé bonyolult, mint ahogy az ember gondolná. Az élet ugyanis nem mindenben szorult irányításra és az emelkedés lehetőségét nagyon sok uton biztosítja azok számára, akik többet és jobbat képesek nyújtani. Hogy például inkább megmaradjunk, egy műhely kisüzemmé alakítása, egy kereskedés felvirágoztatása, egy földterületen a korszerű termelés megvalósítása éppen úgy lehet kielégítő munkaterület nagyraihivatott ember számára is, mint egy rendőrkapitányi állás betöltése, vagy egy járásban az állatorvosi teendők ellátása.

A pályaválasztási tanácsadás tehát először az átlagon felülieket igyekezzék figyelemmel kísérni, magasabb iskolák felé terelni; másodsorú igyekezzék józan tanácsokkal ellátni minden gyermeket és serdülőt a társadalom jelenkori igényei, a tanuló saját viszonyai figyelembe vételével, a tanuló kifejezésre juttatott érdeklődése alapján. Itt azonban a szabad beszélgetés nevelőjének nem szabad elfelejtenie, hogy egyenlő vagy nem túlságosan eltérő adottságok esetében mindenki saját környezetében behozhatatlan előnnyel indul, hogy tehát ott, ahol a tanuló hajlamai és képességei nem indokolják, nem szükséges környezetváltozást tanácsolnia. Az iskola nem lehet elősegítője az ilyen ráhatásból eredhető gyökértelenségeknek.

A nevelő jó szolgálatot akkor végez, ha minden irányban eligazít. A társadalmi szerkezet képe továbbra is a piramishoz kell, hogy hasonlítson: ahhoz hasonlít a dolgok természeténél fogva. Az állam vezetői, a tudósok, művészek, írók, tanárok, mérnökök, orvosok stb. mindig kevesebben lesznek, mint a parasztok, munkások, bányászok, iparosok stb. A nevelés demokratikus, mindenkire egyformán áldást hozó jellegét az biztosítja, hogy az összesség műveltségi színvonalát, az ú. n. alapszintet minél magasabbra emeli, ezzel párhuzamosan pedig minél több lehetőséget biztosít a sokirányú tájékozódásra, a hajlamoknak és képességeknek megfelelő iskola elérésére. Ezzel a nevelés tényezőjévé válik az emberek közötti különbségek kiegyenlítésének, a társadalmi *osztályok* eltűnésének.

Ismernie kell a nevelőnek a társadalom igényein és a tanulóknál kívülről az életpályákat és az életpályákhoz vezető utakat. A háború előtt és a háború folyamán több ilyen tájékoztató füzet jelent meg, azóta azonban iskolarendszerünk, az egyes iskolákba való bejutás feltételei, az egyes életpályákhoz szükséges iskolai végzettség stb. lényeges változáson mentek keresztül, részben most is átalakulóban vannak. A nevelőnek tehát a megjelenő

rendeletekből kell tájékozódnia arról, hogy milyenek az iskolába való bejutás feltételei, milyen természetű felvételi vizsgálatra van szükség, milyen a munkapiac helyzete, egyáltalában milyen megterhelést jelent az iskola a gyermek és a szülő számára. Az általános iskola kiépülése a legfiatalabb években az eddig terhes átlépésektől és az iskolaváltoztatással járó nehézségek nagy részétől szabadította meg az ifjúságot.

A pályaválasztási tanácsadással nincsen minden elintézve. Követnie kell a tanuló számára jónak talált iskola elérhetővé tételének, később pedig a felnövő ifjú azon munkaterületen való elhelyezésének, amelyre alkalmasnak ítélték és amelyre előkészítették. A szabad beszélgetés nevelője azonban megtette a magáét: hozzájárult ahhoz, hogy az igazságtalanságoknak a tájékozatlanság miatti nagy száma kevesbedjék, hogy az élet szelekciójának ezernyi káros befolyása, a családi, társadalmi, anyagi súly mindent magának biztosítani akaró önzése veszítsen erejéből.

Ha a vidéken élő nevelő bonyolultabb esetben maga nem tud irányítást adni, a Köznevelés című lap bizonyára készséggel eligazítja.

TANULSÁGOK.

A szabad beszélgetés *mindennapi kérdések* néven 1945. óta szerves része a magyar iskolák tantervének. Az első — kísérleti — év részletes útmutatások és vezérkönyv nélkül, a nevelők különböző felfogása szerint, eltérő értelmezésük és nem egyező szempontjaik természetes következményeként a megoldások nagy változatosságát hozta. Feltétlenül hasznosnak ítéljük az egyes iskolák eljárásaiból kiolvasható kamatoztatható, tapasztalatban bevált elveknek és módszereknek rövid áttekintését. A következő fejezet fejtegetéseinek alapjául azok a jelentések szolgálnak, amelyeket az iskolák *hivatalosan* küldtek be a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszternek.

A jelentések két kellemes meglepetést tartogatnak a pedagógus olvasó számára. Az első az, hogy *a nevelők megértették az óra célját*, értékelik azokat a szempontokat, amelyeknek alapján a tanügyi kormányzat a szabad beszélgetést tantárggyá tette. Általában helyesen találták meg az általuk felvetett kérdéseket és okosan, jó módszer szerint beszéltek meg a tanulók által a közérdeklődés középpontjába helyezett problémát. Nem moralizáltak, nem jelszókkal és szabályokkal igyekeztek a gyermekekre rákényszeríteni véleményüket, hanem a fesztelen eszmecegerét részesítették előnyben. A kérdéseknek a tanárhoz vagy tanítóhoz való intézése azonban sok esetben keltette a nevelőben azt a hitet, hogy arra azonnal és csak neki lehet válaszolni: így elveszett a többi tanulónak a beszélgetésbe való bevonása olyan esetben is, mikor — ami a legkívánatosabb — a tanulók maguk is eljutottak volna a helyes megoldáshoz. Több jelentés *szabad órákról* és *előkészített órákról* emlékezik meg, az egyikben minden előzetes megbeszélés nélkül mindenki mindenfajta kérdést felvethet, a másikon vagy olyan kérdést tárgyalnak, amelyben az előző órán megállapodtak, vagy olyant, amelyet a nevelő vet fel. Kétségtelenül mind a két típus lehet termékeny, bár jól szervezett osztályban gyümölcsözőbb a problémát az előző órán együttesen kitűzni, nem annyira a nevelő előkészülése érdekében, mint inkább azért, hogy a tanulók átgondolhassák. Több nevelő emlékezik meg írásos beszámolóik bekéréséről. Ennek egy alakját tartjuk

ajánlhatónak : bonyolult és nehezen tisztázható kérdés felvetésekor helyes megkérni a tanulókat arra, írják le röviden, mit tudnak a felvetődött tárgyról, mi a véleményük róla : a nevelőnek jó látni, honnan induljon ki, a tanulóknak milyen ismeretére számíthat, milyen előítéletével, téves értesülésével kell az esetleges vitában szembeszállnia. Ennek az eljárásnak nagy előnyei különösen ott mutatkoznak, ahol részletekbe menő megbeszélés sok időt venne igénybe : a szabad beszélgetés heti egy órája sokszor nem elég arra, hogy hosszan és meggyőzően lehessen egy témát kibeszélni. A jelentések átolvasása meggyőző bizonyítéka annak, hogy a nevelők nagyobb önállósága, a nem túlságosan megkötött tanári és tanítói munka lehet olyan eredményes, mint a túlzottan ellenőrzött és a bizalmatlanság miatt mindent írásban előíró és bekérő gyámkodás hatására végzett tanítás.

A második meglepetése a jelentéseknek az, hogy *fegyelmi problémája* egyetlen nevelőnek sem volt. A tanulók nem készültek a következő órák valamelyikére, nem használták fel az intézményes szabadságot rendetlenkedésre, nem használták ki az osztályozás szempontjából nem döntő, heti egyórás tárgyat az éretlen gyermeki ötlettermelésre . . . Ennek két oka lehet. Az egyik az, hogy a jelentések a felsőbb hatóságnak szólnak, tehát egy nevelő sem találta tanácsosnak beszélni ilyen jelenségekről, melyek esetleg saját gyengeségének lehetnek bizonyító jelei, a másik, hogy a nevelőket valóban megfelelően szemelték ki és mind személyiségük, mind a felvetett kérdések, mind azok megtárgyalásának módja biztosította a munkához szükséges fegyelmet. Egyébként minden beszámoló elismeri *a nevelő helyes kiválasztásának döntő fontosságát* ; az óra vezetésére általában *az osztályfőnököt*, többen a *történettanárt* tartják alkalmasnak, helyes az indokolása azoknak is, akik nem kötnék szabályhoz vagy más feltételhez a szabad beszélgetés vezetését, mint *a nevelő erre való rátermettségéhez*.

Számos nevelő és igazgató — egészen helyesen — összekapcsolja a szabad beszélgetést *a diákönkormányzatra való előkészítéssel*, ebben látva a politikai nevelés, a demokráciára való előkészítés leghatásosabb eszközét.

Sokan jól szerkesztett *vezérkönyvet*, vagy időről-időre közölt tájékoztató közleményeket kívánnak.

Részlet néhány jelentésből :

Tapasztalatom az, hogy a tanulókkal való beszélgetés igen hasznos a *gyermek téves fogalmainak tisztázására* és jó alkalmat nyújt a tanárnak, hogy *a demokratikus eszméket meggyökereztesse* lelkükben.

— Némely kérdés megbeszélésénél komoly *ellenálló, tagadó* akadályokra bukkant a vezető tanár. A *rémhírvjárvány*, az antiszemitizmus . . . voltak különösen azok a nehéz esetek, amelyek az ellentmondást kiváltották a gyermekek lelkéből. Az utca félrevezetett közvéleményével kellett megküzdenie a tanárnak ezeken az órákon. A felzakla ott lelkeket gyógyító, felvilágosító munka nyomán a gyermekszívekben otthont talált a megnyugvás. Vajjon nemcsak látszateredmény, látszatmegnyugvás-e ez? Nem erősebb-e az utca az iskolánál?

— A tanulók által szabadon választott kérdések órájának — a tapasztalat mondja — bizonyos mértékben és bizonyos módon *előkészítettnek* kell lennie. Ez a körülmény eleve kizárja oda nem való, haszontalan témák ötletszerű, komolytalan felvetését, egyben biztosítja a tanár ingadozásmentes, határozott óravezetését.

— A kérdéseknek *szabad, minden megkötöttség nélkül* történő felvetése a mindennapi kérdések órájának egyetlen módja.

— A tekintélyemről való látszólagos lemondással az ellenem való fellázadást tettem lehetetlenné, a forradalmi szellemet megszüntettem, éppen ezzel bírtam rá az osztályomat annak *a tekintélynek a tiszteletére*, amelynek megszemélyesítője vagyok . . . stb. stb.

Hiánya a jelentéseknek, hogy alig egy kettő tér ki *a háború romboló hatására a gyermeki és ifjú lelkekben*. Különösen a nagyobb városokban láttuk és látjuk napról-napra villamosok ütközőin, pályaudvarokon, piacokon, kültelkeken kettésével-hármasával vagy nagyobb csoportokban azoknak a gyökértelen, magukra utalt, lerongyolódott gyermekeknek és kamaszoknak társadalomellenes viselkedését, akik szüleik elvesztése, állástalansága, lakástalansága, más kényszerítő körülmény következtében kerültek az utcára. Mindenekelőtt ezekre kell a nevelőnek a figyelmet felhívnia. Ott, ahol lehet, arról is lehetne gondolkozni, hogy hogyan segíthetne egy osztály, egy iskola ezeknek a nagy százalékban züllésre ítélt fiatal fiúknak és lányoknak a megmentésében. A következő kérdésre mindjárt az lehet, hogy vajjon a háború csak ilyen kézzelfogható és mindenki által fájoan észlelhető rombolásokat végzett-e? Vajjon mi ugyanilyenek lennénk-e, há leventét, zsidóüldözést, német megszállást, ostromot, általában az egész háborút-nem éltük volna át? A testi és lelki gyötrődésnek, a sok rossz példának, az átélt vagy hallomásból ismert kegyetlenségeknek nincsenek-e bennünk is olyan nyomai és emlékei, amelyeket el kell felejtenuünk, amelyeket a bennünk kialakuló értékrendszerben a megfelelő helyre kell tennünk, hogy *a jövőben elkerülhessük és másokat is megóvhassunk tőlük*.

Nem szólnak a jelentések arról sem, hogy a szabad beszélgetés óráján *a nevelő mélyen belenéz a családi életbe, abba az egész környezetbe, amely gyermekeit az iskolába küldi*. Alakítóan szólhat bele a gyermekén át a nevelő a felnőttek életébe olyan téren, ahol az ő illetékessége nem vonható kétségbe: elősegítik-e a szülők a rendszeres iskolába-járást (a beiskolázás nehézségei ellen való küzdelem a gyermekén át), járnak-e a szülők a számukra rendezett tanfolyamokra, hogyan táplálkoznak otthon, milyen a napi időbeosztásuk, érdeklődnek-e a közügyek intézése iránt, milyen újításokat vezettek be a mezőgazdasági termelés tökéletesebbé tétele érdekében, miért nem érdeklődnek az iskola gondjai iránt, a tehetősebbek hoztak-e áldozatot a háború megviselt vagy anyagilag önhibájukon kívül rossz helyzetbe került rokkantjaiért, segítik-e a földbirtokreform szorgalmas, de hiányokkal megküzdési kénytelen új gazdáit stb. stb.

Ahol a mindennap felmerülő megoldatlan kérdések nem tisztázhatók csak a gyermekeken keresztül, ott a tanulóktól gondosan összegyűjtött adatok alapján lehet megtartani a *szülői értekezletet*. Ezt közérdekűvé éppen az teheti, hogy a tanító vagy tanár nem elvont vagy túlzottan általános nevelési tárgyat világít meg a szülők előtt, hanem a gyermekeken át tisztán meglátott, mindenkit közelről érintő problémát mutatja be nagyobb távlatban, előnyös vagy kellemetlen, esetleg végzetessé válható következményeivel.

Nem emlékeznek meg a jelentések arról sem, hogy legalább *bizonyos típusú levelek és hivatalos írások* (kérvények, beadványok, jegyzőkönyvek) tárgyalása megtörtént-e a szabad beszélgetés óráján. A tanterv ugyanis ide teszi a levelek, kérvények, beadványok stb. fogalmazásának megtanítását abból a megfontolásból kiindulva, hogy ezekben tanulmányozható és tudatosítható a legjobban az a viszony, amelyben a családtagokkal, barátokkal, nevelővel, idegen emberekkel, a különböző hatóságokkal vagyunk. Azok a különbségek, amelyek a rokoni, baráti, üzleti — adásvétel, bélyegcsere, lapelőfizetés, felvilágosítás, utazás-előkészítés stb. — és egyéb levelek között vannak, az a magatartás, amelyet a hatósággal szemben általában tanusztunk, a legtökéletesebben világíthatók meg a levél hangján (mellérendelés, alárendelés). Bizonyos elavult, de levelekben ma is mindennapos záróformulák (mély tisztelettel, alázatos szolgája, őszintén tisztelő igaz híve stb.) kínáló kiindulópontok a társadalmi különbségek régen kiegyenlíthetetlen, ma lassan eltűnő szemléltetésére.

A jelentések áttanulmányozása, a bennük közölt mindennapi kérdések alapján összeállítunk egy ilyen kérdéssort, általános és különös problémák egy sorát, amelyet a nevelő a maga viszonyai, tanulóinak érdeklődési köre szerint természetesen kibővíthet.

1. Általános kérdések:

Mi a demokrácia?

Államformák: a köztársaság.

A szocializmus.

Mit neveznek reakciónak általában, mi a reakció mai értelmezése?

A politikai pártok szerepe. A magyar demokratikus pártok.

A tanuló politizálása.

A zsidókérdés.

Mi értelme van a propagandának, mi az oka annak, hogy két politikai párt lapja ugyanazt az eseményt teljesen ellentétesen írja meg olvasóinak?

A jelszavak elleni védekezés.

A sajtó- és szólásszabadság.

Az imperializmus és a honvédő háború.

A háborúk és a békék.

A népbíróság és a népiélet.

2. A magyarság sorskérdései :

Magyar falu, magyar város.

A nemzeti (népi) önismeret fontossága :

a magyar paraszt versben és prózában,
a magyar munkás versben és prózában,
a magyar értelmiség, a szellem embere az irodalomban,
hogyan ír a magyar író a magyarságról, milyenek ~~l~~inket a
külföldi írók?
csak a magunkról alkotott, valóságnak megfelelő kép segít helyes magatartáshoz stb.

Kapcsolatunk a szomszédnépekkel. Középeurópa nemzeteinek egymásraturaltsága.

A szomszédnépek irodalma, művészete.

Menekülés a falutól.

3. Az iskola problémái :

A jó és a rossz könyv (fasiszta szellemű könyvek).

A több tudás értéke.

Mit miért tanulunk?

A szabad idő helyes felhasználása.

Hogyan irányítsa a nevelő a tanulót nehéz életkorában (a kalandvágy, a kamaszkor, a felébredő nemiség, a pályaválasztás gondjai.)?

A dolgozat — *plagium* (egyik jelentés így nevezi a *puskázást*).

Az önismeret fontossága; milyenek vagyunk, milyeneknek kellene lennünk?

Miért rajong az osztály?

Az osztály, az iskola jó hírneve.

4. A tanuló védelme :

A fel nem robbant lövedékek.

A hosszú alvás fontossága.

A dohányzás, alkohol, egyéb élvezeti és izgató szerek.

A sportolás, hogyan versenyezzünk?

Tánc, tánciskola. Mikor vagyunk jó társaságban?

A nő helye a társadalomban, nők férfipályán.

A divat.

A nő kenyérkereső lehetőségei.

Az anyaság és a dolgozó nő.

5. Gyakorlati témák :

Hogyan készülünk a télre?

Karácsony előtt.

A tavaszi munkálatok.

A könyv, ruhanemű, cipő stb. rendbentartása.

Védekezés veszélyessé válható hibák ellen (dac, önzés, helytelen önértékelés, bosszúvágy stb.).

6. A magán túl is néző tanuló :

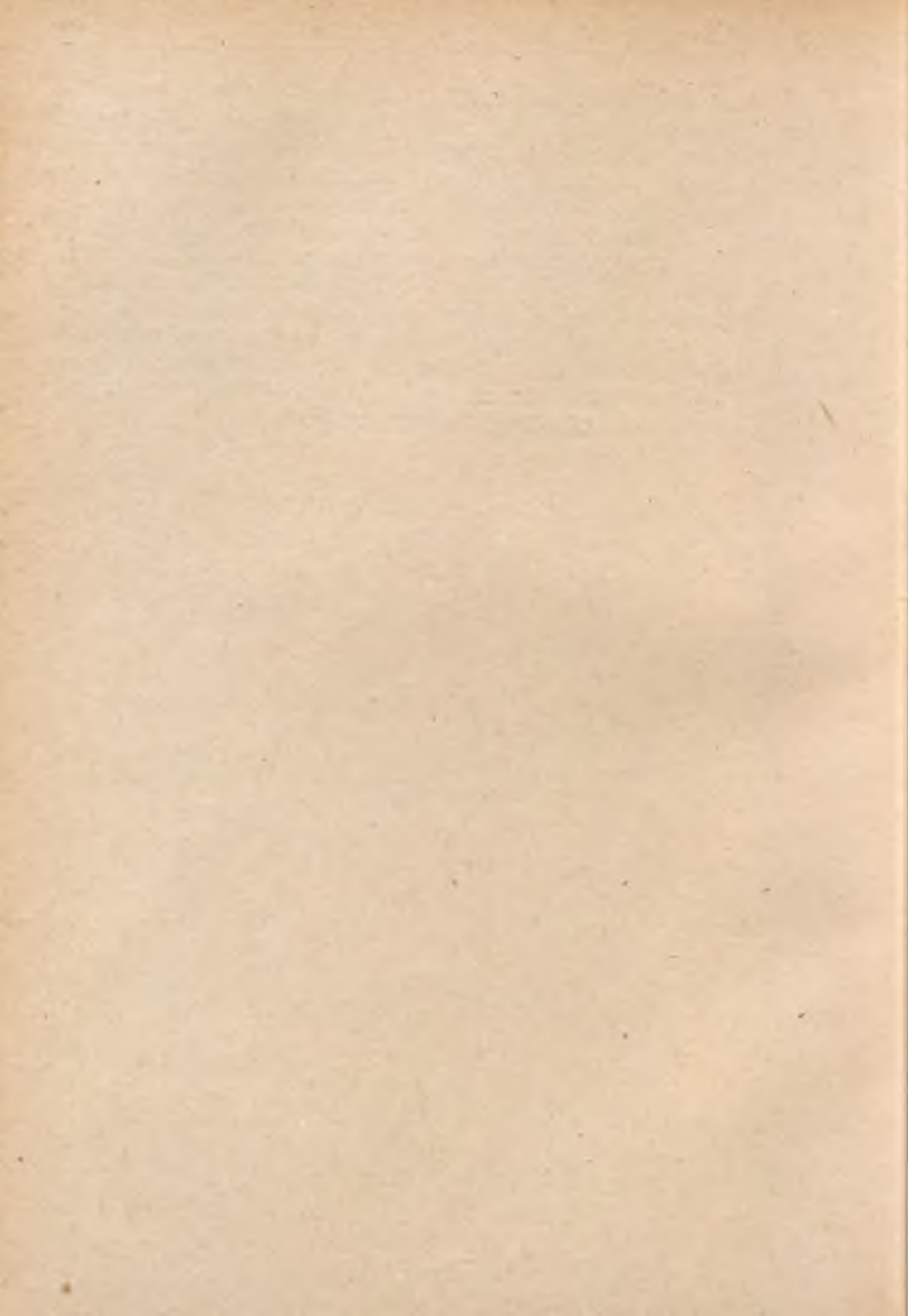
Az egyén és a közösség egymásra utaltsága.

Mit kap a tanuló a társadalomtól, mit nyújthat neki (itt nem az elmélet, a konkrét példák, egyes esetek a lényegesek).

A munka ünnepe, anyák napja, nemzeti ünnepek.

Hogy ez a jegyzék még nagyon sok irányban kibővíthető, azt minden nevelő csak megerősítheti.

Szükséges volna még megadni *azoknak a műveknek a jegyzékét*, amelyekben a tanító és tanár megkapja azt a tájékoztatót, amire egyik-másik kérdés tárgyalásánál szüksége van. Alig lehet azonban arra vállalkozni, hogy egy ilyen könyvsort egymás alá írjunk. Ma még föltétlenül hiányos és valamilyen irányban elfogult lenne összeállításunk. Utalnunk kell mindenekelőtt *a magyar irodalomra*: nincsen a jelenkornak olyan kérdése, amely megfelelő irodalmi megvilágításban ne lenne benne olvasható. Ami a demokráciára való nevelés szakirodalmát illeti, röviden utalunk az utolsó évek könyvtermésére, valamint azokra a magyarul is megjelent külföldi művekre, amelyek ezt a problémát már régebben vizsgálat tárgyává tették. A magyar vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a *szabad beszélgetés* módszerével foglalkozó rendelete, amely a *Köznevelés* 1946. 21. sz. 25. lapján jelent meg, erről egy elég bő könyvjegyzéket ad.

II. RÉSZ
NEVELÉS A KÖZÖSSÉGI ÉLETRE

A KÖZÖS MUNKA AZ ÉLET FENNTARTÓJA.

Az ember sehol sincs egyedül a természetben. Mindenütt *közösségben él és élt, amióta megjelent a földön.* És ez természetes.

Az újszülött annyira gyámoltalan és olyan hosszú ideig gyámoltalan, hogy el kellene pusztulnia a közösségnek — elsősorban az anyának — a gondoskodása nélkül. Növekedése, serdülése olyan hosszú időt vesz igénybe, amíg teljes értékű ember válik belőle, hogy állandó kímélet és vezetés nélkül elpusztulna.

Hasonlítsen csak össze akárki egy csirkefiókát egy újszülött gyerekkel. A kis csirke azonnal enivalókeresésre indul, amint kibújik a tojásból: az újszülött gyermeket még szopni is valósággal tanítani kell. A csirke egyeztetendő korában már szaporodásra képes, teljes értékű állat; az embernek 15—16 évre van legalább szüksége, amíg hasznos munkát képes felmutatni a közösség számára.

Az ősember nem volt erőben egyenlőrangú versenytársa a történelemelőtti idők hatalmas állatainak. Nem voltak olyan karmai, agyari, védő pikkelyei, vastag bőre, futó lábai. El kellett volna pusztulnia gyenge szervezete miatt kegyetlen kortársai közül, ha nem ismerte volna fel a közös életben rejlő életmegtartó hasznosságot.

Az ősembert is, bárhol akadt nyomára a tudomány, mindenütt közösségben találta.

A közös munka haszna

Ez a helyzet ma sem változott. Az életünket fenntartó legegyszerűbb eszközöktől és berendezésektől a legbonyolultabbig, *minden a közös munka eredménye.* Mindennapi kenyerünk magját mások vetették, aratták, csépelelték, a lisztjét mások őrlték, szállították a városba, mások adták el és ismét mások sütötték meg. A viselőruhám anyagát a juhról nyírták és egész hadseregbe megy azoknak a dolgozóknak a száma, akik addig tisztították, sodorták, szőtték, szállították, szabták, varrták, amíg a testemre került. A ház, amelyben lakom, legalább harmincféle iparos együttes munkájából készült és legalább ugyanannyi iparosfajta dolgozott a szükséges nyersanyagok kitermelésén. A házbéremért és az enivalómért dolgozom: mégpedig mindig másokkal együtt, akkor is, ha ismerem a munkatársaimat, akkor is, ha nem.

Minden teljesértékű ember dolgozik. Ebben a tekintetben még a tanulógyerek is teljes értékű, mert egyrészt most készül a munkáséletre, másrészt közben már segít egyetmást a szülői házban.

Mindössze két réteg van a dolgos emberközösség tájékán, amely nem végezhet hasznos munkát. A kisdéd még nem, a munkaképtelen öreg pedig már nem dolgozik.

Az előbbieket védik, ápolják a dolgozók, amíg majd ők is részt vehetnek a teljesértékű emberek életében, az utóbbiak már teljesítették kötelességüket: megérdemlik a nyugalmat, rászolgálnak a dolgozók támogatására, mert ők akkor gondoskodtak a mai dolgozóról, amikor azok még gyámoltalan kisdédek voltak. (Atmenetileg a betegek sem dolgoznak: az egészségesek veszik át helyettük a munkát. De itt is áll a kölcsönösség.)

Olyan a dolgozó embereknek ez a közössége, mint a stafétafutás: a fiatal átveszi az öreg kezéből, az egészséges a beteg kezéből a stafétabotot.

Mi volna, ha a szülő magára hagyná az újszülöttet vagy a kisgyermeket? Az újszülött pár óra alatt elpusztulna, a kisgyerek esetleg megmaradna, de minden valószínűség szerint kárára lenne a dolgozók társadalmának. De öregségükre a szülők is támasz nélkül maradnának: ők is elpusztulnának. Tehát a kölcsönös segítségéből haszna van a család öregjének, fiataljának.

A kisgyerek eleinte öntudatlanul, később egyre tudatosabban érzi, hogy mennyire szeretik a szülei, milyen boldogok, ha etethetik, ápolhatják, ruházhatják, taníttathatják, ha gondoskodhatnak a szórakozásáról.

Minél jobban összedolgoznak a család tagjai, és minél inkább szeretik egymást, annál kevesebb a súrlódás, a nézeteltérés, annál kellemesebb a család élete.

De nemcsak a családon belül van együttműködés az emberek között, mert például amikor elszakad a cipőm, más családbeli mesteremberhez küldöm, ő pedig hozzám küldi a gyereket tanulni. Egészen nyugodtan beállíthatok bármelyik ismeretlen asztaloshoz, ha baja esik a bútoromnak és az ismeretlen emberek egész sora hozza hozzánk a gyerekeit beiratni az iskolába.

A tanulók élete az osztályon belül annál kellemesebb és eredményben annál gazdagabb, minél jobb közösségbe szervezték az osztály életét. Vannak osztályok, amelyekben a tanulók jól kialakították a baráti szellemet. Az ilyen osztályban nincs marakodás, árulkodás, féltékenykedés (különösen a leányoknál dűl az utóbbi betegség).

Amelyik tanuló erősebb egy tárgyban, az megsegíti a másikat. A segítőnek viszont az lehet a haszna ebből, hogy a megsegített olyan területen segíti meg őt, amelyiken ő az erősebb.

† Ismertem például egy gyenge matematikust, aki kitűnő nyelvész volt, ez viszontszolgáltatásra angolból előkészítette kitűnő algebrista társát. Olyan gyenge latinista diákom is volt, aki viszontszolgáltatásképpen felfűrészelte és felaprította megsegítőjének a tűzifáját.

Ezek az »üzletek« már azért is hasznosak — erkölcsi tekintetben is, — mert igen jó érzés felkészülve, jól tájékozva menni az órára; a segítő maga is elkészül a gyenge társa tanítása közben. Mindkét fél érzi, hogy jó üzletet csinál.

Ha ilyen munkaközösség épült ki az egész osztályban, akkor a nevelőnek sokkal könnyebb a dolga, igazgatója, szakfelügyelője, tanfelügyelője felfigyel rá, jobban minősíti.

Még a növendékek felé is megjavul az ilyen nevelő helyzete, mert egyrészt érzi, tapasztalja, hogy a jól kiépített munkaközösség jobba, színesebbé tette a viszonyt közte és a növendékek között és ez kellemesebbé teszi a további munkát, másrészt az újabb és újabb eredmény és egyre javuló kapcsolat a növendékek felé új ösztönzést ad a számára.

Az elképzelhető legegészségesebb kapcsolat ez, mert minden egyes új eredmény új, érdekes feladatot rejt magában.

Rajzoljuk meg ezzel szemben annak az osztálynak a képét — ismert, sívár kép — amelyben mindenki csak egyéni eredményre törekszik, lehetőleg más rovására, amelyben minden tanuló harcol minden társával, összetartásról csak akkor lehet szó, ha a nevelő vagy az igazgató kerül szembe valamelyik gyerekkel. Ekkor — de csak ekkor! — hozza össze őket a betyárbecsület. Milyen tapasztalatok útján nő bele az előbbi osztály tagja az életbe és milyennek az árán a második? Az elsőnek az lesz az alapelve, hogy igyekezzék jó közösségeket kiépíteni, mert a jó közösség kamatostul fizeti vissza a a fáradságot és munkát, amit az ember befektetett. Az ilyen egyén barátokat keres és érti a módját, hogy hogyan kell felkutatni és megtartani őket.

A második fajtának az az alapelve, hogy minden ember gonosz, mindenki az én életemre tör, ezért mindenki ellenségem, mindenkit le kell gyűrnöm, mert engem gyűr le mindenki, ha nem én maradok felül. Az ilyen ember alapjában véve állandó bizonytalanságban él, nyugtalansága robbanásig feszül.

A jó közösségben élő dolgozók elvégzik egymás helyett a munkát, de emellett a maguk munkakörét is betöltik. Én tanítom az orvos gyereket, az orvos gyógyítja az anyámat stb. Én nyugodtan dolgozhatom itt az iskolában és keresem a pénzt, mert tudom, hogy betegség esetén — ugyan-csak pénzért — meggyógyítja a családomat az orvos.

Jó ez a munkamegosztás, mert így minden dolgozónak csak a maga hivatását kell ellátni: azt a mesterséget, amit szeret, amit választott, amihez ért. Mert micsoda zavar támadna abból, ha az egyes hivatásbéli emberek megtagadnák a munkát, és magamnak kellene befedni a háztetőmet, ha becsurog rajta az eső, a cipőmet talpalni, ha kilyukadt és hordani az erdőből a fát, ha közeledik a tél.

Városok, országok és világrészek együttműködése

De nemcsak egy város, község dolgozói munkálkodnak össze, hanem egy ország különböző városai, sőt különböző nemzetek, világrészek lakói is.

Az országok és világrészek együttműködése nélkül manapság lehetetlen a nemzetek és világrészek lakóinak a nyugodt, biztos élete.

Gondoljunk csak arra, hogy pl. a kinin tropikus vidéken tenyészik, a rádium nyersanyagát pedig Kanadában, Belga-Kongóban és Csehszlovákiában bányásszák. A háború vége felé már rengeteg beteg pusztult el kórházainkban gyógyszerhiány miatt.

Az Egyesült Nemzetek első teendői közé tartozott, hogy az UNRRA útján gyógyszereket szállítson kórházaink részére és mindenüvé, ahol ennek szüksége mutatkozott.

1946 nyarán világszerte pusztított a szárazság. A szakértők számítása szerint ötszázmillió embert fenyegetett a szörnyű éhség veszedelme. Hogy némileg enyhíteni lehessen ezt a veszedelmet, azok a nemzetek, amelyeknek még voltak készleteik, leszállították élelmiszer-adagjaikat és az ebből összegyűjtött feleslegeikkel segítették az éhezőket.

Nem tudná fenntartani magát az emberiség, ha az emberek nem dolgoznának: *kiki a maga helyén.*

Akadnak ugyan olyan egyének, akik kerülik a munkát és mások munkájának a gyümölcséből akarnak megélni. Ezek ellen védekezik a dolgozók társadalma. Védekezni kell ellenük, mert ha nem dolgoznak, ha nem hasznos úton keresik meg az életfenntartásukhoz szükséges javaikat: mások munkaerejét uzsorázzák ki, csalnak, feketéznek, lopnak, rabolnak.

A dolgozók védőszervei: a rendőrség, az ügyészség, kinyomozzák ezeknek a kártékony elemeknek a bűneit, bíróság elé állítják és elkülönítik őket hosszabb-rövidebb időre, esetleg örökre a dolgozóktól.

Más példa: Angliában nincs elég baromfi, tej, vaj, tojás. Az angolok szívesebben termelnek szövetet, acélt, mint élelmiszert. Erre rendezték be iparukat. De enni kell. Sőt: az angolok szeretnek jól élni. A szomszéd két kis országból, Hollandiából és Dániából szereznek be élelmiszereket, a hollandok, meg a dánok pedig szövetet és más angol iparcikket vásárolnak Angliában.

Ebben a munkaközösségben jól megtalálták a számításukat a hollandok és a dánok. Megismerték, megszerették, kölcsönösen megbecsülték az angolokat és amikor Hitlerék meg akarták támadni Angliát, át akarták csalni a maguk oldalára ezt a két kis országot, azok nem álltak kötélnek. Így érveltek: Mi évtizedek óta együtt-dolgozunk az angolokkal, ebben a munkaközösségben megtaláljuk biztonságunkat, megbecsülésünket és üzleti számításunkat, tehát nincs rá okunk, hogy változtassunk a viszonyunkon.

Hitlerék erre megszállták a két kis országot, de a lakosság — leszámítva egy jelentéktelen fasiszta réteget — akkor is ellenállt. Türték a megszállást, a bombázást, a börtönt, a nélkülözést, de megvásárolták rajta maguknak a jövőt, a becületet. A béketárgyalásokon a győztesek oldalán ülnek és mi kénytelenek vagyunk jóvátenni minden anyagi kárukat, amit Hitlerék oldalán okoztunk nekik. Addig pedig a győztes nemzetek bőségesen ellátják őket mindennel.

Mi a jelenlegi helyzete hazánknak a nemzetek munkaközösségében és milyen jövő vár ránk?

A fasiszta országok megtámadták azokat a nemzeteket, amelyekről azt hitték, hogy védtelenül állnak a nagyvilágban (Abesszinia, Lengyelország, Jugoszlávia, Csehszlovákia stb.). Az Egyesült Nemzetek azonban felleptek a rendbontók ellen.

Hazánk vezetőpolitikusi — Horthy Miklóstól Szálasi Ferencig — 1919. augusztusa óta a rendbontók oldalára csalták a nemzetet. A győzhetetlennek látszó fasiszta hadseregek oldalán, sajnos, ott harcoltak a magyar csapatok: még akkor is, amikor minden józan ember tudta már,

hogy a fasizmus elvesztette a háborút. A románok és az olaszok idejében észrevették, hogy mire vezet ez a szerencsétlen szövetség: kiugrottak és az Egyesült Nemzetek oldalán megtámadták a fasisztákat.

Csak nálunk akadtak felelőtlen és tudatlan politikusok, akik — csak-hogy saját bőrüket és vagyonukat mentsek — bentmaradtak a német szövetségben és segítettek kifosztani, aztán lerombolni az országot.

A nemzetek munkaközössége is védekezik a rendbontók ellen. A kárt — amit a fasiszta szövetségben okoztunk nekik — meg kell fizetnünk. Így rendeli ezt a hadijog, amióta a világ világ. A görög, meg a német császár is adót fizetett a vezérekkorabeli magyaroknak azért az ember- és vagyonkárért, ami a hadjárat alatt a magyarokat érte. És »Nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára«.

A rossz ügyért viselt és elvesztett háború következménye, hogy sajnos, nekünk is fizetnünk kell.

Az igazi országépítés.

Pedig a demokratikus Magyarország nem azonos a Horthy- és a Széllasi Magyarországgal. *A demokratikus Magyarország a saját jószántából visszatér a nemzetek munkaközösségébe*, mert az elmúlt harminc esztendő megtanított minden jószándékú és értelmes magyart arra, hogy amiképpen a család is csak akkor virul és csak akkor érzi jól magát minden tagja, ha mindenki hasonlóan gondolkodik és egymást támogatva, kiegészítve dolgozik: azonképpen leromlott és becsületében megtépázott hazánk is csak akkor fejlődik, izmosodik, virágzik újra, ha beáll a békében dolgozó nemzetek sorába és velük együtt a saját és a nemzetek közösségének anyagi és erkölcsi javán munkálkodik.

Ez az igazi országépítés. De mint minden építést, ezt is az alpnál kell megkezdeni.

A nagyvilág egyénekből tevődik össze. A megértő, együttműködő családtagok alkotják az erkölcsileg és anyagilag jól megalapozott családot. Az együttműködő családok alkotják a viruló községet és csak az ilyen községekből rakódik össze az erős nemzet. S a nemzetek élete egymás mellett — megtartva és kifejlesztve mindegyikük hasznos egyéni tulajdonságait — az *emberséges emberiség*.

Így világli k ki tisztán, hogy senkinek, még a kisgyermeknek a munkája se hiányozhat az erőfeszítésünkből, hogy visszavezessük hazánkat a népek családjába. Viszont az is kitűnik, hogy *érdemes* résztvenni ebben a munkában mindenkinek — a kisgyermeknek is — mert a munkát, amit az egyén befektetett, busásan visszafizeti a közösség.

ÓRAVÁZLAT.

ELŐKÉSZÍTÉS.

Található-e az ember valahol egyedül a természetben? Mindenki közösségben él.

Miért nem élhet meg az ember egymagában? Az újszülött, vagy a kisgyerek elpusztulna egymagában.

Mi készítette az embert közösségre? Gyengeségének felismerése, továbbá a ráeszmélés arra, hogy egyesülésben van az erő.

Ma másként van, mint az ősidőben volt? Ma is közös munka eredménye még a legegyszerűbb igények kielégítésére szolgáló dolog is (éleleim, ruházat, ház).

Ki nem dolgozik? A gyerek még nem, a munkaképtelen öreg már nem, a beteg átmenetileg nem. A munkakerülő sem dolgozik.

Ki érdemi meg az ápolást? A gyerek, a munkaképtelen öreg és a beteg.

Mi történjék a naplopókkal? Munkára kell kényszeríteni őket, hogy ne élhessenek meg a mi munkánkból.

Milyen a kapcsolat a gondozók és a gondozottak között? A fiatal átveszi az öreg munkáját, az egészséges a betegét. Így kapja vissza a szülő a gondozást, az ápolást, és a szeretetet.

Van-e értelme a közösségi életnek a mindennapi életben?

TÁRGYALÁS.

Mi a munkaközösség? Az asztalos csinálja a bútort, én nevelem a gyereket. Az orvos gyógyítja az anyámat, én tanítom a leányát. (Több példát.)

Miért nem végez el mindenki minden munkát? Nem tudok tanítani, szántani, vetni, aratni, cipőt varrni, tetőt javítani. A cipész sem üzhet a cipővarráson kívül még egy egész sereg más ipart.

Mi a munkaközösség itt az osztályban? Kölcsönös segítség az egyes tárgyakban.

Van-e előnye ennek? Jobb egyéni és jobb osztályeredmények. Viszontszolgálatok, barátok szerzése.

Milyen lenne az élet munkaközösség nélkül? Sivár, önző, kibírhatatlan, mindenki harca mindenki ellen.

Van-e együttműködés a nemzetek között? Az Egyesült Nemzetek. Az UNRRA gyógyszer, élelmet küldött a nélkülöző nemzeteknek: nekünk is. Az egész világon uralkodó szárazság következtében beállott inszesekeket megsegítették. Anglia, Dánia és Hollandia gazdasági kapcsolata (ipari és mezőgazdasági cikkek). (Ebből származott a politikai szövetség a faszizmus ellen, végül mély barátság).

Milyen a mi helyzetünk az Egyesült Nemzetek között? Sajnos, mi a rendbontók oldalára kerültünk, ezért a béke megkötéséig magunkra maradtunk.

Milyen magatartás árán remélhetünk javuló változást ezen a helyzeten? Kitarással keresnünk kell a megértést a haza határain belül minden jószándékú magyarral: a határokon kívül pedig az együttműködést a szomszéd és távoli népekkel. Ezzel segítünk a határokon túl élő magyar testvéreinken is.

Számíthatunk-e bizalomra? Nem vagyunk azonosak Csatlós-magyarországgal. Határainkon belül kiépítjük a demokráciát, a megértést. Eleget teszünk a békeszerződésben vállalt anyagi és erkölcsi kötelezettségeinknek.

ALKALMAZÁS.

Ha iskoláskorunkban megértjük és gyakoroljuk a munkaközösséget, kellemebbé tesszük az életünket az iskolában.

Ha ezt a gyakorlatot tovább visszük a családukba, baráti körünkbe: ezekben a közösségekben is jobb lesz az élet.

Mint teljesjogú polgárok vigyünk be a közösségi szellemet a hivatásunkba, a községi és a nemzeti életbe: ezzel jobbmódú életet biztosítunk magunknak, családukunknak, városunknak és nemzetünknek.

Azoknak a nemzeteknek a fiai, akik mind így gondolkodnak: megértik, támogatják egymást. Azok közt nem lesz háború.

A MUNKA.

A munka az élet balzsama. A régi szállóige olyan igazságot rögzít és testesít meg, amelyet az érdemekben és sikerekben dús életek, valamint a derékban tört meddő sorsok egyformán igazolnak. Az ember munkakészsége, az általa elérhető eredmény a munkát az egyén létkérdésévé, ugyanakkor a társadalmi megítélés alapjává teszi. Ezért a foglalkozás a munka természetével, a bepillantás a munkás életek sorsába, jó szolgálatot tehet az életben való boldogulás nagy kérdéseiben.

A munka szüksége egyetemes törvény, jótékony hatását az egészséges ember is megérzi. A munkátlanság a legerősebb test erejét is kikezdi, egyensúlyát megbontja, visszafejlődését megindítja. Az izmok és a szellemi képességek működésének hosszabb szüneteltetése sorvasztólag hat, a szervek elgyengülnek és újabb igénybevételük kelletlenül, nagy erőfeszítés árán sikerül csak.

A régi orvosok a csonttöréses sérült testrészt gipszkötésbe rakták és olyan soká tartották benne, hogy összeforrt ugyan a tört csont, de az izomzat — munka nélkül — elsorvadt és csak hosszú, fájdalmas tornagyakorlat árán sikerült újra használhatóvá tenni.

A megkezdett tanulmányok megszakítása sokszor azok végleges abbahagyását vonja maga után. Sok felnőtt panaszkodik, hogy nagyratörő terveit abbahagyva nem érez elég erőt arra, hogy folytassa tanulmányait. A testi és a szellemi erő csak állandó gyakorlással marad épségben és csak rendszeres munka mellett fejleszthető. A munka folyamatossága egyenlő az élet folyamatosságával. Tehát az erők, a tudás a már elsajátított készségek állandó gyakorlás mellett tovább tökéletesedhetnek, folytonos fejlődés mellett az ember eljuthat teljesítményeinek arra a magas fokára, amelyre képességeinél fogva alkotva van.

De még azok is, akik esetleg testi gyengeséggel vagy fogyatékosabb képességgel vannak felruházva, állandó gyakorlás révén annyira tökéletesedhetnek, hogy munkájuk értéke megfelel az átlagos követelményeknek, sőt igen sok olyan esetet ismerünk, hogy sérült vagy beteges egyének — lelkük egészséges lévén — messze az átlagon felüli teljesítményt mutattak fel.

Kossuth Lajos sokat betegeskedett 1848-ban és 49-ben s legnagyobb szervező munkáit gyengélkedve vagy betegen végezte, de elvégezte. Zichy Géza gróf vadászat alkalmával elvesztette a jobbkarját. Dúsgazdag ember lévén, külön inast tartott

magának öltöztetésre, vetkőztetésre. Az inas nélkülözhetetlennek érezte magát a gróf körül és szemtelenül viselkedett vele szemben. Zichy kidobta és elhatározta, hogy azonnal megkezdi módszeres tréningjét arra, hogy ezentúl élete minden vonalán a maga emberiségéből is megállja a helyét. Rövid idő múlva maga öltözködött, vetkőzött, beretválkozott, fúrt-faragott, sőt Liszt Ferenc segítségével egészen különös balkezes zongora-technikát is elsajátított, amivel sokáig egyedül állt a világon.

Sok világháborús félkezű rokkantat ismerünk, aki finom mechanikai munkát végez.

Lélektani vizsgálatok pontosan kimutatják, -hogy az eredményes munka feltétele az állandóság. Hosszabb szünetek szaggatottá teszik a munkát és gátlóan hatnak a teljesítőképességre. Főleg a munka újrafelvétele okoz nehézséget, a lendület újramegteremtése mindig időt és újabb erőfeszítést vesz igénybe. Ezért a lendület kihasználásáig és az energiák teljes felhasználásáig kell folytatni a munkát.

Minden diák tapasztalja magáról, hogy hosszabb vakáció után nehezebben éri el a megfelelő munkatempót. Sportolók, művészek nagyobb szünetek után hosszabb módszeres gyakorlat árán érik el régi formájukat.

A munka jótékony öre az egészséges embernek is. A tudományos munkakutatás is igazolja ezt a mindennapi életben ismert tény. A munka csökkenti az idegességet, fokozza az étvágyat, az életkedvet, fékezi a káros ösztönöket, ezért nincs jobb politika, mint a viharzó szenvedélyeket a munka szekerébe fogni.

A tevékeny, munkálkodó ember vidámabb, mint aki unatkozik. Árasztja maga körül az örömet. A bánatos embert megvigasztalja a jól elvégzett munka. A szerencsétlenség vagy csüggedés idején fogjunk munkához: békességet szerzünk vele magunknak.

A háború befejezése óta sok özvegy és gyermekét vesztett szülő — aki azelőtt csak családjá vagy szűkebb környezete körében dolgozott — jelentkezett szociális vagy jótékony munkára. A munkában találták meg lelki kielégültségüket egyéni veszteségeikért.

Minden beteg ágyának esik, vagy kikapcsolódik a termelő munkából?

Se szeri se száma azoknak a fizikai és szellemi dolgozóknak, akik több-kevesebb testi fogyatékoságban szenvednek. Észszerű életmóddal, a munkának és a pihenésnek okos beosztásával jobban megőrzi a fogyatékos ember a testi-lelki egészségét mint az, aki csak ödöng és a betegségét dédelgeti.

A munka nemcsak gyógyszernek látszik, hanem az élet meghosszabbítója is.

Az emberiség nagy alakjai közül sokan életük végén egyáltalán nem csökkentették teljesítőképességüket. Kitűnő példája ennek a mi történetünkben Kossuth Lajos alakja. Késő öregségében — külföldi útjai — jött rá, hogy téves volt a magyarság elzárkozása a külföld haladó eszméitől.

Késő öregségében fogott társadalomtudományi és politikai tanulmányokba és új ismereteit nagy szervező munka kapcsán írásban és előszóban terjesztette.

Angol statisztika szerint híres emberek életkora, akik életüket folytonos munkában töltötték, jóval magasabb, mint az ország többi lakosáé. Franciaországban azoknak az átlagos életkora, akik a tudomány vagy a művészetek terén kitűntették magukat, 69 évre nyúlt : ez magasabb a franciák átlagos életkoránál.

Nem vitás, hogy a jómódú ember jobban kímélheti magát, mint a szegény ember, de ismerünk angol statisztikát — 824 ember életrajzáról számol be —, amely kimutatja, hogy a kivizsgált egyének 48%-a szegény volt, 42% közepes viszonyok között élt és csak 10% élt jómódban. A tételezés tehát lehet életrövidítő is, nemcsak a hosszú élet elősegítője. A számok bizonyítják a régi közmondás igazságát, hogy : »Jobb elkopni, mint megrozsdásodni.«

Newton igen gyenge testalkatú ember volt, nagy fizikai felfedezései még éjjel is foglalkoztatták. *Voltaire* igen törékeny testalkatú volt, egész életén keresztül küzdött a betegségekkel. Leveleiben — »holtig beteg embernek« nevezi magát. Mindig a »sír széléről« ír, »olyan, mint az árnyék.« »Pár nap múlva hant fogja borítani kiaszott testemet« — panaszolja. Mindezeket nem életunalom vagy búskomorság adta a tollára, hanem a fájdalmak szorították ki belőle. A himlő elcsúfította, a skorbut kivette a fogait, gyomor-bántalmak gyötörték. Mégis 84 éves korig — közvetlenül a haláláig — szakadatlan munkában tölti az életét. Örömmel telibb pillanataiban dicsekszik, hogy legizmosabb kortársait és orvosait is túlélte. Ha kifáradt a szellemi munkában, kertészkedett : így pihente ki magát. *II. Rákóczi Ferenc* száműzetésének hosszú éveit rendszeres testi és szellemi munkával teszi elviselhetővé. Tervez, ír, esztorgályoz. Bútorzatának legszebb darabjait maga készíti. *Kossuth Lajos* 94 évet élt. Még késő öreg korában is dolgozott kötetekre menő naplóján, levelezett a világ minden tájára, kertészkedett és jelentékeny növénygyűjteményt állított össze. Élete utolsó percéig tevékeny volt.

Minden munka erőfeszítés : a testnek az akarat és a figyelem által irányított tevékenysége. A kapálás és a legelvontabb filozófiai gondolkodás egyformán testi és lelki folyamat. A szellemi munka a középponti idegrendszerben zajlik le fizikai és vegyi jelenségek kíséretében. A testi tevékenység sem lehet meg a figyelem, a szándék tehát szellemi tényezők közreműködése nélkül. *A munka tehát testi-szellemi egységet jelent.* Az élethivatások alaposabb megítélése után kiderül, hogy az egyes foglalkozásokban mennyi a fizikai és mennyi a szellemi rész. Minden ipari munka sok szellemi vonást árul el, a szem, a becsülérezék, a rajzoló, a tervező, a számítóképességek mellett nagymértékű szakismeretnek a birtokában kell lenni. Viszont a szellemi dolgozók (fogorvos, műtősebész, festő, szobrász, zongoraművész stb.) hivatásgyakorlata is számottevő testi munkával kapcsolatos.

A munka testi-lelki, testi-szellemi egysége rámutat a munka társadalmi egységére is. Ha van különbség a munka kétféle ága között, akkor az abban mutatkozik, hogy az egyes foglalkozásokban más és más a fizikai és szellemi követelmények aránya.

Erre az egységre utal még a munkaerkölcs egyöntetű megítélése is. Minden munkában a becsületes munkavégzést, kellő szakismeretet, a gondos és lelkiismeretes végrehajtást keressük. Így mérve az alárendelt, legegyszerűbb munka is ugyanolyan erkölcsi színvonalon állhat, mint a legmagasabb rendű alkotó munka, ha abban teljes értékű erő kifejtés mutatkozik.

A nemzet szerves munkaegység, a benne levő fizikai és szellemi munkát a rendszeres és következetes összefüggés jellemzi. *A nemzet egyetlen tagja sem vehet részt csak alkalomadtán a nemzet munkájában, mert ez az egymáson épülő, egymásba fonódó munkafolyamat nem ismer sem megszakítást, sem ugrást.* Egyénre és nemzetre egyformán érvényes, hogy az, aki megáll egy hosszabb szuszogásra, az lemarad és talán soha, de a legjobb esetben is csak nagy erőfeszítéssel zökkenhet ismét bele a munka sorába.

A munka egységéből következik az is, hogy *mindenki a maga és embertársa számára dolgozik.*

Az egymással összefüggő és folytonos munkának ez a kérlelhetetlen mechanizmusa eldönti azt a kérdést, vajjon az élet cselekvő, dolgos alakját vagy a tétlenség munkamegvető álláspontját írjuk-e elő? *Csak a dervisek életbölcselete tanítja, hogy a tétlenség előbbrevaló.* A tétlen ember élete ebben a három szóban foglalható össze: lélekezni, enni, aludni. Egész életük szakadatlan álmodozás, amelyet legfeljebb siránkozó panaszai szakítanak félbe betegségük és gyengeségük miatt: sorvadozó munkavágyuk maradékát sápirozásban fecserlik el.

A nemzeti munkában minden egyén nélkülözhetetlen láncszem, senkisé nem végezheti el helyetted a rád kiszabott munkát. Munkakötelezettségében pótolhatatlan vagy. Henyéséged, tétlenséged csökkenti a közösség alkotóképességét. Szorgalmad viszont a nemzeti értékek jelentős gyarapítását jelentheti. Renyhe, erélytelen tagokból álló nemzet csak hiányosan tudja kielégíteni tagjainak az igényeit. A jó munkaszervező nemzet viszont jólétben részesíti dolgozó polgárait. Így fizeti vissza a közösség a tagok szorgalmát vagy tétlenségét.

A munka a jólét egyetlen törvényes forrása. Még az örökölt javakat is gyarapítani, gondozni kell, különben elsorvad az ölünkbe hullott kincs.

A becsületes munka jövedelme életszükségletünkön és szórakozáson felül a szellem fényes ünnepeinek, az utazásnak, az olvasásnak, a művészet remekeiben való elmerülésnek a gyönyörűségéhez is hozzájuttat. Mindehhez azonban pénz kell, ezt pedig csak állandó, megfeszített munkával teremthetjük elő.

Aki eredményesen dolgozik, mindig magasabbra hág s embertársainak megbecsülése kíséri. Aki viszont henyél, az mindig mélyebbre süllyed. A világ lesújtó ítélete nyomon követi azt, aki nem veszi ki a részét a kötelező munkateljesítményből. Aki nem dolgozik, aki nem tartja el munkájával önmagát és családját, vagy akinek a munkája nem üti meg az átlagos mértéket: élıdsdi, más munkáján élő mihaszna ember. A rest másokra szorul, függőségbe kerül. A dolgozó független ember: magának köszönheti jólétét, társadalmi állását és a közmegebecsülést.

A legprimitívebb gépi munka és elménk csodálatos teremtő működése magasabb körbe emeli a dolgozót: ezért minden munka fölötté áll a tétlen életmódnak. Téves tehát, hogy a közgondolkodás a munka szóhoz a fáradásnak, a görnyedésnek, a gondnak a képzeteit társítja. Pedig a lélektani kutatások kimutatták, hogy minden erőkifejtés élvezettel jár, ha a vele járó erővesztés könnyen pótolható. *A munka, ha képességünk, hivatásunk, képességeink területén fejtjük ki, gyönyörűségszámba megy.* A hivatását szerető ember munkaláza nem csupán szorgalom és fokozott kötelességteljesítés, hanem megittasultság és magamegfeledkezés a munka jó ízétől. Ezért, ha megtaláltuk önmagunkat a munkában, szívesebben bocsátjuk meg az élettől ránk mért idegenebb munkát, a robotot is.

Mi szolgál a munka nagyobb dicsőségére, az, hogy előnyökhöz juttat, vagy az, hogy mentesít a leselekedő veszedelmektől? Egy közmondás azt tanítja: »Minden bűnnek tétlenség az édesanyja.« Egy másik közmondás mintha kiegészítené és megerősítené ezt az igazságot: »Minden erénynek a munka az édesapja.« A börtönlakók előéletéről készített statisztikai kimutatások azt mutatják, hogy javarészt mesterséget nem tanult, rendszeres munkához nem szokott, ezért hamar kifáradó egyének közül kerülnek ki a bűnözők.

A munka erény. Már akkor is, ha a mindennapi élet igényeinek tesz eleget: de ha ennél nagyobb közösség szolgálatába áll, nagy alkotások származnak belőle. Erre utal Vörösmarty szava, amikor a haza sorsát a polgárok közös munkájától teszi függővé:

»Naggyá csak fiaid szent akarátja tehet.«

ÓRAVÁZLAT.

ELŐKÉSZÍTÉS.

A munka megőrzi egészségünket, gyógyít, irányítja sorsunkat.
Melyek a munka előnyei?

TÁRGYALÁS.

Csak az erősek munkaképesek? (Gyenge, vézna emberek kitűnően végzik munkájukat.) A beteg is tud dolgozni?

Mi a jelentősége az állandó tevékenységnek? (Természetünkké válik, kifejti képességeinket, lendületbe hoz, a munka észrevétlenné válik.)

Mi a kára a nagy szüneteknek? (Kiesünk a tempóból, nagy nehézséggel jár a visszakerülés a munkatempóba.)

Meghosszabbíthatja az életet. Statisztikai érvek, Newton, Voltaire, Kossuth, II. Rákóczi Ferenc példája.

A munka testi-szellemi egysége, ennek erkölcsi jelentősége, szakszerűsége, lelkiismeretessége. Sikere szerint értékeljük.

A munka társadalmi egysége. Mindenki a maga és a közösség részére dolgozik. Ebben a tekintetben senkisémet pótolható, mindenkire kötelező. Ellenkezője a dervismorál.

Az egyéni munka hatása a társadalomra. (Amilyen az egyén, olyan a társadalom.)

Csak a munkával szerzett vagyon ismerhető el törvényesnek. Az öröklött vagyont munkával kell továbbfejleszteni.

Akaratunk megfeszítése elengedhetetlen minden munkánál.

ALKALMAZÁS.

A munka hatása.

Testi: óvja az egészséget, meghosszabbítja az életet, növeli az étvágyat, megnyugtat, álmot hoz, élénkíti a vérkeringést.

Szellemi: megőrzi, kifejleszti a képességeket, szellemi javakhoz juttat.

Lelki: függetlenít, örömet nyújt, megóv az unalomtól.

Erkölcsei: becsületet hoz, megóv a bűntől.

Társadalmi: ön- és családfenntartás, nemzeti értéket növel. Jóléthez vezethet.

Mindenkinek dolgoznia kell.

Összekapcsolja és egymásra utalja az embereket.

Fejleszti a műveltséget.

A nemzet emelkedése vagy süllyedése az egyén munkájától függ.

HOGYAN TANULJUNK ?

Jut-e mindenkinek elegendő ideje játékra, sétára, pihenésre ? A tanulók egy részének igen, a másiknak nem. Soknak hiányzik a szükségese csend.¹ Némelyek a felületes tanulás miatt lelkiismeretfurdalást éreznek, mások az eredménytelen délutáni munka miatt este kénytelenek tanulni.

Milyen hibák miatt korholnak a születek ?

Nehezen megy a kezdés, elkalandozás, bajok vannak a nehezebb tárgyak körül, játék lesz a tanulásból, hosszú szünet után nehezen megy az újakezdés,²) babrálással, különféle mozdulatokkal zavarjuk a tanulást, a leckének sokszor csak az elejét meg a végét tanuljuk meg, nem időálló a tanulás, sokszor már másnap kiesik az emlékezetből, túlságosan lassan vagy kapkodva tanulunk. Akad egy-egy egyoldalúan látási típusú tanuló is : az ilyenek komoly nehézséget okoz a figyelés.

Hogyan lehet ezeken a bajokon segíteni? Például a nehéz kezdésen.

A könnyű tárgyat, az írásbelit vegyük előre.

Hogy tehetjük egyszerűen szokássá a délutáni munkát?

A napnak ugyanabban az órájában ülünk munkához. Ezáltal már van bizonyos lendületünk. Ezután jöjjön a nehezebb tárgy. A többivel már könnyebben végzünk.

Hogyan küzdünk a nehéz újakezdés ellen?

Az egyes tárgyak közt csak rövid szünetet tartunk, mert hosszabbal kiesünk a munka lendületéből. Azért kell a rövidebb szünet, hogy fel szabaduljunk az előző tárgy hatása alól. A megtanult vers például sokszor a fülünkbe zsong.

Hogyan védekezzünk az elkalandozás ellen ?

Az egész leckét egyfolytában olvassuk el. Így egybekapcsolódnak a részek és egységes, értelmes lesz a tanulás és rászokunk a gondolkodásra.

Mi a feldarabolás hátránya ?

¹) A környezettel kapcsolatos tanácsainkkal óvatosaknak kell lennünk. Csak azt tanácsoljuk, amit a mai nehéz szociális viszonyok között meg is lehet valósítani.

²) (V. ö. 87. lap).

Külön erőfeszítés kell a részek összefűzéséhez s ebből akadozás, elfelejtés származik. Az egészben való tanulás segítségével az összefüggéseket is megjegyezzük. Még a verstanulásnál is alkalmazzuk az egybefoglalást.

Hogy áll a dolog a hosszabb leckénél? Hiszen mire a végét megtanuljuk, az elejét már elfelejtjük.

Először olvassuk át az egészet és értsük meg, aztán bontsuk részekre az egész leckét, így könnyebb megtanulni. A részeket először csak olvassuk át, mert ha mindjárt véglegesen tanuljuk meg őket, akkor széttöredeznek és nem lesz egységes a lecke képe.

Hát az ellen mit tegyünk, hogy ne csak elejét meg a végét tanuljuk meg a leckének?

Ellenőrizzük magunkat és külön tanuljuk meg a lecke közepét. 10—12 éves gyerekeknek és a gyengébb tehetségűeknek *átmenetileg* ajánlható a feldaraboló módszer.

Hol a hiba azoknál, akik azt hiszik, hogy már elkészültek és mégsem tudják a leckét?

Ott, hogy beérték egyetlen elmondással, pedig ezzel csak megjegyezték, de nem rögzítették meg a maguk számára.

Milyen az emlékezet számára való tanulás?

Ha a tanultakat napok és hetek múlva is meg tudjuk tartani. Ezt sok ismétlés segítségével lehet elérni.

Tanácsos-e hamar ismétléshez látni?

A tanultak érjenek meg előbb bennünk. Tűnődni, szemlélni kell felette; fontolgatni, bírálgatni.

Hányszor találkozhatunk a megtanulandó anyaggal?

A magyarázat alkalmával, hazamenet beszélgetés közben a társakkal, a délutáni tanulásnál, az ismétlés idején, óra előtt, feleléskor.

Kihaszználjuk ezeket az alkalmakat?

Nem mindig, sokszor elmulasztjuk az ismétlés lehetőségeit.

Nehezebb részekkel, idegen szavakkal hogyan birkózunk meg?

Ki kell emelni a szövegből, sokszor leírni, elmondani, ismételni.

A hangos, vagy a csendes tanulás előnyösebb?

Mindenkinek más felel meg; a félhangos tanulás mindenkinek jó.

Rá lehet-e szoktatni magunkat a zajban való tanulásra?

Gyakorlás árán igen.

Mit kell tenni a lassúság és kapkodás ellen?

Mindkét rossz tulajdonságból erényt kell formálni: a lassúak tartsák meg alaposágukat, de legyenek valamivel élénkebbek; a gyorsak mérsékeljék magukat, de fokozzák megbízhatóságukat.

Mit tegyenek a babrálók?

Ellenőrizték a figyelemelvonó mozgásokat. Apró, kísérő mozgás elősegítheti a tanulást. A nagy mozgásokat mérsékelni lehet, később megszüntetni.

Mi a haszna, hogy foglalkoztunk a tanulás módjaival?

Ismereteink eredményesebbek, tartósabbak lesznek, több idő jut a pihenésre és a szórakozásra.

ÓRAVÁZLAT.

ELŐKÉSZÍTÉS.

A tanulók tanulási hibáinak kikérdezése.
Hogyan lehet leszokni róluk?

TÁRGYALÁS.

A nehéz nekikezdésről:

- a) könnyű tárggyal kezdünk,
- b) a nap ugyanabban az órájában kezdünk.

Így lendületet szereztünk. Utána a nehezebb tárgyat vesszük elő.

Az újrakezdés nehézségeinek leküzdésére csak rövid szünetet tartunk. Ezzel pihenünk és felszabadítjuk magunkat az előző tárgy hatása alól. Az elkalandozás, elfelejtés, megakadás ellen:

- a) egybefoglaló módszer,
- b) sokszori ismétlés.

Az egybefoglaló módszer tartós, a feldaraboló tanulás akadozó tudást ad. A verstanulás is jobban megy az egybefoglaló módszerrel. Hosszabb leckénél a közvetítő módszer ajánlatos. A nehezebb részeket külön tanuljuk, a középrészekre ügyeljünk: ezeket sokan elhanyagolják.

Más a megértés, a megjegyzés és más a megtanulás (emlékezet).

Kiadós ismétlés. Nehéz részeket, idegen szavakat kiemelni!

A hangos vagy csendes tanulás típus dolga.

A kapkodó lassítson, a lassú igyekezzék.

A babrálás, az erős mozgások és a hangoskodás káros következményei.

ALKALMAZÁS.

Az okos tanulás haszna: eredmény az iskolában, több és jobb tudás, megérdemelt játék.

Munka után édes a pihenő.

HOGYAN TANULJUK AZ EGYES TANTÁRGYAKAT?

Sokan kíváncsian forgatják a könyvet, olykor tovább is lapoznak és tudni szeretnék, mi van még benne. Keresik az érdekes és hasznos részleteket. Mások meg-megallanak egy dolognál, elgondolkoznak, töprengenek, elmélkednek. Akadnak olyanok is, akik kipróbálják az olvasottakat, kételkednek, utánajárnak más könyvekben is a dolognak. Vannak, akiket rajzolásra vagy eljátszásra készítet a tanult vagy hallott ismeret.

Ezekre a bevezető elmélkedésekre szükség is van, mert ezzel a tankönyv betűjét és a magyarázat szavait feloldjuk és emészthetőbbé tesszük. Némely tanuló ilyen tevékenység közben rájön arra is, hogy mi tetszik neki, mihez érez fogékonyságot. Megismeri egyben azokat a dolgokat, amelyeket csak nagyobb erőfeszítéssel tud elsajátítani, amihez kevesebb hajlamot érez. Mi történik ezekkel a tantárgyakkal? Itt is a bátor és kíváncsi érdeklődés, az önállóságra való törekvés, a keresgélés, a kutatás segít át a nehézségeken. A magolás nem, mert ez a legnehezebb tanulás. Ugyanígy alig segít a dicséret, vagy a rossz osztályzattól való félelem, mert ezek csak múló sikerekhez juttatnak. A tantárgyakban otthonosakká kell lennünk, fel kell fedoznünk azok kezelésmódját, hogy önállóan működhessünk bennük. Az anyagot meg kell mozdítani és életre kell kelteni.

Hogyan lehet ezt az egyes tantárgyakban keresztülvinni?

A számtanban nemcsak azoknak van sikerük, akiknek kiűnősebb matematikai érzékük van, hanem azoknak is, akiknek nagy türelmük van. Mert sok tanuló hamar feladja a küzdelmet, ha az első percben nem sikerül feltörni a diót. Először is könynyítsünk a példánkon, úgyhogy a számokat kikerekített kis mennyiségekre csökkentjük. Amikor nehezebb példával van dolgunk, ne terheljük a megoldási hozzászámításával. Így a megoldást is jobban szemügyre vehetjük. Az egyszerű példákkal való művelet a sikernek egy másik kulcsát is kezünkbe adja; nem szabad egyetlen megfejtett példával megelégednünk, ezután még sok hasonló fajta feladványt kell megoldanunk, hogy teljes biztonságra tegyünk szert.

A gyenge számolónak azt tanácsoljuk: Egy nehéz példa helyett inkább tíz könnyű csináljanak; így haladjanak a nehezebb megoldások felé. Továbbá: mindig térjenek vissza a régebben tanultakra, mert a számtantanulás olyan, mint a házépítés: alulról kell felfelé haladni. Ahol csak tehetjük, okoskodjunk, következtessünk. Erre számos gyakorlati példa ad lehetőséget.

Ne elégedjünk meg a gépies — képletszerű — kiszámítással, hanem mindaddig, amíg teljes biztonságot nem érzünk, tartsunk ki a következtetés mellett.

Amit csak lehet, rajzoljuk le. Így a köbtartalom kiszámításánál sok diák hamarjában nem tudja kiszámítani a feladatot, de ha előbb lerajzolja a testet, az eredmény mindjárt megjavul. Például számítsuk ki a henger felszínét és köbtartalmát. Készítse el s terítse ki a palástját és látja, hogy téglalap, alap- és fedőlapja pedig egy-egy kör. A körlap kiszámításánál alkalmazzuk a becsléletes kételkedést. Ne higgyük el, hogy a kör területének kiszámítása r.r.pi. Tanultuk, hogy ez a szám=3·14. Végezzük el magunk is otthon ezt az ellenőrzést, mérjük a sugár hosszát a körívre. Ha a gyengébbek segítségül hívják az elképzelést, a rajzot, a valóságban való elkészítés minden módját, azt látják majd, hogy jobb kedvvel megy a munka és a nehézségek is csökkennek. Számítsuk ki odahaza szobánk úrtartalmát. Tudjuk, hogy egy személy számára 5—6 léghöbméter levegő kell. Vajjon egészséges lakásban élünk-e? Van-e szükség több szellőztetésre? Természetesen le kell vonnunk szekrényünk, valamint néhány más tárgy térfogatát, mert ezen csökkentik a szoba ellátását levegővel. Ezt a példát annak a bizonyítására említettük fel, hogy a számtanban való jártasságnak a kíváncsiság a kiindulópontja, az élet a színtere és a cselekvés (rajz, kézimunka) a segítője. Saját környezetünk, látóterületünk telve van példalehetőséggel, keressük ki ezeket magunk s ezzel már alkotókká lettünk.

Földrajzban elsősorban tájékozódni kell a valóságban és a térképen. Fel kell ismernünk, hogy merre van észak és dél; ennek nagyobb jelentősége van, mint annak, hogy elméletileg megismertük az égtájakat. Ezzel tájékozódást szereztünk uccánkban, városunkban és az országban is. Ha már biztos tájékozódást szereztünk a valóságban, vegyük elő a földgömböt és a térképet. A tanulást lehetőleg mindig a földgömbön kezdjük; már egy ökölnyi nagyságú is jó szolgálatot tesz. A földgömb a valóságot adja, ezért ragaszkodjunk hozzá. Például: csak a földgömbbel való gyakori foglalkozás tanít meg bennünket arra, hogy mekkora hazánk a Föld teljes nagyságához képest. Ezután térjünk át a térképre és ismerkedjünk meg vele annyira, hogy behúnyt szemmel lássuk magunk előtt. Az egyik pontról a másik felé mindig az égtájak segítségével haladjunk. Minden lépésünket a tájékozódás vezesse. Ezt a két dolgot: a földről a térképre és a térképről a valóságba való átlépést csak hosszas gyakorlattal szerezhethjük meg; ez legyen a kiindulópontja tanulásunknak. A tanultakat rajzoljuk le; gyengén rajzoló elégedjék meg a kevésvonalú vázlattal, vagy a puszta másolással (kopirozás). Sokkal többet ismertünk meg így, mint a puszta helyszínrajzot; a föld felszínének tanulmányozásában megismertük a föld és az ember közötti küzdelem kiindulópontját, a legyőzendő és megművelendő természetet. A tanulmányok további folyamán azután ennek a küzdelemnek a történetével és jövő feladataival kell megismerkedni.

A tájékozódás és a föld ismerete véteti észre, hogy milyen az északi világ képe (eszkimó föld) éghajlata, terménye és vele az embere is. Mennyire más a dél (trópusok) élete és minden földrajzi vonatkozása. Mindezt csak az égtájak különbözősége és a felszín viszonyai magyarázhatják meg. A világrészek összehasonlításából az tűnik ki, hogy Európának ilyen kedvező földrajzi adottsága van, mert földje aránylag kis területen van, felszíne változatos és nagy gazdagsága mellett igen előnyös az éghajlata.

Magyarország ennek a legrégebb és legműveltebb földrésznek a délkeleti részén fekszik. A magyar nép még mindig magában hordja keleti eredetének földrajzi hagyományait és ugyanakkor a nyugati félteke sajátosságait is magán viseli.

Sok helyt azonban nem áll rendelkezésre jó föld, bányakincs és egyben előnyös éghajlat is. Ilyenkor az emberi lelemény és erőfeszítés átalakíthatja a föld arculatát, vagy pótolhatja a természet mostohaságát.

Ezért feltesszük a kérdést:

I. Kihasználta-e az ember Európában a föld és az éghajlat lehetőségeit? Európa általában jól kihasználta földje kincseit; északi része jobban, mint a déli. Fejlett mezőgazdasága, ipara és műveltsége van.

II. Küzdött-e a természet mostohasága ellen?

A hollandok alacsony partvidéküket feltöltve, hatalmas területeket hódítottak el a tengertől és tettek termővé. Dánia és Hollandia kertgazdálkodással pótolja az országnak természeti kincsekben való hiányát. Svájc óra- és finommechanikai iparával alkalmazkodott a hiányzó vasérctermeléshez. Olaszország vízierővel pótolja hiányzó szénét. Dalmácia kőgátakkal védekezik a bóra pusztításai ellen. Norvégia a tenger fuvarcsa lett, hogy megélhessen mostoha földjén.

Tegyük fel a kérdéseket országunkra nézve is: kihasználtuk-e a föld által nyújtott lehetőségeket?

Igen. Állattenyésztésben, nemesített vetőmag-, minőségi búza-, dohány-, bor-, gyümölcs- (Kecskemét, Verpelét), valamint paprikatermelésben kiváló nyújtottunk.

Nem használtuk ki eléggé: mennyiségi gabona, gyümölcs (országos viszonylatban), ipari növények termelésében.

Megküzdött-e országunk a természet mostohaságával?

Igen. Lecsapolások (Ecsedi-láp), Tisza és más folyók szabályozása, az Alföld homokjának fásítással való megkötése, Kecskemét sívó homokján világhírű gyümölcs-kertészet fejlődött.

Miben elégtelen ez a küzdelem?

Öntözés, erdősítés, a sziktelenítés és villamosítás tekintetében.

Jelöljük meg Magyarország jövődő feladatait.

Földünk jobb kihasználását a belterjes, kertgazdaságra való áttéréssel érhetjük el.

Hiányzó kincsek pótlására javasolható:

- mezőgazdaságban: sziktelenítés, erdősítés, öntözés;
- iparban: kisméretű ipar (finommechanika), műipar, villamosítás;
- idegenforgalom: Budapest fürdőváros, Balaton, Tokaj, Bugac, Hortobágy. C) ad reménységet e feladatok sikeréhez?

Az Árpádok alatt nomád pásztorkodó magyarságból egy nemzedék alatt földművelő néplétt. Ekkor adott példát arra, hogy a nép a föld-felszín arculatát is képes megváltoztatni (legelőből — bevetett föld) és arra, hogy egyben maga is megváltozott (nomád pásztorból — földművelő). Újabbán Kecskemét adott hasonló példát. Régi iparunk (ötvösség, lábbeli) és az újabbak is különösen izlésükkel tűnnek ki, ez biztatás az ipar további fejlődésére. Gyáriparunk pedig újabbán példát adott a kisméretű ipari termékek készítésére: rádió, izzólámpa.

Miért lesznek mégis nehézségeink?

I. Meg kell változtatni a föld-felszín arculatát (gabona helyett részben konyhakert, gyümölcsös, ipari növény, kaszáló, erdősítés, öntözés).

II. Magunknak is meg kell változnunk. Meg kell tanulnunk az üzemszerű földművelést és állattenyésztést, rá kell térni a szövetkezeti beszerzésre és értékesítésre.

Az Árpád-korabeli magyarságnak nagy próbatétele volt a rákényszerített gazdaságforradalom. Ma is új életformát kell választanunk, de nagy előnyünk a régibb korszakkal szemben, hogy népünk ezt az átalakulást saját belátásából vállalja.

A föld átalakítása és az ember átalakulása végeredményben egy: az ember megváltozása; minden feladat sikere azon múlik, vajjon meg tudja-e szerezni a nép a fejlődéshez szükséges testi-szellemi kívánalmakat és a keresztülvitelben ernyedetlen szorgalmat tanúsít-e. Eszerint Magyarország földrajzához a magyar ember is hozzátartozik. A földrajz tehát emberföldrajz, amely a föld és az ember küzdelmét kutatja.

Történelem. A történelem az élet tanítómestere, azért ne igyekezzünk az első látásra versnek, szövegnek tekinteni a történelmi leckét, melyet másnap «fujni» akarunk. IV. Béla korának tanulása közben észre kell vennünk a nagy hasonlóságot, a történelem folytonos ismétlődését. Vetőmagot oszt és jó pénzt hoz forgalomba. IV. Béla a második honalapító és a nagy hasonlóság alapján hozzátehetjük, hogy az első újjáépítő is. Ebből megtanulhatjuk, hogy országunknak most is, mint akkor, megvan a reménysége, hogy felemelkedik és javaiban megsokasodhatik. A leckéből egyszerre a jelen biztatója és példaépe lett, aminek a megtanulásához most már igazán nem kell különösebb erőfeszítés.

Éljük bele magunkat a történelem eseményeibe, hozzuk kapcsolatba a fejlődés törvényével, jätsszuk le újra, elevenítsük meg jeleneteit, pergessük le a mult filmjét a megmaradt képek és emlékek segítségével. Amikor például az 1848-as eseményeket tanuljuk, menjünk el képzeletben a forradalmi ifjúság gyülekezési helyére, a Pilvax-kávéházba. A Pilvaxból a magyar ifjúság elindítja a márciusi forradalmat. A tömeggel menjünk az egyetem elé, onnan a Landerer és Heckenast nyomdájához. Délután népgyűlésre a Nemzeti Múzeum elé, ahol a tömeg magáévá teszi a tizenkét pont követelményeit, majd Petőfi elszavalja a Talpra magyart. (Könnyű lesz Petőfit elképzelni, állítsuk oda dunaparti szobrárt, amint éppen esküre emeli jobbját). Csatlakozzunk a fellekesült ifjúsághoz, amint Táncsics börtönének ajtaját feszíti és kiszabadítja Táncsicsot, a szabad véleménynyilvánítás bajnokát. A tömeg innen a Nemzeti Színházhoz vonul, ahol ünnepi előadást tartanak, Bánk bánt adják. Félbeszakítják az előadást, a közönség Táncsicsot akarja látni. Egressy elszavalja a Nemzeti dalt, ezután a színészekkel együtt elénekli a Himnuszot, a Szózatot, a Rákóczi-indulót és a Marseillaisét. Ám a forradalmat meg kell védeni az osztrák beavatkozástól. Látjuk Kossuthot Cegléden és az Alföldön toborozni. Megindul a diadalmas tavaszi hadjárat (Vác, Nagysarlós, Komárom). A debreceni nagytemplomban megalakul a független Magyarország. De a szabadság ege hirtelen elborul. Segesváron még látják Petőfit, majd végkép eltűnik. Megjelenik a cári haderő s Világoson hosszú sorok adják ki kezükből a fegyvert, emelylel a magyar függetlenséget próbálták kicsikarni.

Mit tettünk, amikor így nagy vonalakban a lényeges pontokat időrendbe fűztük össze? Eleget tettünk a történelmi rendnek, az egymásutának, amivel a megtanulás számára is összefüggővé tettük az anyagot. Kiemeltük a látható, eljátszható jeleneteket, ezek pedig nemcsak a kisebb, hanem a nagyobb diákoknál is visszhangra találnak. Kutattuk a fejlődési jeleket: a tömeg kisebb csoportja a népnek, de hű tükre az egész nemzet vágyainak. A Pilvaxbeli magyar vezető szellemi ifjúság az egész magyar ifjúság képviseletében tűnik fel. A nyomda előtt összeverődött közönség pesti és vidéki elemei egyöntetű lelkesedéséből az ország egészének hangját halljuk. A Nemzeti Múzeum előtt esőben tüntető tömeg Pest városának hangulatát mutatja. A Nemzeti Színház közönsége Táncsicsot akarja látni és a magyar énekek mellett a francia forradalmi dalt is elénekli. Kossuth szavára hozott anyagi és emberáldozatok azt mutatják, hogy a szabadságharc népmozgalom volt, amelyből mindenki maradéktalanul kivette a részét. Mindezek arra mutatnak, hogy a mozgalmakat indító eszmék megérték a nép lelkében, csak szikra kellett — a magyar ifjúság —, amely lángrobbantja. A forradalom tehát nem véletlen műve volt, hanem minthogy a nép lelkében megérett, szükségszerű és a fejlődés eredményének tekinthető. A részletek tárgyalása: a 12 pont és a debreceni események, ezután következhetnek.

Nyelvtanulás. Aki megelégszik azzal, amit az iskola eddig nyújtott nyelvismeretben, az nem igen tanul meg idegen nyelvet. Az halad majd igazán, aki az iskolai munkán felül beszél, ír és olvas. Négy jó tanács:

1. A nyelv élő képződmény; lehetőleg sokat és hangosan kell beszélni. Az ember halló, beszélő szervével és az értelmével beszél. Ha valaki nem használja a

eszében a fülét, annak megromlik a beszéde. (A süketüléssel párhuzamosan romlik kiejtés.)

II. Mindig mondatokban gondolkodunk és beszélünk, tehát akkor tanulunk legkönnyebben, ha sok olyan mondatot fogalmazunk, ami az aktuális nyelvtani szabályon alapszik. Így például a tárgyeset gyakorlására mindig mondatokat szerkesztünk, mindaddig, amíg vérünkke nem váltak. (Látom az apát, nézem a gyerekeket, hozom a kávé stb.) Ne felejtsük el: a nyelvtani szabály nem önmagáért van, tehát nem elég »megérteni«, vagy jól elmondani; alkalmazni kell tudni. Ezt pedig csak a vonatkoztatott szavak vagy mondatok sok-sok gyakorlása árán érhetjük el, amit odáig kell vinnünk, hogy a helyes alkalmazás szinte gondolkodás nélkül járjon nyelvünkre. Ezen a fokon a szabályt már akár el is felejtjük.

III. Az új szavakat úgy tanulhatom meg legjobban, ha azok alapján érdekes mondatokat szerkesztek. Az érdekesség élénkíti a tanulást és a mondatalkotást is megkönnyíti. Inkább sok, de egyszerű mondatot készítsünk. Nem lesz nehéz, ha a régi szavakkal alkotott mondatokba illesztjük be a tanult új szavakat. Ezt az ígét: *főz, főzni* úgy gyakorolhatom be a legjobban, ha sok kis mondatot szerkesztek vele. Például: Anyám reggel kávéét főz; dében jó ebédet főz; este újból friss vacsorát főz. Anyám szeret főzni családjának.

IV. A tanult szavakból összefüggő fogalmazást készítsünk. Legyen olyan még a legegyszerűbb esetekben is, mintha elbeszélés vagy mese volna. Az összefüggés létesítése megszorítja a mondanivalónkat, megmozdítja nyelvünket és képzeletünket. Egy növéndék ezekből az újonnan tanult szavakból: *ment, ült, jött*, a következő összefüggő kis fogalmazványt készítette: Itt van az asztal, mellette áll a szék. Az apa reggel rajta ült. Fent lóg a lámpa, most nem ég. Nappal van. A szék kérdi: Hol van az apa? Az asztal felel: »Elment dolgozni.« A szobában sötét lesz. Este van. Most megjött az apa, leült a székre. A lámpa már ég és az apa olvassa az újságot.

Ne kevés és tömör mondatokat szerkesztünk, hanem könnyű és hosszabb éleketű, lehetőleg összefüggő, sokmondatú fogalmazást.

Természetráajz. A természetről szóló ismereteket nem lehet megszerezni könyvből. Sok megfigyelés, tapasztalás és a gyűjtött tárgyak feldolgozása, folytonos bővítése lehet bennünket a természetben beavatottá. (V. ö. 117. lap.) Ragadjunk meg minden alkalmat a megfigyelésre. A gyümölcsöt előbb jól szemügyre veszem mielőtt beleharapnék, csutkáját, magját is felbontom, mielőtt eldobom. Ha ismeretlen növény vagy virág kerül a kezembe, alaposan megvizsgálom, esetleg fel is bontom, ha már értek hozzá. A sokféle természeti jelenség felismerése, a hasonló növények megkülönböztetése is csak akkor sikerül így, ha egyenként jól megismerkedem velük; az összehasonlítás maga is szellemi szórakozásszámba megy és észrevétlenül bővitem vele ismereteimet. Kutyával, lóval barátkozom: megfigyelem életét, ügyességét, képességeit, szokásait, meg tanulom, hogyan kell vele banni; idővel a fogat is megnézem, testalkotását is szemügyre veszem; végül kíváncsi leszek csontalkatára is, amely sok mindent megmagyaráz az állat természetéből. A madár sem repül el előlem mindjárt; ugrik, vagy lépdel előttem éppen elég ideig, hogy gyönyörködjem, megszeressem és megismerjem. Ha lásványokat, köveket gyűjtök, rájövök, hogy ezeknek is van életkoruk; sőt azt is látom, hogy a föld életében is résztvettek. Még az élettelenség világából is élet és mozgás emléke bontakozik ki. A föld története nem egyéb, mint élet- és mozgástörténet. A szén például az élet határán áll, a holt kő és a szerves élő között.

Ezért délutáni tanulmányaink közt idézzük fel az órán tanultakat, látottakat, valamint mindazokat a tapasztalatainkat, amelyeket az életben átélünk. Egy tanuló azt mondta: ő úgy tanulja a természetráajzot, hogy visszagondol a gyümölcsre, melyet látott. A természet megfigyelésére nemcsak vidéki embernek van bőséges alkalmja, hanem a nagyvárosinak is. Az üzletek telve tarka hazai és külföldi virággal, növényvel. A piacokon egész konyhakertet látunk. Uccákon, parkokban, ligetekben

egész sereg élő növényre bukkanunk. Budapesten az Állatkert, a Fűvészkert, Hűvösvölgy a természet gazdag múzeumai, életét tartogatja számunkra. Ha pedig szert tettem kis gyűjteményre, rendezgetem, csoportokra osztom, rendszerezem így a magam szemével, tudásával és kezével végzem azt, amit a könyv számomra ridegebb fogalmazásban és könyvszagú rendszerben állít elő. Magam válok a könyv írójává, sőt még ennél is többet teszek: életlé változtatom a tankönyv betűjét.

Ezek a próbálkozások képessé tesznek majd arra, hogy a természet összefüggő folyamatait meglássuk és kapcsolatba tudjuk hozni az emberi élettel. Így például a víz körforgását olymódon lehet elemezni, hogy az összefüggő folyamatok magukba foglalják a fizikai, vegytani, földrajzi ismeretek nagy részét; de rájövök arra is, hogy nedvesség nélkül nincs élet. A tengerek, a folyók és a nedves felszín párájából felhők majd csapadék lesz, amely bejut a földkéregbe. De nézzük részletesebben. A lehulló eső munkája az életet szolgálja. A földbe jutó nedvesség ásványokat old, amelyek szivárogva bejutnak a növényekbe. Fizikai, vegytani és földrajzi jelenségek fonódnak egybe. E jelenségek gyümölcse, termése élelem alakjában eljut az emberi testbe, ismét munkává alakul át, hogy a természet körforgását segítse. De a nedvesség jelenléte nélkül mindez sikertelen maradna. Ha csak egyetlen évben is elmaradna a csapadék, az élőlények elpusztulnának. Kíséréljük meg kikutatni a többi tárgyak egymásközt, valamint e tárgyaknak az élettel való összefüggését.

Jó módja a tanuláshoz a kölcsönös segítség rendszerének a bevezetése. (V. ö. 80. lap.)

KÖZÖS GYAKORLATOK

SZÁMTAN. A jó számoló megmagyarázza a példát és hasonlót csináltat a gyengével.

Közös példaszerkesztések. Egy-egy példát többen oldanak meg, úgyhogy mindenki más szerepet kap; az irányító tevékenységet mindig más és más kapja. Csoportok vállalkoznak párhuzamosan ugyanannak a példának a kiszámítására.

TÖRTÉNELEM. Kiki az új anyaghoz olvasott könyvekről számol be. Képanyagot hoznak. A jó előadók elmondják.

TERMÉSZETRAJZ. A gyűjtők bemutatják gyűjteményüket, mások olvasmányi anyaggal járulnak hozzá a beszélgetéshez. A rajzosok lerajzolják.

FÖLDRAJZ. A jobb rajzosok irányítják a gyengébbeket. Utazási könyveket olvasók beszámolnak. Kiki bemutatja gyűjteményét, mások képanyagukat állítják ki. A fényképezők városi felvételeket, jellegzetes foglalkozásokat, embereket mutatnak és utazási élményekről számolnak be.

NYELVEK. Kölcsönös beszélgetés.

OSZTÁLYFÜZETEK készítése; ebben mindenki valamivel szerepeljen: rajz, olvasmány, beszámoló, vers, osztálytörténet, humor, grafikonok.

UJSÁGSZERKESZTÉS (magyar és idegennyelvű).

KÖZÖS GYŰJTEMÉNYEK: herbárium, földrajzi, történelmi.

Ó R A V Á Z L A T.

ŐKÉSZÍTÉS.

A magolástól úgy szabadítom meg magam, hogy életrekeltem az anyagot. Hogyan lehet ezt az egyes tantárgyakban keresztülvinni?

MAGYALÁS.

ÁMTAN. Eleinte kikerekített számokon gyakorlok, sok egyforma példát oldok meg, inkább tíz egyszerűt, mint egy nehezet, vissza az alapokra, képlet helyett okoskodás, a rajz segít, a számtan türelemjáték, példák az életből.

ÁLDRAJZ. Tájékozódjunk, előbb a földgömbön, aztán a térképen, készítsünk egyszerű rajzot, Észak és Dél, kihasználta-e Európa lehetőségeit, kihasználta-e Magyarország lehetőségeit, küzdött-e Európa a természet mostohasága ellen? Küzdött-e Magyarország a természet mostohasága ellen? Jövő feladataink: belterjes gazdálkodás, sziktelenítés, erdősítés, öntözés, finommechanika, műipar, idegenforgalom, alkalmazkodni kell az új életformához.

TÖRTÉNELEM. IV. Béla az első újjáépítő, alkossunk összefüggő leckeanyagot, keressük ki a láthatót, éljük bele magunkat a történelmi eseményekbe, a nép szerepe a márciusi eseményekben.

NYELVTANULÁS. Négy tanács: sokat és hangosan beszéljünk; sok mondaton tanuljuk a szabályt; érdekes és könnyű mondatokat szerkesszünk; összefüggő fogalmazványt készítsünk.

TERMÉSZETRAJZ. Megfigyelés, tapasztalás, gyűjtés, előbb megfigyelem a növény vagy az állat életmódját és természetét, emlékeimet, emlékezősemet segítségül hívom, majd rendszert alkotok; kutatok az élet és a tudomány közötti összefüggés után.

ALKALMAZÁS.

Igyekszem egyszerűvé, könnyűvé, érdekessé tenni a munkát: alkotó leszek, nem utánzó.

Ha így feltámasztottam halottaiból a könyv betűjét, hozzálátok a megtanuláshoz.

Közös célokat tűzök ki: így nagyot alkothatok. Amikor társainkat segítjük, közös eredményeken is dolgozunk és önmagunkat is megmozgattuk.

AZ ISKOLA SZOKÁSAI, SZABÁLYAI.

Az emberek közösségben élnek. Hogy ez a közösségi élet tűrhető sőt ha lehet, kellemes legyen, a tagok mindegyike vállal magára egy-egy munkakört, mégpedig úgy, hogy a közösség összes tagjainak a munkaköre kitegyen együttvéve minden munkát, melyet el kell végezni a közösségben.

Például a családban rendszerint az apa gondoskodik az anyagi megélhetésről, az anya vezeti a háztartást (esetleg segít az apának), a gyermekek készülnek az életre, de közben már kisebb munkával ők is segítenek a szülőknek, sőt még az együttlakó nagyszülők is résztvesznek a dologban, ha még munkaképesek.

Így van ez az iskola közösségében is.

Az iskolafenntartó megépítette az épületet. Nagy értéke van ennek. Drágán pénzen szerelték fel és rendezték be: tehát gondoskodni kell a tisztogatásáról, jókarbantartásáról.

Nevelő is kell bele, aki a növendékekkel foglalkozik. Ezeket be kell osztani, irányítani. Ha beteg valamelyik, gondoskodni kell a helyettesítéséről.

Jön a gyermek az iskolába. Valaki beírja, szétosztja. Van olyan iskola, amelyikben 4—500 gyermek is jár. 15—20 nevelő is kell, aki foglalkozik velük. Ezenkívül altisztek, takarítónők gondoskodnak a rendről meg a tisztaságról.

Nem értelődik magától, hogy az év minden napján tiszta tanterem és jól működő szervezet fogadja a gyermekeket. Kell valaki, aki szervezi, irányítja ezt a munkát. Ez az igazgató. Rendszerint idősebb nevelő, akinek már nagy tapasztalata van a tanításban, a kartársainak az irányításában, az irodai munkában és az épületgondozásban.

Ezenkívül érintkezésben áll a felettes hatóságokkal is (a tanfelügyelővel, főigazgatóval). Tájékoztatja őket az iskola tanulmányi és anyagi helyzetéről. És ha a felettes hatóság elrendel valamit, az igazgatónak kell végrehajtani a nevelők segítségével.

Tehát az igazgató vezeti az iskolát, de egyidejűleg őt is vezeti a felettes hatóság. Ezt a munkát azonban csak nevelőtársainak segítségével, velük karöltve tudja elvégezni. Ők gondoskodnak osztályaikban a felszerelésnek és magának az osztálynak az épségéről, meg arról, hogy a gyermekek rendszeren járjanak iskolába és tanuljanak. Ha pedig nézeteltérés merül fel az osztályban, vagy eltűnik valami, megszüntetik a nézeteltérést és utána néznek a lopásnak. Ők tanítják, osztályozzák a gyermekeket és írják a bizonyítványokat. Magasabb osztályokban már nem is egy nevelő tanít minden tárgyat, hanem megosztják maguk között szaktárgyaik szerint.

Munkájuk eredményéről beszámolnak egymásnak és az igazgatónak. Értekezletnek, konferenciának nevezzük ezeket a beszámolókat.

Az igazgató és a nevelők kiegészítik egymás munkáját. Egyik a másik nélkül nem tudna eredményes munkát végezni. De az altiszt és a takarítónők munkája is nélkülözhetetlen az iskola jó vezetéséhez. Mert hiszen el lehetne lopni azt a rengeteg téli kabátot, ami az iskolában van, ha nem ügyelne valaki állandóan a kapuban, hogy ki jár ki-be az iskolaépületbe. Ha pedig a takarítónők nem végeznék el a munkájukat, elvetné a piszok az iskolát a sok gyermek után. A piszok kiséróje pedig fertőző betegség.

Mi történnék, ha egy nevelő későn járna az osztályába vagy éppen sokat mulasztana? A történékei nevelő nélkül maradnának, kevesebbet tudnának mint a társaik. Az igazgató és a felettes hatóságok észrevennék ezt.

Hogy ez nem történik meg, annak az az oka, hogy a nevelő felnőtt ember, szereti a pályáját, a gyermekeket és tudja a kötelességét. A nevelő tudja, hogy kötelessége is, haszna is együttmunkálkodni a szülők munkaközösségével.

A gyermekek élete is annál kellemesebb az iskolában, minél kevesebb zökkenőt okoznak a magatartásukkal.

Az iskolai rend arra való, hogy megkönnyítse a tanulók életét. Ahhoz, hogy a gyermek megállja a helyét az életben, hogy megbecsült, jól kereső ember módjára élhessen, ki kell képeznie magát. A kiképzést az iskolában kapja. Ezért kell iskolába járni.

Hogy pedig mindenki zökkenés nélkül végezhesse a munkáját, be kell tartania az iskola, a közösség szabályait, mint ahogy a nevelők is betartják. Tehát azért nem rongálhatod a padot, mert ezeket a padokat az iskolafenntartó közösség azért csináltatta, hogy az ifjúság kényelmesen üljön benne, mert csak kényelmes ülésben lehet jól tanulni. Az apád is ebben a padban tanult, ő sem tette tönkre. Lehet, hogy majdan a te gyermeked is ebben tanul. Miért ne legyen neki is jó padja?

Abban a pénzben, melyből az iskolaépületet építették, mindenkinek a pénze benne van. Ha most új épületet kellene építtetni csak azért, mert a gyermekek idő előtt elnyútták a régit, akkor megint csak az adózók zsebéből kellene előteremteni a szükséges pénzt. Pedig ezért a pénzért sportpályát lehetne felállítani, vagy könyvtárt, esetleg tűzoltóságot lehetne megszervezni. Tehát nem azért tiltja meg a nevelő a padfarigcsálást, mert neki ez így kedves. Ő sem farigcsálja a tanári asztalt, pedig talán nem kapna érte ellenőrzőkönyvet. Nem teszi, mert tudja, hogy ártana vele a közösségnek és ebből végeredményben neki is kára lenne: az ő pénzét is igénybevennék, ha új asztalt kellene beszerezni. Mivel azonban te ezt nem tudod, azért kénytelen az ellenőrzőkönyvben figyelmeztetni a szüleidet, hogy beszéljék meg veled a dolgot. Talán sikerül édesapádnak; ami neki nem sikerült.

A pontos megjelenést pedig azért kívánja tőled, mert ha pontosan tudja megkezdeni a munkát, mindenki részt vesz benne és nem kell örökösen tekintettel lenni sem a későnjárókra, sem pedig a gyakori hiányzókra. Mert ahol sok a későnjáró és a hiányzó, ott kevesebbet végez az osztály. És ezzel végső soron a gyermekek károsodnak, mert az ilyen osztály tanulói kevesebbet tudnak és végül is későbbi tanulmányaik folyamán kell pótolniok a mulasztottakat.

Ugyanígy áll a dolog a fegyelmezással. Ez is sok időt vesz el a munkából, rontja az osztály hangulatát és a gyermekek egymáshoz való viszonyát.

Sok gyermek nem látja helyesen az ellenőrzőkönyv szerepét sem. A nevelő nem azért írja be a rossz feleletet, hogy bajt okozzon vele a gyermeknek, hanem azért, hogy felhívja vele a szülők figyelmét: »Vigyázzunk, fogjunk össze a gyermek érdekében és segítsük át a nehézségeken, mert úgy látszik, veszedelem fenyegetik!« A nevelő a szülőkkel közösen akarja rendezni az ellenőrzőkönyv segítségével az iskolai zökkenőket.

A gyermek persze nem látja mindig a kapcsolatot az iskola intézkedése és a saját érdeke között. Ezért kell ráirányítani figyelmét a helyes kapcsolatra. Meg kell mutatnunk neki, hogy az iskola egyik szerve a közösségnek. Ez a szerv azon dolgozik, hogy

minél értékesebb, minél jobb életre kívánczó és minél hasznosabb magyar polgárt képezzen ki belőle. És ha az iskola intézkedése pillanatnyilag nem tetszik neki, ez csak azért van, mert nem látja a kapcsolatot az intézkedés s a saját érdeke között.

Ha a gyermek az iskolai élet minden területén meglátja ezeket a kapcsolatokat és azt tapasztalja, azt éli, hogy igaz minden ilyen tanított igazság, mert *csakugyan* jobb az élet, ha megtartja a közösség szabályait, akkor helyesen is értékeli és meg is szereti azokat.

Ugyanezt a kérdést természetesen a szülői házzal is tisztázni kell. Mert csak akkor tudom jól szembeállítani a gyermekeket evvel a kérdéssel, ha rá tudtam venni a szülőket is arra, hogy ugyanolyan szemmel nézzék iskolai intézkedéseimet, mint amilyen törekvés vezetett engem akkor, amikor intézkedtem. Mert ha a szülő — a legjobb szándékkal — azt hiszi, hogy büntetni kell a gyermeket, amikor azt vezetem be az ellenőrző könyvébe, hogy rosszul felelt : akkor hiabavaló minden igyekezetem, amellyel esetleg sikerült megértnem a gyermekkel az együttműködés szükségességét, hiszen a szülői ház éppen az ellenkezőjeképpen reagált a bejegyzésre, mint ahogyan én gondoltam.

ÓRAVÁZLAT.

CÉLKITŰZÉS.

A közösség haszna (kellemes, súrlódás nélküli, gazdaságos életet biztosít).
A család életközössége. (A tagok kölcsönös segítsége.)

TÁRGYALÁS.

Az iskola is közösség. A nagy közösségek (állam, község, egyház, vállalatok) iskolákat állítanak fel ; átveszik a családtól a nevelés munkáját. A családok viszont más munkát végeznek az iskolában dolgozók helyett. Az épültre, a felszerelésre vigyázni, a nevelő és takarítószemélyzetet irányítani, a tanulókat elosztani, a szülőkkel tárgyalni, a felettes hatóságokat tájékoztatni, rendeleteiket végrehajtani kell.

Ezt a munkát az igazgató végzi. Tehát irányít, de ő is irányítás alatt áll. Ez így van a felnőttek életében mindenütt.

A gyermekek nevelését, tanítását a nevelők végzik, ugyancsak egymással együttműködve.

Csak a nevelők és az igazgató együttműködése biztosítja a jó iskolavezetést. De ők maguk még nem elegendők erre a feladatra.

A harmadik tényező a gyermek. Sokszor zökkenőre akad az iskolai munka a gyermek magatartása miatt : nem érti a kapcsolatot a közösség érdeke, az ő saját érdeke között (pl. padfarigcsálás, ellenőrzőkönyv).

ALKALMAZÁS.

Éln.ényt kell nyújtani arra, hogy közös az érdeke a gyermeknek és a közösségnek.

Ennek feltétele : együttműködés a szülői házzal.

Takács István

A HAZUGSÁG.

Van egy magatartás, amely az embereket kellemetlen helyzetekből ideig-óráig kiszabadítja, de annál több és hosszabb időre szóló kellemetlenséget okoz nekik: *a hazudozás.*

Igyekezünk rábírní a tanulókat, hogy mondjanak példát saját életükből. Ha vonakodnak, úgy segíthetjük ki őket a kritikus helyzetből, hogy a saját, esetleg mások életéből mondunk el példát (Mikszáth: »Hogy lettem én író.« Gárdonyi: »Szüleim gyémántja voltam.«).

A nevelőnek ez az őszinte magatartása jól elindíthatja a gyerekeket, mert azt tapasztalják belőle, hogy a felnőtt is téved, de okos magatartással helyrehozhatja a tévedését.

Mi a hazugság? Olyan állítás, amelyik nem igaz?

Akkor a mese, a regény, a mozi, meg a színház is hazugság? Nem, mert ezek olyan képzeletalkotások, amelyeknél a szerző is, az olvasó is, meg a hallgató is tudja, hogy nem valóságról van szó, hanem képzelet-foglalkoztató szórakozásról.

Egy gyerek a konyhában keresi a ceruzáját és panaszkodik az anyjának, hogy elvitte valaki. Az anya biztatja, hogy a szobában keresse, ha már nem találja a konyhában. A gyerek bizonykodik, hogy a konyhában hagyta. Végül mégis a szobában kerül meg.

Ez a gyerek sem hazudott, csak rosszul emlékezett az esetre és felesleges módon ragaszkodott a rossz emlékképéhez.

A hazugságnak az az ismertetőjegye, hogy tudatosan *valótlan állítás.*

Ha a gyerekek nem hajlandók megnyílni és nem adnak anyagot saját életükből, olyan eseteket kérünk tőlük, amiket »másoktól hallottak«. Így bizonyosan többen produkálják saját hazugságaikat. De vigyázzunk! *Ha beáll a gyerek a vonalunkba és résztvesz anyagnyújtásával a munkában, ne leplezzük le!* Nem arra való a szabad beszélgetések órája, hogy vizsgálóbírák vagy ügyészek legyünk! Ne féltsük a presztizsünket! Nem baj, ha a gyerek úgy érzi átmenetileg, hogy elmondhat ugyan valamit életének a »nagy« titkaiból, anélkül, hogy ország-világ előtt azonnal le kellene lepleznie magát.

A következőképpen csoportosíthatjuk a hazugságot:

1. *A gyerek a hazugsággal vigasztalja magát.* Például moziba szeretne menni, de nem engedik. Ábrándozni kezd róla, azzal alszik el, álmodik

is róla, reggelre kelve az iskolában elbeszéli, hogy mi mindent látott a moziban. Csaknem el is hiszi, hogy ott volt.

2. *Érvényesülni szeretne a pajtásai előtt.* Például: »Van otthon egy húszfestékes dobozom«. — »Az édesapámat az erdőből hazajövet megtámadta három rabló, de megfutamtította mind a hármat.«

3. *Meg szeretne kímélni valakit.* (Rossz hírről kell beszámolni az iskolából.) Ennél a hazugságfajtánál már kezd kibontakozni az ellentmondás, a hazugság oka és a kímélet célja között: »Miért nem azzal kíméled a szüleidet, hogy ne kelljen rossz hírt hoznod(«

4. *Félre akar vezetni valakit a gyerek, hogy kikerüljön valami kellemetlenséget.* (»Otthon felejtettem az ellenőrzőkönyvemet.«) A legtöbb iskola-hazugság idetartozik.

Ennek a csoportnak egyik gyakran előforduló alfaja a »hősi hazugság«. Különösen a serdülési szakaszban fordul elő. A gyerek egyénileg vagy többedmagával magára vállal valamit, hogy megmentse a társát.

Nem kellemes dolog a hazugság. Kénytelenségből fanyalodik rá a gyerek. Még az is, amelyik látszólag gyönyörűséggel csinálja. Meglátszik ez külső magatartásán. Bizonytalanul tekint jobbra-balra még az is, aki »szemrebbenés nélkül« hazudik. Bizonytalan a hanghordozása. Hamarosan elfelejti, hogy mit hazudott előzőleg. Sem otthon nem hisz neki senki, sem az iskolában. Megromlik az ilyen gyerek viszonya a környezetével.

Hogyan védekezzünk a hazugság ellen?

A gyerekek zöme egyszerűen azt ajánlja, hogy »zentül meg kell mondani az igazat«. »De ha olyan jól tudjátok, mit kell csinálni, miért kellett eddig hazugságra fanyalodni?« Mert nem akadt jobb. Keressünk hát jobbat.

Az a gyerek, aki azt állította, hogy a konyhában hagyta a ceruzáját, pedig a szobából került elő, rosszul emlékezett. Nem hazudott, de makacsul ragaszkodott rossz emlékezetéhez. Ez sok gyerekkel megtörténik. Ez ellen úgy lehet védekezni, hogy arra gondol az ember: Hátha igaza van az anyámnak? Megnézem. És akkor nem ér az a kellemetlenség, hogy perpatvar árán kell belátnom, hogy nem volt igazam.

Azt a gyereket pedig, aki képzeletében ment el a cirkuszbá, mivel nem mehetett el valóságban, vezessük rá, hogy gyakorolja, mikor ereszti szabadjárja a képzelődését és mikor közli a valóságot. (Enyhe ironiával rá is lehet tapintani a gyenge pontjára: Most »mesélsz«, vagy közölsz valamit?)

Ha pedig azt látjuk, hogy egy gyerek lódtásaival akarja megszédíteni a környezetét, arra kell rávezetni, hogy nincs szüksége nagy dolgok állítására. Igen derék gyerekek tekintjük, szeretjük és becsüljük akkor is, ha nem is az övé az osztály legkülönb festékesdobozá és ha édesapja nem is futamtította meg három rablót egymaga. Sokkal nagyobb tiszteletet érdemel meg az ilyen apa azért, mert gondoskodik a családjáról.

A tanulókkal kapcsolatos hazugságokat pedig elsősorban a tanulás, nem pedig az erkölcsprédikáció, vagy a büntetés oldalán kell megfogni. Ilyen esetekben a legtöbbször ismerethiánnyal állunk szemben. Ezt kell pótolni. (V. ö. 92. lap.) A szülő házat is jó belekapcsolni ilyenkor a munkába.

A leckeletagadó gyerek helyzete tudniillik nemcsak az iskolában rossz, hanem rendszerint otthon is: ott is fellépett a bizalmi válság. Ha azonban kap egy gesztust a nevelő és a szülői ház részéről, amelyből azt tapasztalja, hogy mégis csak megbecsülik (emellett természetesen folyik a hiányzó ismeretek pótlása), csökkenni szokott a leckeletagadás is. Jó ilyenkor munkakört adni az osztályban a gyereknek.

A hősi hazudozó a felnőttek ellen alakult véd- és dacszövetség szellemében cselekszik.

Mindezek a hazugságok *téves közösségi kapcsolatokra* mutatnak. *Hasznos kapcsolatokat* kell kialakítani helyettük. Ha rámutatunk a gyerek előtt minden hazugságnak közös tényezőjére, akkor könnyebben találtatjuk meg velük a hazugság csökkentésének módjait is.

Minden hazugság a rossz kapcsolatra mutat a valósággal, bizalmatlanság a környezettel és a saját képességekkel szemben, továbbá félelemre a kellemetlen következményektől és a leértékeléstől.

A gyerekeket rá lehet vezetni arra, hogy vizsgálják meg hazugságaik okát. Ilyenkor rájönnek a felsorolt hazugságtényezők egyikére-másikára. A nevelő állapotjék meg velük, hogy »Hadat üzenünk a hazugságnak!« Minden leckeletagadást azzal fognak csírájában elfojtani, hogy mindenki minden leckeletagadást nyugodtan megmondhat. Ha nem tud valaki megcsinálni egy házfeladatot, a többiek munkaközösségi alapon (V. ö. 89, 102, 107. lap.) megsegítik.

Ennek az alapján az osztály közös határozatot hoz, hogy megkísérli az ilyen módon feleslegessé vált hazugságot kiküszöbölni. Hangsúlyozni kell a gyerekek előtt, hogy esetleg nem sikerül azonnal és teljesen megszüntetni, de csökkenteni igen.

A nevelőnek az a feladata, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel *segítse* meg a gyerekeket a hazugság kiküszöbölésében, nem pedig az, hogy a vizsgálóbíró ügyességével rábizonyítsa a gyerekekre, ha nem sikerült neki megtartani a megállapodást. Mikszáth Kálmán Szeremlei tanár ura kitűnő lélekbúvár. (»Hogy lettem én író.«) Olvassa el minden pedagógus ezt a mesteri novellát. Nem veszít senki a tekintélyéből, ha egyszer-egyszer tudatosan »beugrik« egy hazugságnak a javulás reményében.

A hazugság forrása igen sokszor a gyerek családi körülményeiben keresendő: a felnőttek is hazudnak, vagy a szülők szigora vagy vélt szigora miatt a gyerek nem talál más menedéket. Ezért helyénvaló lesz hasonló szellemen végigtárgyalni szülői értekezleten ennek a kérdésnek a szülőkre vonatkozó részét.

A hazugságnak ez a kezelési formája ellenkezik a legtöbb szülői ház nevelő eljárásával. A gyerek előtt nem szabad kritizálni a szülői ház helytelen magatartását, még ha feltűnő hibát követ is el. A téves szülői magatartás helyreigazítása a nyilvános szülői értekezlet vagy a négy szemközti megbeszélés feladata.

ÓRAVÁZLAT.

ELŐKÉSZÍTÉS.

Van-e köztetek valaki, aki sohasem hazudott még az életében?
 Mire használják a gyerekek a hazugságot?
 Milyen rossz következményei vannak a hazugságnak?
 Mondjatok hazugságot a magatok életéből, a másokéból. Én is mondom néhányat.

TÁRGYALÁS.

Mi a hazugság?

Hazudik-e a mese-, a regény-, a drámaíró, vagy a mozidarab szerzője?
 Hazudik, aki rossz emlékezése miatt valótlan állít?

Mi a hazugság ismertetőjele? (Tudatos valótlanítás állítása, hogy elérjünk vele valami előnyt.)

A hazugság fajtái: vigasz-, érvényesülési, kimélő és önvédelmi hazugság.
 Hogyan védekezzünk ellene?

Azt kell kiküszöbölnünk, amire a hazugság való. A képzelődő gyereknél elválasztjuk a képzeletet a valóságtól. A rosszul emlékező ne azonosítsa magát téves emlékképéhez. Az érvényesülni vágyót hasznosabb érvényesülési lehetőséghez juttatjuk. A leckeletagadót megsegítjük hiányainak pótlásában.

A hazugság közös nevezője a rossz kapcsolat a közösséggel (család, iskola, társaság).

ALKALMAZÁS.

Mi a teendő a hazugság csökkentésére, esetleg kiküszöbölésére?
 • Hadüzenet a hazugságnak közös őszinteségvállalás, kölcsönös segítség útján. Aki nem kíván résztvenni benne: az ne vegyen. Aki vállalja: tekintse erkölcsi kötelességnek részt venni ebben a háborúban. Tudjuk, hogy nem sikerül teljesen, de segítsük meg egymást. (Újfajta bajtársiasság).

A BEOSZTÁS.

Ha boldogulni akarunk az életben, nem bízhatjuk rá magunkat a külső körülményekre, hanem számolva velük, *tervszerűen* kell élni. Ez azt jelenti, hogy számot adunk magunknak a magunk lehetőségeiről, vagyis arról, hogy milyen *anyagi javak* állnak rendelkezésünkre, mennyi *időnk* van egy-egy munka elvégzésére, milyen *szellemi és testi erővel* rendelkezünk. Ha pedig ezekkel már tisztában vagyunk, akkor észszerűen be kell osztani mindent: úgy kell felhasználni az időt, pénzt, képességet, erőt, számunkra a legelőnyösebb legyen (anélkül persze, hogy másoknak kárt okoznánk).

Ha időnket rosszul osztjuk be, akkor vagy elkésünk és ez hátrányos lehet számunkra, vagy túl korán érkezünk valahová és akkor időt veszünk, amelyet okosabb dologra is fordíthatnánk, például *pihenésre*.

Ha egész délután tanulunk, akkor szellemi erőnket pocskoljuk. Ha meg túl keveset dolgozunk, akkor viszont nem tanuljuk meg a leckét. Ha fölösleges kerülőutat teszünk, oktalanul fárasztjuk magunkat. De ha veszélyesebb rövidebb útra térünk, ezzel életünket kockáztatjuk. Mindig meg kell találnunk tehát az időbeosztásnak azt a mértékét, hogy ne késsünk el munkánkkal, ne fárasztuk ki túlságosan magunkat és ne vonjuk el magunktól a pihenést vagy a szórakozást. Munkára, pihenésre és szórakozásra egyaránt szükségünk van, ha kellemesen akarjuk élni életünket.

Hiába osztjuk azonban be jól időnket és erőnket, ha nem élünk *jó beosztással* az anyagi javak terén. Itt nemcsak a pénzről van szó. Papírunkat sem szabad pocskolni, mert könnyen kifogy, viszont túlságosan takarékoskodni sem szabad vele, mert akkor olyan zsúfoltan írunk, hogy nem lehet elolvasni, tehát annyi, mintha nem is írtunk volna. Ha kimért ennívalónk van, azt is jól be kell osztani. Az élelmiszerjegyre például csak bizonyos mennyiségű kenyeret kapunk. Ha ezt azonnal megesszük, nem marad a többi étkezéshez, de ha félünk, hogy elfogy és nem merünk enni belőle, vagy kevesebbet eszünk egy-egy étkezéshez, mint amennyi jutna, akkor ugyanolyan éhesek leszünk, mintha azonnal elherdáltuk volna az egészet és későbbre már nem jutna. *A pocskolás és a fukarkodás egyformán helytelen*: mindkettővel önmagunknak ártunk.

Az anyagi beosztás elsősorban a *pénzbeosztásra* vonatkozik. A pénzt sokféleképen be lehet osztani.

A takarékoskodás (spórolás) igen fontos dolog, de nem mindig valósítható meg. Akinek olyan kevés jövedelme van, hogy csak akkor tudna félretenni, ha ez táplálkozása rovására menne, annak úgy kell

takarékoskodnia, hogy a hiányos táplálkozás az egészségét ne támadja meg, mert az orvosság még többre kerülne, mint amennyit félre tudott tenni. Ne észszerűtlenül adjuk ki a pénzünket.

Ki kell számítanunk, hogy mennyire telik belőle. Ehhez képest költekezzünk. Édességet enni például kellemes is, egészséges is. Tehát akinek van rá pénze, ne vonja el magától. De ha annyi a jövedelme, hogy ha elsején édességet vesz, akkor a hó végére már kenyeret sem vehet, akkor pocskéolás az édesség, mert a hónap végén elkövetkező éhezéssel saját egészségét támadja meg.

Ha valamit meg akarunk venni és költségvetésünkben nincs rá pénzünk, akkor meg kell nézni, hogy milyen kiadásunkat csökkenthetjük.

Például könyvet akarunk vásárolni, de nem telik rá, viszont megszoktuk, hogy babkávét reggelizzünk: igyunk egy-két hónapig babkávét helyett árpakávét — ami ugyanolyan egészséges, csak kevésbé kellemes — akkor minden kávévásárlásnál félretehetjük a kétfajta kávé közötti árkülönbséget és amikor együtt van a pénz, megvehetjük a könyvet és visszatérhetünk a babkávéhoz.

Ha azonban jól tudjuk fegyelmezni magunkat, akkor állandóan a kevésbé kellemes ízű — bár nem kevésbé egészséges — ételek mellett maradhatunk és az árkülönbséget mindig félretehetjük, hogy gyűjtsük a pénzt nem várt kiadásokra, vagy arra, hogy más irányban költekezőbbek lehessünk, például, hogy minden hónapban vásárolhassunk könyvet.

Ha beosztásunk során pénzfeleslegünk marad, legjobb, ha postatakarékba vagy bankba tesszük. Először is kamatot kapunk érte, másodszor a betétünket a bank vagy a postatakarékpénztár kölcsön adja iparosoknak, parasztoknak vagy kereskedőknek, ezek vásárolnak érte és termelnek, közvetítenek, tehát így a félretett pénz visszakerül a közgazdasági életbe, hasznot hajt másoknak és nekünk is.

Céltalanul félretenni a pénzt, értelmetlen és helytelen dolog, mert ezzel csak magunkat fosztjuk meg az élet kellemes dolgaitól. A félretett és fel nem használt pénz pedig nem nyújt semmiféle jót az életben, legfeljebb félelmet olt belénk, hogy hátha elvesztjük vagy ellopják. Az meg egyenesen káros, ha táplálkozásunk, egészségünk rovására takarékoskodunk. A saját jólétünk rovására véghez vitt takarékoskosságot nevezzük fukarságnak. Ez semmi egyéb, mint a fel nem használt pénz bálványozása, tehát haszontalan magatartás.

A beosztás kérdését meg kell beszélni az órákon. A tanulókkal kell példákat mondani. Meséljenek a saját életükből: hol, hogyan szoktak beosztani. Milyen előnyét látták a helyes beosztásnak, milyen hátrányait a helytelennek.

Lehetőleg részletesen taglalják ezeket az eseteket és domborítsuk ki velük azt, hogy csak addig fontos és hasznos a pénzzel való takarékoskosság, amíg nem emészt fel több anyagot, időt és erőt, mint amennyi pénzt megtakarítottunk vele.

Mindenki fogyaszt anyagot: élelmet, ruhát stb. Nélkülük nem tudnánk fenntartani magunkat. De nem elég, hogy csak annyit fogyasz-
zunk, amennyi a létfenntartásunkra elegendő, mert akkor nem fejleszthet-
tünk ki jólétet, kultúrát, boldogságot.

Tehát az elfogyasztott készletnél jobbat kell termelni. Ez azonban lehetetlen, ha pocskoljuk a készleteket.

Ha van egy felesleges tárgyam, az nagyon is hiányozhat másnak. Tehát elcserélem, eladom, vagy elajándékozom. Azonkívül azt is figye-
lembe kell venni, hogy minden használható tárgy munka, erő kifejtés árán
létre. Aki tehát pocskolja a fáradság árán termelt tárgyakat, az
erőt, munkát, időt pocskol anélkül, hogy magának használna vele.
Ezért kötelesség gazdaságosan bánni minden használati tárggyal.

A jó gazdálkodásból *hasznunk* is van. (Példák.) A könyvek, az író-
szerek, a háztartás felszerelése, a bútorok stb., a gazdálkodás fontos
tárgyai és ha valamit megtakarít az ember a velük való gazdálkodással,
azon értékes és hasznos dolgokat lehet beszerezni.

A nyomorkörnyékek iskoláiban vigyázzunk, mert a gyerekek túlnyomó részé-
nek az otthonában minden kémelésre érdemes dolog hiányzik és könnyen frott
malaszt válhat ebből a témából. De ezért nem szabad elhagyni ezt a tárgyat, mert
még az ilyen vidéken is fennáll a pocskolás, hanem csak arról ajánlatos beszélni,
ami a növendékek otthonában a nyomor ellenére is megvan és becsülés tárgya.

Az *időt* is lehet pocskolni. (Példák.) A válaszokból esetleg az derül ki,
hogy sok gyerek a játékot, a szórakozást, a pihenést is időpocskolásnak
hiszi, pedig ezek a testi-lelki felfrissülés eszközei. Tehát nem csinálja
okosan az a tanuló, aki sem nem pihen, sem nem szórakozik, sőt még
az éjszakájából is elvesz a tanulás kedvéért. Az ilyen gyerek az egészségét
rontja.

Azt felelheti valaki erre, hogy mégis csak több lelki értéket gyűjt
az a gyerek, mint amennyi testi értéket pazarolt. Nézzünk a szemébe
ennek a kérdésnek.

Az ilyen egész nap tanuló gyerek nem gyarapítja testi erejét, ügyes-
ségét, sőt lelki felkészültségét sem gazdagítja, mert nem tanul nyelveket,
zenét, nem jár múzeumba stb. Tehát nem gazdálkodik az erejével, mert
a tanterv nem úgy van összeállítva, hogy egy normális képességű gyerekek
egész délután készülnie kelljen másnapra.

Tehát az a gyerek gazdálkodik jól az idejével, aki kikeresi a módját,
hogy lehetőleg rövid idő alatt készüljön alaposan el a leckéjével és jusson
ideje a pihenésre, a szórakozásra és az önművelésre.

Arra a kérdésre, hogy mit tehet a tanuló, hogy rövid idő alatt
tanulja meg a leckéjét, a válaszokból az a közös nézet formálódik ki,
hogy : figyelmes munka az iskolában és figyelmes munka otthon. A magya-
rázatból akkor van több haszna az embernek, ha részletes, ez pedig akkor

lehetséges, ha a nevelő magyarázatra szánt idejét nem zavarja a sok felesleges fegyelmező munka, adminisztráció, ha nem kell sok bukásra álló gyereket feleltetnie stb. Ha kiadósabb a magyarázat és meg lehet alaposan beszélni a dolgokat az iskolában, kevesebb munka marad otthonra. A tanulmányban lemaradók és a rendbontók tehát a saját idejüket is pocsékolják, nemcsak a társaikét, mert a hosszabb tanulásra szükséges idejüket a pihenőből és a szórakozásból kell elvenni.

Ezeknek az elgondolásoknak az alapján igyekezzünk az osztály közös ügyévé tenni az órazavaró rossz szokások kiküszöbölését.

Hogy az iskolai munkában minden tárgyra jusson megfelelő idő, arra való a heti órarend. Helyénvaló, hogy a gyerekek is készítsenek maguknak heti beosztást a délutáni időre. Sok gyerek esetleg vonakodik ettől. Attól tart ugyanis, hogy a nevelő a megmaradt kis szabad idejét le akarja foglalni valami új munkakényszer számára. Ezért ezt nem szabad kötelezővé tenni.

Lehet-e egyforma beosztást csinálni minden gyerek részére? A válaszok megegyeznek abban, hogy nem, mert eltérők a házi körülmények és eltérő a gyerekek tanulási tempója, sok gyerek rendkívüli tárgyat tanul, az sem egyforma, hogy ki, mikor tud a legjobban tanulni. *Tehát minden gyerek maga tudja legjobban megcsinálni heti órabeszámát.* (Ennek többek között az a hasznos következménye, hogy jobban kötelezi a gyereket az a napirend, amit maga csinált, mint az, amit akár a szülő, akár a nevelő kényszerített rá.) Ünnepnapra csináljunk-e munkatervet? A válaszok megegyeznek. Rámutatathatunk, hogy maga a menetrendnélküli szabad eltöltése az ünnepnek is külön szórakozás. És mivel az ünnep egyik célja az örömmel telt pihenés, tehát helyesebb, ha nem csinálunk ünnepnapra előzetes időbeosztást.

Mint a felnőttek életében, itt is annak lesz a legtöbb ideje, aki a leggyorsabban végzi el a munkáját. Tőlünk függ-e, hogy milyen gyorsan végzünk a munkával? A gyerekek azt állítják, hogy nem.

A nevelő rámutat arra, hogy nem teljesen tőlünk függ, de részben igen. Amikor először találkozunk a tanulnivalóval, még lassan és nehezen megy. Amikor azonban már értjük és gyakoroljuk, akkor gyorsan megy már. Ezen alapszik a sporttréning. A legnagyobb szórakozásainkat is lassan és nehezen tanultuk, de annyit gyakoroltuk időnk folyamán, hogy elfeledkezünk a kezdet kínos nehézségeiről (regényolvasás, kirándulás, az első evezés izomlázai stb.).

Érdemes lenne órával ellenőrizni, hogy kellő begyakorlás segítségével mennyire lehet meggyorsítani a tanulás tempóját.

Azt mondtuk, hogy három dologgal kell az embernek takarékoskodni: az erővel, az idővel és az anyaggal. — Miért van mégis, hogy a mindennapi beszédben mindig a pénzzel való takarékososságról beszélünk?

A válaszok megegyeznek. Azt kell kiformalni belőlük, hogy amikor a pénzzel takarékoskodom, akkor annak segítségével már tudok takarékoskodni az idővel is, az erővel is, meg az anyaggal is. Ha például munkám közben testi erőt fogyasztottam, akkor megtakarított pénzem segítségével — táplálék formájában — ki tudom pótolni. Ha pedig gyalogmenetben egy bizonyos részét elkoptatnám a cipőmnek,

amíg a munkahelyemre érek és számottevő időt töltenék el az úton, akkor a villamoson vagy az autobuszon — a viteldíj segítségével — meg tudom takarítani a cipőtalpamnak a költségét és az időmet is. Mert a pénz olyan áru, amin — normális viszonyok között — minden más árut meg tudok vásárolni.

Az következik-e ebből, hogy mindennél előbbrevaló a pénz? A válaszokat úgy kell megfogalmazni, hogy *a pénz is* — mint a gazdálkodás egyik tényezője — *az emberért van, nem pedig az ember a gazdálkodásért.*

Főlöskézes tehát pénzt gyűjteni? Nem. Betegség, öregség, munkanélküliség vagy más váratlan fordulat esetén mindig szükségünk lehet félretett pénzre.

Van-e haszna a közösségnek abból, ha jövedelmezően félretesszük megtakarított tőkénket? Igen. *Az elhelyezett tőke újra bejut a termelésbe, munkát tesz lehetővé, ez pedig árut termel. A termelés legfontosabb tényezője — a munkás — részesedik a termelés hasznából.*

Az következik-e ebből, hogy nélkülözés árán is takarékoskodjunk? Nem, mert az ilyen takarékoság ronjtja a dolgozó egészségét. Háttha a közösségnek van haszna abból, hogy az egyén minden áron takarékoskodjék? Akkor igenis takarékoskodjunk. Az 1946. évben még nemcsak takarékoskodnunk kellett, hanem még nélkülözésre is voltunk utalva. Az új birtokosok, a nagyüzemek fizikai és értelmiségi munkásai koplalva dolgoztak az újjáépítés kedvéért, amíg nem jutottunk el az új termésig és a jó pénzig. — De megcsínálták, mert tudták, hogy ezzel az újjáépítés ügyét szolgálják.

Az ilyen eset azonban csak átmeneti lehet, mert a közösségnek többet ér az egyének testi, szellemi és erkölcsi egészsége, mint a befektethető tőke. A jó közösség azért van, hogy minél egészségesebbek, boldogabbak és tökéletesebbek legyenek a tagjai.

A GYŰJTÉS.

Az ember különféle örömszerző eszközzel teszi kellemessé az életét : a mozi, a színház, a sport stb.

A mai órán a gyűjtéssel foglalkozunk.

Gyerek, felnőtt egyformán foglalkozik gyűjtéssel, ezért esetleg akad valaki az osztályban, akivel el lehet indítani a beszélgetést. Ha nem akadna, a nevelő kezdje el.

A gyerekek rendszerint préselt képet, levelezőlapot, bélyeget, történelmi arcképet, számológéput, papírszalvétát, autogrammot, sőt ceruzavéget, radirt, gombot, színes gyöngyöt is gyűjtenek.

Az egyik hasznosságért, a másik szépségért, a harmadik esetleg magának a gyűjtésnek az örömeért gyűjt.

Az ősember a gyűjtögetésből élt, sőt még ma is vannak a forró égöv alatt természeti népek, amelyek úgy tartják fenn magukat, hogy egyszerűen összegyűjtik, amit a természet gyümölcs, gyökér vagy levél formájában fenntart a számukra. — Ezek a kezdetleges népek még nem tudják, hogyan kell földművelés, állattenyésztés vagy ipar útján nyersanyagból kész élelmiszert vagy iparcikket formálni. Ezek még csak azzal táplálkoznak és ruházkodnak, amit a természet készen nyújt nekik.

A modern ember is gyűjt magának élelmiszert : gabonát, hüvelyeset, konzervet, befőttet, pénzt stb.

A gyűjtés fajtái.

Ma azonban olyan gyűjtésről beszélünk, amelynek nem az a célja, hogy felhasználja a gyűjtött anyagot, hanem olyan gyűjtésről, amelynek az a célja, hogy gyűjtemény legyen belőle. A préselt képnek nincs közvetlen értéke — bár a csere alkalmával értékelik — és mégis gyűjtik, mert a gyűjtőt érdekli a gyűjtés tárgya, megkülönbözteti a ritkát a közönségestől, rendet tart a gyűjteményben és ez a tevékenység örömet okoz neki. Mindezt meg is lehet tanulni akár egy papírszalvétagyűjteményen is.

Ha az ember figyeli a papírszalvétáit, bírálja, melyik a szép, melyik nem : az ízlését csiszolja. Ha pedig rendet tart közöttük bizonyos szempontok szerint : azt tanulja ki, hogy hogyan kell elrendezni a tárgyakat és hogyan kell tisztán tartani őket.

Ha pedig kinőtt már az ember egyfajta gyűjtésből, akkor megajándékozhat vele egy kisgyereket. De jó, ha előbb megtanítja megbecsülni a gyűjteményt. Ezt úgy éri el az ember, ha megtanítja a megajándékozottat gyűjteni.

A legelterjedtebb gyűjtési fajta a bélyeggyűjtés. A felülbélyegzett levél-bélyegnek már nincs postai értéke, de van gyűjtőértéke. Szépsége, bélyegzési dátuma (pl. a köztársaság kikiáltása) és mindennekfelett a ritkasága adja meg az értéket. A ritka bélyeg azért drága, mert minden gyűjtő szeretné, ha az ő albumát díszítené, ezért magasabb árt is szívesen fizet érte. (A gazdasági élet minden vonalán így van ez: mikor még kevés a gyümölcs és mikor már kevés, mindig felmegy az ára. Kereslet-kínálat.)

A bélyeggyűjtés jó kiindulópontja sok ismeretgyűjtésnek: a gyűjtők megismerik a gyűjteményeken keresztül az országok és népek földrajzát, történelmét, néprajzi és pénzügyi viszonyait. — Sokan közülük művelt, jólkereső bélyegkereskedők lesznek.

Sok gyerek könyvet gyűjt. Az egyik legszebb gyűjtési fajta a művelt ember részére. Amellett aránylag a legolcsóbb is. Ha valaki gyerekkorában módszeresen gyűjti a könyveit, elég gyorsan igen értékes könyvtárt gyűjthet össze. Hogyan?

Először is mindig könyvet kell ajándékba kérni. A zsebpénzen könyvet kell venni. Aztán vigyázni kell, hogy ne szakadjon, ne piszkolódjék és ne gyűrődjék.

A most következő szabály minden fajtájú gyűjtésre áll, nemcsak a könyvre. *Tudni kell: mit gyűjtsek*, honnan teremtsen hozzá elő a szükséges pénzt és hogyan osztályozzam, rendezzem, tartsam karban a gyűjteményemet.

Milyen könyvet gyűjtsek?

A tanulók biztosan hoznak javaslatokat. Ezekből összegezve azt kell kiemelni, hogy csak a belső értékkel bíró könyvek gyűjtése hasznos és érdemes.

Két korlátozó körülménnyel kell számolni a könyvgyűjtéssel kapcsolatban: a rendelkezésre álló hellyel és pénzzel. Csak azokat a könyveket ajánlatos megvenni, amelyek alapvetően szükségesek könyvtár-programmunk kiépítésének a vonalán; a többit kérjük kölcsön.

Például engem a vegyészet érdekel, de emellett szeretek jó diákregeényt is olvasni, unokanővérem pedig a művészettörténetet szereti és ő is szívesen olvas regényeket. És ha egy közös rokontól kapunk egy nagyobbat összeget könyvtárunk kiegészítésére: hogyan lehetne a leggazdaságosabban befektetni a kapott pénzt?

Az összeg egyharmadáért lehetne közösen venni egy jó lexikont. Ezt mindketten haszonnal forgathatnánk. A második harmadért én vegyészeti könyvet és szépirodalmat, a harmadik harmadért pedig unokanővérem művészettörténetet és szépirodalmat vásárolhatna. A szépirodalmi könyveket úgy kellene összegyűjtenünk, hogy cserélhessünk.

Azokat a könyveket pedig, amelyeket már nem olvasunk, eladhatnánk, elajándékozhatnánk vagy elcserélhetnénk. Mindenik megoldásnak megvan a jó oldala. A csere és az eladás segítségével fejleszteni lehet a könyvtárat.

Miből gyűjtsek?

Ezt minden diák maga tudja a legjobban (ajándék helyett pénzt kérek, alkalmi munka stb.).

Hogyan kell kezelni a könyvgyűjteményt?

Az ember ott rendezi be a könyvtárat, ahol a lakásviszonyok éppen megengedik: dobozban, ládában, polcon, szekrényrészben, esetleg külön szekrényben. Lehetőleg úgy helyezzük el a könyveket, hogy mindig hozzáférhessünk minden kötethez anélkül, hogy szét kellene hányni a könyveket. Tehát sem az nem jó, ha egymás tetejére rakjuk, de az sem, ha két sorba tesszük őket. (Más lapra tartozik persze, ha más megoldás nem lehetséges: akkor megelégszünk ezzel is.)

De ha kap az ember egy polcot, szekrényrészt vagy szekrényt, akkor úgy alakítjuk a polcait, hogy a nagy könyvek (szótár, lexikon stb.) elférjen benne felállítva is. De ha csak két sorban lehet elhelyezni a könyveket, akkor jó katalógussal segítünk a nehézségen.

Akinek még kevés könyve van, az füzetből csinálhat magának katalógust. Egy ABC-soros regiszterfüzetbe beleírjuk a könyvek címét. Mellette annyi üres helyet hagyunk, hogy oda bejegyezhessek, kinek adtuk kölcsön.

Akinek már több könyve van, vagy kevesebb van ugyan, de módszeresen fejleszti a könyvtárát, az úgy vezessen katalógust, ahogyan a nyilvános könyvtárak csinálják.

Ki járt már nagy nyilvános könyvtárban? (A válaszokból esetleg kialakul a cédulakatalógus képe és haszna. Ahol van, el lehet küldeni egy bizottságot a könyvtárba. A könyvtáros szívesen tájékoztatja a gyerekeket erről a kérdésről, sőt más új elményeket is ho hatnak onnan. Ezekről aztán a gyerekek beszámolnak. Ha más lehetőség nincs, a nevelő mondja el.) A cédulakatalógus levelezőlap nagyságú kartonlapokból áll. Mind a cédulán rajta van a könyv szerzőjének a neve, a könyv címe, megjelenésének a helye, ideje, könyvtári száma.

Ezzel a rendszerrel el lehet kezelni egy száz kötetből és egy húszezer kötetből álló könyvtárat. Az az előnye a füzetkatalógussal szemben, hogyha új könyvet kapunk, egyszerűen csak berakunk egy új cédulát. Ha meg kiselejtezzük egy könyvet: kivesszük a céduláját. Nem fontos, hogy egyforma színűek vagy vastagok legyenek a cédulák, de az fontos, hogy egyforma nagyok legyenek. Így igen könnyű a kezelésük.

A cédula üres részére (esetleg a hátulso lapjára) azt lehet ráírni, hogy kinek adtuk kölcsön a könyvet. Az is bevált módszer, hogy egy kis alfabetikus füzetbe írjuk be a kölcsönzők nevét.

A cédulákat aztán szoros ABC-be rendezzük és dobozba rakjuk.

Adjunk-e kölcsön könyvet?

A vélemények szétágaznak. Az kétségtelen, hogy ha mindenki kölcsönöz, akkor mindenki több jó könyvet olvashat. De az is igaz, hogy sok kölcsönzött könyv megrongálódik vagy elvész. De ha megvonjuk a kölcsönt a könyvrongálótól és ha gondot fordítunk (éppen a kölcsönzők pontos nyilvántartásával) arra, hogy vissza is kerüljön a könyvünk, akkor bátran adhatunk kölcsönbe könyvet. Amint látható, itt is a kölcsönös segítség vezet célhoz. Aki igazán szereti a könyvet, az ad is és vesz is kölcsön, de mindkettőben gondos.

A gyűjteményeknek se szeri se száma: némelyek képet, mások szobrot, fegyvert, növényt, ásványt, bogarat, lepkét gyűjtenek. Minden gyűjtésnek közös haszna: a gyűjtő megtanulja megkülönböztetni a gyűjteménye számára értékest az értéktelentől, a szepet a kevésbé széptől, tájékozódik a gyűjtemény szakmájában, végül azzal, hogy rendet tart bizonyos tárgyak nagy tömegében, megtanulja, hogy ő uralkodik a tárgyak fölött és nem a tárgyak őrajta: mert ez a rendtartásnak a lényege.

Hogyan gyűjtünk az iskolai szertárak számára?

A legjobb iskolai szertárt a nevelő tanítványaival együtt tervezi, gyűjti, rendezi, gondozza. Elhasználja az anyagokat és újra pótolja őket.

A készen vásárolt szertári tárgy talán mutatósabb, mint amit a tanulók gyűjtöttek, de mennyivel nagyobb az utóbbi nevelőértéke! Minden mag-, termés-, toll-, szőr-, csigaház-, kagylóhéjgyűjteményhez egy sereg élmény fűződik. Az ilyen anyag nem élettelen gyűjtemény, hanem olyan munkaeszköz, melynek minden darabjában benne van a növendékek öröme, fáradsága, munkája, sikere.

Az ilyen anyag jobban érdekli a tanulót tanítás alkalmával, hiszen ő találta, ő ismerte fel, ő hozta haza, ő rendszerezte, az ő keze munkája van rajta.

Gyűjthetnek a növendékek terményeket, növényeket, de tájszólásokat, népdalokat, népi szokásokat, sőt népviseleti tárgyakat is. Összegyűjthetik az ipartelepektől kért anyagokat és azokból az iskola számára összeállíthatnak egy-egy technológiai gyűjteményt. Például a malmok, az olajütők, a cukorgyárak, a kender, a len termékeit. De gyűjthetnek gyarmatarukat és gyógynövényeket is.

A gyűjtést természetesen a növendékek dolgozzák fel. Préselik a leveleket, osztályozzák, rendezik a termékeket, tollakat, csigaházakat stb. A gyűjtött tárgyakat csoportosítják terjesztőik, rendszavuk stb. szerint. Összeállíthatják belőlük a gabonaföld, az utak, a mocsárvilág, az erdő életközösségeit stb.

A tanulók munkaközössége a szertárak részére szemléltető táblákat készíthet. Például: »Mit ad a leghasznosabb háziállatunk?« A legjobb sorrend az, hogy egy tanítási egység elvégzése után beszélgetünk a gyerekekkel a szemléltető-táblák elkészítéséről. Egy-egy tanuló elvállalja egy-egy anyag gyűjtését a tábla számára (kép, doboz, faggyúgyertya, enyv, csont, szarugomb, fésű, »tej«, »tejfél«, »úró«, »vaj«, »saj«, feliratú címkék, nemez-, pokrócdarabok, vérszén, csontliszt, műrágya, szarva: marhatrágya stb.) A gyűjtött anyagot — amilyen sorrendben érkeznek — kirakjuk az osztályban. Ha hiányzik valamelyik anyag, akkor »Mi hiányzik még?« »Gondoskodj róla!« »Egy hely még üresen áll!« és hasonló felírásokkal ébren tartjuk a tanulók érdeklődését. Amikor van az anyag készen van, a

gyerekek rendszerezik és kemény lapra felerősítik. Ugyanígy munkaközösségben elkészíthető a juh, ló, erdei fenyő, tölgy, hárs, ákác stb. szemléltető táblája is.

A szemléltető-tábla tulajdonképpen ismétlés és élményfelfrissítés. A csinos elrendezés fejleszti esztétikai érzéküket, a munkaközösség pedig emberileg közelebb hozza őket egymáshoz.

A gyűjtés kétségkívül költséggel jár, gazdag emberek szórakozása, de okkalmóddal szerény viszonyok között élő ember és diák szerezhethet magának nagy örömet a gyűjtéssel. Egy-egy szép kép vagy grafika (rajz) aránylag olcsón vásárolható. Az ország egyik legjelentékenyebb grafikai gyűjteményének a tulajdonosa egy Frankl Sándor nevű könyvkötőmester volt. Kis jövedelemből állította össze gyönyörű, modern gyűjteményét. (A szerencsétlen embert a nyilasok megölték.)

A régi időkben hatalmas vagyonok egyes műveltebb tulajdonosai — a császárok, a királyok, a pápák és a főurak — mutattak nagy érdeklődést a gyűjtés iránt. Mátyás királynak könyvgyűjteménye volt — a Corvina — a Louvre-t, a legragyogóbb francia képgyűjteményt, a francia királyok gyűjtötték. Nagy-Britannia legnagyobb gyűjteményét, a British Museumot, királyok és gazdag családok adományaiból rendezték be. Hazánkban a régi időkben az Andrássy, az Eszterházy és a Széchenyi grófok voltak a nagy gyűjtők. Gyűjteményeik alkotják a Szépművészeti és a Nemzeti Múzeum alapját. Újabban a gazdag, műértő tőkés családok vásároltak drága műalkotásokat; a Kohner, Nemes, Ráth, Wolfner-család birtokában világraszóló műértékek vannak. Rajtuk kívül az állam, a főváros, Debrecen és Szeged városa tart fenn gyönyörű gyűjteményeket.

A társadalmi haladással mindig szélesebb rétegek körében találunk gyűjtőket. Ehhez természetesen az kell, hogy a dolgozók jól keressenek, mert csak rendezett vagyoni viszonyok között élő emberek vásárolhatnak. De ez még nem elég: izlésre és biztos ítéletre is szükség van. Enélkül vásári holmik raktára lesz a gyűjtés eredménye, nem pedig jó értelemben vett gyűjtemény.

ÓRAVÁZLAT.

CÉLKITŰZÉS.

A gyűjtés egyike az ember örömszerző eszközeinek. Mint minden öröm, ez is a mindennapi élet szükségleteiből ered, ezt is meg kell tanulni. Az olvasást, a turisztikát, a korcsolyázást, a kerékpározást, a dohányzást, a zenét mind-mind meg kellett tanulni. Csak bizonyos tréning után lett belőlük öröm.

A gyerekek kedvenc gyűjtési eszközei.

A gyűjtés célja: haszon, szépség, maga a gyűjtögetés. Az ősember gyűjtögetésből élt, a modern embernek is kell gyűjteni, hogy fenntartsa az életét.

TÁRGYALÁS.

A gyerekek és a műértő gyűjtők célja, hogy rendezett értékes készletet állítsanak össze és ezt a készletet állandóan gyarapítsák, rendezzék, tökéletesítsék.

A bélyeggyűjtés. A bélyeg értékét a ritkasága és szépsége adja meg. Sok ismeret gyűjtésének a kiindulópontja. Jó keresettel kecsegtető pálya.

A könyvgyűjtés. Hogyan kell könyvet gyűjteni? (Zsebpénzből, ajándékpénzből. Alkalmi munkák díjából.) Milyen könyvet kell gyűjteni? (Aminek belső értéke van, aminek a tárgya iránt állandóan érdeklődöm.) Mi a sorsa azoknak a könyveknek, amiknek a tartalma már nem érdekel bennünket? (Elajándékozzuk, eladjuk, elcseréljük.)

A könyvgyűjtés helye: doboz, láda, polc, szekrényrész, szekrény.

A könyvtár berendezésének jó módja.

Katalóguskészítés, a katalógus fontossága.

A könyvkölcsönzés kérdése. (A viszonyosság elve.)

Csak gazdag ember gyűjthet? (Nem; a szerényebb viszonyok között élő ember is.)

ALKALMAZÁS.

Az uralkodók, az arisztokraták és a polgárok gyűjteményei.

Az állam és a városok művásárlásai.

A műgyűjtés és a társadalmi haladás kapcsolata.

AZ ÖNMŰVELÉS.

A kisgyermek addig próbálkozik, amíg sikerül lábra állnia. Mikor öltöztetik, a kezét nyújtja. Sok gyermek magától tanul meg korcsolyázni, úszni, fúrni, faragni, gombot felvarrni, egy-két ételt megfőzni, villanykapcsolót, rövidzárlatot megjavítani. Vannak felnőttek, akik világnyelveket tanulnak egyedül (Pl. Kossuth, Petőfi, Arany.)

Az a tevékenység, melynek kapcsán az ember maga fejleszti képességeit: *önművelés*.

Minden ember képes művelni önmagát? Bizonyos mértékig igen. Egy vers megtanulását, egy tánc bemutatását, vagy egy könyv elolvasását, azután beszámolást róla, a legtöbb gyerek elvállalja. *Az ilyen gyerekeknek megvan a bátorsága az önművelésre.*

A növendékek magukba tekintve saját foglalkozásaikon keresztül ismerik meg hajlamaikat, sőt esetleg vágyaikat is, amikkel tudatosan még nem foglalkozhattak. Bizonyos korlátok között mindenki műveli önmagát. Ezen a nyomon kell elindulnia az önművelésnek.

A legkisebb jelentőségű babrálást, játékot (sakk, sport), játékkészítést önművelésnek vehetjük. A kicsinyeknél a Märklin, a fejszámolás, kézállás, szájharmonika, a nagyobbaknál a sakk, a sportolás, a lombsfürész, a tánc, az ének, a művészkedés, a fúrás-faragás, stb.

Mi történik, ha nem sikerül az első kísérlet? Valaki például egymaga akar varrni megtanulni. Kiszabja az első mintadarabot és — természetesen — elrontja. Nagynehezen kijavítja a hibát és nekifog a második darabnak. Most már gondosabban tanulmányozza a szabásmintát, esetleg megbeszéli tapasztaltabb ismerősével, hol hibázott. A második darab már jobban sikerül, a harmadik hibátlan.

Aki így jár el, annak azért sikerül az önművelése, mert *az elinduláshoz szükséges bátorságon kívül megvan még a kitartása is.* E nélkül a két kellék nélkül még akkor sem sikerül az önművelés, ha a kísérletező a világ legnagyobb tehetsége. Mert akiben nincs meg a kezdeményező *bátorság*, az el sem indul, akiben pedig hiányzik a *kitartás*, az hamar abbahagyja a kísérletet.

Hogyan fogjunk az önműveléshez?

Ha többet vagy mást akarok tudni, mint amennyi a könyveimben van, barátaimtól vagy könyvtárból kérek kölcsön könyvet. De jó ujságból, előadásból vagy a rádióból is lehet művelődni, sőt jó moziból is. Aki meg

a növények, állatok, ásványok világát akarja megismerni, az könyvtanulmányokon kívül még a múzeumokat, az állat- és növénykerteket is megmeglátogatja. Ugyancsak a múzeumokban vannak a nagy festők, rajzolók és szobrászok alkotásai is. Aki pedig külföldi országokat akar megismerni, az utazik és mások utazásait tárgyaló könyveket, térképeket tanulmányozza. Nagy utazók ezeket szokták tanulmányozni és nyelveket tanulnak, mielőtt felkeresnék a tanulmányozandó vidéket (Kőrösi Csoma, Vámbéry, Stein Aurél stb.)

Ezért csak annyi önművelő munkát vállaljunk, amennyit egészen biztosan el tudunk végezni. Ha t. i. többre vállalkozunk, könnyen megeshet, hogy kitartásunkat kockáztatjuk vele. Ez pedig veszedelembé sodorhatja egész vállalkozásunkat.

Kitűnő önművelő eszközök még a hangverseny, a kiállítás, a Fővárosi Népművelési Központ, a Szabadegyetem, az állami szabadművelési tanfolyamok, a pártok, szakszervezetek, stb. által rendezett tanfolyamok, népfőiskolák és szabadiskolák.

Mi a haszna az önművelésnek?

A művelt ember többet tud mint a műveletlen. Több öröme van az életből. A kisbabától kezdve a nagy technikai felfedezőig mindenki boldog, ha fejleszti a tudását és a készségeit. (A gyerekek elmondják élményeiket, aztán rátérhetünk a nagy önművelők életének ismertetésére : Munkácsy Mihály, Zsolnay, Edison, Sztachanov, stb.)

Önművelés útján jobban és könnyebben tudunk egyéniségünknek megfelelő pályát választani, mert jobban megismertük képességeinket is meg az élet követelményeit is.

A közelmúlt eseményei igazolták, hogy milyen végzetes dolog egy nemzetre, ha tagjai nem művelik magukat. 1919 és 1945 között a magyar nemzet többsége nem művelte magát bel- és külpolitikailag. Kritika nélkül elhitt mindent, amit bebeszéltek neki. A német propaganda volt az irányadó. A németek csak önmagukat dicsőítették, ellenfeleiket pedig lekicsinyítették és lepiszkolták. Azokat a jószándékú és képzett magyarokat, akik figyelmeztették a nemzetet ennek a magatartásnak a végzetes mivoltára, vagy akik szervezeteikben a németellenes oldalra akarták állítani a nemzet világosabban látó részét : kiüldözték a hazából, bebörtönözték vagy éppen kivégezték. Így történt aztán, hogy akkor derült ki a németek szörnyű csalása, amikor már az ország szívében dült a lekicsinyelt ellenség szörnyű hadereje és eltaposott bennünket.

Pedig voltak a hiszékenyek között tömegével sok iskolát járt és tanult emberek. Ezek azonban csak *tanultak* voltak, de nem voltak *műveltek*. Bemagolták ugyan a tudományukat, de nem gondolkodtak.

Nem elég a sok új ismeret : gondolkodni kell mindenben, amit tanulunk. Józan ítélet alá kell fogni az ismereteket, akár újságból szerezzük, akár könyvből, akár előadásból. Közdolgozatban különösen vigyázni kell arra, hogy mit fogadunk el és mit

terjesztünk tovább. Mert ha nem vigyázunk és elhiszünk mindenkinek mindent csak azért, mert nyomtatásban olvastuk, vagy mert valaki egy katedráról előadta, könnyen megeshet, hogy rosszhiszemű vagy tanulatlan emberek propagandájának az áldozatai leszünk.

Aki gyakorolja magát a gondolkodásban, az tanultsága mellett művelt és okos ember is. Bizonyos mértékig minden ember lehet okos. Olyan okos persze nem, hogy nálánál okosabb ember ne akadjon hét vármegegyében, de olyan okos igen, mint az átlag okos ember, ha tanul és gondolkodik.

Boldogabb az okos és művelt ember, mint a gondolkodásra rest és műveletlen? Nem mindig, de megtörténhetik, hogy az előbbinek nincs szerencséje. Ez igaz. De ha egyformán nincs különös szerencséje mindkét emberfajtnak, akkor a művelt és okos könnyebben segít magán, éppen szélesebb műveltsége miatt és több öröme lehet az életből. (A növendékek felsorolhatják örömforrásait, a nevelő kiegészítheti magasabb igényű örömkalkulációkkal: klasszikus zene, irodalom, gyűjtés, képzőművészetek, tudományok, utazás, társalgás, nyelvek, fizikai vagy kémiai kísérletek stb.)

Származik-e közvetlen haszon az önművelésből? Könnyebben érvényesülök többoldalúsággal anélkül, hogy kárt okoznék vele másoknak.

Használ-sz-e az országnak és az emberiségnek önműveléssel? Minél tágabb a látóköröm és minél jobban gondolkodom, annál jobban felelek meg egyéni és társadalmi kötelességeimnek. Viszont annál több anyagi és és erkölcsi megbecsülést kapok vissza a nemzeti és a társadalmi közösségtől.

És minél több az ilyen jól képzett és jószándékú ember az országban, annál több lesz itt azoknak az eddig ismeretlen magyaroknak a száma, akik új földművelő, iparos, kereskedelmi, tudományos, technikai, művészi vagy szervező eljárásokat fedeznek fel és hasznosítanak és annál hamarabb fel tudják építeni hazánkat a magunk és az emberiség hasznára.

ÓRAVÁZLAT.

ELŐKÉSZÍTÉS.

A magunktól megtanult készségek, ismeretek és ügyességek.

TÁRGYALÁS.

Az öznevelés belső feltételei: bátorság, kitartás; külső feltételek: könyv, ujság, rádió, nyelvtanulás, utazás stb.

Példák a tanulók életéből, nagy emberek életéből.

Mi az önművelés haszna? A magát művelő ember többet tud az életből, több hasznát veszi a tudásának (példák), könnyebben és jobban választ pályát. Az önművelő társadalom nem esik abba a végzetes hibába, amelybe a magyarság sodródott 1919 és 1945 között.

Elég maga az ismeret? Gondolkodni is kell. A gondolkodó ember az okos ember. Bizonyos fokig mindenki elérheti az okosság fokát a gondolkodás gyakorlása segítségével.

A művelt ember boldogabb lehet mint a műveletlen, mert több öröme tehet szert éppen többoldalúsága révén.

ALKALMAZÁS.

Egyéni hasznod a műveltségből : könnyebben érvényesülhetsz mások megkárosítása nélkül.

A hazának és az emberiségnek használsz a műveltségeddel : a haza és a társadalom előbbre jut minél több képzett ember dolgozik benne, viszont a hazai és a társadalmi közösség jobb fizetéssel és nagyobb megbecsüléssel hálálja ezt meg.

Különleges magyar feladat és haszon : csak a jobban képzett szakemberek a politikailag és társadalmilag jobban művelt tömegek tudják felépíteni az országot.

GYAKORLATI TANÁCSOK.

1. A szabad beszélgetés nem olyan értelemben vett tantárgy, hogy a nevelő pusztán ismeretanyagot ad a növendéknek, hanem a tapasztalatokban gazdag egész ember találkozása az ifjúsággal, amikor

a) az ifjúság a maga fontos (esetleg fontosnak vélt) kérdéseivel fordul a nevelőjéhez és tanácsot, útbaigazítást kér tőle, vagy

b) amikor a nevelő a család, az iskola, a társadalom, az állam stb. kérdéseiről tájékoztatja az ifjúságot.

A nevelés minden vonalán arra törekszünk, hogy a tanítás mellett *lehetőleg* az egész embert neveljük: a szabad beszélgetések óráinak ez *elengedhetetlen* követelménye. Itt nincs osztályzat, sem tantárgyi elkülönülé. Itt saját életünknek és a tanulók életének tapasztalatait, ismereteit, készségeit fogjuk össze és igyekszünk az embernevelés szolgálatába állítani.

2. Minden igyekezetünkkel arra kell törekednünk, hogy lebontsuk azokat a válaszfalakat, amelyek az iskola oktató és tekintélyi természete következtében kikerülhetetlenül ott meredeznek a nevelő és a növendék, sőt a jó és kevésbé jó növendékek között is.

3. A szabad beszélgetés óráin gyakran kiderül, hogy a kevésbé jó tanulónak jobb ítélőképessége van és több élettapasztalattal rendelkezik, mint jó tanuló osztálytársa. Ezért ezeken az órákon nem lehetünk tekintettel az osztályzati rangsorra.

4. Mivel a más tárgyakban felmutatott tanulmányi eredmény nem biztosítja, hogy a szabad beszélgetés óráin is hasonló eredményt fog a tanuló felmutatni: minden gyerek *tiszta lappal* indulhat. A kapcsolatot azzal a növendéssel kell felvenni a nevelőnek amelyik éppen nyújtja.

A tapasztalat azt mutatja, hogy akad minden osztályban egy-két tanuló, aki hallott már valamit a tárgya ársra ke ü lő témáról: az ilyenekkel kell elindítani a beszélgetést. Ezekhez kapcsolódnak azután azok a tanulók, akik konyítanak ugyan valamit a felvetett kérdéshez, de nincs annyi bátorságuk, mint az előbbieknél, csak később merítenek önbizalmat, hogy belekapcsolódjanak a beszélgetésbe.

Akad olyan növendék is, akin meglátszik, hogy van értékes mondani-alója, de meg ezek után sem bízik magában. Ezeket bátorítani kell. Ha valamelyiknek a felelete ezek közül még ekkor se bizonyul használatónak, akkor sem szabad sem kinevetni, sem kinevetni engedni, mert ezzel még azt a parányi önbizalmat is elveszük tőle, amivel meg merete kockáztatni a vélemény-nyilvánításnak az ő számára kockázatos vállalkozását.

Az is gyakran kiderül, hogy nem is az a leghasznavehetőbb résztvevője az órának, aki először vette fel a kapcsolatot a nevelővel. Lehet, hogy az ilyen gyerek családjában sokat beszélnek, vitatkoznak, sokszor kerülnek a gyerek előtt taglalásra közérdekű kérdések. Ezeket a gyerekek végighallgatja, megjegyzi magának és a szabad beszélgetés óráján egyszerűen továbbítja.

Ezzel szemben a csenedesebb gyerek nem hallott ugyan ezekről kérdésekről soha, de a beszélgetés kapcsán kialakul benne valamiféle vélemény, tehát gondolkodik, *ítéletet formál*. S mivel ez az ítélet egészen új benne, s különben sincs gyakorlata beszélni: elfogódva, bátortalanul, nehézkesebben hozza az *értékesebb* anyagot.

Ezért szemmel kell tartani az ilyen bátortalanul neki-neki rugaszkodó gyereket és azonnal be kell kapcsolni, amint észre vesszük vállalkozókészségének legkisebb rezdülését is. És ha akad a szavaiban bármi kis használható anyag: jól alá kell húzni és meg kell állapítani, hogy lám honka jól vesz részt a közös munkában.

Van olyan gyerekfajta, amelyiknek jól *fekszik* a beszélgetés. Sokan ezek közül szívesebben beszélnek, mint tevékenykednek. Vigyázzunk, hogy ezeknek a jól felvágott-nyelvűeknek (és keveset cselekedőknek) ne ápoljuk a gyengéjüket, a sok beszédlehetőség-nyújtással. A nélkül, hogy bántanánk érzékenységüket: tartsunk mértéket foglalkoztatásukban. Egyrészt nem célunk, hogy kielégítsük túltengő érvényesülési vágyukat, másrészt az a feladatunk, hogy lehetőség szerint az egész osztályt foglalkoztassuk.

A beszélgetés során kiderülhet, hogy egyre többen és többen kapcsolódnak bele a munkába és az új munkatársak felülmúlják az első partnereket, akikkel megindult az eszmecsere. Ez természetesen nem von le semmit az elsők szolgálatainak az értékéből, hiszen nélkülük nem indíthattuk volna el a munkát.

5. Ügyelni kell arra is, hogy az óra ne sülyedjen le a felelőtlen fecsegés színvonalára. Ezért gondoskodni kell arról, hogy a gyerekek ne feleseljenek egymással, hanem szó-nélküli jeladással, a jelentkezés sorrendjében, a szó megadása után mindig a tárgyhöz és mindig röviden szóljanak hozzá. Nem baj, ha humor is vegyül az eszmecserebe. Az a jó munka, amit jó kedvvel végez az ember.

6. Éreznie kell a tanulónak, hogy felelősséggel beszél. A felelőtlen fecsegőt a legjobb négy szemközt kérdőre vonni. A nyilvánosság csak akkor jó, ha biztos benne a nevelő, hogy nem veszi el a bátorságát a jószándékú felszólalástól is.

7. Még az egészen gyenge, tájékozatlan vagy bátortalan növendék is végezhet pozitív munkát a beszélgetésben: az ilyenekkel foglaltassuk össze az óra anyagát. Vagy olyan kérdést adjunk nekik, amikre egészen biztosan tudnak válaszolni. (Pl. Ki tartja fenn a családot? Milyen pártok vannak az országban?)

8. Mivel a tárgynak legfontosabb célja az önálló véleményalkotásra való nevelés, ügyelnie kell a nevelőnek arra, hogy saját nézetének hangsúlyozásával ne befolyásolja a tanulók véleményalkotását. Ezért a saját felfogását lehetőleg csak gyerekek nézeteinek az elhangzása után nyilvánítsa.

Viszont nem érdemes feleslegesen azzal tölteni az időt, hogy minden áron a tanulók találják vagy formálják ki a helyes választ a feltett kérdésre. Ha azt látjuk, hogy semmiképpen sem tudnak helyes választ adni a tanulók, adjuk meg mi és ennek alapján vezessük tovább a beszélgetést.

9. Mint minden szellemi munka, a szabad beszélgetés is azzal a veszedelemmel járhat, hogy a frázisok tömegévé zúlik, ha nem vigyázunk arra, hogy csak tartalmas választ fogadjunk el a tanulóktól. Minden felszólalásnál, amelynél felmerül a látszat, hogy csak frázis és nem gondolat, azonnal meg kell kérdezni: Hogy érted, amit mondtál? Hogyan fogalmaznád meg világosabban? Esetleg közösen fogalmaztatjuk meg a gyerekekkel. Az ilyen válaszokkal: A demokráciának az az érdeke... Hazánknek akkor használunk, ha összefogunk... stb., nem lehet megelégedni. Az ilyen beszélgetésvezetés jó módja a frázispuffogatásra való kiképzésnek.

10. Gyakran megtörténik, hogy a feltett kérdésre a nevelő helyes választ kap. Ne elégedjék meg ezzel az egyetlen válasszal, *kérdezze tovább a jelentkezőket*: meg fogja látni, hogy a további feleletekben a tisztázandó fogalom több új, érdekes jegyét hozzák a gyerekek. Így az új fogalom- vagy ítéletalkotás többretű lesz, mintha megelégedtünk volna egyetlen jó válasszal. *Az osztálynak is jobban tetszik, ha közös munka eredménye a fogalmak tisztázása.*

11. Arra is vigyázni kell, hogy azok az órák, amelyeknek valamilyen feladat- vagy kötelességvállalás a tárgya: ne váljanak erkölcsi szabályok felsorolásává vagy éppen dorgálássá. Nem azért hangsúlyozzuk ezt, mert meg akarjuk kímélni a növendékeket az erkölcsi parancsoktól. Hanem azért, mert csak azt az erkölcsi parancsot tudja követni az ember, amit alaposan megértett, lelkiileg, különösen érzelmileg feldolgozott. Csak ezek

án a lelki folyamatok után lehet a szabályt, a parancsot felállítani és megkövetelni annak teljesítését. Amíg ez nem történt meg, addig minden szabály — a gyermek oldaláról nézve — érthetetlen, kényelmetlen, tehát felesleges megterhelés. Ezért aztán fel is használ minden alkalmat és lehetőséget arra, hogy kibújjék alóla. Pl. újabban sokat beszélünk a közösggel szemben fennálló kötelességekről. Közösg nélkül nincs emberséges élet: a közösg tart meg és tart fenn bennünket. De amíg a gyerek nem *tudja*, nem *tapasztalja*, nem *éli* át ezt a tételt, addig az ő számára ez az igazság csak újabb terhes kötelesség.

12. A szabad beszélgetési órán sajátítsa el a tanuló az eszmecsere művészetét a szép magyar beszéd segítségével. A jó példát elsősorban a nevelő saját beszédmódján mutassa be. Nem szabad megfélekedni azonban következő szempontról: a szabad beszélgetés nem tudományos leírt állítás, hanem természetes, lehetőleg emelkedett színvonalú társalgás. Széles legyen tehát, színes és természetes. Ez a beszélgetés eltúri a tájszók változatait is, sőt — módjával — a zsargont is. Vegyük figyelembe, hogy — különösen a kisgyerek — még nem küzdötte le a fogalmazás technikai nehézségeit sem, tehát nem tud még kifogástalanul szóbelileg fogalmazni. Ezért nem olyan nagy bűn, ha vét egyet-egyét a stílusztika szabályai ellen. Egy abonyi tanyai kisgyerek arra a kérdésre, meg lehet-e élni a szűk eretek közé szorított hazában, így felelt: Há, persze, hiszen jó kis ország ez a Magyarország. Egy kültelki pesti gyerek pedig ezt felelte arra kérdésre, hogy kik vezetik az ország ügyeit: Hát a fejések.

A kákán csomókeresők talán megbotránkoznak ezeken a feleleteken, de Móra Ferenc és Móricz Zsigmond — azt hiszem — örömeit lelte volna mindkét válaszban, mert a természetes, önálló gyerekész mutatkozik meg bennük.

13. Tárgyunknak nem csupán az a feladata, hogy alkalmassá tegye az eszmecsere a növendéket, hanem az is, hogy a gondolatok tisztázása után szép, jó, hasznos cselekedetre indítsa. Ezért a beszélgetésnek végső eredménye mindig valami pozitív eredmény legyen. Nem elég, ha azzal végezzük a tárgyalást, hogy a sűgással végeredményben nem használtál a pajtásodnak. Azzal kell befejezni, hogy már most mi a teendő, teendőknek a rossznak bizonyult segítség módnak a megszüntetésére és mit kell tennünk *itt* és *most* egy hasznosabb segítség mód megszervezésére. Azzal kell befejezni minden tanítási egységet, hogy gazdagabbak lettünk annak tartalmával és ennek a gyarapodásnak *tettben, magatartásban* kell megnyilvánulni.

14. Egy-egy bemutatott tanítási anyagot nem kell feltétlenül tanítási egységnek felfogni. Tárgyi és nem módszeres egységek ezek. Annyit legyen fel belőle a nevelő egy órára, amennyit jónak lát.

15. Nem az a fontos, hogy tudományos rendszerességgel adja át az ismeretanyagot, hanem az, hogy a növendékek értelmükkel és érzelmükkel feldolgozzák, amiről szó van. (15—18 év között természetesen már a tudományos rendszer is szerepet játszik.)

16. A beszélgetés csakugyan beszélgetés legyen. Minél kevesebb benne az előadás, annál jobb. Legalább olyan mértékben fontos benne a judícium, mint az ismeretanyag. Ezt a szempontot különösen a gimnáziumokban, a kereskedelmi iskolákban és a gimnáziumi kötelekben működő általános iskolákban kell szem előtt tartani, mert ezekben az iskolafajtákban a legerősebb az előadó tanításmód hagyománya.

17. A növendékek akkor vesznek részt élénken a beszélgetésben, ha előzetesen van már némi fogalmuk a megbeszélésre kerülő tárgyról. Erre pedig úgy lehet rávenni őket, hogy bevezetjük az előzetes szemlélet módszerét.

Ha a jövő órán az államformáról kívánok beszélgetni, akkor néhány nappal előzőleg az osztály részére jól olvasható helyre kiteszem a köztársasági törvényt, egy cikket, esetleg egy képet mutatok be vagy a köztársasági elnök arcképét. Egyidejűleg felhívom az osztály figyelmét arra, hogy a jövő órán az államformáról lévén szó, akinek módja van rá, érdeklődjék otthon a kérdésről. A szülők, a testvérek, esetleg más valaki a családból mond egyetmást a gyerekeknek. De az is lehet, hogy ujságot is olvas egyik-másik tanuló. Az így hozott anyaggal már el lehet indítani a beszélgetést.

Még nem találkoztam osztállyal — vidéken sem — ahol ne akadt volna gyerek, aki megsegítse a nevelőt a munka elindításában.

Az gyakran megtörténik, hogy a gyerekek kifogynak az anyagból és nem tudják tovább támogatni a nevelőt a beszélgetésben. Ilyenkor áttérhet az előadás módszerére és így fejtegesse a tárgyat addig, amíg nem kapcsolódik az előadásba a tanuló.

18. Sok osztály próbára teszi a nevelő türelmét, mert az egyes tanulók lassan, vontatottan válaszolnak a feladott kérdésekre. Különösen a középiskolákban tapasztalható ez. Az ősi nevelői erényt engedjük ilyenkor az előtérbe: türelem! Ne kérdezzünk más tanulót, ne válaszoljunk magunk. Még azzal a korrektívummal se, hogy: Ugy-e ezt akartad te is mondani? Várjuk ki a gyerek feleletét.

Mindig arra gondoljunk: elsősorban nem arról van itt szó, hogy bizonyos ismeretanyagot adjunk át a gyerekeknek és hogy ezt az anyagot számonkérjük tőle, hanem arról, hogy felelős, értelmes ítéletalkotásra szoktassuk. Ezt pedig akkor érjük el, ha türelemmel, megindítjuk az ítéletformálásnak bármilyen primitív, de mégis csak önálló folyamatát.

19. Ha azt tapasztaljuk, hogy kényes a téma vagy személyes, felekezeti vagy pártterületre sodródik, akkor a tapasztalat szerint a leg-

lyesebb, ha *elvi síkra emeljük*: oda nem ér fel a vad indulatok állama. Gondoljunk csak az országhatár, a szülői tekintély, az árdragítás egy az an-izemizmusz kérdéseire. Ezzel a módszerrel elvi tisztaságban, megnyugtatóan tudjuk megvárgyalni még ezeket a kényes kérdéseket is.

20. A szabad beszélgetés anyagának jelentékeny csoportját alkotják azok a kérdések, amiket maguk a gyerekek hoznak. Ezek éppen olyan fontosak — még akkor is, ha jelentékteleneknek látszanak — akár a bekegyvárgyalások vagy a jó pénz kérdése. Ezért ezeknek a megbeszélésére feltétlenül időt kell kerülni.

Két körülménycsoport keretében szoktak felszínre kerülni ezek a kérdések. Vagy úgy, hogy a tanulók maguk vetik fel őket, vagy pedig úgy, hogy iskolai munka közben vetődnek fel. Feltétlenül foglalkozni kell velük.

Sok pedagógusz úgy gyűjti a tanulóktól a beszélgetésanyagot, hogy kérdőlapokra iratja fel a kívánt témákat. A beérkezett anyagból azután kiválogatja azokat, amelyek megfelelnek nevelői céljának.

Jó módja ez az anyaggyűjtésnek, bár sok értéktelen kérdés is akad közöttük. Azonkívül — különösen a pubertáskorban levő tanulók között — sok olyan is akad, aki kényes kérdések felvetésével tulajdonképpen zavarba szeretné hozni vagy vizsgáztatni akarja a nevelőt. Rendesen politikai, erkölcsi vagy szexuális vonatkozásúak ezek a kérdések.

Csak akkor menjen bele a nevelő ezeknek a kérdéseknek a taglásába, ha teljesen felkészültnek érzi magát. Ellenkező esetben — a nélkül, hogy kiélezné a helyzetet — válasszon olyan beszélgetési témát, amely mellett, hogy fontos, még elég érdekes is ahhoz, hogy lekösse a gyerekek figyelmét.

A »kényes« téma felvetéséért semmiesetre se rőjjon meg senkit, mert ha megteszi, ezzel a magatartásával már utal arra, hogy megzavarta a kérdés feltevése. Ezzel aztán a »bajkeverő« tanuló már el is érte a célját. Neki ennyi is elég.

21. 1945-ben, mikor tárgyunk bevezetésre került, a nevelők zöme tájékozatlanul állt a követelmények előtt. És ez természetes is volt. Hiszen új anyagot, új szempontokat és új módszert kívánt a tárgy tanítása. Viszont sem tanterv, sem utasítás, sem tapasztalat, sem tanítási anyag nem állt a nevelők rendelkezésére.

Ezért aztán előfordultak esetek, hogy a szabad beszélgetéseket egy-egy pedagógusz üres órának tekintette, amelyen lehet adminisztrálni, lehet egy-egy »fontosabb« tárgyban mutatkozó hiányokat pótolni stb., stb.

A gyakorlat azonban egyre jobban mutatja, hogy milyen fontos szerep vár erre a tárgyra az egyéni, a társas nevelés, sőt a pedagógusz önnevelésének a terén is. Hiszen ennek a tárgynak felelős, ítéletformáló szelleme fogja idővel áthatni egész nevelésünket.

Ezért a szabad beszélgetést a többi tárggyal egyenrangúnak kell tekinteni, anyagáról idejében és körültekintéssel kell gondoskodni, tárgyát pontosan be kell vezetni a naplóba, feldolgozását lehetőleg óravázlatba kell foglalni és a beszélgetést annak a vonalán kell lehetőség szerint vezetni.

Az óra anyagának legfontosabb részeit munkafüzetben kell megrögzíteni. Ez a gyakorlatban azért bizonyult helyesnek, mert sok olyan kérdés kerül benne taglalásra, amely — különösen az állampolgári nevelés keretében — a szülői ház érdeklődésére is számot tarthat.

22. A szabad beszélgetések tárgyai sokszor kapcsolatba kerülnek a szülői értekezletek napirendjével, sőt a szabadművelődési előadások témakörével is. E kötetben előforduló nevelési tanulmányok (anya, apa, testvérek) felhasználhatók a szülői értekezleteken, sőt haszonnal tanulmányozhatják maguk a nevelők is, különösen a fiatalabbak, mert a gyakorlatban bevált lélektani és pedagógiai eredményeket foglalják össze.

23. Ezek a szempontok irányt mutathatnak a felügyelet számára is.

III. RÉSZ
A FELNÖTTEK TÁRSADALMÁNAK NÉHÁNY
FŐBB KÉRDÉSE

A POLITIKA.

Az élet nagy közösségei a község (város), a megye, az ország. Ezeket a közösségeket az emberek évezredek óta azért alkották meg, mert jó védelmet nyújtanak az élet nehézségeivel szemben. Egyedül elpusztult volna az ember a létért való küzdelemben. (V. ö. 79. l.) Amilyen nélkülözhetetlen, hogy jól ismerjük helyünket életünk kis közösségében, a családban: ugyanolyan fontos, hogy tisztán lássuk szerepünket községi és országos életünkben. Mert ha tudjuk, mit várhatunk tőlük, mit kívánnak ezek a szervezetek tőlünk, ha kifejlesztettük magunkban a szükséges készségeket, hogy megfeleljünk a közösség követelményeinek és ha teljesítjük a reánk váró községi feladatokat, akkor kamatostul kapjuk vissza tőlük a befektetett munkánk, adónk gyümölcsét.

Minél több gondot fordít a polgár a községi szerveknek a fenntartására, minél jobban vigyáz rá, hogy csak hozzáértő és jószándékú egyének vegyenek részt az irányításukban, annál jobb, szebb és kényelmesebb a községi élet.

A polgároknak azt a tevékenységét, amelynek a segítségével a községi szerveket irányítják, *politikának* nevezik. Mivel pedig egész életünket a közösségben töltjük, bölcsönktől a koporsónkig elkísér tennünket a politika. A szó a görög »polisz« szóból származik és várost (városállamot) jelent.

Sokan azt tartják, hogy: »Elég ha az ember megfizeti az adóját, megtartja a törvényeket. Nem az egyszerű polgár dolga a politika, hanem az élenjáróké.«

Mások szerint: »Nem okos dolog politikába keveredni, mert ha megbukik az uralmon levő politikai irány, akkor megégetik a kezüket annak támogatói. Az egyszerű ember a hivatásának meg a családjának éljen: ad ez a kettő annyi tennivalót, hogy amúgysem telik idő politizálásra.«

A nők gyakran azért húzódoznak tőle, mert azt mondják, hogy »az ő feladatuk a család békéjének, nyugalmának, szépségének és rendjének fenntartása, a gyermekek nevelése.« Nem is »nőies« dolog a politika. A férfiak meg nem is szeretik a politizáló nőt...

Sokan afféle »úri huncutságnak« tekintik a politikát, amibe a dolgozó ember ne ártsa magát bele.

Az egyszerű ember adja le a szavazatát, ha már muszáj — mondják egyesek —, a többi nem az ő dolga a legközelebbi választásig.

Minden gondos polgár vigyáz a háztartására meg a gazdaságára, hogy jól működjék. Ha maga gazdálkodik, ismeri minden szerszámát, földje minden kis darabját. Ha pedig nem egyedül dolgozik, ügyel arra, hogy alkalmazottja értse a munkát, hogy jószándékú, értelmes munkás legyen. Ha hibát lát a munkájában, rávezeti a helyes munkamódra, ha meg nem fogadja meg az utasításait, leváltja és megfelelő munkaerőt állít be.

Az ország is gazdaság. A dolgozó magyarok közössége ennek a gazdaságnak a tulajdonosa. Mindnyájunk érdeke, hogy jól működjék ennek a gazdaságnak minden egyse szerve. Járjon pontosan, legyen biztonságos és megfizethető a vasút. Jó kút, vagy jó vízvezetékrendszer legyen a községben, az utak legyenek jókarban, a befizetett adót arra fordítsa a község vezetősége, ami a lakosság érdekét szolgálja. Mindenki találjon megfelelő munkát és megélhetést a maga és a családja számára. Ne korlátozzanak senkit az anyagi nehézségek, aki tanulás útján tovább akarja magát képezni. Szomszédainkkal és a nagy világ népeivel egyetértésben tudjunk dolgozni, hogy ne zavarják békés munkánkat a háborús veszedelmek.

Ezt azonban csak akkor érhetjük el, ha a község, a város és az ország kormányzását olyanokra bizzuk, akik a közös érdekek megvalósítására törekszenek.

Ezért: olyanok legyenek a községi képviselőtestület és a parlament tagjai, akik a dolgozók gazdasági és társadalmi színvonalának, politikai befolyásának emelésére szolgáló törvényeket alkotnak.

De elérhetjük-e ezeket a célokat, ha nincs befolyásunk ott, ahol a közösségi és az állami életünket irányítják? Ha nem érdeklődünk ezek iránt a dolgok iránt, ha nem is értünk hozzájuk?

A régi kormányzás gyámság alatt tartotta a dolgozókat és azt hirdette, hogy a politika bonyolult dolog. Csak az foglalkozzék vele, aki tanulta ezt a mesterséget. A dolgozó végezze munkáját, majd elvezeti az ország dolgát a »tanult« politikus.

És mi történt? Ahelyett, hogy a hivatalos politikusok a dolgozók életbevágó bajainak a gyógyítására fordították volna figyelmüket és az ország minden erejét a földbirtokreformra, többtermelésre, közegészségügyre, a népi tömegek műveltségének emelésére stb. összpontosították volna, összecimboráltak a világnak azokkal a politikusaival, akik éppen olyan tájékozatlanságban tartották nemzeteiket, mint ezek a politikusok a magyar népet. Az idő és az események azt igazolták, hogy a múltban senki sem értett olyan keveset a politikához, mint éppen azok, akik csinálták.

És ez természetes: az életben mindenkinek magának kell megoldani a saját problémáját, a múlt politikusai pedig a legtöbb esetben a maguk érdekeire vigyáztak. Azért halogatták a dolgozók sürgős kér-

déseinek a megoldását, hogy a saját érdekeiket védhessék. A szomszédaink okosabban csinálták. A jugoszláv dolgozók például nem bízták a nagybirtokosokra és a nagytőkésekre a politikát. Ezért mentették meg családjukat, hazájukat.

A politikai rendszerváltozást nem mindenütt követik a népbíróágok megtorló ítéletei, az internálások, állásvesztések. Ezekre csak ott van szükség, ahol előbb egy diktatóri rendszer erőszakkal eltávolított mindenkit, aki nem szolgálta az érdekeit. Demokratikus rendszerben a kormányzó többség nem örökre rendezkedik be, hanem csak a legközelebbi választásig. Ha aztán az új választás alkalmával más pártot ajánl a nemzetet a bizalmával, akkor kisebbségbe került párt átadja az új többségnek a hatalmat, ő maga ellenzékbe vonul és vigyáz arra, hogy a kormány az ország érdekeinek megfelelően vezesse az ügyeket.

Így történt ez legutóbb Angliában és az Egyesült Államokban. Angliában a háború alatt a konzervatív párt vezette a birodalom ügyeit. Winston Churchill volt ennek a pártnak a vezetője. Churchill tisztán látta, hogy csak a világ hatalmainak összefogásával lehet megmenteni Angliát a nemzeti szocialisták támadásától. Ezért megszervezte az Egyesült Nemzetek szövetségét. Ezzel megmentette a hazáját. Az angol nemzet hálás volt ezért a hazafiúi cselekedetéért, de közben a dolgozók úgy látták, hogy mindennapi életük még sok kívánivalót hagy hátra. Hogy megjavíthassák munkáséletük színvonalát, új törvényeket kívántak hozni a dolgozók érdekében (munkabéremelés, a kulcspárok államosítása, progresszív adóreform, öregségi biztosítás, munkáslakások építése stb.). Ezért az új képviselőválasztások alkalmával munkáspárti többséget választottak és Churchill kormányát köteletségének tartotta átadni a helyét egy munkáspárti kormánynak. A győztes többség nagy politikai ünnepeket rendezett a távozó kormány és különösen Churchill tiszteletére. Churchill és pártívei most mint ellenzék bírálják a munkáspárt politikáját.

Ugyanez történt az Egyesült Államokban. Roosevelt elnök halála után az új elnök, Truman politikáját a kereskedelmi miniszter, Henry Wallace, nem helyeselte. Az elnök ekkor felszólította, hogy válasszon a saját és a kormány politikai álláspontja között. Wallace megmaradt a saját felfogása mellett és kilépett a kormányból. Bejelentette azonban, hogy megindítja az amerikai nép felvilágosításának a munkáját a saját politikai felfogásának a helyessége mellett. Az elnök sok szerencsét kívánt hozzá és ezzel el volt intézve a dolog. A nép a választáson tájékozott lesz mindkét fél álláspontjáról és aszerint dönt majd, hogy melyiket tartja helyesnek.

Nálunk csak az 1919-es ellenforradalom vezette be azt a rendszert, hogy politikai ellenfelet fel kell akasztani, a Dunába kell fojtani, vagy legalább is koldusbotra kell juttatni. 1867-től 1919 augusztusáig nálunk is emberséges módon folyt le minden rendszerváltozás. Most azon dolgozunk, hogy ezután is így legyen.

Az az álláspont is téves, hogy a politika elfordítja a dolgozó ember figyelmét a hivatásától. Láttuk, hogy minden ember munkája szerves kapcsolatban van a közösség munkájával. (V. ö. 79. old.) Tegyük fel, hogy gazda vagyok. Ha olyan vezetőség intézi közösségem ügyeit, amelyik olcsó pénzen traktort és műtrágyát vásárol a gazdák részére, akkor ebben a kedvezményben én is részesedem. Tehát hivatásbeli hasznom van abból, hogy megsegítem azokat, akik ilyen vezetőséget akarnak a község élére állítani. Ha pedig mérnök vagyok, akkor abból lesz hasznom, ha a mérnök-

szakszervezet élére olyan vezetőséget segítek választani, amely jobb fizetést harcol ki a munkaadótól. Ha jobb a fizetésem, akkor tudok magamnak szakkönyvet meg folyóiratot is vásárolni, tudom magamat továbbképezni, ezáltal pedig emelem eddigi teljesítményem színvonalát. Ez pedig nemcsak nekem jó, hanem a munkaadómnak, a szakmának és az országnak is. De gondoljunk arra is, hogy hány vallásos mérnök jár templomba, vagy hány szereti a művészeteket és látogatja a hangversenyeket, sportol, neveli a gyerekeit: és mellette hivatását is teljesíti. Miért éppen csak a politika tántorítaná el az embert a hivatásától?

A nő ma már egyenlőrangú munkatársa a férfinek. Sőt a dolgozó nő néha többet dolgozik, mint a dolgozó férfi, mert a hivatásbeli munkáján felül még a háztartás, a gyermekgondozás is az ő vállára nehezedik. A nő már régen nemcsak a családi tűzhely melegének, nyugalmanak és szépségének az őrzője. Tehát egyenes érdeke, hogy olyan törvények és rendeletek keletkezzenek, amelyek megvédik az anyát és a gyermeket a túleröltető munkától, gondoskodnak a csecsemőkről és a kisgyermekéről, amíg az anya munkában van. És ami hasznos törvény ezen a vonalon szerte a nagyvilágban létrejött, azt mind a dolgozó és politikailag tájékozott nők vívták ki. Mindezekon felül a nők alkotják a választók többségét. Végzetes könnyelműség volna, ha a többségnek nem volna tiszta fogalma arról, hogy mi a politika és mit akarnak azok a politikusok, akiket tulajdonképpen ők ültetnek az ország kormánya mellé.

Azt is vallják sokan, hogy »piszkos dolog a politika.« Hát lehetséges, hogy az a politika, amit fentebb vázoltunk, piszkos? Hiszen szüleink, gyerekeink, barátaink, hazánk legfontosabb kérdéseit döntik el a politikusok a parlamentben és a község-házak közgyűlési termeiben! Kinek vagy kiknek az érdeke, hogy a józlású, de tájékozatlan polgár gyanakodva forduljon el a politikai problémáktól? Most már tudjuk, hogy kik éltek meg kitűnően ebből az esztétikából: akik árokba fordították az ország szekerét.

Sokan a kétkézi munkások közül »úri huncutságnak« mondják a politikát. Régente csakugyan az volt. Választások idején a nagyurak udvarolni kezdtek a politikailag tájékozatlanságban tartott népek. Borozgatás és bátyámuramozás közben rávétték őket, hogy azokra szavazzanak, akiket ők akartak a képviselőházba, vagy a község-házára küldeni. A jóhiszemű nép hitt az úri hízelkedésnek, amely azonban csak a választások lejártáig tartott. Az új képviselő, polgármester vagy jegyző az urakat szolgálta ki.

De ez a rendszer csak olyan országokban fejlődhetett ki, ahol a választók iskolázatlanok voltak a politikában.

A maga, a családja, a szakmája és a hazája ellen vét, aki nem tájékozódik a pártok és politikusok szándékai, képességei és ereje felől. Demokratikus országokban a polgárok igen korán választójogot kapnak. Végzetessé válhatik tehát, ha a választók tájékozatlanul szavaznak.

Ezért kell megismerni a pártok programját. Mindenkinek az az érdeke, hogy megtalálja azt a pártot, amely az ő osztálya tisztességes

érdekeinek a szószólója a parlamentben és a községházán. Akik nem tartják ezt szem előtt, azok ne csodálkozzanak, ha mások az ő érdekük ellen vezetik a politika vonalát.

A pártok küzdelme — a parlamenten, a város- és a községházán kívül — az ujságokban folyik le. Ezért hasznos a polgár számára, ha érti az ujságolvasást, azaz meg tudja állapítani, hogy az ujságcikkekből mi felel meg az ő tisztességes érdekének, amit szabad és érdemes támogatni.

Őseink állandóan vigyáztak a jogaikra, tudták, hogy a szabadság nem birtokállomány, amelyet megszerez az ember és örökre meg is marad, hanem mint a termő növényt: gyomlálni, öntözni kell, különben elvadul, kipusztul. Ahogyan a gyom ellensége a nemes növénynek, úgy ellensége a reakció a szabadságnak. Tehát rajta kell tartani a szemünket a nehezen kivívott szabadságon és vigyázni kell rá.

A DEMOKRÁCIA

Alig van olyan politikai kérdés, amelyen ma Magyarországon többször vitatkoznának, mint az, hogy »mi a demokrácia?« Abban valamennyi becsületes magyar hazafi egyetért, hogy Magyarországon demokratikus rendszernek kell lennie, de annál több vita folyik azon, hogy *milyen legyen ez a demokrácia*, hogy mit ért az egyik és mit a másik magyar ember a demokrácián. Ahelyett, hogy a magyar demokrácia kérdéseinek a mélyére hatolnának, egyszerűen a demokratikus államok valamelyikének jól-rosszul ismert berendezkedéseit veszik mintának és olyannak szeretnék elképzelni a magyar demokráciát is.

Ezeknek a gondolkodásában könnyen fel lehet ismerni a hibákat, mert hiszen első pillanatra meglátszik, hogy egyáltalán nem veszik figyelembe hazánk sajátos történelmi, társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyait és fejlettségét.

A vitatkozó felek tehát demokráciáról beszélnek *általában* és nem veszik észre, hogy a demokráciának sokféle *különös* megvalósulási formája van. Az egyes országok fejlődése ugyanis nagyon különböző (egyenetlen) s ezért térnek el annyira egymástól a demokratikus államok. Ezenkívül már csak azért sem lehet demokráciáról *általában* beszélni, mert egyik országban a demokrácia már egy-két évszázados multra tekinthet vissza, más országokban csak néhány évtizedes. Hazánk még csak most teszi meg az első lépéseket a demokrácia útján, mert a demokratikus rendszer kivívásáért küzdő erőknél a felszabadulást megelőző időkben nem sikerült a hatalmat tartósan megszerezni.

Vannak sokan, akik általános érvényű meghatározást igyekeznek keresni a demokrácia fogalma számára és azután megnézik, hogy mennyire felel meg az adott valóság (például a mai magyar demokrácia) az általuk alkotott meghatározásnak. Az ilyen (néhány mondatban kifejtett, többé-kevésbé alapos) meghatározásoknál általában az a baj, hogy kiki a maga kívánságai, vagy történelmi szemlélete, esetleg érdekei alapján alkotja meg őket és ennek megfelelően nagyon nagy, áthidalhatatlan eltérések vannak közöttük; rendszerint a demokratikus társadalmi berendezésnek csak egyik oldalát nézik.

A társadalmi jelenségek megismerésénél általában a leghelyesebb módszer, végighaladni a vizsgálat alá vett jelenség történelmi kialakulásán és egész fejlődésén.

A jelenleg fennálló, állandó változáson, fejlődésen keresztülmenő demokráciákat is csak akkor érthetjük meg, ha megvizsgáljuk az *újkori* demokrácia fejlődését, kialakulásától napjainkig. Csak megnehezítené a fogalmak tisztázását, ha a demokrácia

mai problémáinak megértéséhez visszanyúlnánk az ókori görög demokráciáig. Az ókori rabszolgaság társadalmi viszonyai között kifejlődött demokrácia egészen más alapokon nyugodott, mint a mai társadalmi rendszeré.

Az újkori demokrácia megteremtője a polgári osztály volt. A közlekedés és ipar fejlődésével a hűbéri társadalom uralkodó osztályai mellett egyre nagyobb gazdasági hatalomra tett szert a városok kereskedelmet és ipart űző polgársága.

Európa nyugati részében — Angliában már a tizenhetedik században, Franciaországban a tizennyolcadik században — a polgári osztály a bankok, kereskedelmi és iparvállalatok és a gyarmatrendszer révén már kezében tartotta a nemzet gazdasági irányításának túlnyomó részét. A földbirtokaira támaszkodó két feudális rend, a nemesség és papság ugyanakkor kezében tartotta a teljes politikai hatalmat, kezében volt a hadsereg, az igazságszolgáltatás, általában az egész állami élet irányítása. Az egyre nagyobb gazdagsággal rendelkező polgár nem lehetett katonatiszt és ha peres ügye támadt egy nemessel, ellenfele és bírója ugyanahhoz a rendhez tartozott.

A polgári jogegyenlőség.

Nyilvánvaló volt, hogy a polgári osztálynak előbb-utóbb meg kellett vívnia harcát, hogy gazdasági hatalma mellé a gazdasági hatalomnak megfelelő részesedést a politikai hatalomban is megszerezze. A születési előjogokon, rendi kiváltságokon alapuló feudális renddel szemben a polgárság a *polgári demokratikus rendszernek* felállítását tűzte ki célul. A harcot a polgárság *politikai* jogokért folytatta, mert hiszen gazdasági hatalmát és függetlenségét a polgári vagyonból eredő busás jövedelem biztosította. A polgárság tehát mindenütt arra törekedett, hogy kivívja a maga számára az egyenlőséget; meg kell szüntetni a születési előjogokat, hogy minden tisztséget és hivatalt elnyerhessen a polgár is, biztosítani kell a törvény előtti egyenlőséget, a szólás-vallásszabadság és a magántulajdon védelmét. Ezek voltak a legfontosabb követelések.

A nemesség kizárólagos politikai uralmát a rendi alkotmány biztosította.

A király és a rendi országgyűlés gyakorolta a törvényhozó és végrehajtó hatalmat. A rendi országgyűlés tagjai általában csak nemesek lehettek, legfeljebb annyit sikerült elérnie a polgárságnak, hogy a rendi országgyűlésnek képviselőt kaphatott. A francia rendi alkotmány szerint például a polgárság, mint harmadik rend a nemesi és papi renddel szemben külön rendi gyűlést választhatott, melynek határozata a másik két rend gyűlésének határozatával szemben egy szavazatnak számított. A polgárság aránya tehát 1:2 volt. Meg kell itt még jegyezni, hogy a király a rendektől független, önálló alkotmányjogi tényező volt, jogában állott a rendek határozatát visszautasítani, vagy módosítani és az is köztudomású, hogy a rendi gyűlést mintegy 150 évig össze sem hívták. A magyar rendi alkotmány szerint a rendek együtt üléseztek és a városok küldötteinek összesen egy szavazatuk volt. Így a két véget: mit tudott elérni a rendi alkotmány sáncain belül a fejlett francia polgárság és az elmaradt magyar polgárság.

A polgárság arra törekedett, hogy a rendi alkotmány megváltoztatásával befolyását növelje. Elsősorban el kellett érnie, hogy olyan törvényhozó-testület létesüljön, melyben a polgárság számarányának megfelelően, a nemességgel és papsággal szemben elérheti a többséget.

A rendi kiváltságokon alapuló választói jog helyett tehát küzdött a polgári választójogi rendszerért. A nyugati polgári demokráciák kialakulásakor általában mindenütt oly módon szélesítették ki a választói jogosultságot, hogy a nemeseken és papokon kívül még szavazati jogot nyertek azok is, akiknek magasabb képzettségük volt, vagy akik vagyonuk után bizonyos nagyságú egyenesadót fizettek. Ilyen módon a vagyonos polgárság teljes egészében szavazati joghoz jutott. Küzdenie kellett továbbá azért is, hogy az új törvényhozó testület (parlament), amelyben most már a polgárság megszerezte a többséget, ülésezése számára biztosítsa a folytonosságot. Meg kellett akadályozni, hogy hosszú éveket, esetleg évtizedekig össze se hívják a törvényhozó testületet.

Ezen a területen kerül szembe a polgárság a feudális rend egyik legkomolyabb bástyájával: a királyság intézményével. Szakadatlan küzdelmet folytat a király jogainak csökkentéséért, a parlament jogainak növeléséért. Azokban az országokban, melyekben a polgárság és a feudalizmus küzdelme heves harcokban folyt le, a polgárság kénytelen volt forradalmi úton megdönteni a királyság intézményét. Ilyen országokban a polgári demokrácia legfejlettebb formáját, a *polgári köztársaságot* építették ki (USA, Franciaország).

Voltak azonban olyan országok is, amelyekben a polgárság előrenyomulása és a nemesség háttérbe szorulása különböző megegyezésekkel ment végbe. Ezeknek során a királyság intézménye elveszítette feudális jellegét és *polgári királysággá* változott. (Nagybritannia, Svédország, Hollandia stb.)

A végrehajlóhatalomban való részesedést a polgárság számára a parlamentáris kormányzás kivívása biztosította. A polgárságnak ki kellett vívnia, hogy a kormány a parlamentnek legyen felelős, hogy a király, vagy a köztársaság elnöke csak olyan kormányt nevezhessen ki, mely a parlament többségének bizalmát bírja. (*Parlamentáris kormányzás.*)

A rendi hatalom a fennállását fenyegető polgársággal szemben különböző hatalmi eszközökhöz nyúlt. Megtiltotta, hogy nézeteit könyvekben és folyóiratokban kifejtse. Korlátozta gyülekezési és szólásszabadságát. Természetes, hogy a feltörekvő polgárságnak a legélesebb harcot kellett folytatnia a sajtó- és szólásszabadság kivívásáért.

A polgári osztály a harcát sehol sem tudta szövetségesek nélkül megvívni. A jól kiépített feudális államhatalom megdöntésére mozgósítani kellett az egész népet az erejét. Csatasorba kellett állítani elsősorban a parasztságot. A polgárság legfontosabb szövetségese a feudális kötöttségektől megszabadulni akaró parasztság volt. Különösen a falvak vezető rétege, a vagyonos parasztság — nálunk Magyarországon a telkesgazdák — számára ígért nagy lehetőségeket a polgári átalakulás. Az általa megművelt, de nemésurának hűbéri tulajdonában levő földje, csakis ennek folytán változhatott át az ő polgári tulajdonává. Ezenkívül személyes szabadságát is ettől várta. A nemességtől személyileg függő, neki adót fizető és különböző természetbeni szolgáltatásokat teljesítő jobbágy csak így válhatott szabad polgárrá.

Komoly, harcosszövetségese volt még a polgári osztálynak az *ipari munkásság*, mely még nem lépett fel önálló osztályként. Nem voltak szervezetei, az általános emberi

Jogokért vívott harcban együtt haladt a polgársággal és ahol kiéleződött a hűbéri rend elleni harc, mindenütt a munkások harcoltak az első vonalban, ők emelték a barrikádokat, általában az ő vérük hullott a polgári demokráciáért.

A polgárság és szövetségeseinek útja, a közösen megvívott harc után, csakhamar szétvált, mert kiderült, hogy a politikai jogokat a polgárság a vagyoni cenzus-hoz kötött választói jog révén csak a maga számára korlátozta, illetőleg megosztotta a feudális rend megmaradt osztályaival. A szegényparasztság és az egyre növekvő számú ipari munkásság az általános emberi jogokon kívül semmit sem kapott, nem voltak politikai jogai, sem közvetlenül, sem közvetve nem szólhatott bele sem a helyi közösség, sem az egész ország irányításába.

A munkásság és para-zt.ág szerepe.

A polgári demokráciák fejlődésének második szakaszát a *demokratikus szabadságjogok kiterjesztéséért* folytatott küzdelem jellemzi. A polgárság által kivívott szabadságjogokból az egyre inkább szervezkedő munkásosztály és szegényparasztság is ki akarja venni a részét. Európaszerte megkezdődik a harc a szervezett munkásság vezetésével az általános, egyenlő, titkos, közvetlen választói jogosultságért.

A tizenkilencedik század elején Angliában és a nyugati országokban végbement ipari forradalom a munkásosztálynak a létszámát megsokszorozta és egyes ipari központokba összevonta.

Az egyre bonyolultabbá váló gépek kezeléséhez komoly képzettséggel rendelkező, tanult munkásréteg vált szükségessé. A munkásság komoly szervezeteket épít ki, a politikai küzdelemben önálló munkáspárttal jelentkezik és igényt tart arra, hogy beleszólhasson az ország ügyeibe. Követeli a maga részét a demokráciából. Hosszú, évtizedes politikai harc kezdődik meg, melynek folyamán a munkásságnak ki kell vívnia a hatalmon levő polgári osztállyal szemben a maga számára is az összes szabadságjogokat. Hosszú harcok után sikerül megszilárdítania az önálló munkásszervezeteket. Rengeteg anyagi áldozat és küzdelem árán sikerül biztosítania önálló sajtóját.

Ezer akadályt, üldöztetést és önkényt kell a munkásságnak leküzdenie, míg végre a fejlett nyugati országokban eléri, hogy önállóan és szabadon gyűléseket tar. hat, szónokokat állí. hat. Hosszú-hosszú harcok árán jönnek létre a különböző országok szociáldemokrata vagy munkáspártjai.

A demokratikus szabadságjogok kiszélesítéséért folytatott harcban a polgári osztály már nem játszik vezető szerepet, sőt egyrésze korábbi ellenfeleivel, a feudális rend maradványaival, a nagybirtokos és közép-birtokos nemességgel, a királysággal köt szövetséget.

A polgárságnak egy része, különösen a nagypolgárság konzervatívvá válik. A kis- és középpolgárság nem mindenütt és nem teljes egészében követi a nagypolgárságot ezen az úton, sok országban jelentős szerepe van a demokratikus szabadságjogok kiszélesítéséért vívott küzdelemben. Ugyanez a nyugati, polgárosult parasztság szerepe is.

A tizenkilencedik század végén, a huszadik század elején a fejlett nyugati államokban a demokratikus politikai jogokért folytatott harc eredménnyel végződik. Ezekben az országokban az alkotmány az egész

nép számára biztosítja az általános, egyenlő, titkos választói jogot, a sajtó-, gyülekezési és szervezkedési szabadságot. Az elmaradottabb országokban természetesen még tovább folyik a harc előrehaladásokkal és visszahátréshatásokkal. Az első és a második világháború végével jónéhány elmaradottabb országban sikerül a teljes politikai szabadságjogok kivívása, de még ma sem mondhatjuk, hogy a politikai demokrácia gondolata a föld minden országában győzedelmeskedett.

A gazdasági demokrácia.

Amidőn a polgári osztály a demokratikus szabadságjogokért vívott harcát megkezdte, a polgári vagyonton és jövedelmen alapuló anyagi függetlenség birtokában volt, tehát megvolt számára minden anyagi alap, hogy a kivívandó politikai jogait függetlenül gyakorolhassa. A munkásosztály számára azonban egészen másképpen vetődik fel a kérdés. A gyárakban, üzemekben dolgozó és napszámot vállaló bérmunkás közvetlen célkitűzése csak az lehetett, hogy javítson a munkabérére, csökkentse a munkaidejét, küzdjön az egészségét veszélyeztető munkaviszonyok megszüntetéséért, a tőkés és a munkafelügyelő megalázó bánásmódja ellen. Előbb el kellett érnie a *gazdasági szabadságnak* azt a legalacsonyabb fokát, amely nélkül a legteljesebb polgári szabadságjogok is illúzióvá válnak.

Hogyan lehet egyenlőségről beszélni például akkor, ha a munkásnak 16 órát kell dolgozni rosszlevegőjű, egészségtelen műhelyben, túrnie kell a munkafelügyelő erőszakosságait és gorombaságait és ugyanakkor még annyit sem keres, hogy magát és családját a legszükségesebbekkel elláthassa. A munkás számára tehát a politikai szabadságjogokért folytatott küzdelem mindenütt a legszorosabban összekapcsolódott a gazdasági felszabadulásért folytatott harccal. A politikai demokrácia eszmevilága mellett a munkásosztály kialakította a *gazdasági demokrácia* fogalmát. Számára világossá vált, hogy a gazdasági egyenlőség a politikai egyenlőség alapja.

Már a kapitalizmus hajnalán felismerték a munkások, hogy *egyenként* sehogyan sem képesek jogaikat biztosítani a tőkés vállalkozóval szemben. Érdekeik védelme mindig *közös* fellépésre serkentette őket. Ezt csak jól kiépített szervezetek tehetnék lehetővé.

Így jöttek létre hosszú évtizedek szívs küzdelmei után a különböző szakmai egyesületek, a mai szakszervezeti mozgalom ősei. Ezek kizárólag gazdasági célokat tűztek maguk elé. A betegek, munkanélküliek, özvegyek és árvák segélyezésének a munkáját vállalták kezdetben, de fejlődésük folyamán mindinkább előtérbe léptek a bérharcok, a tízórás, majd nyolcórás munkaidőért folytatott küzdelem. Az egyes szakmai szervezetei felismerték, hogy komoly eredményeket csakis az egész munkásosztály egyesítésével érhetnek el. Megteremtették tehát a különböző szakmák szervezeteinek a szövetségét. A tőkésosztály ezzel a szervezkedéssel szemben ellenállást tanúsított, hogy megakadályozza a munkásosztály szervezeteinek egyesülését.

A szakszervezetek mozgalma révén sikerült elérnie a munkásosztálynak az anyagi önállóságnak azt a fokát, amelyen lehetővé vált, hogy önálló sajtót, napilapokat, folyóiratokat, könyvkiadót létesítsen és megteremtse önálló politikai szervezeteit: a munkáspártokat. A jól szervezett szakmák

munkabéreit már nem egyedül a tőkés szabta meg. A napi munkaidőt 10 órában, majd később 8 órában állapították meg, munkanélküliség vagy betegség esetén a szakszervezet biztosította a minimális megélhetést.

Anyagi alapot teremtett a szakszervezeti mozgalom ahhoz is, hogy egész üzemek a munkabeszüntetés fegyveréhez nyúlhassanak. Egész üzemek, sőt egész szakma a munkabeszüntetés fegyveréhez nyúlhatott anélkül, hogy a munkást és családját a kiéheztetés veszedelme fenyegette volna. Természetesen hosszú-hosszú évtizedek keserves harcai kellett ahhoz, míg végülis a legfejlettebb országokban ilyen erős munkásszervezetek létrejöttek. Az elmaradottabb országok munkásai, különösen pedig a gyarmatok dolgozói még ma is elkeseredett küzdelmet folytatnak anyagi önállóságukat biztosító szervezeteik kiépítéséért.

A szakszervezeti mozgalom tapasztalatai hamarosan megteremtették azt a felfogást, hogy a gazdasági egyenlőség biztosítására nem elegendő a szakszervezeti mozgalom, a munkásosztály teljes felszabadítását csak úgy lehet elérni, ha a termelőeszközök magántulajdonát megszüntetik olymódon, hogy köztulajdonba veszik, szocializálják, vagyis az egész társadalom tulajdonává teszik, hogy annak hasznából minden dolgozó részesedhessen. Így született meg a szocializmus gondolata.

A szocializmus.

A tizenkilencedik század második felében megkezdődött a harc a szocializmusért. A szocialisták felfogása szerint a munkásosztálynak gazdasági harcát politikai harccá kell fejlesztenie, mert a szocializmusért nem lehetett politikai fegyverek, politikai pártok nélkül harcolni. *A gazdasági demokráciáért folytatott küzdelem tehát a szocializmusban öltött testet.*

A tizenkilencedik század végén és a huszadik század elején már sikerült megnyerni a szocializmus gondolata számára a kispolgárság, az értelmiség, sőt a parasztság jelentős részét is. Alig akadt tömegpárt a nyugati demokratikus államokban, amely vagy a nevében, vagy a programjában valamilyen formában bele ne vette volna a szocializmus jelszavait. A római pápa is állást foglalt egy a katolikus egyház számára elfogadható szocializmus (a keresztényszocializmus) mellett. Sőt a tömegek megértésére még Hitler és Mussolini is jónak látta felhasználni a szocializmus *jelszavát*. Mindezek valójában a szocializmus eszméjének feltartóztathatatlan előrehaladását bizonyítják. *A társadalom fejlődése tehát a gazdasági demokrácia útján halad.*

Az első világháború után a földkerekség egyhatodán, a Szovjet-Únióban teljesen eltörölték a tőkés magántulajdont és megkezdték a szocialista termelési rend kiépítését. A második világháború után a legfejlettebb európai országok egész sora nagy lépéseket tett a szocializmus felé. Angliában, Franciaországban és majdnem minden európai országban államosították a bányákat, a közlekedést, az energiaforrásokat, az egyes nagyüzemeket és ellenőrzés alá helyezik a bankokat. Ezek az államosítások tulajdonképpen a nagytőkés osztály korlátlan gazdasági hatalmának az alkonyát jelentik és így a gazdasági demokrácia útján mérföldköveknek tekinthetők.

A gazdasági demokráciáért vívott harc fontos eszközei a szövetkezetek is. A munkásosztály korán felismerte a szövetkezeti mozgalom jelentőségét és igyekezett beállítani a szocializmusért folytatott küzdelemnek a szolgálatába. A szakszervezeti mozgalommal párhuzamosan megteremtí a maga számára elsősorban a különböző fogyasztási szövetkezeteket. Ezzel juthat olcsó és jó fogyasztási cikkekhez, különösen bánya- és ipartelepeken, ahol a monopolhelyzetben levő kereskedőnek ki vannak szolgáltatva a telep lakosai. Gyakran rászorulnak kisebb-nagyobb hitelre is és emiatt függő helyzetbe kerülhetnek a kereskedővel szemben.

A kisiparosoknak a nagytőkés vállalatok konkurenciájával folytatott harcában nagy jelentőségük van a termelő- és értékesítő szövetkezeteknek. Külön-külön kis tőkékkel nem tudnák megállni a versenyt, erőiket egyesítve azonban kedvező nyersanyagvásárlási és értékesítési lehetőséget tudnak biztosítani, tervszerűbben tudnak gazdálkodni, egymás között bevezetett munkamegosztással olcsóbbá teszik a termelésüket.

A nagytőke, a bankok és gyárak, iparvállalatok hatalma számára a legjobban kiszolgáltatott réteg a szegényparaszttság. A tanyákon, falvakban szétszórva, szervezetlenül, elmaradt termelési eszközökkel és módszerekkel nem tudja megakadályozni, hogy munkájának gyümölcsét el ne vegyék tőle. Számára egyetlen út az erős szövetkezetek kiépítése.

A munkásosztály, a szegényparaszttság és a kispolgárság hosszú ideig nem ismerte fel a politikai harcnak a jelentőségét. Azt hitték, hogy érdekeiket a közvetlen gazdasági harc területén biztosíthatják. Az évtizedes tapasztalatok azonban bebizonyították, hogy a bérharcok és a szövetkezeti mozgalom eredményei teljesen homokra épülnek mindaddig, *amíg a munkásság és szegényparaszttság megfelelő politikai hatalomra nem tesz szert. Viszont az is bebizonyosodott, hogy a politikai hatalomban való részesedés, vagy akár a politikai hatalom teljes megszerzése önmagában nem elegendő jól megszervezett gazdasági harc nélkül.*

A demokráciáért folytatott politikai és gazdasági harc kölcsönhatását jól mutatja a magyar demokrácia máig vívott küzdelmének lefolyása. A magyar dolgozók: a munkásosztály, a paraszttság és értelmiség biztosította a maga számára a politikai hatalomban való részesedést. Kívívta a demokratikus szabadságjogokat és mégis szinte tehetetlenül áll a nagytőkével szemben a gazdasági fronton. Bebizonyosodott, hogy nem elég csatát nyerni a demokrácia politikai frontján, ha elhanyagoljuk a gazdasági frontját. De a stabilizáció példája azt is megmutatta, hogy hozzá sem lehetett volna kezdeni a gazdasági fronton a harchoz, ha nem lett volna a dolgozók kezében a megfelelő politikai hatalom.

Ha az egész államhatalom a nagytőkés osztály kezében van, akkor az elvesztett háború összes terheit átháríthatja a dolgozókra és gondoskodhatik arról, hogy csakis a neki megfelelő pénzügyi politika érvényesülhessen.

A demokratikus küzdelmek története megmutatja, hogy *a gazdasági demokrácia célkitűzését a kevésbé öntudatos tömegek gyakran hajlamosak összetéveszteni a gazdasági javak teljesen egyenlő elosztásának a képtelen*

gondolatával. Éppen a francia forradalomban, midőn a munkásmozgalom még gyermekcipőben járt, lépett fel az egyenlősítők tábora. Ezek gazdasági téren olyan törvényekkel akarták biztosítani a forradalom vívmányait, melyek szerint minden parasztnak egyforma nagy földje és minden munkásnak egyenlő jövedelme lett volna. Ez az egyenlősítés teljesen lehetlenné teszi a termelés fejlesztésére irányuló szakszerű törekvéseket, lehasztja az ambíciót és csak arra vezet, hogy a társadalom legértékesebb, legtanultabb elemei kiábránduljanak a demokráciából. Állandóan csökkenne a termelés és ennek következtében maguk a dolgozók is állandóan alacsonyabb és alacsonyabb életszínvonalra süllyednének, ha az ilyen egyenlősítési törekvések megvalósulnának, mert a gazdasági demokracia lényege nem az, hogy a tanulatlan napszámos ugyanannyit keressen, mint a szakmunkás, vagy a mérnök. A befektetett munka *minősége és mennyisége szerint* különböznie kell az érte járó jövedelemnek is.

A gazdasági egyenlőségért vívott küzdelem célja tulajdonképpen azoknak a mérhetetlen jövedelmeknek megszüntetése, melyeket rendszerint a több ezer munkást foglalkoztató gyárak, üzemek, bányák tőkéstulajdona biztosít. Ezek óriási gazdasági hatalmat biztosítanak néhány száz embernek, lehetővé teszik számukra, hogy számarányukat messze meghaladó, sokszor szinte korlátlan politikai hatalmat szerezzenek maguknak, vagyis, hogy anyagi és szellemi erejüket mérhetetlenül megnöveljék.

A dolgozók által kivívott összes demokratikus szabadságjogot állandóan veszélyezteti az a körülmény, ha a tőkés az összes termeléseszközök birtokában akkora hatalommal rendelkezik, hogy bármelyik munkást elbocsáthatják, megrendszabályozhatják, hogy tőlük függ, többet vagy kevesebbet kap-e a munkás jövedelmükből, az emberek ezreit vásárolhatják meg, hogy szájuk íze szerint írjanak ujságokat, filmeket, szindarabokat csináljanak, politikát folytassanak vagy erőszakot gyakoroljanak.

A gazdasági demokráciára való törekvésnek a célja tehát: a tőkéstulajdon korlátozása.

A kulturális demokracia.

Amidőn a feltörekvő polgárság a feudális renddel szembeállva megkezdte a harcot a politikai hatalom kivívásáért, gazdasági erején kívül arra is hivatkozhatott, hogy osztályának tagjai általában képzettek és műveltek, hogy soraiból kerülnek ki a legkiválóbb filozófusok, költők és tudósok, különösen pedig gazdasági, ipari és pénzügyi szakemberek.

A műveltség alapjait és az ezen alapuló magas műveltséget is könnyen megszerezthették a polgárság fiai, mert a szükséges anyagi eszközökben nem volt hiány. A polgárság átlagának meg volt a lehetősége, hogy fiaival legalább a műveltség elemeit elsajátíttathassa. A tehetősebb része pedig a legjobb egyetemekre küldhette gyermekeit. A kereskedelem és ipar üzésével kapcsolatos élet gazdag tapasztalatok szerzésére, külföldi utazásokra nyújtott bőséges lehetőséget és ismereteinek állandó bővítésére készítette a polgárságot. Foglalkozása a fejlettebb kultúrájú városi élthez kötötte. Ezek a körülmények arra vezettek, hogy a polgári osztály kifejlődése folyamán egyre inkább vallhatta magát az irodalmi, művészi és tudományos élet hordozójának.

segítség elve alapján megalkotja a szakszervezeteit (betegek, rokkantak, árvák, özvegyek, munkanélküliek gondozása), később ezek lesznek a bérmozgalmak, a munkaviszonyok megjavítását és az önművelést célzó küzdelmek bázisai.

A szakszervezetek tudományos és gyakorlati tapasztalatai érlelték meg a szervezett munkásságban a 19. század második felében a szocializmus (a tőke társadalmi tulajdonbavétele) gondolatát.

A szocializmus gondolata annyira megkapta a parasztság és a polgárság egy részét, hogy a XIX. század második fele óta alig van a valóban demokratikus mozgalmakon kívül magát demokratikusnak feltüntetni akaró mozgalom, amely nevébe ne venné fel a szocializmust.

A gazdasági demokrácia gondolata a Szovjetunióban valósult meg azzal, hogy megszüntették a termelőeszközök magántulajdonát. Ennek akkora hatása volt világszerte, hogy a második világháború után még a polgári demokrácia klasszikus országaiban is jelentős közeledés történt a gazdasági demokrácia felé, amennyiben államosítják a bányákat, az energiaforrásokat, a közlekedést, a legnagyobb üzemeket és ellenőrzés alá helyezik a bankokat. A gazdasági demokráciáért folytatott küzdelem fontos fegyverei a parasztság, a munkások és az iparosok fogyasztási, beszerző és értékesítő szövetkezetei. Amilyen mértékben csonka a politikai demokrácia a gazdasági nélkül, ugyanolyan mértékben csonka a gazdasági demokrácia politikai nélkül. (A forintstabilizációt nem lehetett volna megcsinálni politikai és gazdasági demokrácia nélkül).

A gazdasági demokrácia nem azonos a javak egyenlő elosztásának képtelen gondolatával. Az »egyenlőség« megölné a szakszerűséget és az ambíciót, a teljesítmény minőségi és mennyiségi fokozásának e két lendítőerejét.

Ellenben azon van, hogy megszüntesse a tőke korlátlan politikai, gazdasági és társadalmi hatalmát biztosító mammutjövödelmeket.

A polgárság uralomrajutása lehetővé tette a kulturális demokrácia áldásait élvező tömegek növekedését. (Kötelező népoktatással kapcsolatos megszüntetése az analfabetizmusnak). Hiszen a termelésben és az értékesítésben foglalkoztatott rétegektől a munka már magasabb értelmi színvonalat kívánt. De a magasabb művelődés anyagi feltételeit már mindenkinek magának kell megszerezni (közép-, szak-, felsőoktatás).

Az általános és a szakmai művelődés emelésének színhelyei a szakszervezetek és egyéb munkásalakulatok.

ALKALMAZÁS.

A politikai, gazdasági és kulturális demokrácia *együttesen* teszi ki a demokrácia fogalmát.

AZ EMBERI JOGOK

Az emberhez méltó élet elengedhetetlen feltétele a szabadság.

Az ember a legprimitívebb tengődésből verekedte fel magát a rendezett gazdasági, társadalmi és kulturális élet mai fokára.

Az ősember minden energiáját a legszűkebb értelemben vett létfenntartás (küzdelem az állati és emberi ellenséggel, az időjá. és viszontagságaival, az éhséggel, stb.) kötötte le.

Amilyen mértékben azonban függetleníteni tudta magát társas életének megszervezése révén a közvetlen életveszedelmek nyomasztó gondjaitól, olyan mértékben maradt ideje arra, hogy életét jobbra, kényelmesebbre, emberségesebbre kísérelje berendezni.

Amilyen mértékben az emberiség helyes gazdasági és politikai szervezés révén, az anyagi gondok nyomasztó súlya alól felszabadul: egyre tökéletesbedő politikai és gazdasági berendezkedése révén ugyanolyan mértékben emelkednek erkölcsi, művészi, tudományos igényei is. És ezek az igények — leszámítva az olykor beálló történelmi visszaeséseket, mint amilyenek éppen a mi generációnk volt két ízben is szenvedő részese — egyre inkább kielégítést is nyernek.

Amint az emberiség szabadságszerető része szabadságigényének kielégítésére irányuló küzdelmének fordulópontjához ért, első tennivalójának tekintette, hogy megfogalmazza *azoknak a jogoknak a minimumát, amelyek nélkül az élet csak tengődés, de nem emberhez méltó élet.*

A jogoknak azt a minimumát, amelyet sem egyén, sem állam, sem társadalom, nem vonhat el az embertől *emberi jogoknak* nevezzük. Olyanok ezek, mint a levegő vagy a napfény.

Az alábbiakban közöljük kivonatossan az emberi jogok néhány deklarációját az újkori történelem legfontosabb okirataiban.

A *szabadság* fogalma természetesen időtlen és mindig azonos marad; a szabadságjogok megfogalmazása, körülírása azonban új meg új politikai és gazdasági körülmények és felismerések alapján a XVIII. század óta sokat változott és bővült. Az itt közölt szabadságokmányok helyes értelme tehát csak saját koruk történelmének háttéréből világlik ki.

AZ USA FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZATA,

(1776. Szerzője: Thomas Jefferson) többek között ezt tartalmazza:

„Minden ember egyenlő jogokkal születik. A teremtő elidegeníthetetlen jogokkal ruházta fel őket. Ezek között első sorban szerepel az élet, a szabadság és a boldogság joga.

»E jogok biztosítására az emberek kormányokat állítottak fel, amelyeknek hatalma a kormányzottak beleegyezéséből származik. Ha bármelyik kormányforma bármikor károsra válik és nem felel meg annak a célnak, amely miatt megalkották, akkor a népnek jogában van megváltoztatni, vagy eltörölni, új kormányzatot szervezni s azt oly alapelvekre fektetni, hatalmát oly módon megszervezni, ahogy az biztonsága és boldogsága szempontjából a legelőnyösebbnek látszik.

A FRANCIA NEMZETGYŰLÉS DEKLARÁCIÓJA

az emberi és a polgári jogok tárgyában. (1789.)

I. »Az ember szabadnak és egyenlő jogúnak születik és az is marad. Társadalmi különbségek alapja csak a közjó lehet.«

II. »Minden politikai egyesülés célja: az ember természetes és elidegeníthetetlen jogainak megóvása. Ezek: a szabadság, a tulajdon biztonsága és az elnyomással szemben történő ellenállás joga.«

III. »Minden szuverénitás eszmeileg és lényegileg a nemzettől származik; sem testület, sem egyes ember nem gyakorolhat olyan hatalmat, amely nem kifejezetten a nemzettől ered.«

IV. »A szabadság azt jelenti, hogy mindent megtehetünk, amivel más embernek nem okozunk kárt. A természetes jogok gyakorlásának tehát nincs más korlátja, mint az, hogy a társadalom többi tagjai számára is biztosítani kell e jogok élvezését. Korlátokat csak törvény állapíthat meg.«

X. »Senki sem üldözhető meggyőződése miatt, ideértve vallási meggyőződését is, ha annak nyilvánítása nem sérti a törvénnyel oltalmazott közrendet.«

XI. »Gondolataink és véleményeink szabad nyilvánítása az ember egyik legbecsesebb joga. Így tehát minden polgár szabadon nyilatkozhatik szóban, írásban, nyomtatásban; de a törvényben megállapított esetekben felelős azért, ha visszaél a szabadsággal.«

A MARTINOVICS-KÁTÉ

A francia forradalmi nemzetgyűlés által lefektetett alapelvek tükröződnek vissza a Martinovics-Katé gondolatmenetében az emberi jogokról.

Íme az emberi jogok foglalatja Martinovics szerint. Ezekért az igazságokért végezték ki őt és társait és ezekért az igazságokért kellett rabságot szenvednie Kazinczynak és társainak:

»Miképen tarthatja és teheti az ember szerencsésé magát? A maga természeti és erkölcsi szükségének elegettevő munka által.

Melyek ezek a szükségek? Magát ruházni, táplálni, lakhelyének lenni, a maga talentumait kipallérozni és használni a magukhoz hasonlóknak.

Melyek azok az eszközök, amelyek eleget tesznek ezen szükségnek? Mindazok, amelyek az embernek az okosságtól sugalltatnak, pl. ingó vagy ingatlan tulajdonok keresése, a kereskedés, a házi munka, a földművelés, a tudományok, a kézimunka és mesterségek.

Miben áll a szabadság? Hogy mindazt meg lehessen cselekedni, ami hasznos a maga megtartására és ami másnak semmit sem árt.

Vagyon-e valaki az emberek között, akinek jussa volna megháborítani valakinek szabadságát és tulajdonát? Minthogy a szabadság és tulajdon birtokának gyakorlása önként következik az ember magatartásából, az következik belőle, hogy sem embernek, sem emberi hatalomnak nincs jussa akár szabadságát, akár tulajdonát ostromolni az embernek.

Az emberek mind egyenlők a maguk jussukban és tartoznak megtartani az egyenlőséget a maguk tulajdon-szentségükért.

Martinovics apát kátéjában lefektetett emberi jogok ma maguktól értetődőek. A XVIII. század végén azonban forradalmiak voltak ezek a gondolatok, hiszen a tulajdon szentségét a nemesség, az ingatlanbirtoklás előjoga, a kereskedés és iparúzés szabadságát pedig a céhrendszer korlátozta. A szabadság csak a nemes ember természetes állapota volt, a »talentum kipallérozása« pedig a szomorú közművelődési viszonyok következtében számtalan akadályba ütközött.

A Szocialista Szovjetköztársaságok Szövetségének alkotmánya,

amelyet 1936-ben fogadott el a II. szövetségi szovjet-kongresszus, így állapítja meg a szovjetpolgár emberi jogait.

»A Szocialista Szovjetköztársaságok Szövetsége (USSR) polgárainak joguk van arra, hogy *biztosított munkát kapjanak* a végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazásával (118. szakasz.)

»Az USSR polgárainak joguk van a *pihenésre*.« (119. szakasz.)

»Az USSR polgárainak joguk van *biztosított anyagi ellátásra agkorukra*, valamint betegség és munkaképtelenség esetére.« (120. szakasz.)

»Az USSR polgárainak joguk van a *művelődésre*.« (121. szakasz.)

»A nő az USSR-ben egyenlő jogú a férfival a gazdasági, állami, kulturális, társadalmi és politikai élet terén.« (122. szakasz.)

»A polgárok jogainak bármilyen közvetlen vagy közvetett korlátozását, vagy viszont a polgároknak közvetlen vagy közvetett előnyökben való részesítését faji és nemzetiségi hovatartozásuk alapján, valamint *faji vagy nemzetiségi felsőbbrendűség vagy gyűlölet és lenézés bármilyen hirdetését törvény bünteti*.« (123. szakasz.)

»A polgárok lelkiismereti szabadságának biztosítása érdekében az egyház az USSR-ben el van választva az államtól, az iskola az egyháztól. A *vallás gyakorlása és a vallásellenes propaganda szabadsága* minden polgár elismert joga.« (124. szakasz.)

AZ ATLANTI CHARTA

a Charter of the Atlantic (1941.) a következőkben állapítja meg az ember veleszületett jogait :

Minden ember minden országban félelem és nyomorúság nélkül élhesse életét.

AZ EGYESÜLT NEMZETEK ALAPOKMÁNYA.

Az Egyesült Nemzetek alapokmánya, amelytől az imperialisták azóta a gyakorlatban eltértek, többek közt ezt mondja :

«*Mi, az Egyesült Nemzetek népei attól az elhatározástól vezettetve, hogy megmentjük a jövő nemzedékeket a háború borzalmaitól, amely életünk folyamán kétszer zúdított kimondhatatlan bánatot az emberiségre, hogy újból hitet tegyünk az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfi és a nő, valamint a nagy és a kicsiny nemzetek egyenjogúsága mellett, . . . hogy megvalósítsuk a társadalmi haladást és az életnek nagyobb szabadság mellett magasabb színvonalát, elhatároztuk, hogy nemzetközi szervezetet létesítsünk, melynek Egyesült Nemzetek lesz a neve. Az Egyesült Nemzetek célja a következő :*

gazdasági, társadalmi, kulturális és emberbaráti jellegű feladatok megoldása, valamint az, hogy nemzetközi együttműködést létesítsen az alapvető emberi jogok és szabadságok tiszteletbentartásának elősegítése és támogatása érdekében, mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül».

(Lásd még az «Egyesült Nemzetek» c. fejezetben.)

Az Egyesült Államok elnöke,

Roosevelt

Igy részletezte az Atlanti Charta meghatározását az emberi jogokról :

Mindenkinek joga van :

1. észszerű alkotó munkához,
2. igazságos bérhez, hogy ebből megszerezhesse az élet szükségleti cikkeit és kényelmi eszközeit,
3. megfelelő élelemhez, ruházathoz, szálláshoz és orvosi segítséghez,
4. oly biztonsághoz, amely mentesíti az öregkorral, a nélkülözéssel, a függőséggel, a betegséggel, a munkanélküliséggel és a szerencsétlenséggel kapcsolatos rettegéstől,
5. szabad vallalkozáshoz, ahhoz, hogy ne legyen kiszolgáltatva lelkiismeretlen magánvallalkozók, zsarnokoskodó közhivatalok és korlátlan monopóliumok önkényének,
6. minden politikai rendőrség ellenőrzésétől mentesen szabad mozgáshoz, szabad beszédhez, szabad hallgatáshoz,

7. a törvényelőtti egyenlőséghez és az igazságszolgáltatásban való egyenlő részesedéshez,

8. munkához, művelődéshez, polgárosodáshoz és személyes jóléthez,

9. nyugalomhoz és pihenéshez s ahhoz, hogy élvezhesse az életet és résztvehessen a civilizáció örömeiben.«

A DEMOKRATIKUS MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA

A demokratikus magyar köztársaság első feladatának tekintette, hogy körvonalazza az emberi jogokat, amelyek védelme alatt minden jószándékú magyar polgár nyugodtan élheti életét.

Az 1946. évi I. törvénycikk (Magyarország államformájáról) így rendelkezik az emberi jogokról :

«A köztársaság polgárai részére biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett együttélést s a más népekkel való békés együttműködést.

Az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai különösen : *a személyes szabadság,*

jog az elnyomatástól, a félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez,

a gondolat és vélemény szabadság nyilvánítása,

az egyesülési és gyülekezési jog,

a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi

megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog

s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában.

Ezekről a jogoktól egyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül és e jogokat a magyar állam valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül egyformán és egyenlő mértékben biztosítja.«

Az emberi jogoknak ez a felsorolása ismét eszünkbe juttatja azt a korszakot, amely Magyarországon a német megszállással és a nyilas rémuralommal ért el legsötétebb napjaihoz, mert ez a korszak valamennyi emberi jogot lábbal tiporta. Az a generáció, amely ebben a századnegyedben nőtt fel, kezdetben csak tétován állt a szabadság fényében, mint aki sötét pincéből hirtelen jön a napvilágra és káprázik a szeme; ez a generáció azonban, amely saját tapasztalatán, saját emlékein mérheti össze az elnyomatás, félelem, bizonytalanság id'jét a *szabadsággal*: lelkes, bátor harcosává lett az emberi jogoknak, a *népi demokráciának*.

A MAGYAR NEMZET FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZATA AZ 1849. ÉVI DEBRECENI ORSZÁGGYŰLÉSEN.*)

Mi, a magyar álladalmat törvényesen képviselő nemzetgyűlés, midőn jelen ünnepélyes nyilatkozatunk által Magyarországot elidegeníthetlen természetes jogaiba visszahelyezve minden hozzá tartozó részekkel és tartományokkal egyetemben, az önálló független Európai státusok sorába iktatjuk, s a hitszegő Habsburg Lotharingeni házat Isten és a világ előtt trónvesztettnek nyilatkoztatjuk: erkölcsi kötelességünknek ismerjük ezen elhatározásunk indokait nyilvánítani, miszerint tudva legyen az egész mívelt világ előtt, hogy e lépésre a halálig üldözött magyar nemzetet nem túlzott elbizakodás s nem forradalmi viselkedés, hanem a türelem végső kimerültsége s az önfentartás kénytelensége vezeté:

Háromszáz esztendeje múlt, hogy a magyar nemzet, szabad választás által az osztrák házat, kétoldalú kötések alapján a királyi székbe emelé.

És e három század nem egyéb, mint a folytonos szenvedés három százada.

Isten ez országot a jólét és boldogság minden elemeivel megáldotta. Közel 6000 négyszögmértföldnyi területe sokszerű bőségben van elárasztva a felvirágzás forrásaival, tizenöt milliónyi népe, kebelében hordja az ifjú erőt s fogékonyságot, hogy Európa keletén a népszabadságnak ée civilisationak hatalmas tényezője, s Európa békéjének mint hajdan őrs volt, úgy jövődöben biztosítója legyen.

Soha egy dynastiának háládatosabb feladat nem jutott az Isteni gondviseléstől, — mint jutott a Habsburg Lotharingeni háznak Magyarországon.

De ezen dynastia, melly egy uralkodót sem mutathat fel, ki népei szabadságában kereste volna erejét és dicsőségét, a magyar nemzet irányában firól fira a hitszegés politikáját követé, s . . . minden igyekezetét oda fordítá, hogy Magyarország erejében elzibbasztva, kifejlődésében feltartóztatva, a császári tartományoknak gyarmatul szolgáljon, a korlátlan uralkodás Európa szerte terjesztésének, s a népek szabadsága elnyomásának érdekében.

*) Részletek.

Több ízben történt, hogy a zsarnok rendszer ellenében, mellynek minden lépését vagy nyílt erőszak, vagy bűnös ármány és cselszövény bélyegzé, a magyar nemzet, önfentartása végett fegyveres védelemhez volt nyúlni kénytelen.

És bár diadalmasan harczolta az igazságos védelem harczait, erejének használatában mindig olly mérséklett, a királyi szó iránti hitben mindig olly bizakodó volt, hogy győzelmes fegyverét azonnal letette, mihelyt királyai a nemzet jogait és szabadságait egy újabb alkukötéssel, egy újabb esküvel biztosították.

De hiába volt minden újabb kötés, minden újabb királyi eskü az uralkodóház ajkairól egy újabb hitszegés kezdete volt, s a magyar nemzet országos életének megsemmisítésére intézett politicája sohasem változott háromszáz éven át . . .

És a magyar nemzet mind e mellett tiszteletben tartá a kapcsolatot, mely őt két oldalú kötésekkel ezen dynastiához kötötte, s ha most *az önfentartásnak természetes kötelességénél fogva e hitszegő háznak trónvesztését és száműzetését elhatározza, ezen igazságos ítéletre csak azon tapasztalás által volt indítható, hogy a Habsburg Lotringeni ház kérlelhetetlenül összeesküdött Magyarország Statuselméletének kiirtására, és önmaga tépte szét azon kötelekeket, melyek őt a magyar nemzethez csatolták, mit Európa előtt nyílt kérdésessel be is vallott . . .*

. . . A magyar nemzet a hűségnek pietásával ragaszkodott V. Ferdinándhoz. A múlt évi márcziusi napokon is, midőn császári birodalma felbomlásnak indult, midőn Olaszthonban fegyvereit egymást követő veszteség érte, midőn császári lakában minden percben az elűzetéstől remegett, — a magyar e körülmények kedvezései közt sem kívánt egyebet, minthogy biztosítassék az alkotmány, és biztosítassanak azon ősi jogok, mellyekre az osztrák házból 14 király és ő maga is megesküdött, de mindannyian hitöket szegték.

És midőn e régi jogok biztosítékául a ministeri felelősség törvényét szentesítette, és a magyar ministereket kinevezte, a magyar nemzet lelkesedéssel karolta körül ingadozó trónusát . . .

. . . De még le se röpönt az eskü ajkairól, már összeesküdött családjával, s öiöklött absolutismusi vágyai bűntársaival a magyar nemzetet semmivé tenni . . .

. . . Igy történt aztán, hogy bár Magyarország törvény szerint önálló kormányzattal bírt, mégis az ország pénzével, s a nép vérével idegen czélokra az absolutisticus bécsi cabinet rendelkezgetett, kereskedelmi érdekeinek a népeket kizsákmányoló császár érdekeinek egyoldalúlag alá rendelte, elzárta a világforgalom érintkezéseitől, s hazánkat gyarmati helyzetbe süllyesztette . . .

... Ez, és különösen az ország pénzével s a nép vérével önkényes rendelkezhetés lehetlennitése volt az ok, miért hogy az uralkodóház hit-szegően elhatározá, hogy istentelen bujtogatásokkal Magyarországot vérbe lángba borítsa, s midőn a belső erő minden kötelékeit e szerint megszagatnia sikerülend, a belháborúban vérző országot fegyveres erőszakkal eldarabolja, a magyar nemzetet az élő nemzetek sorából kitörölje, s az eldarabolt országot, önállásától megfosztva az osztrák birodalom státushalmazába beolvassza.

E céljának kivitelét azzal kezdette meg, hogy a ministerium alakítása közben egy osztrák tábornokot, a törvény elleni pártütés zászlójának a magyar koronához tartozó Horvátországban feltüzése végett, azon ország bánjává nevezett ...

... Akkor még az uralkodóház ügyei Olaszthonban rosszul állottak, s azért az álarczot nyíltan levetni nem merte: Annál fogva a bánt és párthiveit pártütőknek, felségsértőknek és lázadóknak 1848-ik esztendő június 16-ki rendeletében nyilvánította. De míg ezt nyíltan kijelentette, a pártütőt és czinkos társait császári udvaránál kegyelmekkel halmozá, s pénzzel, ágyúkkal, fegyverrel, lőszerrel segítette ...

Csakhamar hasonló módon felizgatva, Magyarország délkeleti részein a szerb ajkú lakosok lázadtak fel.

A király ezt is lázadásnak nyilatkoztatá, de szintúgy mint amazokat pénzzel, fegyverrel, ágyúkkal, lőszerrel segítette, ... és az egész combinált horvát-ráczi lázadás intézése a pártütő horvát vezér kezeibe tétetett ...

A magyar nemzet védelmezni vala kénytelen magát; de nemzeti seregeinek nagy részét az osztrák cabinet már előbb Olaszthonba küldé a Lombard-velenceiek legyőzésére, s bár saját hazánk ezernyi sebekből vérzett, annak oltalmára haza nem eresztette.

A többi magyar seregek legnagyobb része az osztrák tartományokban volt a törvény ellenére elhelyezve, nálunk pedig az országban többnyire osztrák seregek tanyáztak, melyeknek legnagyobb része inkább a pártütésnek támasza, mint a törvény s belbéke oltalmazója vala.

Sürgettük ezen idegen katonaságnak az örökös tartományokban tanyázó magyar ezredekkel felcserélését. Részint megtagadtatott, részint minden úton késleltetett. S ha vitézeink a haza veszélyének hírére életveszéllyel csapatonként haza indultak, üldözőbe vétettek, s ha itt ott a túlnyomó erőnek engedni valának kénytelenek, nemcsak lefegyvereztettek, de halállal is büntetettettek, mert hazájokat akarák a rablók és pártütők ellen védeni.

A magyar ministerium sürgette a királyt, utasítaná törvény értelmében az országban minden hadsereg és várparancsnokságokat, hogy az alkotmány iránt hűséggel, s a magyar ministeriumnak engedelmességgel

tartoznak. A parancs köröztetés végett István főherczeg nádor és királyi helytartóhoz Budára leküldetett, a levelek megíratlak s postára tétettek, de a király öccse a nádor királyi helytartó, annyira vetemedett, hogy a miniserelnök által ellenjegyzett rendeleteket a postákról visszacsempészné, amint azok később midőn ő az országból hűtlenül eltávozott, hátrahagyott irományai között feltaláltattak . . .

. . . Általában titkosan utasítva lettek úgy a pártütők, mint a katonai s várparancsnokok, hogy ha jön is roszalló, vagy a magyar ministerium iránt engedelmességet rendelő királyi parancs, annak ne engedelmeskedjenek, hanem az osztrák ministerium utasításait kövessék.

Soha gyalázatosabb játék nemzettel nem üzetett.

A magyar nemzet eszerint pénz, fegyver, hadsereg nélkül, az ellenállásra készületlenül . . . önkéntesekkel, nemzetörökkel, s gyakorlatlan fegyvertelen népfelkeléssel volt magát a kiirtás ellen kénytelen védelmezni, s . . . mégis győzött mindenütt, de . . . árulás miatt a sáncz erősségekbe vonult rácz, szerb és határőr lázadást hirtelen le nem győzheté.

Új erő teremtésről kellett gondoskodnia.

A Király, szinleg még mindig engedve az elutasíthatlanul törvényes kívánságoknak, 1848-iki július 2-ára országgyűlést hirdetett, s a nemzet képviselőit felszólította, hogy a horvát és rácz lázadásnak legyőzésére az ország békéjének helyreállítására fegyveres erőről, sőt pénzforrásokról gondoskodjanak, egyszersmind Maga, s egész királyi családja nevében kinyilatkoztatta, hogy a horvát pártütést s a rácz lázadást a legünnepélyesebben kárhoztatja.

Az országgyűlés gondoskodott 200.000 emberben s 42 millió forintban a szükséges erőt megszavazta. . . Időközben Radeckzy győzvéen Olaszországban, e győzelemben elbizakodva a Habsburg Lothringeni ház elérkezettnek vélte az időt, hogy az álarczot levesse, s nyílt erőszakkal lépjen fel a belháborúban vérző Magyarország elnyomására.

A horvát bánt, a pártütőt s ő maga a király által is pártütőnek nevezett, most már kedves hívének nyilatkoztatta, pártütéseért megdicsérte, s kezdett ösvényének folytatására hívta fel . . .

A pártütő horvát bán időközben királyi pártfogás alatt gyűjtött seregeivel, pusztítva, rabolva a Dráván áttört, — mire az országban volt osztrák seregek nagy része hozzá pártolt . . .

A király felszólíttatott, hogy a pártütést szüntesse be ; de az válaszul azt jelentette ki, hogy a magyar nemzet önálló kormányától, a magyar pénz-, had- és kereskedelmi ügyek kormányzatát elvonni elhatározott akarata, egyszersmind a király a fegyveres erő és hadi költség iránt, saját felhívására alkotott törvényektől a szentesítést megtagadta.

Erre a magyar ministerium leköszönt.

... Az országgyűlés a nemzet megmentésének kötelességétől ösztönöztetve, a pénzforrásokat határozatilag elrendelé, s katonaaállítást parancsolt.

A nemzet teljes készséggel engedelmeskedett.

A nemzet képviselői egyszersmind felhívták a király öcsét, István főherczeg nádor királyi helytartót, szálljon, eskü szerinti kötelezettségénél fogva, táborba a pártütők ellen. Elment, nagy szavakban fogadott fényes ígéretekkel, de... a tábort titkon elhagyá, sőt az országból is hűtlenül eltávozott.

Irományai között pedig feltaláltatott az előre kikoholt terv, miként fog Magyarország Styriából, Auszriából, Morvából, Siléziából, Gallicziából és Erdély felől egyszerre kilencz oldalról megtámadtatni.

És megtörtént a beütés kilencz oldalról :

... De a magyar nemzet ennyi árulástól, erőszaktól s veszélytől környezve, bár fegyvertelenül, készületlenül kétségbe nem esett jövődjöje felett.

Önkéntesekkel s népfelkeléssel szaporítá csekély rendezett erejét, s... lelkesedéssel pótolván a gyakorlat hiányát, a pártütő horvát tábort megverte, s miután vezérök az ütközet után nyert fegyverszünetet arra használta, hogy becsület szavát szegve, vert seregével az éj sötétjében megszökött, az országból kikergette.

A vert sereg Bécs felé futamodott, s V-ik Ferdinánd király annyira vetemedett az erkölcstelenségben, hogy annak vezérét a megvert, megfutamodott pártütőt Magyarországon a királyi hatalom teljhatalmú képviselőjévé nevezné s magát, a lázadás lecsillapítása végett egybehítt országgyűlést az 1848-iki törvénynek ellenére, jogtalanul elosztatottnak nyilvánítván, alkotmányt, és minden alkotmányos institutiókat, hatóságokat, törvényszékeket felfüggesztve, az egész országot hadi törvényszék alá, s a polgárok életét, vagyonát, becsületét azon pártütő zsarnok kényének, s korlátlan hatalmának alája veté, ki mint a haza ellensége fegyveres kézzel támadta meg az országot, a törvényt és alkotmányt...

A még mindig hű magyar nemzet parlamentairet küldött az ellenséghez. Parlamentairej elfogattatott, börtönre vettetett, s... mindenki, aki ártatlan hazáját védeni merné, akasztófával fenyegettetett.

Mielőtt azonban a zsarnok dynastia főserege beütne Magyarországra, Olmützci palotában családi revölutio eszközöltetett. V-dik Ferdinánd lemondott a trónusról... s a király testvéröccsének, az örökösödési jogról szintűgy lemondott Ferencz Károlynak fia, az ifjú Ferencz József főherczeg kiáltotta ki magát osztrák császárnak, s magyar királynak.

A magyar nemzet... semmit sem késett volna, őt, mielőtt kezét polgár vérbe mártotta, diplomáciai kötések alapján királyának fogadni, s Szent István koronájával egkoronázni.

De ő... első szavával kikiáltotta, hogy Magyarországot fegyverrel hódítandja meg, s hogy élte feladatának ismeri, azt ezredév óta fenntartott önállóságából kivetkeztetve, az osztrák birodalomba beolvasztani.

És szavát amennyire teheti, igyekezett is rettenetesen beváltani. Reá küldte Magyarországra Windischgrätz teljhatalmú helyettesének vezérlete alatt álló seregét, egyúttal Galiczia, és Styria felől az országot külön seregekkel megtámadtatá.

A magyar nemzet védelmezé magát a reá mért halál ellen. De mert... még egész védelmi erejét ki nem fejtheté, eleinte hátrálni vala kénytelen; s hogy a fővárost a prágai, s bécsihez hasonló ostrom szerencsétlenségétől megmentse, s e jobbra érdemes nemzet sorsát készületlenül egy ütközet koczkájára ne tegye, elhagyta magát a fővárost is, s az országgyűlés és nemzeti kormány... Debreczenbe tétetett át az igazságos isten segedelmébe s a nemzet erejébe vetett azon biztos reménnyel, hogy a főváros elhagyásával a nemzet nem fog elveszni.

És hála Istennek nem veszett el!

Azonban még ekkor is megkísérté a békés kiegyenlítést, követeket küldött a hitszegő dynastia fővezéréhez; de ő az ország békeköveteit az Olmüczbe menetelben meggátolva letartóztatta, sőt azok egyikét, a volt miniszerelnököt, fogságra vetette, megszállván az elhagyott fővárost, ott a hóhér bárdjával zsarnokoskodott, hadi foglyaink egy részét legyilkoltatta, más részét súlyos börtönre vetteti, s a többieket embertelen éhségre kárhóztatja, vagy az olaszországi seregekben szolgálatra kényszeríti.

S hogy semmi se hiányozzék az ausztriai ház bűneinek mértékéből, Erdélyben a vitéz magyar hadsereg által megveretve, az orosz czár segítségéhez folyamodott, s a szomszéd Oláhországból úgy a magas porta tiltakozása, mint az Europai hatalmak Bukaresti consulainak ellenzése daczára a népjog megsértésével, orosz seregeket hozott be Erdélybe a magyar nemzet legyilkolására.

És végre, hogy ennyi bűneinek gyümölcsét biztosítsa, Ferencz József... manifestumaiban nyíltan kimondja, hogy a magyar nemzetet kitorlí az élő nemzetek sorából; területét öt részre feldarabolja, Erdélyt, Horvátországot, Slavoniát, Fiumét s a magyar tengerpartot Magyarországtól elválasztja; Magyarország belső területéből... külön vajdaságot kiszakít, s általában az egész országot... az osztrák birodalomba beolvasztja.

Ime elszámláltuk egyszerű historiai igazsággal a Habsburg Lothringeni-ház példátlan bűneinek hosszú sorát, s... tartozunk hazánknak, tartozunk a jognak, tartozunk a moralnak, becsületnek,

Európának, s a civilisatio érdekeinek, hogy e hitszegő dynastiát a magyar királyok trónjáról száműzve, adjuk át Isten ítéletének, s a közvélemény, morál és becsület utálatának.

Három hónap előtt a Tiszáig valánk visszaszorítva s most már igazságos fegyvercink egész Erdélyt visszaszerezték . . . az orosz seregeket tökéletesen megverve, Erdélyből utolsó emberig kiűzve Oláhországba menekülni késznyerítették.

Felső Magyarország nagy részben meg van az ellenségtől tisztítva. A rácz lázadás megtörve . . .

Maga a hitszegő osztrák ház fővezére pedig minden egyesült erejével öt egymásutáni ütközetben megverve, s a Dunáig s részint Dunántúlra visszakergetve.

És azért . . . az örökkévaló Isten igazságára, s a művelt világ ítéletére hivatkozva, és nemzetünk tetteleg bebizonyított erejére támaszkodva azon kötelességnél fogva, melly minden nemzetet az önfentartásra ösztönöz, ezennel az általunk törvényesen képviselt nemzet nevében kijelentjük és határozzuk, amint következik :

1-ör. Magyarország a vele törvényesen egyesült Erdéllyel és hozzá tartozó minden részekkel . . .

2-or. A Habsburg Lothringeni ház, a magyar nemzet elleni árulása, hitszegése és fegyverfogása által, nem különben azon merény által, miszerint az ország területi épségének eldarabolását . . . s az ország önálló státus-életének eltörlését fegyveres erőszakkal megkísérteni, evégett idegen hatalom fegyveres erejét is a nemzet legyilkolására használni nem iszonyodott, saját kezeivel szaggatván szét a pragmatica sanctiot . . . a magyar koronához tartozó minden címek használatától megfosztatik, az ország területéről, s minden polgári jogok élvezetéből számkivettetik . . .

. . . 3-or. Midőn a magyar nemzet elidegenhetlen természetes jogainál fogva az európai statussaládba önálló és független szabad státusként belép, egyszerűs mind kinyilatkoztatja : hogy azon népekkel, mellyek vele ezelőtt egy fejedelem alatt állottak, békét, s jó szomszédságokat alapítani, s folytatni és minden más nemzetekkel, barátságos kötésekkel szövődkezni elhatározott akarata.

4-er. Az ország jövő kormányrendszerét minden részleteiben a nemzetgyűlés fogja megállapítani, addig pedig még ez a fentebbi alapelvek nyomán megállapíthatnék, az országot . . . a nemzetgyűlés minden tagjainak egy ajkú felkiáltásával s közmegegyezésével kinevezett kormányzó elnök KOSSUTH LAJOS fogja a magi mellé veendő ministerekkel úgy saját magának, mint az általa nevezendő ministereknek személyes s számadási kötelezettségek mellett kormányozni.

És e határozatainkat adjuk tudtára a művelt világ minden népeinek, azon erős meggyőződéssel, hogy a magyar nemzetet, mint a független

önálló nemzetek sorában egyik testvéröket, azon barátsággal és elismeréssel fogadandják, melly barátságot és elismerést a magyar nemzet nekik felelőségük ezennel általunk felajánl.

És adjuk tudtára Magyarország s a vele egyesült Erdély, és hozzá tartozó minden részek . . . lakosainak azon kijelentéssel, hogy . . . minden egyesek s testületek, a trónvesztett habsburg—lothringeni ház iránti hűség, s engedelmesség kötelességei alól teljesen és tökéletesen feloldva vannak, sőt . . . ki a nevezett házból netalán a királyi hatalom bitorlójául fellépni merészkedő egyént, tanáccsal, szóval, vagy tettel gyámolítaná, hazaárulási bünt követ el.

Melly határozatainknak életbe léptetését s közhírré tételét a magyar álladalom kormányának meghagyván, azt minden e végre szükséges törvényes hatósággal ezennel felruházzuk, s a rendeletei és intézkedései iránti törvényes engedelmességre a nemzet nevében minden honpolgárt kötelezünk.¹⁾

Kelt Debreczenben, 1849-iki april 19-ik napján tartatott nemzetgyűlésünkből.

¹⁾ A' nyilatkozatot b. Perényi Zsigmond, a felsőház másodelnöke, Almásy Pál, a képviselőház elnöke és Szacs vay Imre jegyző írta alá.

A REAKCIÓ.

Manapság kevés szó olyan közkeletű a magyar politikai és társadalmi életben, mint a *reakció* és a *reakciós*. Éppen ezért kevés szóttá használnak könnyelműbben, mint ezeket. Az emberek egy része mindenképp reakciósnak nevez, aki nincs vele egy véleményen, másik része — különösen az, amelyiknek túlsok a kialakuló demokrácia — ártatlan hangon kérdezi: tulajdonképpen *mi a reakció és ki a reakciós*? Ez a kérdés már sokszor nyílt szemrehányás azok felé, akik le akarnak számolni a demokrácia ellenségeivel.

A magyar ifjúságnak főbb vonásaiban világosan kell látni, hogy *kik a reakciósok és mi a reakció*.

Általában azokat szokták reakciósoknak nevezni, akik a régi gazdasági, társadalmi, politikai rendet és ideológiát, a régi politikusokat és ideológusokat kívánják vissza, tehát azokat, akik meg akarják akadályozni a továbbhaladásra irányuló cselekvést, *akciót*.

A mi sajátos magyar viszonyaink között a reakció, a reakciós magatartás legfontosabb megnyilatkozásai a következők:

1. *Reakciós az, aki a köztársasági államforma helyébe vissza akarja állítani a királyságot.*

A magyar királyság hívei fel szokták vetni, hogy Anglia és Svédország is demokratikus állam, mégis királyság az államformájuk; miért lenne reakció éppen a magyar királyság visszaállítására törekedni?

De azokban a nyugati demokratikus országokban az államforma más fejlődésen ment keresztül és más volt a királyság szerepe mint nálunk. Mindegyikben *nemzeti királyságról* van szó és az alkotmány több évszázad folyamán bekövetkezett *reformok* útján fejlődött a mai állapotáig. Ezalatt a királyság elvesztette feudális jellegét, vagyis a polgári demokratikus átalakulás lassan, evolúciós úton végbemehetett anélkül, hogy a nagybirtokos osztállyal *gyökeresen* le kellett volna számolniuk a haladó osztályoknak. A nagybirtokos osztály — élén a dinasztiaival — mindenütt beleilleszkedett a polgári rendbe, birtokai kapitalista üzemekké változtak. Ezért tehát a királyság ezekben az országokban nem a feudalizmus elavult társadalmi rendjének, hanem a polgári demokratikus társadalmi rendben bizonyos nemzeti hagyományokhoz való ragaszkodásnak a kifejezője.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezekben a nyugati országokban sem tartják a királyságot a legdemokratikusabb intézménynek és fennmaradása kétségtelenül a polgári osztály bizonyos mértékű konzervativságával magyarázható.

A *habsburgi magyar királyságnak nem volt nemzeti jellege*. Négy évszázados idegen elnyomást, félgymarmati sort jelentett. Hosszú létét annak

köszönhette, hogy a világi és egyházi nagybirtok uralmának fenntartása érdekében, a magyar nép gúzsbakötése, a demokratikus fejlődés megakadályozása érdekében életre-halálra szövetkezett az idegen dinasztával. Éppen ezért tett többször is kísérletet a magyar nép, hogy forradalmi úton szabaduljon meg az elavult rendet képviselő királyságtól, sajnos, sikertelenül. A felszabadult magyar népnek első dolga volt a királyság intézményét megszüntetni.

A magyar nép már 1848—49-ben és 1918—19-ben is új államformát választott, de a nagybirtokos osztály mindkét forradalom leverése után legsürgősebb tennivalójának tekintette a királyság visszaállítását. Mindazok, akik most megint vissza kívánják rángatni a nemzetet a köztársasági államforma útjáról, nyilvánvalóan a régi rendszer visszaállításának útját akarják egyengetni, tehát ezeket nevezzük *reakciósoknak*.

2. Reakciós az is, aki a fiatal magyar demokrácia első nagy vívmányát, a földreformot támadja, végrehajtását akadályozza.

A magyar demokrácia 1945-ben néhány hét alatt végrehajtott földbirtokreform-törvényét leginkább azzal támadják, hogy elhamarkodott volt, hogy sok igazságtalanság történt, hogy az új birtokok nem lesznek életképesek és a városokban fellépő élelmiszerhiánynak a rosszul végrehajtott földbirtokreform az oka.

Elhamarkodott volt-e a földbirtokreform?

Jól ismerjük a magyar nagybirtok fennmaradásának hatását a magyar társadalomra. Az első világháború előtt évenként százezer magyar vándorolt ki és évenként hatvanezer magyar pusztult el tüdővészben. Az egyke, a hárommilliót kitevő agrárproletárság és a kétmilliónyi törpebirtokos mérhetetlen nyomora első sorban az egészségtelen birtokmegosztás következménye.

Ezt csak akkor lehetett volna elkerülni, ha 1848—49-ben vagy legkésőbb a rákövetkező évtizedekben radikális földbirtokreformot hajtottak volna végre. Nyolcvan-százéves késés behozásakor tehát aligha lehet elhamarkodottságról beszélni.

Bármennyire sürgős és szükséges volt a gyors cselekvés, mégis lehetett volna időt szakítani gondosabb előkészületekre — mondják. Erre nem volt idő nemcsak *politikai* okok miatt, hanem a fiatal demokrácia vitális *gazdasági* érdeke, a mezőgazdasági termelés mielőbbi megindítása is azonnali intézkedést követelt. 1945 tavaszán itt állott az ország élelmiszer-, gabonakészletek stb. nélkül. A nagybirtokosok túlnyomó többsége elmenekült, felszerelésüket vagy kivitték az országból, vagy elpusztult a háborúban. A régi módszerekkel tehát semmiesetre sem tudtuk volna megindítani a termelést és az ország kenyér nélkül maradt volna. Bármilyen gyors volt is a földbirtokreform végrehajtása, sok helyen késedelem történt és ez is oka volt az 1945. évi alacsony termésnek.

Az 1946-ban végrehajtott pénzügyi stabilizálás már a földosztás alapján létrejött mezőgazdasági termelés eredményein alapult. Nem csalódtunk az új gazdáknak. Bár a termelés — igásállat, felszerelés, műtrágya, tőke híján — még mindig kedvezőtlen viszonyok között folyt, a terméseredmény mégis a kétszerese volt az 1945. évinek a rendkívüli szárazság ellenére is.

A földbirtokreform elhamarkodottságára vonatkozó vád tehát teljesen alaptalan, reakciós cselfogás arra, hogy legalább a városi lakosságot szembe lehessen állítani a demokráciával, hogy éhezésének okát ne a háború felidézőinek és az ország kifosztóinak sorába keresse, hanem a földbirtokreformban.

Ilyen gyors munkában nem lehetett mindenre vigyázni s ezért esetleg itt-ott igazságtalanságok történtek. Ezekért a felelősség a Horthy-rendszert terheli, mert 25 éven keresztül tökéletesen előkészíthette és megoldhatta volna ezt a kérdést. Egyébként a magyar demokrácia majd kijavítja az esetleges hibákat.

A magyar nagybirtokos reakciónak hiú reménysége, hogy az új birtokok életképtelenek lesznek. A demokrácia gondoskodni fog arról, hogy megfelelő hitelpolitikával megerősítse az új gazdákat.

A földreform a magyar demokrácia talpköve és mindazok, akik különböző ürügyekkel ellene beszélnek, vagy bármilyen formában ellene tesznek, *reakció*sok.

3. Reakciós az is, aki az elmúlt 25 év sovíniszta irredentizmusát fel akarja támasztani és ezzel megakadályozni, hogy a körülöttünk élő népekkel baráti viszonyt építsünk ki.

Az első világháború szörnyű nemzeti katasztrófával végződött. A magyar néppel évszázadokon át együttélő románok, szlovákok, szerbek és horvátok kiváltak a magyar nemzet kötelékéből. A győztes hatalmakkal szövetségben lévén, magukkal vihettek 3 milliónyi magyar kisebbséget.

A régi magyar államnak a széthullását helytelen volna egyedül az elvesztett háborúra visszavezetni. Ez csak lehetővé tette, hogy egy évtizedek óta érlelődő folyamat ránk nézve oly szomorú végkifejléshez jusson. A nemzetiségek elszakadásának az volt az oka, hogy 1867 után az uralmon levő nagybirtokos osztály többek között a nemzetiségi kérdést sem oldotta meg. Nem Kossuth politikáját választotta: a nemzetiségek demokratikus elemeivel együtt az idegen Habsburg- királyság ellen, hanem a Habsburgokkal való megegyezést a magyar nép és a nemzetiségek demokratikus erői ellen. Az összeomlások a dunamedencei kis népek lerázták magukról a tőlük idegen, reakciós Habsburg császárságot és vele együtt a vele teljesen összeforrott magyar királyságot is.

Igy jutottunk el Trianonhoz.

Trianon után, ha kedvezőtlenebb helyzetben, nehezebb feltételek között is, Kossuth útjára kellett volna lépniünk.

A megmaradt kis nemzet legfőbb céljával az ország gazdasági és társadalmi demokratizálódását kellett volna kitűznie s ezzel a dolgozók parádicsomává, a jólét, a demokratikus szabadság hazájává változtatni az országot. Ebben az esetben Magyarország helyreállította volna erkölcsi tekintélyét, a haladó nemzetek sorába kerül — mint 48-ban — és nem kétséges, hogy komoly lehetősége nyílik nemzeti törekvései megvalósítására, a magyarlakta területek egyesítésére.

A Horthy-rendszer mindezt lehetetlenné tette. Elavult társadalmi és politikai berendezkedése miatt amúgyis minden demokratikus országtól elszigetelt hazánkat még jobban izolálta olcsó irredentizmusával, sovíniszta gyűlölködés szításával a szomszéd népekkel szemben. Ennek köszönhető,

hogy népünk még az utolsó pillanatban sem tudott szervezeten elszakadni Hitler bűnös háborújától, amikor pedig már Horthy is belátta, hogy nincs mit keresnünk a németek oldalán.

Lehet-e enyhébben szólni azokról, akik megint fel akarják támasztani ezt a gyűlölködő, tartalmatlan irredentizmust, minthogy reakcióso?

4. *A nagybirtokos osztály reakciós uralmának fenntartásához állandó bevált fegyver volt az antiszemitizmus politikai eszközként való felhasználása.* Az ország legégetőbb kérdése a magyar-kérdés volt, a magyar ipari munkásság, a magyar agrárproletáriátus és a válság éveiben lejtőre jutott magyar értelmiség sorsa és ugyanakkor azt hirdették, hogy a legfontosabb a zsidó-kérdés. Bár a nagybirtokos osztály összeházasodott a zsidó kézben levő nagytőkével éppúgy, mint a kereszténnyel, a reakció a nép megfélemsztésére bevette politikai kelléktárába a hivatalosan irányított antiszemitizmust, hogy növelje tömegbázisát, különösen azokban a rétegekben, amelyeknek zsidó konkurrens volt: az értelmiségben és a kispolgárságban. Ezzel két legyet ütött egy csapásra: magához láncolta ezeket a fontos rétegeket, az égető szociális problémákról pedig elterelte a figyelmet.

A reakció nemzetközi előretörésével, Hitler uralomrajutásával végzetessé vált a magyar nép lelkébe csepegtetett antiszemitizmus. Döntő szerepe volt abban, hogy Hitlernek sikerült magához láncolni az országot.

Azok, akik netán ma is az antiszemitizmus felkeltésével akarják megzavarni a magyar nép tisztalátását, rászolgálnak arra, hogy *reakcióso*-nak nevezzük őket

5. *A Horthy-rendszer belpolitikájához szorosan hozzátartozott az állandó szociáldemokrata- és kommunistaellenes propaganda.*

Együtt járt ezzel a szociáldemokrata és kommunista világnézethez tartozó értelmiség tervszerű üldözése és háttérbeszorítása, amelyet a Horthy-rendszer fokozatosan kiterjesztett az egész haladó értelmiségre, a polgári és paraszti radikalizmusra egyaránt.

A magyar munkásság a szociáldemokraták és kommunisták vezetésével, a haladó értelmiség támogatásával 1918—19-ben megkísérelte a magyar nemzetet megmenteni az összeomlás következményeitől. A nemzet kimerült erőtartalékait új gazdasági és társadalmi rendszer bevezetésével akarta mozgósítani. Külső fegyveres beavatkozás meghiúsította ezt a nagy erőfeszítést, mert a munkásság és parasztság összefogását nem sikerül megteremteni. Ebből a kudarcból merítette azután a Horthy-rendszer a lehetőséget reakciós propagandájához. A magyar népet, különösen az ifjúságot abban a hitben nevelték, hogy »az ország pusztulását a kommunisták és a szociáldemokraták okozták«; mindenféle mocskot és rágalmat szórtak rájuk, hogy eltereljék a figyelmet arról, hogy az első világháborúba való belépésünkért elsősorban a nagybirtokos osztály felelős. Különleges célja volt még ennek a magatartásnak, hogy az ország egyik nagy dolgozó osztályát, a magyar ipari munkásságot kompromittálja, népszerűtlenné tegye és elszigetelje a többi dolgozótól. Hozzájárult ehhez a terror és az üldözés. Így sikerült a magyar munkásságot háttérbe szorítani és az ország irányításából teljesen kikapcsolni.

Ezt a politikát átvitték a külpolitika területére is. A magyar kormány az elmúlt 25 év alatt következetesen támogatta minden nemzetközi kommunista- és Szovjet-Únió-ellenes megmozdulást. Ez a külpolitika vitte azután az ország urait Mussolini és Hitler oldalára és végül a Szovjet-Únió elleni háborúba. Az éveken keresztül felelőtlenül űzött propagandának döntő szerepe volt abban, hogy népünk még az utolsó pillanatban sem tudta megtalálni a háborúból kivezető utat, amikor még jelentős magyarlakta területeket megtarthattunk volna, országunkat és fővárosunkat a pusztulástól megmenthettük volna (V. ö. 192. lap).

6. *Reakciós az, aki a dolgozó rétegek összefogását igyekszik meggátolni.*

A régi rend híveinek a legkomolyabb érdeke, hogy a demokrácia erőit megbontsák. Elsősorban azon mesterkednek, hogy a parasztságot és a munkásságot szembeállítsák egymással. De az is komoly sikerük lenne, ha az értelmiségnek a munkássághoz és parasztsághoz való csatlakozását meg tudnák akadályozni.

A háború által kifosztott, elpusztított országban a három nagy dolgozó réteg legteljesebb nemzeti összefogására van szükség, hogy nemzeti létünket folytatni tudjuk, hogy a termelés meginduljon, hogy felépíthessük az országot és hogy megszilárdulhasson a dolgozók érdekeit biztosító demokrácia. Csakis reakciós lehet az, aki ennek megbontására törekszik.

7. A demokratikus kritika ürügye alatt törnek előre azok a reakció-sok, akik a demokrácia gyermekbetegségeit, egyes demokratikus intézmények kezdeti gyengeségeit úgy bírálják, hogy bírálatukkal az egész demokráciát támadják. Ezek hamar elárulják, hogy a fürdővízzel együtt legszívesebben a gyereket is kiöntenék. Ezek az emberek a **fennálló nehézségekért egyedül a demokráciát akarják felelőssé tenni**, nem véve figyelembe azt, hogy a veszített háború egész örökségét át kellett vennie.

*

A magyar nép nem engedheti meg, hogy a reakció elleni harcot lazán, lagymatagon kezeljük, mert a reakciós erők tömörülnek, minden lehetőséget megragadnak, hogy visszarántsák az új élet útjáról a magyar népet. Készen állnak arra is, hogy polgárháborúba sodorják az országot. Megmegújuló reménnyel kergetik az angolszász-orsz háború ábrándját; nem törődve azzal, hogy egy ilyen háború milyen sok szenvedést és jövátéhetetlen pusztulást hozna a világra. Minden eszköz jó lenne számukra az elvesztett hatalom visszaszerzésére.

A demokratikus magyar ifjúságnak tehát vállalnia kell a reakció minden megnyilvánulási formája ellen a küzdelmet.

1. Szembe kell szállnia a magyar demokratikus köztársaság minden ellenségével.

2. Nem szabad megengednie, hogy a földbirtokreform vívmányait elvegyék a parasztságtól.

3. A magyar dolgozó nép anyagi és szellemi színvonalának felemeléséért folytatott küzdelem kérdését sohasem szabad háttérbe szorítania a szomszéd népek elleni sovíniszta, irredenta uszításnak.

4. Világosan kell látnia, hogy az antiszemitizmus érvei értelmetlenek és hazugok, az antiszemitizmus a reakció fegyvere, amelynek a segítségével a magyar nép sorskérdéseiről akarja elterelni a figyelmet.

5. Meg kell ismernie a szomszéd népek nagy célkitűzéseit, hősi erőfeszítéseit és kultúráját. Ápolnia kell a szovjet-magyar barátságot.

6. Meg kell ismernie a Horthy-rendszer történetének alapos tanulmányozása útján mindazokat az okokat, amelyek lehetővé tették a magyar demokrácia belső erőinek fokozatos elsorvasztását

AZ ANTISZEMITIZMUS.

Az antiszemitizmus a magyar társadalom egyik sorsdöntő kérdése. Nem azért sorsdöntő, mintha a zsidóság sorsa volna az új Magyarország legnagyobb problémája, hanem azért, mert az *antiszemitizmus ürügyén olyan elvek és eszmék kerülnek be a magyar közgondolkodásba, melyek megfertőzik a fiatal magyar demokrácia egészséges szellemét.* Szeme közé kell néznünk ennek a kérdésnek, hideg tárgyilagossággal s az igazság keresésének vágyával, meztelen őszinteséggel és befolyásolhatatlan becsülettel. A zsidógyűlöletről nem lehet tapintatosan, kíméletesen, általánosságokban beszélni.

Vadállati kegyetlenséggel bélyegezték meg, alázták meg, fosztották ki az egész magyar zsidóságot, s úgyszólván a szemünk láttára kiirtották a magyar zsidóság oroslánrészét. Feledhetetlenül borzalmas emlékeink lehetnek a zsidóüldözés rémnapjairól: megszegyenítő jellel megbélyegzett embereket láttunk csordaként terelni a szégyenletes halálba, szemtanui voltunk az emberi kíméletlenség olyan fokának, mely az aggod tehetetlenségét, a gyerekek ártatlanságát, a lányok tisztaságát, a vagyon biztonságát, a meztelen életet sem kímélte. Mindennek ellenére, ezeknek az emlékeknek forró közelségében, még mindig él, hat, fertőz közöttünk az antiszemitizmus. Ha ebben a társadalomban csak néhány olyan ember él, ki látta a vasúti kocsikba gyömöszölt zsidók százait, aki hallotta eltikkadt könyörgésüket egy korty vízért, aki tanuja volt annak az embertelen gonoszságnak, mely a kiszolgáltatott és megalázott emberek rimázkodására felelt és mégis zsidógyűlölő, akkor nem térhetünk ki a zsidókérdés felvetése elől, akkor szembe kell néznünk ezzel a kérdéssel alaposan.

Az antiszemitizmusnak már a neve is hamis. *Sémítáknak* nevezzük azokat az Észak-Afrikában, Arábiában, Szíriában, Mezopotámiában s a világ több táján elszórtan élő népeket, — tehát nem csak a zsidókat, hanem valamennyit — amelyek a bibliai hagyomány szerint Noé legidősebb fiától, *Sémtől* származtak.

Ide tartoznak a több mint két évezrede kihalt akkádok, a zsidók, az arabok, az abesszinek vagy más néven etiópok. Közeli rokonaik az egyiptomiak, a kabilok, a rifkabilok, a zenega, a tuareg, a somáli és a galla nyelvet beszélő népek. Mindezekről nemcsak a magyarság zöme, a világ többi népei is édes-keveset tudnak, nem okoznak senkinek sem gondot s nem hihető, hogy él olyan magyar ember, akit valamiféle gyűlölettség fűzne az arabokhoz. Antiszemitizmuson tehát nem a *sémíták* gyűlöletét kell értenünk, hanem a sémíták közül csak azok ellen fordul ez az indulat, kik Ábrahám törzsatya származékai s akiket Ábrahám unokájának, Jákobnak díszítő nevével, Izraelről (Isten harcosa), *izraelitáknak* nevezünk.

Az antiszemitizmus tehát zsidó ellenességet, zsidógyűlöletet jelent. Ha pontos kifejezéssel akarnánk élni, anti-izraelitizmusnak kellene neveznünk.

Mik a zsidógyűlölet okai?

Vallástörténeti, néplélektani, gazdasági és politikai oka van az antiszemitizmusnak.

Vallástörténeti oka az, hogy a Biblia Új-Szövetségének tanúsága szerint a zsidóság Jézus Krisztusban nem ismerte fel megváltóját, a megígért Messiást s megkínozta, majd az akkori idők megalázó halálnemével, a keresztrefeszítéssel, megölte. Jézus Krisztus haláláért azonban azok a hatóságok is felelősek, melyek a *Római Birodalom nevében* ítéleztek Jézus felett s kik benne nem a megváltót, a Messiást ítélték el, hanem a Birodalom nagyhatalmi érdekei ellen vétő lázítót. Ezen az alapon joggal gyűlölhetnek a Római Birodalom polgárainak leszármazottait, az olaszokat, franciákat, spanyolokat, stb. népeket.

Meg kell állapítanunk, hogy ezek ellen a népek ellen koránt sincs olyan égő gyűlölség a többi népek s a magyarság szívében. Másrészt, noha nem kétséges, hogy a kereszténység felvételének korában s az első keresztény évszázadok alatt valóban ez a vallástörténeti ok is közrejátszott abban, hogy a zsidóságot nem kedvelték a világ népei, az is kétségtelen, hogy ma aligha akadunk olyan antiszemitára, aki azért haragszik a zsidóságra, mert e nép ősei kétezer esztendővel ezelőtt megölték a Megváltót!

A keresztény egyházak irányító fórumai s vezető szellemei, tehát éppen azok, kik a Jézus Krisztus evangéliuma alapján állnak, mélyen elítélik az antiszemitizmust. Arra pedig kár szót vesztegetni, hogy éppen a kereszténység tanításainak vallói és követői semmiféle gyűlöletnek nem lehetnek hívei. Jézus Krisztus bibliai tanításának, a szeretetre épült vallásnak szegül ellen az, aki egy embercsoport ellen gyűlöletet szít. Az antiszemitizmus vallástörténeti indokolása alól éppen a keresztény vallások tanai húzzák ki a talajt. (L. a függelék.)

Az antiszemitizmus néplélektani oka kézenfekvő. Tudjuk azt, hogy a zsidóságot a keresztény időszámítás elején leigázta a Római Birodalom. A zsidóság ernyedetlen függetlenségi vágyában szakadatlanul lázongott a római elnyomás ellen. Néro császár a lázongó zsidók megrendszabályozására Vespasianust küldte ki, kinek utóda Titus, időszámításunk 70. évében a zsidók fővárosát feldúlta, a jeruzsálemi templomot lerombolta s a zsidókat kiűzte otthonaikból. Ekkor a zsidóság szétszóródott az egész világon. A menekülő zsidókat sehol sem fogadták szívesen. Hiszen a Római Birodalom hatalma az akkori egész világra kiterjedt s *Róma képviselői mindenütt a lázongó kisebbségnek kijáró ellenszenv alapján fogadták a zsidókat.*

Kr. u. 70-től fogva szétszórt, idegenül beözönlő zsidóságot ugyanaz az ellenszenv fogadta mindenütt, mint amivel a világ minden népe viseltetik az idegenek iránt. A népek az idegent többnyire gyanakvással fogadják, az idegen népeket gyakran gúnyvevekkel illetik, üldözik, igyekeznek elszigetelni, vagy kiűzni őket. Elég talán arra emlékezni, hogy a vándorló magyarokat milyen ellenszenv fogadta a honfoglalás idején Európában,

hogy »emberevőknek« neveztek minket s az egész Európában gyűlölt hunokkal azonosították a magyarságot. A zsidógyűlölet másik oka tehát az *idegengyűlölet* néplelektani sajátsága. Az idegengyűlölet azonban eredetünk kódos multijára visszautaló, barbár, művelt emberhez nem méltó ösztön. Az idegengyűlölet (tehát a zsidó-gyűlölet is) nem a megbékélés, a félelemnélküli élet célját szolgálja, hanem a *békétlenség, a nyugtalanság, az ellenségeskedés szellemét*. Azt, ami ellen ma az egész békére vágyó, nyugalom és biztonság után sóvárgó emberiség legjobbjai küzdenek.

Másrészt azt a kérdést is fel kell vetnünk, hogy vajjon ma már nem éppen olyan idejétmúlt szempont-e a zsidógyűlöletet az idegengyűlöletre visszavezetni, mint az antiszemitizmus teológiai okára? Hiszen a *zsidóság már régen nem számítható idegennek hazánkban*. Nagyobb tömegben Kálmán királyunk idején, 1095—1116 között telepedtek meg a zsidók magyar földön. Vajjon minden olyan idegent, aki később települt meg hazánkban, mint a zsidók, ugyanígy gyűlölünk, mint ahogy a zsidókat egyesek gyűlöllik?

Az első két indoka az antiszemitizmusnak olyan vérszegény, hogy mindenki előtt nyilvánvaló, — *nem ezek a zsidó-gyűlölet igazi okai*, ezek legfeljebb árnyalják az antiszemitizmus igazi okát.

Az antiszemiták legnyomósabb érve *gazdasági érv*. Azt állítják, hogy a zsidóság bárhol telepedett meg, mindenütt azonnal rávetette magát a pénzgazdálkodásra és a kereskedelemre, tartózkodott a testi munkától, a megerőltető földmunkától és az ipari termeléstől, könnyű és gyors meggazdagodásra s a vendéglátó népek kizsákmányolására törekedett. Tegyük fel, hogy mindez változatlanul így igaz, ahogy az antiszemiták állítják. Azt kell kérdeznünk azonban, hogy a pénzgazdálkodás, a kereskedelem kedvelése vajjon csupán zsidó sajátság-e. Nein azt tanúsítja a világtörténelem, hogy a *bevándorlók*, a hazájuktól elszakadtak, az idegen népek közé elegyült töredék-népek, mint például a túlnépesedés okán kivándorolt föniciaiak, görögök, arabok, vagy az újabb korban az örmények, rácok, újjörögök s az európai népek gyarmatokra vándorolt fiai *nem a kereskedelmi életre, s a pénz-ügyletekre vetik-e magukat leginkább?* Másrészt emlékeztetnünk kell arra, hogy milyen sorsra jutott a szétszóródott, politikai okokból, vallási s néplelektani okokból üldözött zsidóság. Vagy szakadatlan vándorlásra kényszerítették, vagy ha befogadták is, polgárjogot nem adtak nekik, földhöz nem juthattak, nemesi, vagy polgári kiváltságokban nem részesülhettek, a katonai pálya elzárva maradt előlük, az iparosodás első közületeibe, a céhekbe nem vették fel őket, kitzsáztottan, megkülönböztető jellel megbélyegezve, rendszerint gettóba zárva kellett élniök. *Mi maradt számukra lehetőségként, hogy életüket fenntarthassák, hogy valami módon helyet biztosíthassanak maguknak? Csak a kereskedelem s a pénzügyletek.*

Ennek a foglalkozási ágának az az előnye is megvolt, hogy kiűzetésük esetén' ha menekülésre kényszerültek, vagyonuk aránylag könnyen szállítható értékekből állott. A zsidóság gazdasági és kereskedelmi tevékenységének oka nem a zsidóság jellemében keresendő, hanem abban a helyzetben, amibe belekényszerült. Aki a fegyházak vagy a fogolytáborok életét szerencsétlen lehetett tanulmányozni, az bizonyíthatja, hogy

a szabadságuktól, társadalmi érvényesüléstől megfosztottak nyelvre, nemzetiségre való tekintet nélkül, ha él bennük az élet ösztöne, csak anyagi javak bármi árán való szerzésével tudják fenntartani magukat. *A gettóélet csak üzletelőket termel.* Hogy ez mennyire nem a zsidóság sajátja, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ahol a zsidóság nem volt teljesen idegen a befogadó néptől s ahol némi szabadságot engedélyeztek neki, ott eredeti hajlamait követte s ezek *nem üzleti hajlamok* voltak. A zsidókkal rokon arabok uralma alatt álló Spanyolországban a zsidók színe-java az elvont elmélkedésnek, filozofálásnak, a mathezis titkainak, a geometria problémáinak, az orvostudománynak s a vallásos elmélkedésnek szentelte életét ma pedig Palesztinában virágzó földművelést folytat.

A zsidóság életének azokban az időszakokban, mikor relativ szabadságot élveztek bárhol a nagyvilágon, *muzsikusok, matematikusok és filozófusok* származtak a zsidóság köréből. És ha végül is az antiszemiták érveit fogadjuk el, ha azt valljuk, hogy a zsidóság bármi okból rideg üzleti pénzszerző ösztönök követője, akkor is el kell ismernünk azt, hogy nem egészében az. A bankár, gyáros, kereskedő, ügynökölő zsidók mellett *ott vannak a vallásbölcsező, elvont problémák útvesztőjében bolyongó filozófus, a matematikus, muzsikus, költő zsidók is*, kik élehetetlenül s az anyagi világtól teljesen elvonatkozva ábrándozzák végig, rendszerint elképzelhetetlen igénytelenségben s szegénységben életüket. De maradjunk meg ebben a kérdésben az antiszemitizmus érveinek alapján. Akkor is fel kell vetnünk a kérdést: mi a megoldás? Semmiesetre sem a gyűlölet. Mert ha a zsidóság teljesen bele is sülyedt volna a könnyű pénzszerzés életformájába, akkor is az első érzésünknek a felelősség érzésének kell lenni. Hiszen *a befogadó népek kényszerítették a zsidóságot olyan életformák közé, a gettóéletbe, melyek ezeket a jellemvonásokat kifejlesztették.* Nem gyűlölni kell a zsidókat, hanem fel kell szabadítani őket, magunk közé kell fogadnunk őket, teljes jogú emberként kell bánnunk velük, hogy elmosódjék lelkükben az a sok káros benyomás, amit a gettóélet elzártsága, embertelensége nevelt beléjük. Egyébként az emberiség fejlődése is errefelé tereli a kérdést. Az emberiség fejlődésének forradalmi lépései a zsidóság felszabadítását is megvalósították. Európában a nagy francia forradalom szabadította fel a zsidóságot, nálunk a 48-as forradalom legnagyobbjai, *egy Petőfi, Eötvös József álltak a zsidók felszabadításának eszméje mellé s a huszadik század legnagyobb magyar szellemei, a zsidók egyenjogosítása után a zsidók teljes emancipációja mellett s az antiszemitizmus ellen harcoltak.* A rabságban s elnyomatásban szerzett káros tulajdonságok: lelki sebek, miket csak a szabadság áldott levegője gyógyíthat meg.

Az antiszemitizmus gazdasági megokolása még egy helyütt sántít. A világ zsidóságának körülbelül 12,800.000 volt a lélekszáma a nemzetiszocializmus rettenetes emberirtása előtt. Magyarországon 1938-ban körülbelül 480.000 zsidó élt, a lakosság 5-9%-a. *Ez az elenyésző csekély számú, maroknyi zsidóság veszélyeztette volna a világ gazdasági egyensúlyát?* A hazai antiszemiták arra hivatkoztak, hogy Magyarországon aránylag igen sok zsidó élt s ezek lélekszámukhoz képest aránytalanul nagy helyet foglaltak el a gazdasági életben. Fogadjuk el az antiszemiták érveit. De ez az érv nem

fordítható a zsidóság ellen, ha egyrészt meggondoljuk azt, hogy a világkereskedelem vezető államaiban, a Brit Birodalomban, Amerikában, a Szovjetunióban mennyire *nem* jelentős a zsidóság szerepe, másrészt a zsidók magyarországi érvényesülése gazdasági téren talán inkább az ürhatnám magyar köznevelés következtében következett be, talán inkább annak a német gazdaságpolitikának volt köszönhető, mely gyarmati sorba akarván kényszeríteni földünket, megelégedéssel nézte a magyarság idegenkedését a gazdasági pályáktól. Ha igaz az antiszemita érve, hogy a zsidók előzőnlötték a magyar gazdasági életet, akkor ez csak úgy eshetett meg, ha ott üresség, hiány volt. A jogos ellenérzésnek tehát azok ellen kell fordulni, akik ezt a hiányt előidézték.

De ez már az antiszemita *politikai* okaihoz tartozik. Aki a fentebb mondotakat figyelmesen olvasta, láthatta, hogy lehetőleg mindig a zsidógyűlölők érveiből indultunk ki s fenntartás nélkül elfogadva azokat, még így is kimutatható volt ezeknek a nézeteknek hamis, hézagos, csalóka, hazug mivolta.

Az antiszemita érvelése telve van hazugsággal, hamissággal, s ez természetes is, mivel mindezek az érvek csak álcázzák az igazságot. A zsidógyűlölet felszításának ugyanis *nincs köze igazában sem valláshoz, sem néplélektanhoz, sem a gazdasági élet problémáihoz*, a zsidógyűlöletet *politikai* eszköznek használták a múltban s használják ma is. Hol szokott fellángolni a legmagasabbra az antiszemita? Ott, ahol egy helytelen politikai rendszer bűnös vezetői az uralmuk következtében előálló elviselhetetlen gazdasági, szociális, politikai helyzet *igazi okairól el akarják terelni a figyelmet*, ahol az állampolgárok jogos türelmetlenségét, elégedetlenségét, forradalmi indulatait úgy akarják lecsapolni, hogy az ne veszélyeztesse hatalmukat. A cári Oroszország és a nemzetiszocialista Német Birodalom volt az antiszemita igaz hazája, két olyan politikai rendszer alatt lángolt fel a leggyilkosabb tüzzel a zsidógyűlölet, mely rendszerek végülis romlásba vitték népüket s világhatalmukat idézték elő. Antiszemitizmusra ott van szükség, ahol *az igazi bűnösök helyett bűnbakot* keresnek, ahol a fennálló rendszer olyan tevékenységet folytat, melyet józan érvekkel nem lehet megokolni.

A hitlerista Németország tervszerűen szította fel az antiszemita must a saját területén s mindazokban az országokban, ahol nagyhatalmi politikájának céljai voltak. Valóságos tudományos rendszert dolgozott ki az antisemita propaganda számára. Összeállították a zsidóság bűnlajstromát, felállították képzeletükben egy titkos zsidó világszövetséget, azt hirdették, hogy ez a nemlétező világszövetség a nem-zsidó népek kizsákmányolására és kiirtására tör, bebizonyították, hogy a zsidók forradalmak szításával s háborúk kirobbantásával akarják megvalósítani szándékaikat. Mindezt nem volt igaz. De milyen hasznos volt! Ha a német nép elégedetlen volt a kizsákmányoló náci politika következtében előálló gazdasági helyzettel: azt lehetett állítani, hogy a zsidók lopták el a dolgozó németek kenyerét. Ha már kizsákmányolták a zsidókat a gazdasági életből s az emberek életnívója még mindig nem emelkedett: hogy a nemzetközi zsidó maffia bosszúból éheztesse a németeket. Ha okatlanul háborút kevert Hitler: azt hazudta, hogy nem ő akarta, neki békés szándékai voltak, hanem a zsidók csinálták a háborút. És így tovább: minden politikai baklövés leple, minden politikai gáztett oka ez volt.

Az antiszemita tehát nem egyéb, mint politikai cselvetés: a valóságos bajok, az igazi célok okának elleplezése, a tömegek jogos indulatának tévútra

terelése. Aki ismeri az elmúlt évtizedek politikai történetét, az világosan láthatja, hogy józan, békeszerető, az idegennel szemben is türelmes népünkben a német nemzetiszocializmus világpropagandája szította fel az embertelenségig, jóvátehetetlen bűnök elkövetéséig az antiszemitizmus tüzét. A talaj erre nálunk elő volt készítve, mert földosztás és szociális reformok helyett a kisemmizett tömegek indulatainak levezetésére már Horthyék is az antiszemitizmussal operáltak. A hitlerizmus így előkészített talajra lelt hazánkban.

A néhol még ma is fel-fellobbanó antiszemitizmus részben ennek a multnak, a horthyzmusnak, hitlerizmusnak maradványa a lelkekben. De csak részben. A mai antiszemitizmusnak új oka is van. Azok a demokráciaellenes erők, melyek kétségtelenül élnek a nagyvilágban s hatnak hazánkban is, attól való féltükben, hogy végkép megrendül uralmuk s hogy a valóságra ébredt népek felvetik a felelősség kérdését a rájuk zúdult borzalmakért s azért a nyomorúságért, amibe a háború döntötte őket, *ismét hamis vádat koholnak, ismét bűnbakot keresnek.* Azok, akik tegnap német parancsra még zsidókat gyilkoltak s fosztogattak, bár lemosták már a vért a kezükről, rettegnek a felelősségtől s eleve azzal akarják biztosítani büntetlenségüket, hogy a zsidóságot ismét a vádlottak padjára szeretnék ültetni. Azok, akik érzik, hogy a szigorú békeszerződésért azokat terheli a felelősség, kik népünket a világ legoktalanabb háborújába belekényszerítették, a zsidóságot szeretnék ismét bevádolni a magyarság előtt.

A szabad népek első elvi deklarációja, az Atlanti Charta, az azóta megkötött nemzetközi szerződések, az Egyesült Nemzetek minden alapokmánya egyként leszögezte, hogy minden embernek — fajra, vallásra, bőrének színére, nemére, nemzetiségére való tekintet nélkül — joga van a szabad és félelemnélküli életre. (V. ö. 152. l.)

A politikai okokból szított antiszemitizmus ma politikai veszélybe sodorhatja népünket.

Aki a demokrácia számára akar új nemzedéket felnevelni, az igazi feladatát nem az antiszemitizmussal *vitázva* láthatja el, hanem akkor végez jó munkát, ha *pozitív tanítással* teszi lehetetlenné, hogy az antiszemitizmus fertőzete az ifjúság fejlődő szelleméhez jusson. Aki a dolgos és szabad emberek feltétlen egyenlőségét eleven élménnyé tudja tenni, aki a szláv eredetű *Petőfi*, az olasz-származék *Gvadányi*, a román-magyar keverék *József Attila*, a zsidószármazású *Füst Milán*, *Szép Ernő* és mások költészetében meg tudja mutatni a származástól független igaz magyarság és becsületes emberség szépségét, annak tanítványai nem lesznek *zsidógyűlölők* s nem lesznek *zsidóbarátok*, hanem éplelkű, szabadszellemű, dolgos magyar *demokraták*.

FÜGGELEK

Mit tanítanak az egyházak?

A Krisztus tanítását hirdető és tanító egyházak sohasem fogadták el, hogy bárkit is szabad gyűlölni, üldözni, vagy éppen megölni azért, mert nem keresztény.

Illetékes egyházi személyek elmondják, hogy *mi az egyházak véleménye az antiszemitizmusról.*

A római katolikus egyház álláspontját

dr Ibrányi Ferenc egyetemi tanár, a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi karának dékánja,

a következőkben fejt ki :

»Antiszemitizmus alatt egy embercsoportnak, nevezetesen a zsidóságnak faji, illetőleg vallási alapon való gyűlölete értendő. Az *antiszemitizmus a keresztény világnézettel szögesen ellenkezik*, a katolikus Egyház többször kifejezetten elítélte. Aki azt vallja, hogy a közös, egyetlen Istennek vagyunk mindnyájan gyermekei, az nem gyűlölheti embertársát, bármilyen családhoz, fajhoz, vagy valláshoz tartozzék is. *Az embereknek faji alapon való erkölcsi és jogi megkülönböztetése ellenkezik a tételes jogalkotás alapját alkotó természetjoggal is, amely minden embernek az egyenlő emberi jogokat biztosítja.* Ha erkölcsi világunk az értéknek és az érték hordozására hivatott embernek szeretetében kezdődik és annak kiteljesedésében bontakozik ki, akkor az antiszemitizmus, mint más embernek bármilyen szempontból való gyűlölete, *erkölcsi világunk kioltására törekszik.* Szeretetlenben születik az ember erkölcsi személyé, gyűlöletben meghal«.

A református egyház álláspontját

dr Ravasz László püspök

a következőkben állapítja meg :

»A református egyház az antiszemitizmust *veszedelmes lelki betegségnek tartja, szigorúan elítéli és kötelességének érzi küzdeni ellene* azért, mert az antiszemitizmus lényege az, hogy egyeseket, vagy társadalmi csoportokat származásuk alapján kisebb értékűnek vagy kártékonyak tart, vagy legalább is ellenszenvvel néz s iránta rosszakaratot tanúsít. Ez a felfogás pedig súlyosan megsérti az emberiségnek azt az alaptörvényét, hogy *minden ember születésénél fogva egyenlő* és csak egyéni, erkölcsi minőségéért felelős. Megsérti a magyarságnak azt a százados hagyományát, amely példaadó jóakaratot tanúsított mindenkivel szemben, tekintet nélkül származásra vagy vallásra. Legélesebben megsérti Istennek azt a törvényét, amely *a felebaráti szeretet kötelességét az Isten iránti szeretet kötelességével kapcsolta össze*, s ezt a szeretetet minden emberre *korlátlanul* kiterjesztette, még az ellenségre is! Aki felebarátját, azaz az embert, magyart, Isten gyermekét gyűlöli a származása miatt, az szörnyű lelki betegség áldozata és veszedelmes lelki ragály terjesztője. Az antiszemitizmus

lelki betegségében több ember pusztult el az utolsó évtizedben, mint a legveszedelmesebb járványokban és ez a pusztító betegség nagyobb szenvedést és nyomorúságot zúdított az egész emberi művelődésre, mint eddig bármely csapás.

Az evangélikus egyház részéről

dr Ordas Lajos püspök

ezt vallja az antiszemitizmusról :

»A felebaráti szeretet törvénye *nem tűr korlátot sem faj, sem társadalmi, sem felekezeti tekintetben*, sem pedig abban, hogy jóbarát-e vagy pedig ellenség, akivel szemben érzéseinket nyilvánítjuk. Ehhez a törvényhez és ennek az Evangélikus Egyház által fűzött magyarázatához nem lehetünk hűtlenek.

Hogy szól a törvény?

Az államformáról szóló törvényünk, az 1946. évi I. törvénycikk bevezetése így intézkedik :

»Az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai különösen : a személyes szabadság, *jog az elnyomástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez*, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesülési és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában.

Ezekről a jogokról egyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül és e jogokat a magyar állam, valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja.

Petőfi az antiszemitizmusról.

Nem napjainkban esett meg először hazánk történelmében, hogy válságos időkben, amikor össze kellett volna fogni minden erőt az ország megmentésére, egy csoport — felhasználva a tömegek politikai tájékozatlanságát — antiszemita jelszavakkal hozakodik elő, zsidóüldözésbe ugratják be a tömegeket és ezzel elvonja a figyelmet a főkérdésről. Így történt ez 1848-ban, közvetlenül a szabadságharc kitörése előtt is. Akkor arról volt szó, hogy minden ember *egyenlő jogokat* kapjon az élethez. A hazai németeknek ez nem tetszett. A zsidókat már akkor sem akarták *a németek* az emberi jogok tejjességében részesíteni. Az ország hivatott politikai és szellemi vezérei észrevették a veszedelmet, ami az erők szétforgácsolására törekvő antiszemita gazdálkodásban rejlett és energikusan fel is léptek ellene.

Petőfi így foglalt állást ebben a kérdésben :

Pest, március 20. 1848.

»Az egyetértés, mely pedig eddig kivétel nélkül uralkodott a fővárosban, bomlani kezd.

Német polgárok, bevádollak benneteket a nemzet és az utókor előtt, hogy azt ti bontottátok föl!

Ők nyilatkoztak először, hogy a nemzetörségbe magok közé zsidót nem vesznek és így ők dobtak először sarat márczius 15-ének szűz tiszta zászlajára ... avagy nem áll-e azon e jelszó és nem kiáltottátok-e velünk: *szabadság, egyenlőség, testvériség*. Igen, ti velünk kiáltottátok ezt, de — most már látjuk — nem igazságszeretetből, hanem félelemből.

Megszüntetek már félni? ne szűnjetek még, mert eljött és még nem múlt el a jutalmazásnak és büntetésnek ideje!

Várhattok-e igazságot a magatok részére, ha nem vagytok igazságosak mások iránt?

S miért üldözik ti a zsidókat, hogy meritek őket üldözni itt minálunk? Hullott egy csepp véretek e földre, midőn e hazát szereztétek, vagy midőn oltalmazták? nem; ti jöttmet emberek vagytok, alig van köztetek olyan, aki be tudná bizonyítani csak azt is, hogy első nagyapja itt halt meg, annál kevésbé, hogy itt született. Olyanok voltatok, mint az *I*, midőn bejöttetek; most olyanok vagytok, mint az *O*... legyen bennetek annyi becsületérzés, hogy ha már nem szerititek is e nemzetet, melynek földjén meghíztatok, legalább ne piszkoljátok azt be!

De a legszomorúbb az, hogy nincs olyan gyalázatos ügy, melynek pártfogói, apostolai ne támadnának. Ezen égbekiáltólag igazságtalan zsidóüldözésnek apostola lett néhány zugproccator, kik most széltire prédikálnak a zsidók ellen s *aki az igazság mellett szót emel, arra e megvetendő hamis próféták elég szemtelenek azt kiáltani, hogy a zsidók által meg vannak vesztegetve*. A nyomorúk! nem tudják, vagy nem akarják hinni, hogy ő náluk becsületesebb emberek is vannak, kik nem a szennyes önérdék rabszolgái, hanem a tiszta igazság és humanizmus barátai. (*Petőfi Sándor összes művei V. kötet 423—424. lap.*)

Kossuth, Vörösmarty, Eötvös, Szemere ugyancsak élesen elítélte a németségnek ezt az ékverő törekvését.

A HAZAFISÁG.

A történelem sok példát mutat arra, hogy milyen nagy, az egész nemzeti közösséget átható érzés a hazaszeretet. A hazaszeretet nagy érzése osztálykülönbség nélkül egyesíti a haladás útján járó nemzeteket *egy-egy nagy feladat végrehajtására*: nemzeti függetlenség kivívása, a központi államhatalom megteremtése, új gazdasági és társadalmi rend bevezetése, az elavult rendszer lerázása árán,¹ vagy nagy teherpróba kiállítására idegen invázióval szemben honvédő háborúban.² Vezető osztályukat követve óriási áldozatokat hoznak a napirenden levő nemzeti célok megvalósítása érdekében. A hazaszeretet az az érzelmi kapocs, amely képessé teszi a nemzet társadalmi osztályait arra, hogy osztályérdekeikből engedve nagy nemzeti egységet teremtsenek.³

A hazaszeretet érzését azonban nemcsak a nemzeteknek az emberi haladás szolgálatában álló megmozdulásai érdekében lehet felébreszteni. Azt is megtanulhatjuk a történelemből, hogy az egyes nemzeteket irányító, *hatalmon levő uralkodó osztályok hogyan forgatják ki gyakran önző céljaik érdekében a hazaszeretet érzését, hogyan formálják át sovinizmussá, faji gyűlöletté, hogyan vezetik bele nemzetüket más nemzetek elleni leigázó, imperialista háborúk sorozatába, hogyan avatkoznak bele békés nemzetek belső életébe, a haladás, a szabadság, a békés alkotó munka ellenségeivé téve nemzetüket.*

A hazafiság forrásait tehát alaposan meg kell vizsgálnunk.

A hazafiság érzésének egyik forrása a tágabb értelemben vett szülőföldhöz, az ország területéhez, a hazához való ragaszkodás. Az iskolai nevelés a gyermek lelkében fokozatosan bővíti a szűkebb értelemben vett *szülőföld* szeretetét az ország, egész területére vonatkozó érzelmmé. A haza területi képe, a különböző tájak, hegyek folyók, városok, falvak beleolvadnak egy szimbolikus ábrába: az ország térképébe. Az iskolai nevelés ezt jól belevési minden gyermek lelkébe. Minden nép szépnek tartja országát és költői meg is éneklék épúgy, mint Petőfi Sándor: »Ha a föld Isten kalapja, úgy hazánk bokréta rajta.«

¹) A magyar nemzet harca Mátyás király vezetésével, a központi hatalom megteremtéséért az oligarchákkal szemben, a francia polgári forradalom 1789-ben, az orosz szocialista forradalom 1917 októberében.

²) A görögök honvédő háborúja a perzsákkal, a magyar szabadságharc 1848—1849-ben.

³) A reform-korszak haladó szellemű arisztokratái: Batthyány, Széchenyi, Eötvös József stb. felülemelkedtek rendjük érdekein.

Ebben egymagában nincs is semmi más népek ellen irányuló vonás. Veszélyes az a szemlélet, amely a nép jólétét és boldogságát az uralma alá tartozó terület nagyságától teszi függővé. Ez jut kifejezésre az elmúlt 25 év hazafias nevelésének híreljmondatában: *»Csonka Magyarország nem ország, Egész Magyarország mennyország!*

A sovíniszta hazafias nevelés tehát a magyar ifjúságot abban a hitben nevelte, hogy hazájával szemben *egyetlen kötelessége: visszaszerezni a történelmi Magyarország területeit*. Teljesen háttérbe szorult nagy költőinknek és íróinknak a haza gazdasági társadalmi és kulturális elmaradottságán való tételődése és az ebből fakadó igazi hazafiúi vágy és akarat ennek megváltoztatására, az előrehaladott nemzetek utólrérésére. Az ország összes bajaiért, a magyar munkásság és agrárproletáriátus nyomoráért, a szellemi dolgozók alacsony életszínvonaláért *minden felelősséget Trianonra hárítottak*.

Igaz hazafinak számított mindenki, aki egy-két fájdalommal teli mondatot tudott írni vagy mondani a határöntúli magyarokról, Csíkszágról vagy a Hargitáról, viszont nem vállott *»hazafias«* gondolkodásra, ha valaki azon töprengett, hogy Magyarországon még mindig nincsenek meg a legelemibb demokratikus szabadságjogok, hogy nemzetünk belső berendezkedésében a legelmaradottabb nemzetek egyike és hogy valamennyi szomszédunkkal szembekerülve előbb vagy utóbb nemzeti katasztrófába fogunk zuhanni.

Ha most elgondolkozunk elpusztított, kifosztott hazánk nyomorúságos helyzetén és feltesszük a kérdést, *hogyan kerültünk szembe a világ valamennyi haladó nemzetével*, akkor be kell látnunk, hogy a *csak területi nagyságunk után sóvárgó »hazafiságunknak«* igen nagy szerepe volt abban, hogy a magyar nép oly nehezen tudta felismerni a helyes nemzeti utat.

Igaz magyar hazafinak az elmúlt 25 év alatt először arra kellett volna törekednie, hogy a magyar nép megszabaduljon a feudális béklyóktól, hogy a belső reformok sorának végrehajtása után az ország a haladó, demokratikus, szabad nemzetek közé kerüljön — mint 1848/49-ben —, hogy a békeszerető nemzetek sorában küzdjön a békéért s a Hitler ellen vívott felszabadító háborúban áldozzon a saját és a világ népei szabadságáért, mint 1848-ban. *Ha mindez idején megtörténik, nem lett volna kétséges, hogy a magyarlakta területek egyesítése napirendre került volna, mint ahogy Jugoszlávia is felvethette a délszlávlakta területek egyesítését. Ebben az esetben a magyarlakta területeknek Magyarországhoz való csatolása egybeesett volna az egész emberiség haladásának, demokráciájának és szabadságának ügyével.*

Most demokrácia van Magyarországon. A reakciós nagybirtokos osztálytól elvette a hatalmat a magyar nép, de *mindaz, amit eddig nemzetünknek a haladó, demokratikus nemzetek sorába emelése érdekében tettünk, csak arra volt elég, hogy ne bánjanak velünk ugyanúgy, mint a németekkel*. Ha tekintetbe vesszük, hogy a magyar demokrácia megteremtéséhez saját erőnkkel és áldozatainkkal csak igen kis mértékben járultunk hozzá, akkor — bármennyire fáj is — egyelőre be kell érünk ezzel.

A szomszéd államokhoz tartozó magyarlakta területek kérdését majd megérleli a dunai népek demokratikus fejlődése olyformán, hogy a megoldás teljesen egybe fog esni az emberiség békéjének, szabadságának és haladásának ügyével. Ennek azonban alapfeltétele, hogy az elmúlt 25 évnek egyedül a területi nagyságra épített hazafisága soha többé ne támadhasson fel.

A hazának nem a terület nagysága a legfontosabb eleme, hanem a benne élő emberek együttműködő összessége, a nemzet. Gyönyörűen fejezi ki ezt Vörösmarty:

»Szép vagy ó hon, bérc, völgy változnak gazdag öledhen,
Téridet országos négy folyam árja szegi.
Am természettől mindez lelketlen ajándék:
Naggyá csak fiaid szent akaratja tehet.«

Az állampolgári nevelés folyamán el kell jutnunk az egész dolgozó nép, a munkásság, parasztság és értelmiség megismeréséhez és megbecsüléséhez. Meg kell tanulnunk a dolgozó magyar népet szeretni, ahogy Petőfi és Ady szerette. Ezenkívül meg kell ismernünk hazánk területén élő más ajkú népeket, meg kell őket becsülnünk és kultúrájukat tiszteletben kell tartanunk. A közös sors, küzdelem, szokások, a közös áldozatok, nagy nemzeti célok egy nagy közösségbe forrasztják a nemzetet és az emberi haladást szolgáló nagy tettekhez adnak erőt. Ez a gondolat nyer költői kifejezést Ady *Magyar jakobinus dala* című költeményében:

»Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz
Végül egy erős akarat?
Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad.
Hiszen gyalázatunk, keservünk
Már ezer év óta rokon.
Miért nem találkozunk süvöltve
Az eszme-barrikádokon?

Az egy nemzethez tartozó különböző népek egymás iránti megbecsülésén keresztül vezet az út az emberi közösség népeinek kölcsönös megértéséhez és megbecsüléséhez. Ilyen szellemben él már évszázadok óta a svájci nemzet, ezen az alapelven épül az USA és ezt sugározza a Szovjet-Únió. Az igazi hazafi elsősorban a békét akarja biztosítani nemzete számára, mert tudja, hogy a háború végtelen szenvedést és nyomorúságot okoz a dolgozóknak. Nem hagyja hidegen népének nyomorja és elnyomtatása. Súlyos áldozatokat is képes hozni, szembeszállva a hatalmon levő kizsákmányoló osztályokkal, vállalja a börtönt, az üldöztetést és a száműzetést, mert tudja, hogy nemzete felemelkedésének első feltétele, hogy a dolgozó nép legyen az ország vezetője és senki se vehesse el munkája gyümölcsét. A célt világosan mutatja Petőfi *A XIX. század költői* című költeményében:

»Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!«

Aki csak egy kicsit is körülnéz kifosztott, lerombolt hazánkon, sötétségben, tudatlanságban tartott népünkön, látni fogja, hogy mennyi tennivaló van még, hogy Petőfi sorai valóra váljanak.

A nagy nyugati népek, vagy Svájc, Svédország, Dánia, amelyekről mi mindig irigykedve szoktunk beszélni, évszázados fejlődés során érték el mai állapotukat. A mi nemzetünk társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális életformájában messze elmaradt ezek mögött; az uralmon volt osztályok bel- és külpolitikája elzárta ezt a fejlődést. Ha a világ vezető nemzeteinek sorába akarunk kerülni, be kell hoznunk a hátrányokat. Minden erőnket erre kell összpontosítanunk. *Ez csak békés belső és külső viszonyok között lehetséges.*

Igazi hazafi tehát belpolitikánkban *a nemzeti egységet*, külpolitikánkban pedig *szomszédainkkal való békés együttműködés egyengetését* tartja mindenek fölött valónak. A nemzeti egység *a munkásság, parasztság és az értelmiség összefogása* útján valósulhat meg. Aki tehát azon mesterkedik, hogy egyiket a másikkal szembeállítsa, vagy az egyik nagy réteget kismimizze, az hazaáruló, mert a belső viszálynak, a polgárháborúnak egyengeti az útját.

A sovinizmusnak, a fajt gyűlölködésnek a feltámasztása lehetetlenné teszi az együttműködést a szomszéd népekkel és súlyos bonyodalmakba sodor bennünket. Az ilyen állapot állandó háborús veszélyt jelent.

Igazi hazafinak Kossuthra és Adyra kell emlékezni. Kossuthnak a dunai népek megbékélésére irányuló nagy terve, 1848—49 tanulságainak ránk hagyományozott drága öröksége kell, hogy végre döntő alkateleme legyen minden magyar hazafi gondolkodásának és érzésvilágának. Ady gondolatai: *... magyar, oláh, szláv bánat mindigre egy bánat marad kell, hogy mutassák az irányt.*

A haza nemcsak terület, nemcsak a nép, hanem közös sors, közös történelmi mult is. Ennek a közös multnak, a nemzeti történelemnek az ismerete is alkalmas arra, hogy a nemes hazafiságot megalapozza, de arra is, hogy más népek elleni gyűlöletet, más népek leigázásának az ideológiáját táplálja. Az igazi hazafiság a nemzeti történelemnek azokat a nagy eseményeit emeli jelent és jövőt formáló hagyománnyá, amelyeknél *nagy nemzeti feladatok végrehajtása egyben az egész emberiség haladását is előrevitte.* A magyarság ilyen szempontból a nagy nemzetek közé tartozik, mert kicsiny nép léteire *kétszer is tett hősi erőfeszítést, hogy nemzeti feladatait az egész emberiség haladásával összhangban oldja meg: 1848/49-ben és 1918/19-ben.* Mindkét korszak világviszonylatban is halhatatlan kifejezőre talált Petőfiben és Adyban. Az igazi patrióta hagyományok gazdag forrásai ezek az évek!

A nemzeti öntudat, az *igazi hazafiság* történelmi forrásai a nagy függetlenségi és honvédelmi háborúk. Ilyenek az Egyesült Államok nagy függetlenségi háborúja, majd a közelmultban az orosz nép honvédő háborúja Hitler ellen.

A magyar nemzeti történelemnek is megvannak nagy honvédelmi háborúi a német hódítók ellen és nagy kísérletei a nemzeti függetlenség kivívásáért. Az Árpád-házi királyok harcai a német betolakodók ellen, a Hunyadiak és Zrínyiek harca a török ellen és Rákóczi nagy függetlenségi harca mind-mind örökértékű éltető forrásai az igazi hazafiságnak.

Az eddig uralmon volt nagybirtokos osztály, amely csak a közelmúltban is kétszer döntötte majdnem halálos katasztrófába a nemzetet, természetesen másképen mutatta a nemzet multját. 1848 helyett 67-et, 1918—19 helyett a fehérlovás ellenforradalmat dicsőítette, a független magyar köztársaság helyett a Habsburg-restaurációt, a szomszéd népekkel való együttműködés helyett élet-halál harcot ellenük, ha kell német segítséggel, függetlenségünk árán is. Ennek megfelelő az elmúlt 25 év alatt a haza és hazafiság fogalma is.

Ennek a korszaknak vezető osztályával együtt vége. A magyar nép nem fogja átvenni a Tisza Istvánok és a Horthyak hazafiságát, hanem *visszatér Kossuth Lajos, Petőfi és Ady hazafiságához.*

Ez biztosan el fog bennünket vezetni a béke, a gazdasági fellendülés, a magyar nép egyre emelkedő jólétéhez, az igazi magyar kultúra kibontakozásához, a magyar munkásság, parasztság és értelmiség teljes anyagi, politikai és kulturális szabadságához.

Az új magyar hazafias gondolat- és érzésvilág kifejlesztése érdekében a legfontosabb tennivalók :

1. *Helyes történelmi tudat kiéptítése.* Visszatérés a reform-kor, 1848—1849, 1918—19 demokratikus hagyományaihoz. Meg kell állapítanunk, mit nem tudtunk megvalósítani az akkori célkitűzésekből még ma sem. Meg kell keresni demokratikus továbbfejlődésünk útját. Különösen fontos a mult hibás fejlődésének, a demokratikus fejlődéstől való elhajlásainknak alapos feltárása. (1867 és a Horthy-rendszer.)

2. *Nemzetünk mai helyzetének tüzetes megismerése.* Hová juttatott bennünket az évszázados magyar reakció? Fiatalkorunk nehézségei és eredményei.

3. *Szomszédainkhoz való viszonyunk tisztázása.* A szomszéd népek alaposabb megismerése, a velük való együttműködés lehetőségeinek a keresése, Kossuth dunai konföderációs tervének tanulmányozása.

4. *Tisztáznunk kell hazánk viszonyát a világ vezető nagy nemzeteihez.*

5. *Meg kell ismernünk hazánk demokratikus fejlődésének összes belső feltételét.* Nemzeti egység, a reakció elleni harc, gazdasági problémáink megoldása.

ÓRAVÁZLAT.

ELŐKÉSZÍTÉS.

A hazafias érzés egyesíti osztálykülönbség nélkül a nemzet tagjait :

1. avult politikai, gazdasági rendszerek lerázása végett (Mátyás küzdelmei a köznemesség segítségével az oligarchák ellen, a francia polgári, az orosz szocialista forradalom) ;

2. honvédő háborúra idegen hatalom lerázása érdekében (a perzsa-görög háború, a magyar szabadságharc stb.) ;

3. új politikai és társadalmi berendezése végett sokszor az osztályérdek feláldozása árán is.

Viszont legújabb történetünk arra is megtanít, hogy kontárok és üzletesek hogyan süllyesztik romboló sovinizmussá az eredetileg építő hazafias érzést.

TÁRGYALÁS.

Alaposan meg kell vizsgálni a hazafias érzés természetét és forrásait.

1. Egyik forrása a szülőföld területének a szeretete. Minden nép a saját hazáját tartja a legszebbnek. Ez az érzés addig nem veszedelmes, amíg a terület kultusza nem nyomja el a haza fogalmának minden más jegyét. (»Csonka Magyarország nem ország.«) Az elmúlt 25 év hivatalos nevelési ügye az elvesztett területek visszaszerzését tűzte ki nevelési célul, elnyomva gazdasági, társadalmi, politikai és művelődési elmaradottságunk felismerésére irányuló minden törekvést.

Az ország összes bajaiért Trianont okolták.

A területi nagyságra, az irredentizmusra építő hazafiasság teljesen háttérbe szorította hazánk égető kérdéseit (demokratikus szabadságjogok, földkérdés, szomszédainkhoz és haladó nemzetekhez való viszonyunk stb.).

Mi volt az igaz hazafiság? Küzdelem a demokratikus reformokért. Távol tartani hazánkat a háborútól, majd felvenni a harcot a szabadságszerető nemzetekkel együtt a fasiszta elnyomok ellen.

Milyen eredménnyel tudta jóvá tenni a magyar demokrácia a múlt rendszer bűneit? Az eredmény egyelőre annyi, hogy nem bántak velünk úgy, mint a németekkel.

2. A haza fogalmának legfontosabb jegye a haza területén élő emberek együttműködő összessége, a *nemzei*. A munkásság, parasztság és az értelmiség a nemzet értékes dolgozó rétegei. A hazafias nevelés alapja ezeknek megismertetése és megbecsülése. Az igazi hazafi mindent megtesz a dolgozók jogaiért és szabadságáért. Harcol azért, hogy a dolgozó nép legyen az ország vezetője.

Hazánk elmaradottságát békés demokratikus fejlődéssel hozhatjuk be. A belpolitikában tehát a nemzeti összefogásra kell törekednünk, külpolitikánkban pedig a szomszédainkkal való békés együttműködésre.

3. A haza fogalmának harmadik fontos jegye a közös történelmi múlt. Az igaz hazafiság a nemzeti multnak azokból a nagy eseményeiből táplálkozik, amelyeknél a nagy nemzeti feladatok végrehajtása egyben az egész emberiség fejlődését is előrevitte. 1848/49 és 1918/19. A nemes hazaszereketek táplálói a nagy függetlenségi és honvédelmi háborúk.

ALKALMAZÁS.

V. ö. 181. lap. 1—5. pont.

A KÖZTÁRSASÁG

Minden közösségnek van vezetője, aki összefogja és irányítja a tagok testi, szellemi, erkölcsi erejét. (Család, iskola, város.) Vezető nélkül szét-hull a közösség.

A vezérek.

A honfoglaló magyarok törzsszerkezetben éltek. Ha közös vállalkozásra indultak, választottak maguknak vezetőt és az ő vezetése mellett hajtották végre a vállalkozást.

Ez a módszer jó volt addig, amíg a körülöttünk levő népek rá nem kényszerítették őseinket arra, hogy megváltoztassák életmódjukat. A régi életmód tudvalevően a vereségek és kudarcok egész sorához vezetett, ezért Géza és Szent István belátta, hogy más életformát és más államformát kell adni a magyar népnek.

A régi hadi élet helyett földművelésre fogta a népet, a fejedelemség helyett pedig átalakította az államformát és királlyá koronáztatta magát.

A királyok.

Ez utóbbi azt jelentette, hogy maga fogta kezébe az országvezetés minden szálát. Fokozatosan letörte a nemzetségek vezéreinek a hatalmát, végül is egyedül uralkodó lett az egész országban. Uralkodásának a külső jele az volt, hogy koronát kért a római pápától, megkoronáztatta vele magát római katolikus templomban római katolikus főpap által, ezzel uralkodását mintegy szentesítette az egész római egyház, ami abban az időben a teljes kereszténységet jelentette.

A királyság intézménye megfelelt az akkori idők követelményeinek, mert kipusztult volna a magyarság, ha nem veszi fel az akkori idők élet- és államformáját.

Háromszáz évig az Árpád-házból származott királyok uralkodtak hazánkban. Voltak köztük tehetséges uralkodók (Szent István, Szent László, III. Béla stb.), de kevésbé tehetségesek, sőt egészen tehetségtelenek is (V. István). De a trón betöltésének dinasztikus módja kötötte a nemzetet a tehetségtelen uralkodó egész életére. Nem lehetett tenni ellene semmit, tűrni kellett a nem kívánatos uralmat, amíg a király meg nem halt.

Az Árpádház kihalása után *választották* az új uralkodót és került a trónra ilyen módon is tehetséges uralkodó (Róbert Károly, Nagy Lajos Mátyás), de kárttevő, tehetségtelen is (II. Ulászló, II. Lajos) és ezeknek az urakodását is túrni kellett.

A tehetséges uralkodókat szívesen támogatta a nemzet egész tömege (Akkoriban még csak a nemes ember tartozott a nemzethez, a földművelés-szegénység, az iparosok és kereskedők még nem, ezeknek még nem volt joguk beleszólni az ország ügyeibe.) *A tehetségtelen uralkodókat csak azok támogatták, akiknek hasznuk volt belőlük.*

Elsősorban a nagybirtokosok húztak hasznot abból, hogy gyenge volt egynémely király. (A kiskirályok sokszor egész országrészeket hatalmukba kerítették.) Ilyenkor több adót lehetett kicsikarni a jobbágyból és kevesebbet kellett katonáskodniuk. Pedig ez lett volna az egyetlen kötelességük, azoknak a jogoknak és gazdagságoknak a viszonzásául, amelyeket a királyoktól kaptak.

A jobbágyoknak, iparosoknak és a kereskedőknek nagy tömegei ebbe sem szólhattak bele.

Különösen a mohácsi vész után romlott meg a magyarság helyzete a rossz államforma miatt. A nagybirtokosok többségének a nyomására megszűnt a nemzeti királyság, mert ez a rendszer olyan családból választott királyt, amelynek nem volt érdeke sem az ország védelme, sem pedig a dolgozó nép jólétének az emelése. Az uralkodóház karöltve a nagybirtokosokkal, nem akadályozta meg, hogy a török és a német hadak 185 évig pusztítsák az országot. Ez a rendszer rabszolgasorsba taszította a jobbágy-ságot. A Habsburg-ház uralmát 1918-ig támogatta a nagybirtokos és a nagykapitalista osztály.

A nemzet legjobbjai évszázadokon keresztül azon igyekeztek, hogy a királyság keretein belül javítsanak a dolgozók helyzetén (Dózsa György, II. Rákóczi Ferenc), de Bécs és a segítőtársa, a magyar reakció lehetetlenné tett minden kísérletet.

Ezt belátták a XIX. század legkiválóbb magyarjai és elhatározták, hogy — ha másképp nem lehet jobb belátásra bírni az uralkodóházat és támasztékát, a nagybirtokot — akkor megváltoztatják az egész magyar államformát és köztársaságot alakítanak a királyság helyébe.

Jellemző a magyar történelemre, hogy mindig akkor bukkant fel a köztársaság gondolata hazánkban, amikor az uralkodóház és a nagybirtokosok országvesztítő német kalandba sodorták az országot.

Az első köztársaság.

1849-ben tudvalevően az uralkodóház a nagybirtokosokkal karöltve le akarta verni a magyar szabadságharcot és be akarta kebeleznii hazánkat az osztrák örökös habsburgtartományok közé. A teljes magyar nemzet erre azzal felelt, hogy megfosztotta a Habsburg-házat a magyar tróntól és kikiáltotta a köztársaságot. (V. ö. 154. l.) A Habsburg-ház és magyar

csatlóσαι ekkor az orosz cár segítségét kérték, ez le is verte a szabadságharcot. A reakció akkor cári és császári csapatok védelme alatt visszaállította a nagybirtokos Magyarországot.

A második köztársaság.

1914-ben tudvalevően Németország háborúba sodorta egész Európát. A magyar nagybirtokos és nagytőkés osztály Németország oldalára sodorta hazánkat. Az entente hatalmak természetesen erősebbek voltak Németországnál és szövetségeseinél és levertek bennünket.

Összeomlott hazánk ebben a vereségben. Az uralkodó lemondott és külföldre szökött, vele együtt elhagyta az országot kevés kivétellel az egész nagybirtokos és nagytőkés osztály.

Az itthon maradt dolgozó magyar ipari, föld- és szellemi munkásság ekkor Károlyi Mihály vezetésével 1918-ban kikiáltotta a második köztársaságot. De ennek a köztársaságnak sem volt hosszú élete, mert a külföldre menekült nagytőke felbiztatta a szomszédos államok reakciós kormányait arra, hogy támadják meg a köztársasági Magyarországot. Hazánkat ekkor már végkép kimerítette az ötéves háború és nem volt képes felvenni a küzdelmet az ellenfelek tömegeivel és beszüntette a harcot.

A magyar reakció Horthy Miklóssal az élen *a külföldi győzelmes hadseregek mögött vonult be* az országba és visszaállította a nagybirtokos és a nagytőkés Magyarországot. A demokratikus köztársaság vezetőit — akiknek nem sikerült kiszökniök az országból — elfogták, megölték. Rengeteg demokratát, szociáldemokratát és kommunistát bebörtönöztek, másokat állásuktól megfosztottak és ezrekre ment azoknak a száma, akiket besugásra vagy rablási ösztönből megölték.

A harmadik köztársaság.

A harmadik magyar köztársaságot is országpusztító német kaland után kiáltotta ki a demokratikus Magyarország nemzetgyűlése. Miért választotta az ország ezt az államformát? Mert a világ országainak túlnyomó részében évszázadok óta jól bevált ez az államforma. Európában például már csak Angliában, Svéd- és Norvégországban, Hollandiában, Dániában és Belgiumban maradt meg a királyság. Mindenütt egyébütt köztársaságban élnek az emberek.

Mi az előnye a köztársaságnak a királysággal szemben?

Az örökös királyságban az ország nem is választhatja ki magának, hogy alkalmas egyén kerül-e a trónra. Kénytelen elfogadni a meghalt király legidősebb gyermekét és tűrni esetleg káros uralmát, amíg csak meg nem hal. A királyválasztás annyiban jobb volt, hogy legalább a trónralépés

előtt mérlegelni lehetett, hogy melyik választás lenne megfelelőbb, de ott is a király élete végéig kellett várni, amíg jóvá lehetett tenni a rossz királyválasztás következményeit.

A magyar nép most újra visszanyerte önrendelkezési jogát. Ezt a jogot az általános titkos választójog alapján összehívott országgyűlés útján gyakorolja. Ez az országgyűlés törvénybe iktatta az 1946. I. törvény-cikket a magyar államformáról : a köztársaságról.

Az államformáról szóló törvény (1946. I. tc.)

Tehát megszűnt az a rendszer, hogy a magyar állampolgárok tömegeinek bujdosnia kell azért, mert önálló gondolkozású magyarok voltak. Gondoljunk csak Bajcsy-Zsilinszky Endrére vagy Károlyi Mihályra és a legyilkolt, üldözött magyarok, a legyilkolt jugoszlávok és zsidók tömegeire. Emiatt a bűnös és ostoba mézszárlás miatt most szégyenkezniük kell az egész világ előtt és fizetni a rettenetes hadikárpótlást. Ti még fiatalok vagytok, de ti is fizetitek. Hiszen azért nem tudunk benneteket rendesen táplálni és ruházni, mert kirabolták a németek és a nyilasok az országot. Nincs ennivaló, keveset tudunk termelni. Ha felnőttök és keresőképes fiúk-leányok lesztek, még a ti keresetetekből is fizetni kell a hadikárpótlást.

Magyarország köztársaság. A köztársaság élén az elnök áll. A köztársasági elnököt az országgyűlés négy évre választja.

Akit az országgyűlés elnöknek jelölt, azt a nemzet már régóta ismeri, tehát valószínű, hogy nem érdemtelenek jutnak a magas polcra. De ha — elvégre e nemzetgyűlés is emberekből áll — mégis tévedtek volna a választásban, a mandátum négy év múlva lejár. Közben az országgyűlés bármikor felelősségre vonhatja az elnököt.

Köztársasági elnökké minden magyar állampolgár megválasztható, aki a harmincötödik életévét betöltötte és akinek országgyűlési választójogosultsága van.

Nincs tehát többé előjoga a királyi vagy hercegi származásnak. Minden tehetséges és tisztességes magyar ember előtt nyitva van az út egészen az államfői székig. Tildy Zoltán egyszerű református lelkész.

Az államfő meggondolatlan hadüzenete huszonöt éven belül kétszer sodorta veszedelembe az országot : Egyik esetben sem kérdezték meg a nemzetet. Mivel az államhatalom kizárólagos forrása és birtokosa a magyar nép, a köztársasági törvény lehetetlenné tesz ilyen önkényes eljárást. Minden országos fontosságú ügyet meg kell tárgyalnia az elnöknek az országgyűléssel.

A köztársasági elnök hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határán kívüli alkalmazására csak az országgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult.

A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a felelős minisztériumi által gyakorolja.

Amikor meghalt egy király, azonnal jogaiba lépett a trónörökös. Ez most lehetetlen, mert az államfői széket választás útján töltik be. Ha tehát megürül a köztársasági elnöki szék, gondoskodni kell arról, hogy addig is, amíg megválasztják az új elnököt, zavartalanul el legyen látva a kormányzás minden munkája. Ezt a munkát a törvény a nemzetgyűlés elnökére bízta. És ez természetes, mert az államhatalom birtokosa a magyar nép, a törvényhozó hatalmat pedig a magyar nép megbízásából az országgyűlés gyakorolja, ennek vezetője pedig az országgyűlés elnöke. Tehát az ő tiszte a köztársasági elnök munkájának elvégzése, amíg négy évre újra be nem tölti a nemzet az államfői széket.

ÓRAVÁZLAT:

ELŐKÉSZÍTÉS.

Miért kell vezető minden közösségben?

Milyen uralkodók álltak a magyar nemzet élén? (Vezérek, fejedelmek, királyok, kormányzók, köztársasági elnökök.)

Miért változtatták meg a nemzetek az idők folyamán a királyságot?

Milyen történelmi erők hozták létre 1849-ben az első magyar köztársaságot?

TÁRGYALÁS.

Miért kellett megalakítani a második köztársaságot?

Miért kellett megalkotni a harmadik köztársaságot?

Mi a különbség a királyság és demokratikus köztársaság között?

ALKALMAZÁS.

Mi a kötelessége a magyar fiúnak és leánynak, hogy a köztársasági államforma jól működjék? (Alaposan meg kell ismernie az egész magyar életet. Őszintén ki kell cserélnie másokkal a véleményét. Meg kell értenie és meg kell becsülnie mások véleményét, hitét, meggyőződését, amíg az igazán szolgálja a demokratikus köztársaság érdekeit.)

Előzetes szemlélet céljaira ki lehet tenni az államfő arcképét, újságcikkeket a köztársaság kikiáltásáról, a köztársasági törvényt, újságillusztrációt a beiktatás aktusáról, vagy bármit, amit a nevelő jónak lát.

A KÖZTÁRSASÁGI TÖRVÉNY

1946. évi I. törvénycikk Magyarország államformájáról.

Emlékezetül adjuk mindenkinek, akit illet, hogy Magyarország Nemzetgyűlése a következő törvénycikket alkotta:

A királyi hatalom megszűnése.

Magyarországon 1918 november 13-án megszűnt a királyi hatalom gyakorlása. A nemzet visszanyerte önrendelkezési jogát. Négy száz esztendő harc, az ónodi gyűlés, az 1849-es debreceni határozat, két forradalom kísérlete és az ezt követő elnyomatás után a magyar nép újra szabadon határozhat államformájáról.

Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés most a magyar nép nevében és megbízásából megalkotja azt az államformát, amely a nemzet akaratának és érdekeinek legjobban megfelel: a magyar köztársaságot.

Az emberi jogok.

A köztársaság polgárai részére biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett együttélést s a más népekkel való békés együttműködést.

Az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai, különösen: a személyes szabadság, jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesületi és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyli biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában.

Ezekről a jogokról egyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül és e jogokat a magyar állam valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja.

Az államhatalom forrása és birtokosa a magyar nép.

E cél megvalósítására Magyarország Nemzetgyűlése mindenekelőtt a következő törvényt alkotja:

1. §. Az államhatalom kizárólagos forrása és birtokosa a magyar nép. A magyar nép a törvényhozó hatalmat az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés útján gyakorolja.

A köztársaság. Az elnökválasztás.

2. §. (1) Magyarország köztársaság.

(2) A köztársaság élén elnök áll. A köztársasági elnököt a Nemzetgyűlés négy évre választja.

3. §. Köztársasági elnökké minden magyar állampolgár megválasztható, aki harmincötödik életévét betöltötte és akinek nemzetgyűlési képviselői választójogosultsága van.

4. §. (1) A köztársasági elnök választását jelölés előzi meg. A jelölés érvényességéhez a Nemzetgyűlés legalább ötven tagjának írásbeli ajánlása szükséges. A jelölést a Nemzetgyűlés elnökénél a szavazás elrendelése előtt kell benyújtani. A Nemzetgyűlés minden tagja csak egy jelöltet ajánlhat. Annak, aki több jelöltet ajánl, mindegyik ajánlása érvénytelen.

(2) Ha a szükséges ajánlást csak egy jelölt nyerte el, ez a Nemzetgyűlés tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében közfelkiáltással köztársasági elnökké választható. Egyébként a választás titkos szavazás útján történik. A szükséghez képest többszöri szavazásnak van helye. Az első szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazatát elnyeri.

(3) Ha az első szavazás alkalmával ezt a többséget egyik jelölt sem nyeri el, az (1) bekezdésnek megfelelő új ajánlás alapján újból szavazást kell tartani. A második szavazás alapján való megválasztáshoz ugyancsak a Nemzetgyűlés összes tagjai legalább kétharmad részének szavazata szükséges.

(4) Ha a második szavazás alkalmával egyik jelölt sem nyerte el a megkívánt többséget, harmadszori szavazást kell tartani. Ez alkalommal csak arra a két jelöltre lehet szavazni, akik a második szavazás alkalmával a legtöbb szavazatot kapták. A harmadik szavazás alapján megválasztott köztársasági elnök az, aki — tekintet nélkül a szavazásban résztvevők számára — a szavazatok többségét elnyerte.

(5) A szavazási eljárást legfeljebb három egymásra következő nap alatt be kell fejezni.

5. §. Egymásután két ízben köztársasági elnökké senkit sem lehet megválasztani.

A köztársasági elnök esküje vagy fogadalma. Első teendői.

6. § (1) A köztársasági elnök a Nemzetgyűlés előtt esküt vagy fogadalmat tesz.

(2) Az eskü szövege a következő:

„En..... esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom. Isten engem úgy segítjen.»

(3) A fogadalom szövege a következő:

„En..... becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarországhoz és annak alkotmányához hű leszek. Törvényeit és törvényerejű szokásait megtartom és másokkal is megtartatom és köztársasági elnöki tisztemet a Nemzetgyűléssel egyetértésben a magyar nép javára gyakorlom.»

7. §. A köztársasági elnök megválasztásáról és esküjének, illetőleg fogadalmának letételéről jegyzőkönyvet kell készíteni. Ezt a jegyzőkönyvet a köztársasági elnök is aláírja; aláírását a miniszterelnök ellenjegyzi. A jegyzőkönyvet a hivatalos lapban közzé kell tenni.

8. §. Az első ízben megválasztott köztársasági elnök eskü-, illetőleg fogadalom-tételével a Nemzeti Főtanács intézménye megszűnik.

9. §. A köztársasági elnök tizenöt napon belül aláírja és a kihirdetést elrendelő záradékkal látja el a Nemzetgyűlés által alkotott törvényeket. A kihirdetés elrendelése előtt az említett határidőben a törvényt újabb megfontolás végett, észrevételeinek közlésével, egyizben visszaküldheti a Nemzetgyűlésnek; a Nemzetgyűlés által hozzá másodízben áttett törvényt azonban tizenöt napon belül kihirdetetténi köteles.

A köztársasági elnök és a Nemzetgyűlés.

10. §. (1) A köztársasági elnök a Nemzetgyűlést egy ülésszakban harminc napnál nem hosszabb időre legfeljebb egy ízben elnapolhatja. Az elnapolás tartama alatt a Nemzetgyűlés elnöke legalább száz képviselőnek írásban előterjesztett indítványára az indítvány kézhezvételétől számított nyolc napnál nem távolabbi időpontra a Nemzetgyűlést összehívni köteles.

(2) A köztársasági elnök jogosult a Nemzetgyűlés felosztatására, ha eziránt a kormány előterjesztést tesz, vagy ha ezt a nemzetgyűlési képviselőknek legalább kétötöd része felterjesztésben kéri.

A köztársasági elnök személyes jogköre.

11. §. (1) A köztársasági elnök képviseli Magyarországot nemzetközi viszonylatokban. Követeket küld és fogad, konzulokat nevez ki és megadja az idegen konzulok részére a működési engedélyt. A minisztérium útján a külhatalmakkal szerződéseket köthet, ha azonban a szerződés tárgya a törvényhozás hatáskörébe tartozik, a szerződés megkötéséhez a Nemzetgyűlés hozzájárulása szükséges.

(2) A köztársasági elnök hadüzenetre, a hadiállapot beálltanak megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határán kívül alkalmazására csak a Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult.

12. §. (1) A köztársasági elnököt megilleti az államfő kegyelmezési joga, úgyszintén a törvényes akadályok alól az államfő részére fenntartott felmentés joga. Általános kegyelmet, valamint a miniszteri felelősség érvényesítéseken vád alá helyezett vagy elítélt miniszternek, illetőleg legfőbb állami számvevőszéki elnöknek kegyelmet csak a Nemzetgyűlés adhat.

(2) Háború vagy mozgósítás esetében a honpolgári kötelékből való elbocsátás felől a minisztérium előterjesztésére a köztársasági elnök határoz.

A köztársasági elnök és a kormány.

13. §. (1) A végrehajtó hatalmat a köztársasági elnök a Nemzetgyűlésnek felelős minisztérium által gyakorolja.

(2) A köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a Nemzetgyűlés politikai bizottságának meghallgatása után a parlamenti többségi elv tiszteletbentartásával a miniszterelnököt, a miniszterelnök előterjesztése alapján pedig a minisztereket.

(3) A kinevezett minisztérium a kinevezéstől számított nyolc nap alatt köteles a Nemzetgyűlés ülésében bemutatkozni. Ennek megtörténte előtt a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést nem oszthatja fel.

(4) A köztársasági elnök minden rendelkezéséhez és intézkedéséhez a miniszterelnök vagy az illetékes felelős miniszter ellenjegyzése szükséges.

14. §. (1) A köztársasági elnök nevezi ki az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére az V. és az ennél magasabb fizetési osztályba tartozó állami tisztviselőket, valamint fizetési osztályra való tekintet nélkül az összes fételbírákat. A köztársasági elnök tölti be az illetékes felelős miniszternek a miniszterelnök útján tett előterjesztésére azokat az egyéb tisztségeket, amelyeknek betöltését a törvényes rendelkezések az államfő hatáskörébe utalják.

(2) A köztársasági elnök adományozhatja a Nemzetgyűlés által alapított érdemrendeket és a hivatali állások címeit.

A köztársasági elnök lemondása vagy halála. Az elnöki szék betöltése.

15. §. (1) A köztársasági elnök tisztségéről csak a Nemzetgyűléshez intézett nyilatkozatban és a Nemzetgyűlés hozzájárulásával mondhat le. A Nemzetgyűlés tizenöt napon belül kérheti a köztársasági elnököt, hogy elhárítsa újból fontolja meg. Ha a köztársasági elnök elhatározását fenntartja, a Nemzetgyűlés a lemondás tudomásulvételét nem tagadhatja meg.

(2) Ha a köztársasági elnök meghal, a köztársasági elnöki szék más okból megüresedik, vagy a köztársasági elnök tisztségének ellátására egyéb okból tartósan képtelenné válik, az új köztársasági elnök megválasztásáig a köztársasági elnöki jogkört a Nemzetgyűlés elnöke gyakorolja, azzal a korlátozással, hogy a Nemzetgyűlés által alkotott törvényt a Nemzetgyűlésnek újabb megfontolás végett nem küldheti vissza, a Nemzetgyűlést nem oszlathatja fel és a kegyelmezés jogával csak jogerősen elítéltek javára élhet.

(3) Ha a köztársasági elnöki szék megüresedik, vagy a köztársasági elnök tisztségének ellátására tartósan képtelenné válik, a Nemzetgyűlés elnöke gondoskodni köteles arról, hogy a Nemzetgyűlés az új köztársasági elnök megválasztása végett harminc napon belül összeüljön. Ha a Nemzetgyűlés megbízása a köztársasági elnök választását szükségessé tevő körülmény bekövetkezése előtt megszűnt, vagy a köztársasági elnök a Nemzetgyűlést feloszlatta, a minisztérium köteles a választások megtartásáról olyan időpontban gondoskodni, hogy az új köztársasági elnök a választást szükségessé tevő körülmény bekövetkezésétől számított hatvan napon belül megválasztható legyen. Ilyen esetben a köztársasági elnök jogait a (2) bekezdésben meghatározott korlátozással a feloszlátott Nemzetgyűlés elnöke, illetőleg annak a Nemzetgyűlésnek az elnöke gyakorolja, amelynek megbízása a köztársasági elnöki szék megüresedése előtt megszűnt.

A köztársasági elnök személyének védelme és személyes felelőssége.

16. §. (1) A köztársasági elnök személye sérthetetlen; büntetőjogi védelmét külön törvény biztosítja.

(2) Ha a köztársasági elnök az alkotmányt vagy a törvényt megszegi, a Nemzetgyűlés öt — legalább százötven tag írásbeli indítványa alapján — összes tagjai legalább kétharmad részének jelenlétében és a jelenlevők legalább kétharmad részének szavazatával felelősségre vonhatja. A írászkodás a Nemzetgyűlés tagjaiból az 1848 : III. tc. 34. §-ának megfelelő alkalmazásával alakított bíróság joga.

Vegyes intézkedések.

17. §. (1) A Nemzetgyűlés a köztársasági elnök részére tiszteletdíjat állapít meg.

(2) A köztársasági elnöki tiszt ellátására szükséges hivatalt a minisztérium szervezi, e hivatal költségeiről az állami költségvetés keretében kell gondoskodni.

18. §. A bíróságok a bírói hatalmat a köztársaság nevében gyakorolják és ítéleteiket, valamint egyéb ügydöntő határozataikat »A Magyar Köztársaság nevében« hozzák.

19. §. Ez a törvény a Nemzetgyűlésben való kihirdetésével azonnal hatályba lép. Kihirdetésével hatályukat veszítik a megszűnt királyságra és kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok.

Ezt a törvénycikket, mint a nemzet akaratát, mindenki köteles megtartani.

Kelt Budapesten, ezerkilencszáznegyvenhatodik évi január hó harmincegyedik napján.

A FŐVÁROS PUSZTULÁSA ÉS TALPRAÁLLÁSA.

Fővárosunk nem 1944—45-ben vált először a háború martalékává: sokszor volt már a háborús felek küzdelmének ütközőpontja.

Szolimán csapatai 1526-ban kifosztották és felgyújtották Budát, aztán kivonultak belőle. Romhalmaz lett Mátyás fényes lakóhelye.

Utána Szapolyai János csapatai szállták meg a várat, de kénytelenek voltak Ferdinánd erői elől kiüriteni. Martinuzzi meghívására a török hadak újra megjelennek Pest alatt, ostrom alá fogják, beveszik. Röviddel utána csellet elfoglalják Budát is.

A császári csapatok többször megkísérlik visszafoglalni a várost. Ezek a kísérletek rengeteg pusztítással járnak. Budát 1686-ban menük fel véglegesen az egyesült keresztény hatalmak erői. 45 napig tartott az ostrom, egyik leghatékonyabb győvereme az ágyú volt. Elképzelhető, mit szenvedett az ostrom alatt fővárosunk.

A kuruc küzdelmek idejében megint sok megpróbáltatás vár Budára (Pestnek 1710-ben még csak 300 lakosa van), de rövidesen kiheveri a csapást. Az 1838-as árvíz rövid időre megakasztja a fejlődésnek ezután bekövetkező rohamos ütemét. 1720-ban Budának, Óbudának és Pesznek együttvéve még csak 12.000 lakosa van, 1810-ben 60.000, 1841-ben már 107.000.

A szabadságharc idején újra az események középpontjába kerül fővárosunk. A hivatalos főváros ugyan még Pozsony, ott ülésezik az országgyűlés, de a politikai irányt — a szellemi és a közgazdasági mellett — már a fiatal Pest szabja meg.

Pest polgársága, munkássága és ifjúsága március 15-én félreérthetetlenül tudomására hozza az országgyűlésnek, hogy mit kíván a magyar nemzet.

Az események erővonalai egyre jobban Budapest felé mutatnak. És mikor a császári biztossá kinevezett Lamberg tábornokot a tömeg a Lánchídon megöli, Windischgraetz tábornok, a császári hadak fővezére Budapest felé nyomul és 1849. január 5-én elfoglalja.

Kossuth minden igyekezete arra irányul, hogy felmentse a független haza jelképét, a fővárost és Görgeyre bizza e törekvés megvalósítását.

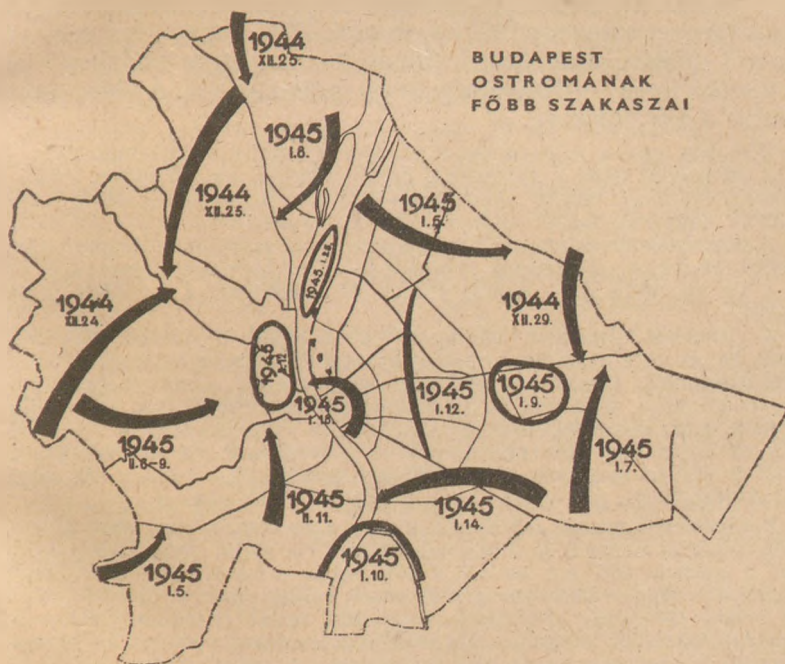
Görgey azt hitte, hogy egyszerű támadással megadásra tudja kényszeríteni a vár védő seregét. De mikor visszaverték a támadását, rendszeres ostromra határozta el magát. Buda ettől természetesen sokat szenvedett. Tetézte a bajt, hogy a pestiek — látva a vár sikeres ostromát — örömjongva tödultak a Dunapártra, a védősereg parancsnoka ezért megtorlásul majdnem két óra hosszat lövette Pest városát és mikor Görgey még sem szüntette be az ostromot, a megtorló eljárást megismételte. A védelem reménytelennek mutatkozott. A parancsnokló tábornok ezért elhatározta a Lánchíd felrobbantását: szerencsére nem sikerült. Budapest felszabadult.

Azóta közel száz esztendő telt el. Hazánk ez alatt az idő alatt belekapcsolódott a tőkés gazdálkodás világhálózatába: Budapest világváros lett. Lakóinak száma 1944-ben 1,200.000-re szaporodott.

Ennek a százesztendős munkának minden eredménye volt letéve a Szálasi-kormány kezébe, amikor arról volt szó, hogy védeni fogják-e a várost vagy nem.

Az ostromot megelőző légitámadások már jó előre mutatták, hogy a szövetségeseknek meg van az erejük ahhoz, hogy végrehajtsák katonai elhatározásaikat. Hiszen már jóval az ostrom előtt elpusztítottak vasúti berendezéseink és gyárnegyedeink igen jelentékeny részét. Az általános harcéri helyzet pedig azt mutatta, hogy El-Alameintől Milánóig, Bresttől Párisig és Sztalingrádtól Budapestig mindenütt ők diktálják a hadiesemények irányát, ütemét és erejét.

A katonai szakértők tehát elrendelték Budapest védelmét. Először kifosztották. Amíg telt az időből, elhurcolták a bankok pénz- és értékkészleteit (arany-, ezüst-, platina, ékszerek, valuták), köztük a Nemzeti Bank 30.000 kg-nyi aranykészletét, ami papírpénzünk fedezetéül szolgált. Leszereltek annyi gyárat, amennyit csak tudtak rakétaikkal együtt, felpakolták a főváros egész élelmiszerkészletét, autóbusz- és tüzoltó-jármű parkját üzemanyagostól, múzeumaink pótolhatatlan kincseit és a Dunántúlra, onnan pedig Ausztriába és Németországba hurcolták. Ezekben az országokban még 1946 derekán is magyar levélpapírt árultak a boltosok és magyar tehén tejéből kőpülték a vaját.

A térkép hozzávetőleges képet nyújt Budapest ostromának főbb mozzanatairól. A térképen feltüntetett vonalak a melléljük írt időpontokkal a fontosabb hadmozdulatokat, illetőleg az ostrom egyes szakaszait érzékeltetik.

Az ostrom 1944 karácsony másnapján kezdődött és 1945. február 12-ig, tehát 41 napig tartott. A mérhetetlen anyagi káron kívül még 1946 november végéig kerekén 250.000 lakos hiányzott a főváros lakosságából. Legnagyobb részük deportálásban pusztult el, vagy mm hadifogoly lengődik idegen országokban. Ez a negyedmillió ember kiesett a termelő munkából és ezt rettenetesen súlyos a lassan magához térő város.

Az orosz csapatok december 25-én Székesfehérvár és Szentendre irányából megközelítették Budapestet. A déli erők Budakétszi, az északiak pedig Óbuda felől a János-kórház felé hatoltak. 29-én Kobanya felől is megindult az előnyomulás, január 5-én pedig Kelenföld és Újpest felől törtek a város közepéig felé. 9-én felszabadult Óbuda, keleten pedig a felműve csapatok elérték a régi lövészgyűrűt és a Dózsa György (Aréna)-út vonalát. 10-én elfoglalták a Csepel-sziget északi részét és előre törtek a Keleti pályaudvarig. 15-ére elfoglalták a Boráros-teret és a Belvárost, 25-ig a Margitszigetet. Február 8—9-én előnyomulás a Szabadsághegy (Svábhegy) felől a Krisztinaváros felé, 10—11-én a Lágymányos felől a Gelléri-hegy felé. — Február 12-én zajlott le az utolsó nagy csata a Vár és a Vértanúkörútján.

Hogy némi általános képet alkothassunk magunknak a károk nagyságáról álljon itt néhány adat.

Budapesten közel 40.000 épület volt a háború előtt. Ebből 1546-ot (3·8%) romháznak kellett nyilvánítani. Súlyosan megrongálódott 23·1%, nagy sérüléseket szenvedett 47·1% és csak 26% maradt épségben. A kár értéke 1·3 milliárd aranypengő. Tehát minden egyes budapesti lakosra — az újszülöttre is — 1300 aranypengő épületkárra esik. A vidék lakosaira mindössze 73 aranypengő.

7567 ágy volt a kórházakban: az utolsó darabig megsemmisültek.

A gázművek minden gáztartója, gépkocsiparkja, kátránygyára, dunai csőátvezetője teljesen megsemmisült, csőhálózata 98%-ban, fogyasztókészülékjei és világítási berendezése 85%-ban, tehát majdnem teljesen elpusztult.

A vízszolgáltatás az ostrom alatt egy percre sem szűnt meg. Mialatt a felszínen tankcsaták dúlnak, bátor emberek jó gépek és a frontokon álcámpézett elektromos áram — ha szerényen is — mindig ellátta tiszta ivóvízzel a belterület elcsigázott lakosságát.

A vízművek főenergiáját vill. motorok fejlesztik, de tartaléknak vannak olajmotorok is. Az ezek üzemeltetése számára szükséges olajmennyiséget is át akarták a nyilasok irányítani a Dunán útra. Parancsot adtak tehát a vízművek igazgatóságának az olaj első átadására. — A tisztviselők a parancsot nem értékék meg, azután elfelejtették végrehajtani, aztán rosszul hajtották végre. A nyilasok végül is kifogytak az időből és itt hagyták az olajat nagy szerencsére, mert a szénkészletünk már kifogyott. 1945 januárjában Budán meg csak 19%-os, Pesten pedig 20%-os volt a vízszolgáltatás, de már májusban az egész város itta a híres pesti tiszta ivóvizet.

A vízvezeték mellett nélkülözhetetlen a vízcsatornahálózat, mert piszok, bűz, betegség áldozatai lennének, ha nem gondoskodnánk két millió ember szennyének elszállításáról a községben. 900 km hosszú a fővárosnak a csatornahálózata. Budapest—Gent közti távolságnak felel ez meg. A kétfelhévi iszapmennyiséget csak egy 50 km hosszú vasúti szerelvény (Budapest—Nagykátz) tudná elszállítani. Ha a szenny-csatorna-berendezésünk bármilyen kis időre is felmondaná a szolgálatot, pincéink és alacsonyabb fekvésű házaink azonnal megtelnének szennyes iszappal.

De bármilyen szédületes méretű is ez a berendezés, rövidesen már nem lesz elegendő. Máris dolgoznak a város házában egy 100 km-es (Budapest—Szolnok) mellékcsatorna és egy 30 km-es (Budapest—Gödöllő) gyűjtőcsatorna-berendezés elkészítésén.

Nagyszerű képet mutat a főváros közlekedésének újjáépülése is. 1911-ben még csak 127 km hosszú (Budapest—Füzesabony) vonalon közlekedtek a budapestiek. 1938-ban 450 km-t (Budapest—Linz) tett ez ki. Az ostrom végén 53-ra (Budapest—Nagykátá) zuhant le. Ezen felül se kocsii, se áram nem volt.

A vállalat emberei befogták magukat az összetákolt kocsikba és egy takarították el a holttesteket, romokat, állati hullákat az úttestekről és szolgálati épületeikből. Februárban már mozdonyt is tákoltak össze és erősebbel vontatták a szállítmányokat. Márciusban nagy volt az öröm a pestiek között: megérkeztek az első krumpliszállítmányok. Ezeket is a villamos emberei vontatták.

Előszedték és kijavították a negyven évvel azelőtt kiselejtezett kocsikat, hulladékreszekből újakat csináltak, de már ugyanebben a hónapban megindult az első személyszállító kocsii Újpest és a Nyugati pályaudvar között. Áprilisban és májusban 33 vonalat, júniusban és júliusban pedig további 28-at állítottak helyre, úgyhogy szeptemberben már helyre állt a vidékbeli villamosforgalmi állapot. 1155 villamoskocsii szállítja ma már megint Nagybudapest népét a munkahelyére. 1946. év első kilenc hónapjában az eladott jegyek tanúsága szerint) 305,450.000 utas használta a villamost. Az autbuszforgalom helyreállítása is folyamatban van.

Hatalmas munkát végeztek a gáz- és a villanyművek is. Mikor a lakosság előbújt a pincékből, nem talált a hófedte városban se szemet, se fát. Kényszerűségből kívágtá a parkok és városszéli erdők fáját, hogy befűthessen, vagy elhordta az elhagyott és romházak egész faanyagát, hogy egy kis levest tudjon főzni magának. Rengeteg kár érte ezzel a közönséget, mert ezt a faanyagot fel lehetett volna használni épületjavításra, főt pontonhíd-építésre is. Nem is állt meg ez a fapuszítás, amíg a gáz-művek emberei helyre nem állították az üzemeiket. Először a központi üzemeiket kellett rendbehozni és csak azután kerülhetett sor a csőhálózatra. Áprilisa már akkora csőhálózatot hoztak rendbe, hogy elérne Budapesttől Szegedig, júniusban már Budapest—Prága távolságra nyúlt ki, októberre pedig Budapest—Páris távolságra. Ez a berendezés (1946 végéig) több mint 70.000 család gázszükségletét látja el.

Vak sötétség borult a felszabadított városra. De már február derekán 135 km-es kábelhálózatot helyreállították a szorgalmas munkáskezek. (Budapest—Dorog.)

Mikor felszabadult a város, nem maradt az Elektromos Művek készletéből egy kilogramm szén sem. A bányák még hasznavehetetlen állapotban voltak, munkások pedig nem állt rendelkezésre, vasút még nem volt, de Budapestet el kellett látni árammal. A vízviselők és a munkások lapátszám hordták össze a szemet a pincékből és az elhagyott orosz fedezékekből, hogy megindíthassák az áramtermelést. És megtörtént a csoda: húsz hónap alatt (1946 december 1-ig) 3100 km-en kering a villamos-energia Budapest—Rejkjavik).

Rettenetes volt a piszok. Az óvóhelyek és az udvarok tele voltak háziszeméttel és törmelékkel. Nem jártak a szemeteskoscsik, szünetelt a szemétfuvarozás. Az utcák tele voltak rommal, döggel és holttestekkel. A legtöbben azt hitték, hogy a rengeteg szemét az ő életükben nem kerül el a házuk tájáról. És öröm helyett aggodalommal várták a tavaszt, amikor majd rothadni kezd a sok szerves hulladék. És csoda történt. A lakosság szervezkedni kezdett és csapatokba verődve az utcára — a ház elé — rakta a törmeléket, a rothadó szemetet pedig — vontató-^óró híján emberfogatok százaival — a kijelölt szabad területekre. Az egykor gyönyörű belterületi parkokon szeméthegeyek büzlöttek. És akkor a lakosság kiadta a jelszót: „Tűrjék-e a büzt és a fertőző szeméthegeyeket a házunk táján?” — És megindult a rohammunka a szemét ellen. A napi munka után vagy ünnepnap felkerekedett a város fiatalsága, befogta magát kocsciba, énekszóval felvonult a szeméthegeyek elé, felrakta a szemetet és kihordta a városszélre. Onnan takarították el a hatóság.

A törmeléket ugyancsak a lakosság hordta ki. 380.000 munkanapszám és 38.000 fuvar ment erre a munkára. 1,080.010 m³ szemetet fuvaroztak el. Ebből 1079 tonna vashulladékot, 884 harkocsit, 3640 terepkocsit és 950 egyéb gépkocsit, 380 tonna üvegtörmeléket és körülbelül 176.000 különféle aknát, bombát stb.

Milyen lehetett ily viszonyok között **Budapest élelmiszerellátása?** A békeidőkben a felhozott élelmiszermennyiség 60—70%-a érkezett vasúton, 25% közúton és csak 3—4% hajón. Az élelmiszerszállításnak egyetlen feltétele sem volt meg az ostrom végén. Vasútvonalaink, műútjaink szét voltak löve, hidjaink romokban, autó- és kocsi-parkjaink használhatatlan állapotban heverték országszerte. Használható járműveink vagy külföldön voltak, vagy pedig üzemanyag hiánya miatt használaton kívül vesztegeltek. Hiszen olajforrásaink és bányáink termelő munkája még nem indult meg.

Az óvóhelyekről előbotorkáló lakosság zöme éhes állat módjára nézett eleség után. Boldog volt, aki egy-egy elhagyott orosz vagy német lővőállásban egy kis száraz kenyérré, fagyott krumplira vagy sárgarépára bukkant. A szemétdombokból **bányászták** ki az éhezők a hagymát. — Akinek lődög húsából jutott meleg leves, joggal tekintette magát szerencsés embernek.

A majdnem semmit és később az igen-igen keveset kellett felosztani, hogy mindenkinek jusson belőle valami. Az élelmészeti munkát irányító hatóságoknak emberfeletti munkát kellett végezni, hogy valamiképpen bizottságok az ellátást.

Hasonlítsuk össze, hány kalóriát kapott a pesti ember és hányat szerencsésebb országok lakója:

Ország	Egy fogyasztó napi kalória-mennyisége jegyre	Pótlégyre kapott élelmiszerek kalóriaértéke		
		Hivatalnok	Testi munkás	Nehéz testi munkás
Franciaország	1.100	—	1.200	—
Belgium	1.850	2.400	2.400	2.600
Dánia	1.470	—	1.800	2.100
Csehszlovákia	—	—	1.900	2.200
Olaszország	870	—	2.200	3.000
Németország:				
Brit megszállási övezet	1.430	—	—	—
Amerikai	900	—	—	—
Berlin	1.500	—	—	—
Budapest	556	680	1.100	1.350

Vagy a következő táblázatot nézzük. Ez azt mutatja, hogy mennyi zsírt, cukrot, ajat kapnak hetenkint a gyermekek külföldön és mennyit tudtunk mi adni a mieinknek:

Ország	Cukor	grammokban	Zsíradék	Tej	literekben
	3 éven aluli	3-6 éves	3 éven aluli gyermekek	3 éven aluli esetén	3-6 éves
Franciaország.....	292	146	70	5-25	5-25
Belgium	233	233	245	5-50	3-75
Dánia	350	350	250	—	—
Ausztria (bécsi adat)	140	140	105	5-25	3-50
Csehszlovákia	300	300	125	3-50	3-50
Németország:					
Angol megszállási övezet ...	177	175	130	1-00	1-00
Amerikai	125	125	80	—	—
Magyarország	93	93	44-5	3-50	2-10

Ezekből az adatokból világlik ki, hogy a kifosztott és tönkretett fővárosnak kiusoda küzdelmet kell még vívnia gyermekei életéért.

1946 nyarának elején a helyzet még rosszabb lett. A készletek kifogytak, a megtervezett batyuzók a kereslet óriási nyomása alatt fantasztikus árakat követeltek az éhező városi lakosságtól. — A kalóriaajándékoság sok munkás és kisiparos életét viselhetőbbé tette, de a lakosság nagy része csak hatósági ellátás útján jutott kenyérhez, abhoz és kevés liszthez, a többi csak a szabad piacon szerezhette be óriási áron. Egy magas fizetési fokban levő fővárosi tanár félhavi fizetéséért mindössze két kilogramm blaborsót és egy kilogramm barackot vásárolhatott.

A Vörös Hadsereg már márciusban lemondott gabonaneműajándékoságairól és megelégedett helyette kukoricával, júliusban pedig 300 vagon gabonakölcönt nyújtott fővárosnak. Június—júliusban tetőpontjára hágott az infláció. A vidék tartózkodott az élelmiszerfelhozattól, a kereskedelem megbénult.

Ennek a kétségbeejtő helyzetnek a forintstabilizáció (1946. augusztus) a vele kapcsolatos új ellátási rendszer vetett véget.

Hogy ez mennyivel jobb helyzetet teremtett, mint amilyen 1945-ben volt, a következő táblázat mutatja. Megláthatjuk rajta, hogy mit kaptunk 1945-ben jegyre, mit egy évvel később.

Kilogramm	Hatósági jegyre kaptunk	
	1945 novemberében	1946 novemberében
Kenyér	4-50	7-50
Liszt	—	0-60
Zsír	—	0-30
Cukor	—	0-25
Hüvelyes	—	0-70
Só	—	0-25
Burgonya	2-—	—
Tej (0—12 éveseknek)	6-15	—

Hogyan emelkedett az ellátás abból az élelmiszerből, melyet legjobban szeret a kisgyermek?

A fővárosba szállított tej 1945 első tíz hónapjában 20.300 hektoliter, 1946-ban ugyancsak tíz hónap alatt 71.500 hektoliter.

És most nézzük, mit fogyasztott a budapesti ember havonként 1937-39-ben, mit koplalt egy évvel az ostrom után az infláció legkeservesebb hónapjában és végül, hogy mennyi jut rá a forinstabilitáció után. (A tábla végén oda van biggyeszítve egy rovat: az Egyesült Nemzetek Élelmiszerügyi Bizottsága szerint ennyit kellene fogyasztani mindegyik élelmiszerből. Ezt is elérjük még.)

Védő élelmi anyagok	Egység	1937-39 havi átlag	1945 december	1946 július	1946 szeptember	Ideális fogyasztás átlagban
Hús	kg	4.56	—	—	1.82	3.70
Tej	dl	99.3	0.01	0.01	1.20	213.30
Tejfel, túró, sajt	kg	0.42	0.32	—	0.46	0.90
Tojás	db	15.—	4.—	2.—	5.—	30.—
Burgonya	kg	7.77	5.43	3.26	7.71	9.20
Zöldség és főzelék	•	9.76	3.58	4.40	10.53	3.10 ¹⁾
Friss gyümölcs	•	6.91	—	1.63	10.60	3.10
Energiát adó anyagok:						
Zsir, olaj, margarin, vaj •	•	1.34	0.60	0.40	0.95	1.80
Kenyér	•	7.08	5.20	4.17	7.83	10.90
Örlemények	•	4.92	4.34	4.34	1.95	
Szárzöfelék	•	0.30	3.26	2.18	0.38	0.33
Cukor	•	1.50	0.15	—	0.38	1.50

Budapesten a háború előtt évente 12.000 helybeli lakos halt meg. 1944-ben még csak 21.000 körül járt a halandóság száma. Ez a szám 1945-ben 42.000 fölé szökött. Tehát nem az ostrom okozta a legnagyobb pusztítást az emberi életben, hanem az óvóhelyeken lakó leromlott szervezetű csecsemők nem bírták ki a béke kezdeteinek a testi megterheléseit. A város lakossága még másfél évig egyre fogyott, csak 1946 májusában kezdte a születések száma felülmúlni a halálozásokét.

Életünknek ebben a szomorú szakaszában nyúlt bele sorsunkoa a külföld.

Az első segítséget a **Vörös Hadseregtől** kapjuk. Már az ostrom elején a kezükre kerültek a Vízmevek. A sok szenvedéssel sújtott polgári lakosságot megfoszthatták volna az ivóvizétől. Nem tették. Sőt: a betegeknek azonnal élelmiszert adtak és kocsikat bocsátottak rendelkezésre, hogy élelmiszer szerezhessünk be vidékről és eltávolíthassuk a fertőző szemetet a nagyértékű gyógyszermennyiséget bocsátottak a kórházak rendelkezésére. 1945 márciusától szeptemberéig 3815 vagon élelmiszert (liszt, kenyérgabona, cukor, só, pótkávé, borsó, bab, szója, nyershús, füstölt hús, konzerv sajt) adtak ingyen, ezenfelül 1168 db szarvasmarha és 593 birka vásárlására adtak engedélyt. — 60 000 m³ törmelékkel maguk fuvarozták el, fuvar adtak a romeltakarításra. Őrséget bocsátottak a meginduló fővárosi adminisztráció rendelkezésére és ezzel megakadályozták a raktárak, gyárak és hivatalok kifosztását.

A legmegelőzőbb közül először a **svájciak** figyeltek fel nyomorunkra. A **svájci Don-Suisse-től** 8 millió svájci frank értékű gyógyszert, egészségügyi felszerelést, ruhaneműt és élelmiszert kapott a főváros és négy vidéki nagyobb város. A **Svájci Vöröskereszt** pedig 450 gyermeket vitetett ki Svájcba, havonta 200 gyermeknek jutott élelmiszer és tápszer adomány. 4 gyermekotthon lát el élelmiszerral és több ezer emberi ruházott f. l.²⁾

A **Svéd Vöröskereszt** 1946 júniusától 92.5 tonna élelmiszert, 31 tonna ruhaneműt és 2.5 tonna gyógyszert küldött.

¹⁾ Csak zöldfevelés főzelék adatai.

²⁾ Az összes adatok 1946 november 30-án zárattak le.

A Svéd Redda Barnen 1945-iki küldeményéből 38 kórház gyermekosztálya, 47 gyermekvédelmi intézmény és 1016 gyermek egyénileg részesült gyógyszersegélyben. 1946-ban pedig bevezette a svéd reggeli (1 dkg cukor, 2 dkg tejpor, 3 dkg margarin). 15.600 gyermek kapta ezt négy hónapra át naponta, 6000 gyermek pedig félétven át ebédet kapott. 1946 július utolsó hetében és augusztusban a terhes és szoptató anyák az ő adományukból kapták jegyre a tejsort; a *Dán Red Barnet* 1946 tavaszától 20.000 gyermeknek ad ebédet, 1947-re ezt az adományt újabb 20.000-el felemeli.

A Nemzetközi Gyermekmentő Szövetség genfi központja, a Magyar Segítő Bizottság szervezetei (Washington, Rio de Janeiro), Anglia, Írország, Franciaország, Portugália, Törökország, Délafrika, India és Ausztrália Vöröskereszt- és társadalmi szervei tej-konzerv, cukor, »C« vitamin, szardínia, stb. adományokkal siettek az inséges főváros segítségére.

A: UNRRA (United Nations Rehabilitation and Relief Organisation) élelmiszerben, ruhaneműben, lábbuliban, vagonokban és teherautókban jelentős támogatást nyújtott.

Az egyházak sem maradtak el inséges magyar hittestvéreik megsegítésében. Az angol, ír, svajci, portugál, dán, svéd egyházak mind megemlékeztek adományaikkal magyar hittestvéreikről.

A külföldről érkezett adományok-közül kiemelkednek a JOINT külföldi központjaitól indult küldemények. 1946-ban a következő adományokat juttatta a Joint az inséges magyar társadalomnak:

112 vagon ruhanemű,	ebből Budapestnek.....	68 vagon,
3 « gyógyszer,	« «	3 «
165 « élelmiszer,	« «	121 «
33 « vegyes autórakomány,	« «	22 «

Az adományokból 41 gyermekotthon, 5 kórház, 10 egyéb jóléti intézmény, 23 népkonyha, 47 munkaközösség részesült. A szervezet 80.000 ruhasegélyt osztott ki és 25.000 egészségügyi segélyt adott. Az állandó pénzsegélyben részesülők száma 25.000, az állandó ebédsegélyben részesülőké pedig 55.000.

Két hazai társadalmi szervezet buzgólkodott nagy eredménnyel azon, hogy a leromlott ország tehetősebb rétegeiből segítséget hozzon az elesettek részére.

A Nemzeti Segély 11 tejkonyhát, 4 bölcsődét, 6 gyermekotthont tart fenn, rengeteg élelmiszeri, gyógyszeri, ruhaneműt és cipőt osztott ki pártfogoltjainak.

A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége különösen a gyermeknyaraltatás terén mutatott fel számottevő eredményt: 1945-ben és 1946-ban összesen 2000 gyermeket küldött nyaralni. Nagy segítségére volt ez a szövetség a fővárosi tanügynek azzal, hogy jelen évköny m. nyiségű ablaküveget szerzett az iskoláknak és sok tankönyvet, tanszert osztott ki a szegénysorsú tanulóik között.

Jelen és azoknak a gyermekeknek a száma is, akik a Független Kisgazdapárt és az Actio Catholica nyaralóakciója révén élvezték a vidéki élet adásait.

És most vessünk egy pillantást Budapest egykori büszkeségeire, a hidakra. Nemcsak a szemünket gyönyörködtették ezek. A dolgozók nélkülözhetetlen eszköze volt valamennyi. Hogy mit jelentettek a főváros életében, a következő adatok mutatják: 1940 május 15-én kereken 49.400 jármű haladt át az öt hídon (a két vasúti híd nincs benne.)

Ez egy 200 km hosszú kocsioszlopnak felel meg. — Hogy a nemzeti vagyonnak milyen nagy részét jelentették, megmutatja az az egy adat, hogy egyedül a Margit-híd felépítése 32 millió forintba fog kerülni.

Az ostrom után egy ideig szükséghidakon bonyolították le a forgalmat. Amint azonban jött a tél, szét kellett szedni mind, mert a zajló Duna elsodorja volna őket. Gondoskodni kellett tehát újra állandó hid építéséről.

Elsőnek a *Kossuth-híd* építését határozta el a közlekedésügyi minisztérium. Az előmunkálatokat már 1945 május havában megkezdtek. A hid anyagát a régi hidak romanyagából állították elő. Az építéshez felhasználtak 850 tonna vasanyagot, a pillérek építéséhez közel 10.000 m³ betont. A hid nyolc hónap alatt készült el.

A *Ferenc József-híd*at a németek január 16-án robbantották fel: középső része a Dunába zuhan. A helyreállítás során ennek a hídrésznek a pólusáról kellett gondoskodni. A vasszerkezethez 2300 tonna vasanyagot használtak fel. Ebből 1900 tonna új anyag volt, 400-at pedig az Erzsébet-híd romanyagából termeltek ki. 1946 augusztus 20-án (István király napján) adák át a forgalomnak. Az új neve *Szabadsághíd* Villamosközlekedés is van rajta, tehát helyreállt az állandó villamosforgalom a két part között.

Harmadiknak az *új déli összekötő vasúti hid* épült meg. Ennek a hídnak már országos szempontból is nagy jelentősége van, mert ez az egyetlen összekötő vasúti hid a Duna magyarországi szakaszán. Jelentős még a hid nemzetközi vonatkozásban is, mert rajta bonyolódik le az átmenő forgalom a Balkán-félszigettel és a tőlünk nyugatra és északra fekvő országokkal is. 2500 tonna vasat, 11.000 m³ betont, 3600 m³ követ és 5 vagon gömbvasat használtak fel az építésnél. A *Margithíd*at 1948-ban építik újra. Az állam és a főváros közösen fedezik a költségeket. A *Lánchíd* részben társadalmi adakozásból épül újjá.

Igy látva simának és egyszerűnek látszik a hidépítés munkája. De a valóságban ezer akadály bonyolította és nehezítette. Szénbányáink, amelyek a vastermeléshez szükséges energiát szolgáltatták volna, még igen kezdetleges állapotban voltak. A bányászok — az elégtelen táplálkozás miatt — normális teljesítőképességüknek csak csekély töredékét produkálták. A vasgyárak hihetetlen nehézségek között termeltek. Ablak- és sokszor tetőnélküli munkatérükben dolgoztak hobban, esőben a rosszul táplált és fogyatékosan ruházódó tisztviselők, mérnökök és munkások. A főváros lakossága élelm- és ruhaadományokban részesítette őket, csak hogy bírják az iramot.

A budapestiek személy szerint is kivették a részüket a hidépítés munkájából. A hivatalok, munkásszervezetek, sőt egyes háztömbök lakói megbízottjaik vezetésével vasárnapokon, ünnepnapokon rohammunkára jelentkeztek a hidak építés-vezetésénél és sok ezer munkanapszámot végeztek el ingyen. Nem hiányoztak a diákalakulatok (MADISZ, SZIM, SZIT) rohamcsapatai sem.

Együtt lapátolt és rakta a követ a *polgármester* a napszámossal.

Nem kevésbé felemelő látvány, amit az *egészségért vívott csatában* mutatott fel a főváros népe. Impozáns egészségügyi szervezete volt az ostrom előtt Budapestnek. Kitűnően felszerelt kórházaiban az utolsó békeévből 7567 ágy várta a betegeket. (Ebben a számban nincsenek benn az állami klinikák és a felekezeti kórházak ágyai.)

Az ostrom után egyetlenegy sem találtak használható állapotban. De már 1946 júliusában 5750 darabot pótolnak. A pusztulás azonban még így is óriási: a kórházak tetőzetét 1946 őszéig 60%-ban helyreállították.

A szociális egészségvédelem némely területén már felülmúltuk a békeévek teljesítményeit. Például 1938-ban mindössze 10.000 terhes anya részesült ingyenes orvosi vizsgálatban: 1946 első hat hónapjában 21.000. Ezenkívül újra üzembe helyezték a kórházak laboratóriumait, felszerelték a műtőket, a Röntgen-intézeteket, a tüdő- és nemibeteg gondozókat, a fertőtlenítő és bakteriológiai intézeteket.

Hozzátartozik a főváros képéhez a tökéletes *rádióberendezés*. Rádió nélkülül nincs a kor színvonalán álló híradó és hírszerző szervezet.

A rádió műszaki anyagát vagy nyugatra *mentették* vagy megsemmisítették: a semmiből kellett újra megteremteni az egész rádióüzemet.

Megfeszített munkával 1945 május elsejére — a szabad ország első munkanapjára — elkészült a 0.5 Kw-os szabadsághegyi (svábhegyi) adó. Igen szerény kis adó volt ez: mindössze a budapesti vevőkészülékek tudták fogni az adását. Június elsején már 1.25 Kw-ra emelték fel az erősségét, szeptember 15-én már 20 kw-ra. 1946 végére pedig újra elkészítették a 314 méteres adótornyot. 240 tonna vasat foglal magában ez a torony. 90 tonnányit a régi törmelékekből termeltek ki. Minden darabja magyar gyártmány. A rádiócsöveket készítő gyárat a németek az utolsó gépig lerombolták. De a munkások itt maradtak. És olyan lámpákat gyártottak, amelyeket békében az egész világon csak három gyár tudott készíteni. A kassai rádiót másfél év alatt hozták üzembe, a mi adónk egy hét alatt készült el.

Rengeteg értelmi és fizikai munka árán tudta csak Budapest dolgozó népe felépíteni a romokból a fővárost.

EGYESÜLT NEMZETEK.*)

Még javában dúlt a világháború, amikor 1941 augusztusában összeült Churchill angol miniszterelnök és Rooseveltt, az Egyesült Államok elnöke és az Atlanti Óceánon a Potomac hadihajó fedélzetén megállapodott abban, hogy közösen fognak küzdeni minden olyan törekvés ellen, amely bárhol a világon el akar nyomni gyengébb nemzetet, gyengébb fajt. (Szovjet-orszország akkor még semleges volt és így nem vett részt a találkozáson.)

Ezt a megállapodást okiratba foglalták és keletkezési helyéről Charter of the Atlantic-nek (»Atlanti Charta«) nevezték el.

1941-ben úgy látszott, hogy a fasiszta államok akadály nélkül lerohanják Európa népeit, de a két angolszász nép vezetője tisztában volt azzal, hogy a fasiszták lebírhatalannak látszó ereje csak kezdeti előny, amivel a világ többi népeinek szervezett ereje idővel mégis csak megbírkózik, ezért — nem törődve a fasiszta kormányok gúnyjával, amivel az okiratot kísérték — megindították a szervezést.

Az okirat alapelvei a következők:

Nem kívánunk oly területi változásokat, amelyek nem egyeznek meg az érdekelt népek szabadon kifejezett óhajával.

Tiszteletben tartják minden nép jogát, hogy szabadon válassza meg a kormányformát, amelyben élni akar. Visszaadják ama népek szuverén jogait és autonóm kormányzatát, amelyekről azokat idegen hatalmak elvették.

Minden állam részére — legyen az nagy vagy kicsi, győző vagy legyőzött — egyenlő feltételek mellett, könnyebb hozzáférést biztosítanak a világ kereskedelméhez és nyersanyagaihoz.

Kívánságuk, hogy előmozdítsák a nemzetek gazdasági együttműködését és azáltal mindenki számára jobb munkafeltételeket, gazdasági fellendülést és szociális biztonságot szerezzenek.

A nemzetiszocialista uralom végleges megsemmisítése után olyan béke megkötését kívánják, amely lehetővé teszi, hogy határain belül minden nemzet biztonságban lehessen és hogy minden ember minden országban félelem és nyomorúság nélkül élhesse életét.

Ez a béke biztosítsa mindenki számára a szabad tengeri hajózást.

A világ minden népe mondjon le — reálpolitikai és szellemi okokból — az erőszak alkalmazásáról. Tekintettel arra, hogy az eljövendő béke nem biztosítható, ha bizonyos népek állandó vízi-, szárazföldi- és légi fegyverkezéssel fenyegethetik a határaikon túllevőket, szükségesnek tartják az ilyen országok lefegyvezését mindaddig, amíg az általános biztonság széleskörű és állandó rendszere meg nem szervezhető. Ugyanakkor támogatják és elősegítik mindazokat a gyakorlati rendszabályokat, amelyek megkönnyítik a békeszerető népek számára a nyomasztó fegyverkezési költségek viselését.

*) Ez az oly szépen elgondolt intézmény jelenleg válságban van. Az imperialista erők ezt is fel akarják használni világuralmi céljaik elérésére. A jövő fogja megmutatni, hogy kibírja-e az erőpróbát. A Szovjetunió és a népi demokráciák mindent elkövetnek, hogy az intézmény eredeti elgondolása szerint működjek tovább.

A Szovjetunió azonnal hozzájárult a szolidaritási nyilatkozathoz, kevéssel később Franciaország és Kína is. 1942 januárjában már a négy alapító nemzeteken kívül még 26 nemzet írta alá a nyilatkozatot.

Azok a nemzetek, amelyek csatlakoztak Charter of the Atlantic-ben foglalt elvekhez, EGYESÜLT NEMZETEK-nek nevezték magukat, megkülönböztetésül a fasiszta nemzetektől: Németországtól és csatlós-államaitól.

AZ EGYESÜLT NEMZETEK ALAPOKMÁNYA

Többrendbeli értekezlet után 1945 június 26-án megállapodtak egy alapokmányban, amely magában foglalja az Egyesült Nemzetek céljait és azokat az eszközöket, amelyekkel meg akarják valósítani céljaikat, vagyis a világbéke megőrzését és az emberi jogok védelmét. Világtörténelmi jelentőségű ez az okirat. A benne foglalt gondolatok megvalósításán azonban még sokat és kitartóan kell dolgoznia az emberiségnek.

Bevezető sorai a következők:

»Mi, az Egyesült Nemzetek népei, *eltelve azzal az elhatározással*, hogy megszabadítsuk az elkövetkező nemzedékeket a háború pusztításaitól, amelyek a mi életünk folyamán kétszer zúdítottak mérhetetlen szenvedést az emberiségre

és hogy újból kifejezzük az alapvető emberi jogokba, az emberi személyiség értékébe és méltóságába, a férfiak és nők egyenjogúságába, a nagy és kis nemzetek egyenlő jogaiba vetett meggyőződésünket, hogy minden ember minden országban félelem és nyomorúság nélkül élhesse életét

és hogy megteremtjük azokat a feltételeket, amelyek között a szerződésekből és a nemzetközi jog egyéb forrásaiból származó jogok és köteleességek tiszteletben tarthatók és hogy előmozdítsuk a társadalmi haladást és a több szabadságot nyújtó, jobb életfeltételeket és együtt éljünk, haráti békében, mint jószomszédok

és hogy egyesítsük erőnket a nemzetközi béke és biztonság fenntartására, és hogy biztosítsuk oly elvek és meghatározott módszerek elfogadását, amelyek mellett fegyveres erőt csak a közös érdek szolgálatában lehet használni

és hogy minden nép gazdasági és társadalmi haladását előmozdító nemzetközi szervezetet létesítsünk:

elhatároztuk, hogy egyesítjük e célok megvalósítására irányuló erőfeszítéseinket.

Ennek megfelelően felelős kormányaink képviselői összegyűltek San-Franciskó városában, megegyeztek az Egyesült nemzetek alapszabályainak elfogadásában és ezzel »Egyesült Nemzetek« névvel megalakították a nemzetközi szervezetet.

Az eddigi számítások szerint 40,000.000 ember pusztult el a háborúban. Ebben a számban nincsen benne a betegségek következtében meghalt áldozatok száma, — 40 millió ember több mint négyszeresét teszi ki hazánk lakosságának. Az első világháború óta is irtózatossá emelkedett tehát a halottak száma a haditechnika fejlődése következtében. Hát még milyen borzalmak várnának ránk egy új világháborúban, amely az atombombával kezdődne!

Ezért tűzte ki célul az Egyesült Nemzetek szervezete:

Fenntartani a nemzetek közötti békét és biztonságot, hathatós együttes intézkedéseket kell tenni:

1. a békét fenyegető cselekmények megelőzésére,
2. a nemzetek közötti viszályoknak békés eszközökkel, az igazságosság és a nemzetközi jog elveinek megfelelően történő összeegyeztetésére és elrendezésére.

A gazdasági, társadalmi, kulturális és emberbaráti jellegű nemzetközi feladatok megoldása, — valamint az alapvető emberi jogok és szabadságok mindenki részére fajra, nemre, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül történő tiszteletbentartásának elősegítése és támogatása céljából nemzetközi együttműködést kell létesíteni.

NEMZETKÖZI ELLENTÉTEK BÉKÉS MEGOLDÁSA

Nem lehet-e kijátszani az alapokmányoknak azt a törekvését, hogy egy felfegyverzett nemzet ne támadhasson meg egy gyenge országot? Ezt a törekvést úgy akarja lehetetlenné tenni a szövetség, hogy a tagok kötelezik magukat arra, hogy tartózkodni fognak segítségnyújtástól olyan állam részére, amely ellen az Egyesült Nemzetek megelőző vagy kényszerítő intézkedéseket foganatosítanak.

Ennek az alapokmányoknak semmiféle rendelkezése sem jogosítja fel az Egyesült Nemzeteket arra, hogy olyan ügyekbe avatkozzanak, amelyek természetüknél fogva valamely állam belső jogalkotásának körébe tartoznak.

A tagok közötti nézeteltérések — ha a felek nem tudnak békésen megegyezni egymással — a Biztonsági Tanács elé kerülnek.

A Biztonsági Tanács az Egyesült Nemzetek tizenegy tagjából áll. Az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Kína, Nagybritannia és Északírország Egyesült Királysága és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége a Biztonsági Tanács állandó tagjai. Hat további tagját a Biztonsági Tanács nem állandó tagjává a Közgyűlés választja meg.

Az öt alapító hatalom azért tartotta fenn magának az állandó tagságot, mert szándékuk a béke *együttes* fenntartására rendíthetetlen és nem akarják engedni, hogy bármelyik rendezhető nemzet vezetőszeretpét tölthessen be ebben a végzetes kérdésben. De az öt vezető nemzet maga nem dönthet, mert a 11 tagból álló tanács egyszerű többségének a megszerzéséhez is legalább hat szavazat szükséges.

Ha tehát nézeteltérés merül fel két nemzet között, először is közvetlenül egymással, békés úton kell tárgyalni a félknek. Ki kell vizsgálni a viszály okát. Ha nem tudnak maguk megegyezésre jutni, választott bíróság elé kell vinni az ügyet.

Ha az érdekeltek megkísérelték mindezt és mégsem tudtak megegyezésre jutni, akkor az a fél, amelyik veszélyben látja biztonságát, panaszt emel a Biztonsági Tanácsnál. Az a fél tehát, amelyik erősebbnek hiszi magát, vagy amelyik esetleg elfogultságában azt hiszi, hogy neki van igazsága: nem támadhat, hanem a pártatlan Biztonsági Tanács elé kell vinnie az ügyet.

A Biztonsági Tanács először azt vizsgálja meg, hogy az ügy egyáltalán alkalmas-e tárgyalásra. Mert az is megtörténhetik, hogy csak a felek vélték fontosnak az ügyet, pedig a maguk hatáskörében is el lehetne intézni.

Ha a Tanács 11 tagja közül 7 ügy látja, hogy tárgyalni kell a kérdést, akkor megindítja a vizsgálatot. Mikor tisztán lát, meghozza határozatát. Megállapítja, hogy hogyan kell békésen elintézni az ügyet.

Amelyik fél belenyugszik a határozatba, az végre is hajtja, amelyik nem: az ellen az Egyesült Nemzetek szervezete megindítja a megtorló eljárást.

Hogy a szükséges katonai intézkedéseket meg lehessen tenni, a Biztonsági Tanács mellé egy Vezérkari Bizottságot rendeltek ki. Ez a bizottság a Biztonsági Tanács állandó tagjainak vezérkari főnökeiből vagy azok megbízottaiból áll. Ez rendelkezik az Egyesült Nemzetek tagjaitól rendelkezésre bocsátott fegyveres erővel.

A Biztonsági Tanács által elhatározott intézkedések végrehajtása során az Egyesült Nemzetek tagjai egymásnak kölcsönösen segítséget nyújtanak.

HAMIS JELSZAVAK VESZEDELME

A tanácskozások közben az Egyesült Nemzetek rájöttek arra, hogy nem elég, ha megtorolják a támadó nemzetet az igazságtalanságot. Azon kell dolgozni minden igyekezettel minden nemzetnek, hogy lehetőleg már a békében kiküszöböltesék minden anyagi és erkölcsi igazságtalanság, mert ezek gyűjtik a békétlenség robbantóanyagát. Ezekből robban ki a háború.

Amint látható, az egész intézményen vörös fonalként húzódik végig az a gondolat, hogy

1. senkisémet lehet bíró a maga ügyében,
2. az eddiginél még több eszköz kell felhasználni a nézeteltérések békés eszközökkel való kiküszöbölésére,
3. el kell szigetelni és lehetetlenné kell tenni a békebontót,
4. közös munkával kell eltakarítani a háborúokozta anyagi és lelki romokat.

Ezek a vezérgondolatok vezették az Egyesült Nemzetek szervezetének a kigondolót, mert a két háború rettenetes tanulságai arra tanították a világ népeit, hogy az államok manapság olyan szoros gazdasági és politikai kapcsolatban élnek egymással, hogy bárhol üti is fel a fejét a háború veszedelme, nem áll meg az ellenfelek határainál, hanem átharapódik a szomszédra, sőt azok szomszédaira is.

Az 1914—18-as világháború még csak Európa egy részére és az Egyesült Államok haderejére szorítkozott. A második világháború már csakugyan belerántotta az egész földkerekséget, szomorúságba és szegénységbe döntötte a Föld lakosságának jelentékeny részét és tönkretett olyan gazdasági, erkölcsi és szellemi értékeket, amelyeken az emberiség évszázadokon át megfeszített erővel dolgozott.

Ennek nem szabad még egyszer megtörténnie. És hogy ne történhessék meg, azon minden egyes embernek dolgoznia kell. Az ifjúságnak is. Minden magyar fiúnak és leánynak tudnia és hirdetnie kell, hogy senki sem lehet bíró a maga dolgában: se egyén, se nemzet. Minden magyar fiúnak és leánynak jól fel kell figyelnie, hogy ki és mit prédikál neki a nemzeti önézetről, becsületről és erényről.

Mert rengeteg azoknak a hamis prófétáknak a száma, akik tetszetős jelszavak segítségével végzetes lépésre csábítják a tömegeket. Az ifjúságot is.

1914-ben azzal a jelszóval sodortak bennünket a németek a háborúba, hogy önérzetes nemzet nem tűrheti, hogy orgyilkosok megöljék trónörökösét anélkül, hogy elégtételt kapjon érte. Mi hittünk »hűséges német szövetségeseink« biztatásának, elfogadtuk »segítségüket« a »megtorló« háborúban. El is veszítettük az ő oldalukon.

Közben kiderült, hogy azért biztattak bennünket, mert már évekkel ezelőtt készülték rá, hogy leszámoljanak az angol iparral, ezzel a veszedelmes versenytársukkal. Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolása csak jó alkalom volt nekik arra, hogy beugrasszanak bennünket a háborúba.

Azzal igyekeztek csökkenteni a háborúval járó kockázat feletti aggodalmat, hogy csak a szerbek ellen szól a háború, már pedig az ő szövetségükben nem lehet kétség aziránt, hogy a szerbeket — ezt a kis népet — legyőzzük. És tévedtek! A szerbek oldalán háborúba lépett az angol, a francia, az orosz, a japán, az olasz, sőt az Egyesült Államok is. És mi elvesztettük a háborút. Ezeréves határainkat veszítettük el vele.

A második világháborúba is a németek ugrattak be bennünket. Azt duruzsolták fülünkbe, hogy tulajdonképpen sem minket, sem pedig őket nem is győzték le a szövetséges hatalmak 1918-ban. Csak egy pár »hazátlan bitang«¹⁾ árulta el az országot és ezért csonkítottak meg bennünket. Ha a »győzhetetlen« német, magyar és olasz nép szövetkezve a japánnal felfegyverkezik és megtámadja az »elaggott, elpuhult«, csak házukkal tördő fegyvertelen angolszász nemzeteket és azok szövetségeseit: könnyűszerrel kicsavarhatjuk a kezükből a világhuralmat.

Csakugyan sikerült lehengerelniök a védtelen lengyeleket és cseheket, de megint beigazolódott, hogy a világ *egyetlen* politikai és gazdasági egység, s aki valahol meggondolatlanul megbontja ezt az egységet, az egészen váratlan helyről kapja meg érte a fizetséget.

A mi közvéleményünk egy része beugrott a német hitegetésnek, biztatásnak: és most fizethetünk érte.

Ez nem fordulhat elő többet! Ezen dolgozik az Egyesült Nemzetek szervezete.

Hogy milyen eredménnyel: attól függ, hogy a földkerekség minden nemzetének minden tagja mennyire vetette és gyűlölte meg a háborút és hogy milyen okosan szereti hazáját, családját és embertársait.

¹⁾ A szervezett munkásságnak adta ezt a csúfnevet az egykori reakció.

A világ nemzetei nem akarnak több vérontást! Megtorolnak minden legkisebb kísérletet a békebontásra. A jó Isten mentsen meg bennünket attól, hogy harmadszor is a békebontók oldalára sodródjunk!

Nekünk, nektek is akarnotok, cselekednetek kell, hogy ne ismétlőd-hessék meg a magyar tragédia: mert akkor végünk!

AZ IGAZI FELADATOK

A Biztonsági Tanácson kívül létrehoztak Szaktanácsokat, amelyek kivizsgálják a maguk területén felbukkanó bajokat és szakjavaslatot tesznek a közgyűlésnek a bajok elhárítására.

1. UNRRA. Erről már sokat beszélnek nálunk (United Nations Relief and Rehabilitation Administration. A nemzetközi segítőbizottság). Feladata, hogy a betegeket és a gyermekeket minél gyorsabban elássa gyógyszerrel és étellel, különben talán még több ember pusztul el a békében, mint amennyi a háborúban pusztult el.

2. NEMZETKÖZI UJJÁÉPÍTÉSI BANK. Ez vállalkozásokat alapít, amelyek majd kitermelik az egész világon elpusztított iparcikkeket. Mert rengeteg üzemet pusztított el a háború, felszereléseikkel és berendezéseikkel együtt.

3. NEMZETKÖZI PÉNZALAP. A világ nemzetei a háború alatt csak fogyasztották nemzeti vagyonukat. Hadianyagokat gyártottak csupán. A fegyverforgató férfiak és nők ott hagyták termelő munkájukat és hadbavonultak. A hadiállapotban rengeteg érték pusztult és veszett el. A háború befejeztével a roppant sok hadianyagból — amire értékes munkaerőt és nyersanyagot pazaroltak el — haszontalan ócskaság lett. Közben fizetni kellett a hadimunkások és katonák millióit és vásárolni kellett a nyersanyagot. Ez az oka annak, hogy győző és legyőzött államban megromlott a pénz értéke. A legyőzött államokban természetesen jobban. Mindenki tapasztalta hogy mennyi baj, gond, nyomorúság származott a pénz romlásából: az inflációból. A nemzetközi pénzalapnak az lesz a feladata, hogy kölcsönt adjon a szegény államoknak, hogy összehangolja az egyes országok pénzgégségeit.

4. NEMZETKÖZI BÍRÓSÁG. Ideviszik a felek nézeteltérés esetén az ügyeiket.

5. UNESCO. NEMZETKÖZI NEVELÉSÜGYI TANÁCS (United Nations Education Science Organisation). Ez a nevelőket és az ifjúságot igen közelről érinti. A fasiszta iskolában azt kellett tanítani, hogy a fasiszta gyermek és a fasiszta ország különb, mint a nemfasiszta. Kígyót-békát kiáltott arra, aki más nézetben volt. A diákokat arra kellett tanítani, hogy gyűlöljék az angolt, az amerikaiat, a szocialistát, a zsidót. — Ez most megszűnik! A nemzetközi nevelésügyi tanácsban a világ nevelői megtárgyalják, hogy mire nevelik az ifjúságot. Nem fogják egymás ellen ugratni őket. Megvizsgálják a tankönyveket, nincs-e bennük olyan anyag, amely alkalmas arra, hogy gyűlöletet ébresszen más nemzet vagy fajta

tagjai iránt. Nemzetközi összejöveteleket tesznek lehetővé az egyes nemzetek ifjúsága között. Az együttműködésre és nem a széthúzásra fogják nevelni az ifjúságot.

AZ OKOS HAZAFISÁG

Minden parlamentáris országban vannak nézeteltérések egyes pártok között. De a parlamentarizmusnak éppen az a lényege, hogy a nézeteket eszmecsere és ne erőszak útján küszöbölje ki.

Az Egyesült Nemzetek a világ népeinek a parlamentje. *A tagoknak eltökélt szándékuk, hogy parlamenti úton fogják megoldani problémáikat.* Ebből a szemszögből kell nézni azokat a véleménykülönbségeket, amelyek időnként az államok között keletkeznek, s amelyekből nem húzhat többé a népek kárára hasznot a hazafiasság áruhájába öltözött hazug, gonosz és haszonleső nemzetközi reakció.

Régekte éjjel-nappal gyártották az üzemek a hadianyagokat, a lapok háborúra tüzelték a közvéleményt.

Az üzemek most békeanyagot gyártanak, a munkabíró férfiak nyugodtan dolgoznak hivatásukban, az anyák és hitvesek nem veszik szorongva kezükbe az ujságot és nem félelemben kapcsolják a rádiót a HIREK adására, mert az Egyesült Nemzetek elhatározták, hogy nem engedik ki a kezükből többé a béke megtartásának a lehetőségét, hiszen akkor helyrehozhatatlanul jaj a világnak.

De a világ békéjét nem elég Washingtonban őrizni! A világbéke csak akkor biztos, ha az Egyesült Nemzeteknek a világ minden legkisebb községében — családban, üzemben, iskolában, társaságban, cserkész-táborában, szórakozó összejövetelében — ott ülnek a követői: fiatalok és öregek, akik *okosan* szeretik a hazájukat.

ÓRAVÁZLAT.

ELŐKÉSZÍTÉS.

Miért áll ma reggel a kapuban az altiszt? Vigyáz a rendre, a lábtörő használatára stb.

Mit csinálnak a folyosófelügyelők? Felügyelnek a lökdösődőkre, hogy ne legyen rendetlenség és ne történjék kár.

Ki vigyáz a rendre a városban, az országban? A rendőrség.

Ki gondoskodik a nagyvilágban a rendről, a békéről? Eddig még nem gondoskodott senki, ezért tört ki a világháború. Van valaki az osztályban, akinek nem történt kára vagy vesztesége a háború miatt? A nemzetek közötti béke megszervezéséről gondoskodik az Egyesült Nemzetek, rövidítve: E. N.

Ki tud arról, hogy milyen intézmény gondoskodik az inséges európai népekről? Az UNRRA. Ez is az E. N. egyik szerve.

TÁRGYALÁS.

Kik a tagjai az E. N.-nek?

Hogy jött létre a E. N. szervezete?

Mit tartalmaz az Atlanti Charta?

Mik az emberi jogok? Mire lehet igénye minden embernek?

Milyen jogokra tarthat igényt minden nemzet?

Milyen szervezetek biztosítják minden egyén számára az emberi jogokat?

ALKALMAZÁS.

Milyen emberi jogokat véd az E. N.?

Milyen intézményekkel igyekeznek kiküszöbölni a gazdasági ellentéteket és nyomort?

Hogyan akarja megszüntetni a politikai ellentéteket?

Hát a szellemi ellentéteket?

Világszervezet ez? Miért?

Szolgálja ez a szervezet az emberek testvériségének a gondolatát?

Szembe lehet szállni az E. N. döntésével?

Van-e hasznok nektek személy szerint az E. N.-ből?

Érdemes támogatnotok az E. N.-et?

Ki tudja küszöbölni az E. N. a nézeteltéréseket a nemzetek között háború nélkül is?

Mi a kifogástok az E. N. ellen? Ha nincs kifogás, mivel terjeszthetitek az E. N. gondolatát?

FELADATAINK A BÉKEKÖTÉS UTÁN.

A párizsi béketárgyalások körül sok tisztázatlan fogalom van a köz-tudatban és ez az oka annak, hogy közvéleményünk nem tudja, hogy milyen magatartást tanúsítson ezzel kapcsolatban a jövőben. Pedig óvakodnunk kell attól, hogy megismételjük a Trianon után tanúsított negyedszázados magatartásunkat, mert ez sodort bennünket mai tragikus helyzetünkbe.

Józan ésszel és felelősségének tudatában tekintsen körül minden magyar maga körül és vegye számba, hogy mi a helyzet, *mi a teendő és meddig terjednek számunkra a lehetőségek.*

A béketárgyalások természete.

1. Sok téves következtetésre ad okot az a tény, hogy közvéleményünk azt hiszi, hogy a béketárgyalás jó barátok értekezése volt a jövődőről. Előbb biztosítani kellett államiságunk fennmaradását, mert *n.é.g.* ez sem volt eldöntve. Csak aztán kerülhetett sor arra, hogy megköthessük a békét volt ellenfeinkkel.

A béketárgyalás a háború befejező aktusa. A győztes fél először megfizetési ember- és anyagkárát, gondoskodik továbbá arról, hogy a biztonságát emberi számítás szerint a legyőzött fél többé ne zavarhassa.

Ezért a béketárgyalástól magától nem volt várható békülékenység, kiengesztelődés és szeretet: csak a szerződéskötés után lehet rálépni az engesztelődés és megbékélésnek a politikájára.

A béketárgyaláson a győző mindig diktál. Gondoljunk csak Munkácsy Mihály Honfoglalás című képére, amelyen a legyőzött országlakók Árpád elé járulnak. Megtörtek, fáradtak, elcsigázottak és kopottak a legyőzöttek és kemények, parancsolók, pompázók a győztesek. Vagy idézzük emlékezetünkbe Koroknay Ottó, Mátyás király Bécs előtt című ismert képét: milyen reményvesztettek Bécs város küldöttei és milyen magabizón és kemény tartással ül a lován a győztes király. Megkapóan foglalja két sorba ennek a jelenetnek minden tragikumát és győzelmi mámorát a Himnusz költője: *„Nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára».*

A Horthy—Szálasi rendszer magatartása a trianoni szerződéssel szemben.

2. Csak akkor láthatunk tisztán a béke kérdésében, ha megértjük a győztes hatalmak álláspontját velünk szemben.

Az első világháborúban Csehország, Szerbia és Románia az entente hatalmak oldalára állt és megsegítette őket a győzelem kivívásában. Mielőtt egy ország harcba áll, kiköti magának, hogy milyen ellenszolgáltatást vár a vér- és pénzáldozatért, ha sikerrel fejezi be a háborút. (Horthy kormányai is kikötötték maguknak a németeknél a győzelem bérét.) Az entente hatalmak odaígérték a három államnak az Északnyugati- és az Északkeleti Felvidéket, Erdélyt a régi Partiummal, továbbá a Délvidéket. Ennek az ígéletüknek eleget is tettek a trianoni békeszerződésben: és ők Trianont tekintették törvényes állapotnak.

Ezt — a győztesek szemében törvényes állapotot — forgatta fel Hitler, amikor megtámadta Csehszlovákiát. A Horthy-Magyarország — bízva a német fegyverek győzhetetlenségében — megsegítette a nemzetiszocialista Németországot és elfogadta közbejézésének díjául az Északnyugati Felvidéket a Csallóközrel.

A magyar közvélemény tájékozatlanabb, de hangosabb része hangos örömmel fogadta keblére a visszatérő testvéreket. A világosan látó elemek azonban helytelenítették ezt a cselekedetet, mert ismerték a szövetségesek katonai, politikai és gazdasági erőviszonyait és tudták, hogy a Hitleradta ajándékokat súlyos körülmények között kell majd visszaadni. A Horthy-kormányok azonban már annyira fasiszta irányítás alatt álltak, hogy elnémtották a józan ellenvéleményt.

Amikor azután rákerült a sor arra, hogy a magyar állam berendezkedjék ezeken a területeken, a helybeli lakosság megdöbbenve vette észre, hogy nem olyan kormányzati rendszert kapott, aminőt megszokott, hanem új, ismeretlen hivatalnokok trianoni szellemiségű módszerek szerint akarták vezetni ezeket a területeket. Tiltakoztak és fel is zúdultak ellene.

A jugoszláv nép a német megszállás ellenére sem ismerte el törvényesnek ezt az állapotot és a szövetséges hatalmak oldalán harcolt nemzeti függetlenségéért és területe visszaállítása érdekében. Ugyanez volt a helyzet Csehszlovákiában is és ugyanennek a célnak a megvalósításáért lépett be a háborúba a szövetségesek oldalán Románia is. Mind a három szomszéd állam kötelező ígéretet kapott arra, hogy győzelem esetén visszaáll az 1938. január elsejei helyzet.

A győztes hatalmaknak ez volt az álláspontjuk. Mivel pedig megvolt és megvan az erejük arra, hogy érvényt szerezzenek álláspontjuknak és mivel nincs a kerek földön politikai erő, amely képes lenne eltéríteni őket ettől az álláspontjuktól a mi érdekünkben, nem marad más hátra számunkra, mint egymagunkban fegyveresen ellenállni vagy megnyugodni.

Kiegészítésül még elő kell sorolni néhány tény, ami ugyancsak szőnyegre került a békekonferencián.

1925-ben egy magyarányú francia frankhamisítás került napvilágra Hollandiában. Egy bűnszövetkezet nagymennyiségű hamis francia frankot dobott a piacra azzal a céllal, hogy megrendítse a nemzetközi tőke bizalmát a francia pénz iránt. A vizsgálat szála Magyarországra felé vezettek és kiderült, hogy a pénzhamisító banda szervezői az egyik Windischgraetz herceg, a felsőház tagja, Nádosy országos rendőrfőkapitányhelyettes és Zadravetz István tábori püspök volt. A hamisítás technikai lebonyolítása az Országos

Térképészeti Intézetben történt, a résztvevők ennek az állami intézetnek a tisztviselői voltak. Ha sikerrel járt volna az akció, Franciaország pénzügyi romlásba sodródott volna. Az eset megbotránkozttatta az egész világot és a pénzügyi bajkeverésen kívül rút hálátlansággal vádolták hazánkat, mert a hamisítók Hollandiában hozták forgalomba a pénzt, holott az első világháború után éppen a hollandok voltak az elsők, akik az éhezõ, leromlott magyar gyermekek ezreit éveken át házukba fogadták és nevelték.

1934-ben Párizsban összeesküvõk megölték Sándor jugoszláv királyt és Barthou francia külügyminisztert. A merényletet szerb ellenforradalmárok követték el, a nyomozás szálai megint hazánk felé vezettek. A tetteseket a határmenti Jankapusztán rejtegették a helyi hatóságokhoz, sõt a magyar vezérkarhoz egészen közellálló körök.

1935-ben Gömbös Gyula magyar miniszterelnök Mussolini és Hitler példáján felbuzdulva kilépett a Népszövetségbõl és bejelentette, hogy Magyarország nem tartja magára nézve kötelezõnek a trianoni békeszerzõdés rendelkezéseit. Ez nyílt szembe fordulás volt a gyõztes nemzetek akaratával.

Hogy pedig az új hadsereget ütõképessé tegye, a magyar kormány bevezette a levente-rendszert. Ennek az volt a lényege, hogy minden magyar fiú tizennegyedik évének betöltése után katonai elõképzõbe került a betöltött huszonegyedik évéig, amíg tehát tényleges katona nem lett. Tehát már félig kiképzett újoncok kerültek a hadsereg kötelékébe.

Magyarország 1941-ben baratsági szerzõdést kötött Jugoszláviával. Ugyanabban az évben a magyar csapatok Hitler oldalán megtámadták és elfoglalták Bácskát. Újvidéken, Zsablyán és Óbecsén pedig borzalmas vérfürdõ közepette megölték több ezer védtelen polgárt. Az eset a vezérkari fõnök utasítására Horthy Miklós tudtával és beleegyezésével történt.

1945-ben, amikor már megvolt a debreceni kormány, a nemzet még mindig túrta a Szálasi-kormányt, a fõváros elpusztítását, a dunántúli ellenállást, amelyben tekintélyes számú magyar hadosztály vett részt és megmaradt Hitler utolsó fegyvertársának.

A gyõztes hatalmak ezeket és az ezekhez hasonló kormánycselekedeteket mind számon tartották és számon kérték a békedelegációinktól.

Ezeknek a negyedszázados cselekedeteknek a megtorlása történt meg a béketárgyaláson.

Bár delegátusaink adatszerûen bebizonyították, hogy az erõsödõ németellenes nyomás hatása alatt a Horthy-kormány nem tudta keresztül vinni, hogy az egész magyar haderõt bevethesse — ahogyan Hitler kívánta és a nyilasok szerették volna — hanem csak a második hadsereget küldhette ki a harctérre — fel is morzsolták a szovjets csapatok — sõt a gazdasági szolgáltatások is csökkentettebb mértékben történtek, mint ahogyan a németek kívánták és Szálasiék sürgették. Ezek az érvelések azonban csak annyiban voltak hatékonyak, hogy enyhítették, de nem semmisítették meg a megtorlást.

Végzetes tévedésünk.

A jószándékú, de félrevezetett magyar ezeknek a kormánybûnöknek a hallatára idõgesen fel szokott fortyanni és azt szokta mondani, hogy mi értelmû van ennek az örökös õnostorozásnak. Az emberi lélek nem bírja el az állandó felelõsségrevonást. Hagyjunk már fel az örökös vádbeszédrel.

Aki így érvel, téved. Nem szabad a Horthy-kormányoknak ezeket a gesztusait azonosítani a dolgozó magyarság magatartásával. Ezekért a cselekedetekért Horthy, az ő kormányai, az alsó- és felsőház, a politikusok, diplomaták, a közgazdászok, a vezérkari tisztek és mindazok az egyének felelősek, akik tevékenységükkel megsegítették ezt a politikát. A dolgozó rétegeknek ehhez nem volt semmi közük és ma sincs. Ezeknek a parlamenti és kormányzati tényeknek a képviselőit — ha még vannak ilyenek — el kell szigetelni a józan magyarságtól és nem szabad erősíteni őket azzal, hogy még mindig akad jószándékú, de tájékozatlan magyar, aki azonosítja ezeket a bűnöket a demokratikus magyarság cselekedeteivel.

Bár a negyedszázados Horthy-dáridó számláját az elesett, kifosztott dolgozó magyarság fizeti, de a felelősséget érte nem vállalja.

A téves út.

3. Minek köszönhetjük, hogy 26 év alatt másodszer sodródtunk Németország oldalán a biztos vesztes kilátásával járó háborúba?

Erről eddigi tanítási anyagainkban már többször esett szó.

Ezek a történelmi tények bőrét égetik minden magyar embernek és világosan mutatják, hogy valahol utat tévesztettünk. A bajoknak és zavaroknak ebből a rengetegéből azonban csak akkor kerülünk ki, ha tiszta fejjel megfontoljuk, hogy mi a teendők a jövőre nézve.

A helyes út.

4. Az út a helyes magatartás felé a következő.

a) Kíméletlenül meg kell vizsgálni azt az irányvonalat, amelyen 400 év óta haladunk a külpolitikában. És mivel az kell látnunk, hogy kizárólagos a német orientáció téves volt, szakítani kell vele.

b) A németbarát belpolitikára nem a dolgozó magyarságnak, hanem a világi és az egyházi nagybirtoknak és később a vele szövetkezett nagytőkének volt szüksége, mert csak így tudta elnyomni a dolgozó magyarság jogos politikai, gazdasági és kulturális törekvéseit. Ezzel a belpolitikával is szakítani kell.

c) A békeszerződés újra a trianoni határok közé szorítja hazánkat. Körülbelül három millió magyart utal a szomszéd államok uralma alá.¹⁾ A régi Magyarország tökéletes földrajzi egység volt. A Kárpátmedence pereme és közepe kitűnően kiegészítette egymást kereskedelmi, közlekedési, ipari földművelési szempontból egyaránt. Most, hogy a politikai döntés a medence egy részét a szomszédos államok kötelékébe utalta, azon kell

¹⁾ A béketárgyalás a győztes államoktól is vett el területet.

lennünk, hogy személyi, politikai és gazdasági kapcsolataink éppen olyan zavartalanok legyenek ezekkel a területekkel, mint amilyenek azelőtt voltak, mert csak így tudjuk ipari és mezőgazdasági termékeinket értékesíteni. De egyidejűleg nagy gonddal kell örködnünk a szomszédokkal való jó viszony fenntartásán azért is, hogy a szomszéd államok területén maradt testvéreink élete, gazdasági, politikai és kulturális tekintetben legalább is elviselhető, de lehetőleg virágzó legyen.

Ennek a célnak az érdekében összpontosítanunk kell minden gondolatunkat, hogy politikai vonalvezetésünkkel ne nehezítsük meg a határon túl élő véreink életét. A Horthy-politikának éppen az volt az egyik legnagyobb bűne, hogy míg az országhatárokon belül felelőtlenül csörtette a fegyverét a szomszéd államok felé, nem törődött azzal, hogy azok megtorló intézkedései elsősorban a védtelen kisebbségi magyarságot érték. Ezzel a felelőtlen és testvéreinkkel szemben kegyetlen magatartásunkkal is szakítani kell.

Románia és Jugoszlávia demokratikus kormányainak eltökélt szándéka, hogy a határaik között élő magyaroknak ugyanazokat a jogokat biztosítsa, amelyeket az ország többi lakói élveznek. Ezért azon kell lennünk, hogy ezeknek a demokratikus kormányoknak a helyzete minél biztosabb legyen. Tehát nem szabad a helyzetüket semmiféle revíziós politikával megnehezíteni.

A csehszlovák kormány álláspontja ebben a kérdésben a párizsi béketárgyaláson a következő volt:

A magyar kisebbség egy része 1918 óta szeretne egyesülni az anyaországgal. 26 év óta nem mulasztott el egyetlen kül- vagy belpolitikai alkalmat sem arra nézve, hogy megvalósítsa ilyen irányú törekvéseit. Ezért a csehszlovák kormány nem kíván tovább együtt élni azokkal, akiknek elszakadási szándéka ennyire nyilvánvaló. — Ebben az időben (1946-ban) Csehszlovákia még nem indult el a népi demokrácia útján.

Remélhető, hogy amilyen mértékben a csehszlovák kormány rátér a népi demokrácia útjára, olyan mértékben rendeződik ez a probléma. Ezáltal az ottani magyarság megkapja az állampolgári jogoknak azt a teljességét, amelyet Jugoszlávia és Románia már biztosított a határain belül élő kisebbségeknek.

Szakítunk a Horthy—Szálasi politikával.

d) Ezzel eljutottunk a revízió kérdéséhez is, amelyet a párizsi tárgyalások alkalmával annyiszor szemére hánytak a magyar demokráciának. A revízió kérdése — *a győztes hatalmak szemében* — jogosulatlan, békebontó kísérlet. Mi a mi tennivalónk ebben a kérdésben?

Mit kell tennünk ahhoz, hogy a határokon túl élő testvéreinkkel személyes kapcsolatunk zavartalan legyen és hogy meg tudjuk őrizni azokat a művelődési értékeket (irodalom, művészet, zene stb.), amelyek a politikai határok ellenére is a magyarság szellemi vagyónához tartoznak?

Ehhez elsősorban az kell, hogy a szomszéd országok kormányaival a lehető legbarátságosabb politikai, gazdasági és szellemi kapcsolatot építsük ki. Ezen múlik, hogy a határontúli barátainkkal, rokonainkkal személyesen érintkezhessünk. A Horthy-politikának éppen abban volt a bűne, hogy minden irredenta cselekedete csak emelte és vastagította a válaszfalakat. Ha a gazdasági és kulturális egyezmények előkészítését elősegítjük a közvéleményben, akkor a kormányok is könnyebben tudnak ilyen egyezményeket kötni. A demokráciának éppen az a lényege, hogy a jószándékú és világosan látó közvélemény irányítja a kormányokat. Nem pedig megfordítva — ahogy a Horthy-Magyarország diplomatai tették — hogy osztályérdekeik megmentésére és a nagytömegek érdekei ellenére mesterségesen nehezítették meg a közeledést a szomszéd népek felé.

Új kapcsolatot létesítünk a szomszéd államokkal.

e) Mivel azonban csak azzal élhetünk barátságban, akit ismerünk, tájékozódniuk kell a szomszéd államok műveltsége, politikája és gazdasági élete felől. A magyar közvéleményt eddig félrevezette a revíziós propaganda. Ez a szomszéd népekről csak rossz híreket terjesztett a magyarság körében anélkül, hogy bárkinek is módjában lett volna ellenőrizni az állítások valóságát.

A demokratikus magyar ifjúságnak — ha okosan kívánja szeretni a hazát — saját tapasztalatai alapján kell megismerni a szomszéd ifjúságon keresztül a szomszéd népek életét. Meg kell ismerni a nyelvüket, ifjúságukat, kultúrájukat, törekvéseiket. *Fel kell venni a személyes kapcsolatot velük.* Fel kell és lehet ébreszteni a régi magyar vándordíák-hagyományokat és — Kőrösi-Csoma meg Petőfi módjára — be kell járni a szomszédságot és meg kell telítődni a tájak szépségeivel, kultura értékeivel, a termelőmunka eredményeivel és mindennekeftt magával a szomszéd népek megismerésével. *A revíziós propaganda helyett a személyes tapasztalatból meríti így minden magyar fiú és leány a pozitív ismereteit a szomszédsággal kapcsolatos kérdésekről.* Az úttörő-mozgalomnak szép feladatai lesznek ebben az irányban.

Felépítjük az országot.

f) Az ország most tér magához a rettenetes bukás után. Nagy a elvesztéségünk. Foglyaink — csökkent munkaképességgel — csak lassan szivárognak haza. Ipari és mezőgazdasági üzemeink teljesítőképessége megfogyatkozott, a munkafegyelem nemkülönben. A jóvátétel és hadikárpótlás összegei még hosszú évekre nagy terhet rónak minden dolgozóra

és leendő dolgozóira. Eddigi életformánkat ugyanúgy meg kell változtatnunk, mint ahogyan a vezérek korabeli őseinknek új életútra kellett térniök, hogy megtarthassák a nemzetet. Minden jószándékú és értelmes magyar munkájára szükség van. De jól szemügyre kell vennünk, ki jelentkezik a segítség igényével. A közre káros elemeket ki kell kapcsolni, vagy legalább is csökkentett hatáskörbe kell őket utalni. Nem sodorhatjuk újra felületességünkkel vagy rosszul értelmezett emberszeretetünkkel romlásba hazánkat. A felelőtleneket, a tudatlanokat és az emberteleneket nem engedjük vezető pozíciókba ülni.

A közösség jószándékú tagjait, — értelmiségit és kétkézi munkást — fajra, nemre, vallásra való tekintet nélkül támogatni kell abban az igyekezetükben, hogy kifejthessék képességeiket.

Őszinteség a külföld felé.

g) A nemzetközi bizalom megszerzésének az az első feltétele, hogy a külföldet meggyőzzük arról, hogy *azt gondoljuk, amit mondunk és azt mondjuk, amit gondolunk*. Senkisé kíván tőlünk rabszolgaalázatot és hízékedést. Mindenki elismeri azt a jogunkat, hogy a magunk érdekében valamit másként akarjunk. Csak egyet nem szabad tennünk. *Nem szabad folytatni azt a hintapolitikát, amelynek nagymesterei az elmúlt huszonöt év úgynevezett államférfiai voltak*. Határozottnak és egyértelműnek kell lennünk a népi demokrácia szellemében.

A magyar nemzetnek az elmúlt száz esztendő alatt becsületet szereztek a negyvennyolcas szabadságharc hősei, írói, Kossuth felvilágosító tevékenysége az egész világon. Ezt a nagy erkölcsi tőkét elherdálta az elmúlt huszonötéztendő rendszer. Most újra itt a nagy feladat: meg kell tanítanunk az egész számba jövő világot arra, hogy értékeljen bennünket. Meg kell tanulnia, hogy amit Magyarországon felelősséggel mondanak, azt úgy is gondolják.

Lelkiismeretvizsgálat és önbizalom.

Ezt az őszinteséget azonban csak akkor érhetjük el, ha elsősorban befele — önmagunk felé! — gyakoroljuk. Ne kendőzzük el hibáinkat: sem azokat, amiket az előző rendszer követett el, sem pedig azokat, amelyek esetleg ma is terhelnek bennünket. Sokan azt vetik ez ellen: »Elég volt a magunk ostorozásából! Egy nemzetet nem lehet folyton csak fogyatékaire figyelmeztetni!« Amíg azonban a nemzet — ez az egyénre is áll — azonosítja magát a fogyatékoságával, takarja, védi: addig nincs remény rá, hogy energikusan, tudatosan sőt boldogan elszakadjon tőle és megtagadja.

Amíg nem jut el nemzetünk addig, hogy hűvösen, idegenül tekint régi mivoltára, addig még nem lépett rá teljes lelkiességével a gyógyulás útjára. Tehát nem önmarcangolásról van itt szó, hanem a tévesnek bizonyult nézetek, állásfoglalások és cselekedetek tisztázásáról.

És ha megvalósítottuk népi demokráciánknak ezeket a követelményeit, akkor lesz emberséges élet az ország határain belül és a határokon túl, testvéreink számára pedig valóra válik minden igaz magyar álma : boldog találkozás a jog, a műveltség és a bőség kerek asztala mellett.

A BÉKESZERZŐDÉS OKIRATA

Életünket jó néhány éven át a most megkötött békeszerződés szabályozza. Ezt a történelmi jelentőségű okiratot az Egyesült Nemzetek és hazánk megbízottjai 1947. február 10-én Párizs városában írták alá.

Alaposan kell ismernünk mindnyájunknak ezt az okiratot. Ahogyan a törvény nemismerése nem ment annak kötelező ereje és következményei alól, úgy a békeokmány intézkedéseivel szemben tanúsított tájékozatlan magatartás is sok zavar, kár, csalódás és fájdalom forrása lehet. Ezért kell minden értelmes és jószándékú magyarnak tisztában lennie ezzel a szerződéssel, amelyet a magyar kormány minden magyar polgár nevében kötött.

A békeszerződések kölcsönössége.

»A Szocialista Szovjetköztársaságok Úniója, Nagybritannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália és Fehérorosz Szocialista Szovjetköztársaság, Kanada, Csehszlovákia, Újzéland, az Ukrán Szocialista Szovjetköztársaság, a Délafrikai Únió és a Jugoszláv Szövetséges Népköztársaság, mint azok az államok, melyek Magyarországgal háborúban állnak és az európai ellenséges államok ellen jelentős katonai erővel cselekvőleg folytattak háborút, a továbbiakban »Szövetséges és Társult Hatalmaknak« nevezve egyrésztől és Magyarország másrészről

tekintettel arra, hogy Magyarország, miután a hitleri Németország szövetségesévé vált és annak oldalán résztvett a Szocialista Szovjet-

köztársaságok Uniója, az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és más Egyesült Nemzetek ellen folytatott háborúban, e háborúban a felelősség ráeső részét viseli;

tekintettel azonban arra, hogy Magyarország 1944. évi december 28-án megszakította kapcsolatait Németországgal, Németországnak háborút üzent és 1945. évi január 20-án fegyverszünetet kötött a Szocialista Szovjetköztársaságok Uniója, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányaival, melyek a Magyarországgal háborúban állott összes Egyesült Nemzetek nevében járnak el; és

tekintettel arra, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak és Magyarország békeszerződést kívánnak kötni, mely az igazságosság elveihez alkalmazkodva rendezni fogja a fentemlített cselekmények következményeként még fennálló kérdéseket és alapja lesz a köztük való baráti kapcsolatoknak, lehetővé téve ezzel a Szövetséges és Társult Hatalmak számára, hogy támogassák Magyarországnak arra irányuló kérelmét, hogy az Egyesült Nemzetek tagjává legyen és az Egyesült Nemzetek irányítása mellett egyezményekhez is csatlakozzék;

ennélfogva megállapodtak abban, hogy kijelentik a hadiállapot megszűnését és ezért a jelen békeszerződést megkötik s ehhez képest kijelölték az alulírott meghatalmazottakat, akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásuk bemutatása után a következő részletekben állapodtak meg:

I. RÉSZ.

Magyarország határai.

A volt tengelyállamok területi változásai.

Magyarország határai: Ausztriával, Jugoszláviával, Romániával és Csehszlovákiával ugyanazok maradnak, melyek 1938. évi január elsején voltak, kivéve az utóbbival szemben azt, hogy átengedtük neki Horvátjáralu, Oroszvár és Dunacsún községeket kataszteri területeikkel együtt (ez az úgynevezett pozsonyi hídfő¹). Az új határ pontos részleteit a helyszínen határendező bizottság fogja kijelölni. E bizottság a két érdekelt kormány képviselőiből fog állni.

¹Az 1938. évi november hó 2-án kelt bécsi választott bírósági határozat rendelkezései semmiseknek és érvényteleneknek jelentetnek ki. (1. cikk, 4. a) pont.)

¹ Románia elveszti Besszarábiát (a Szovjetunióhoz kerül), Csehszlovákia — holott győző állam — elveszti Kárpát-Ukrajnát (a Szovjetunióhoz kerül), Bulgária megtartja háborúelőtti területeit, Finnország elveszti Petsamót és vidékét (a Szovjetunióhoz kerül), Olaszország elveszti afrikai gyarmatait (Eritréát, Szomaliföldet és Libiát), Triestet, a Dodekanezoszt, kínai koncesszióit és kisebb területeket átenged Jugoszláviának, Franciaországnak, elismeri Albánia és Etiópia függetlenségét, Triest pedig nemzetközi kikötő lesz.

II. RÉSZ.

Politikai rendelkezések.

Az emberi jogok biztosítása a határokon belül.

Magyarország minden szükséges intézkedést megtesz az iránt, hogy a magyar fennhatóság alá tartozó minden személynek biztosítsa faji, nemi, nyelvi és vallási különbség nélkül az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok élvezetét, ideértve a véleménynyilvánítás, a sajtó és közzététel, a vallásgyakorlat, a politikai véleménynyilvánítás és nyilvános gyülekezés szabadságát.

Kötelezi továbbá magát arra, hogy Magyarországon életben levő jogszabályok sem tartalmukban, sem alkalmazásuk során a magyar polgárságú személyek között azoknak faja, neme, nyelve vagy vallása alapján nem fognak különbséget tenni, sem semmiféle megkülönböztetést maguk után vonni, akár az érdekeltek személye, javai, üzleti tevékenysége, foglalkozásbeli vagy pénzügyi érdekei, akár pedig bármely egyéb tekintetben». (2. cikk.)

Továbbá kötelezi magát arra, hogy szabadlábba helyezze mindazokat a személyeket, akik letartóztatásban voltak:

az Egyesült Nemzetek érdekében kifejtett cselekményeik vagy az Egyesült Nemzetek iránt érzett rokonszenvük, avagy faji származásuk miatt és hogy visszavonja az ezen a címen hozott megkülönböztető törvényeket és megszorításokat, hogy a fenti intézkedéseket kiegészíti és a jövőben nem fogadatosít olyan intézkedéseket, vagy nem hoz olyan törvényeket, melyek az e cikkben említett célokkal nem volnának összeegyeztethetők». (3. cikk.)

Magyarország a jövőben nem engedi meg olyanfajta szervezetek fennállását és működését, amelynek célja az, hogy megfossza a népet demokratikus jogaitól». (4. cikk.)

... és a határokon túl...

Magyarország kétoldalú tárgyalásokba fog bocsátkozni Csehszlovákiával, hogy rendezze azoknak a Csehszlovákiában lakóhellyel bíró magyar ethnikai eredetű lakosoknak az ügyét, akik a lakosságcsere tárgyában 1946. évi február 27-én kelt egyezmény értelmében nem fognak Magyarországra áttelepítettetni. Abban az esetben, ha a jelen szerződés életbeléptetésétől számított hat hónapon belül megegyezés nem jön létre, Csehszlovákiának joga lesz ezt a kérdést a külügyminiszterek tanácsa elé terjeszteni és a végleges megoldás elérése érdekében a tanács segítségét kérni». (5. cikk.)

Megtorlás a háború bűnöseivel és a béke veszélyeztetőivel szemben.

Magyarország meg fogja tenni a szükséges lépéseket az iránt, hogy biztosítsa a háborús bűnök, valamint a béke és az emberiség ellen elkövetett bűnök elkövetésével, elrendelésével, avagy ilyenekben való részességgel vádolt személyek letartóztatását és bírósági eljárás végett kiadását». (6. cikk.)

Ezeknek a követeléseknek a teljesítését az Egyesült Nemzetek már a fegyverszüneti szerződésben kikötötték és mi elegendő is tettünk ezeknek a kötelezettségeinknek: semmisnek jelentettük ki a fasiszta törvényeket, lefolytattuk és folytatjuk állandóan a megtorló eljárásokat a háborús bűnösök és a keke veszélyeztetői ellen.

Viszaadjuk az idegen szellemi vonatkozású javakat.

»Magyarország legkésőbb 18 hónap alatt — a jelen szerződéstől számítva — átadja Jugoszláviának és Csehszlovákiának az alábbi csoportokba tartozó, Jugoszlávia és Csehszlovákia szellemi örökségét alkotó azokat a tárgyakat, amelyek ezekről a területekről származtak s e területek felett 1919 előtt Magyarország által gyakorolt uralom következtében kerültek 1848 után a magyar állam vagy magyar közintézmény birtokába.« (11. cikk.)

Ilyen tárgyak: jugoszláv és csehszlovák területen keletkezett levéltárak, könyvtárak, történelmi okmányok, régiségek és más kultúrtárgyak; jugoszláv és csehszlovák művészek, írók és tudósok eredeti alkotásai, kivéve, ha vétel, ajándékozás vagy hagyomány útján kerültek magyar tulajdonba.

III. RÉSZ.

Katonai rendelkezések.

Haderőnk és a volt tengelyállamok haderejének új keretei.

»A szárazföldi és légi fegyverkezések és erődítmények fenntartása szigorúan arra fog korlátozottni, hogy a belső jellegű céloknak és a határok helyi megvédése céljainak megfeleljen. Ennek értelmében Magyarország jogosult a következőket meg nem haladó fegyveres erők fenntartására:

a) szárazföldi hadsereg, beleértve a határvédő csapatokat, a léghárító és folyami flotilla személyzetét, összesen 65.000 főnyi személyzettel;¹⁾ b) légierő 90 repülőgéppel, beleértve a tartalékokat, melyből 70-nél több nem lehet harci repülőgép, összesen 5000 főnyi személyzettel. Magyarország birtokában nem tarthat vagy nem szerezhet be oly repülőgépet, mely eredetileg bombázógépnek volt berendezve, belső bombahordozó berendezéssel. E számok minden esetben magukban foglalják a kiszolgáló és vezetőszemélyzetet.«²⁾ (12. cikk.)

»Magyarországnak tilos birtokolni, szerkeszteni vagy kikísérletezteni bármilyen atomfegyvert, bármilyen sajátmeghajtású vagy irányított lövedéket, sem ezen lövedékek vetésére szolgáló berendezéseket; tengeralatti aknát vagy torpedót, mely

¹⁾ A volt tengelyállamok szárazföldi hadereje: Románia: 120.000, Bulgária: 55.000, Finnország: 34.000, Olaszország: 180.000 fő.

²⁾ Románia: 100 harci repülőgép 8000 főnyi személyzettel, Bulgária: 70 harci repülőgép 5200 fővel, a léghárító ereje 1800 fővel. Finnország: 60 harci repülőgép 3000 fővel, Olaszország: 2000 harci repülőgép 25.000 fővel.

ráhatású szerkezet alapján működik, emberi torpedót, tengeralattjáró vagy más alámerülésre képes hajót, motor-torpedó-csónakot vagy különleges típusú rohamhajót». (15. cikk.)

»Magyarország nem tarthat, nem készíthet, nem szerezhet és nem tarthat fenn berendezéseket olyan hadfelszerelés gyártására, mely túlhaladná a jelen szerződés 12. cikkében megengedett fegyveres erők fenntartására szükséges hadianyagot». (16. cikk.)

Mivel a szerződés aláírásával az Egyesült Nemzetek tagja lettünk:

Szemmel tartjuk a német fasisztákat is.

»Magyarország a Szövetséges és Társult Hatalmakkal teljes mértékben együtt fog működni annak biztosítására, hogy Németország német területen kívül semminemű lépéseket se tehesen felfegyverkezés céljaira». (18. cikk.)

»A jelen szerződés minden egyes katonai és légügyi rendelkezése érvényben marad mindaddig, amíg a Szövetséges és Társult Hatalmak és Magyarország között létesítendő megegyezéssel, vagy miután Magyarország az Egyesült Nemzetek tagjává válik, a Biztonsági Tanács és Magyarország között létesítendő megegyezéssel azokat egészben vagy részben nem módosítják». (20. cikk.)

»A magyar hadifoglyok — mihelyt lehetséges — hazaszállítandók oly megállapodások szerint, amelyeket erre vonatkozólag a hadifoglyokat visszatartó egyes hatalmak Magyarországgal kötni fognak». (21. cikk.)

IV. RÉSZ.

A szövetséges haderők visszavonása.

A megszállás vége.

»A jelen szerződés életbelépését követően minden szövetséges fegyveres erőt 90 napon belül Magyarországból vissza kell vonni, mindazonáltal a Szovjetúnióknak fennmarad a joga fegyveres erők tartására, amelyre szükség lehet ahhoz, hogy a szovjet hadseregnek az ausztriai szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa. (22. cikk.)»

V. RÉSZ.

Jóvátétel és visszaszolgáltatás.

A 300 millió dollár...

»A Szovjetúnióknak, Csehszlovákiáknak és Jugoszláviáknak katonai műveletek és ez államok területeinek Magyarország által való megszállása folytán okozott veszteségeket Magyarország a Szovjetúnióknak, Csehszlovákiáknak és Jugoszláviáknak megtéríti. *Tekintetbevéve azonban azt, hogy Magyarország nemcsak kilépett az Egyesült Nemzetek ellen viselt háborúból, hanem Németországnak hadat is üzent, az érdekelt felek megállapodnak*

abban, hogy a fenti veszteségekért járó kártérítést Magyarország nem a maga egészében, hanem csupán részben teljesíti, nevezetesen 300 millió Egyesült Államokbeli dollárösszegben, amely 1945. évi január 20-tól nyolc év alatt fizetendő árucikkekben (gépi felszerelés, folyami járművek, gabona-neműek és más áruk); a Szovjetunióknak fizetendő összeg 200 millió Egyesült Államokbeli dollár, Csehszlovákiának és Jugoszláviának fizetendő összeg 100 millió Egyesült Államokbeli dollár. (23. cikk.)¹⁾

Visszaadjuk az idegen anyagi javakat is.

»Magyarország elfogadja az Egyesült Nemzetek 1943. évi január 5-én kelt nyilatkozatának az elveit és a lehető legrövidebb idő alatt visszaadja az Egyesült Nemzetek területéről elhurcolt javakat. A visszaszolgáltatás kötelezettsége kiterjed mindazokra a jelenleg Magyarországon levő javakra, amelyeknek azonossága megállapítható és amelyeket bármely tengelyhatalom az Egyesült Nemzeteknek bármely területéről erőszakkal vagy kényszerrel hurcolt el, tekintet nélkül bármely későbbi ügyletre, mellyel a kérdéses javak jelenlegi birtokosa ezeknek birtokába jutott. (24. cikk.)

VI. RÉSZ.

Gazdasági rendelkezések.

Az Egyesült Nemzetek polgárainak jogi és érdekvédelme.

»Magyarország, amennyiben ezt már eddig is meg nem tette, az Egyesült Nemzeteknek és állampolgárainak minden Magyarországon levő törvényes jogát és érdekét az 1939. szeptember hó 1-én fennálló állapotnak megfelelően vissza fogja állítani és az Egyesült Nemzeteknek és állampolgárainak Magyarországon levő összes javait a jelenlegi állapot szerint vissza fogja adni. (26. cikk.)

»A magyar kormány felelős az Egyesült Nemzetek állampolgárai részére visszaadott javaknak jó állapotban való visszaszállításáért. Olyan esetben, amikor valamely jószág nem adható vissza, vagy amikor a háború következményeként valamely Egyesült Nemzet állampolgára Magyarországon levő javaiban sérelmek vagy károk révén veszteséget szenvedett, a magyar kormánytól helyi pénznyomban kárpótlást fog kapni, még pedig annak az összegnek kétharmad erejéig, amely a kifizetés napján szükséges hasonló jószág vételéhez vagy az elszenvedett veszteségek jóvátételéhez. Az Egyesült Nemzetek állampolgárai a kártalanítás tekintetében semmi esetben sem részesülhetnek a magyar állampolgárok részére biztosítottnál kedvezőtlenebb elbánásban. (26. cikk 4. pont.)

»A jelen cikk alkalmazása szempontjából az Egyesült Nemzetek állampolgárait kifejezés azokat az egyéneket jelenti, akik bármely Egyesült Nemzet állampolgárai, továbbá azokat a társulatokat vagy egyesületeket, amelyek a szerződés életbeléptekor

¹⁾ Ebből fejenként minden magyar lakosra körülbelül 33 dollár esik. Románia jóvátételi kötelezettsége ugyancsak 300 millió dollár (fejenként 20), Bulgáriáé 69 millió (fejenként 10), Finnorszáé 300 millió (fejenként 76), Olaszorszáé 360 millió, (fejenként 8·3 dollár).

Eredetileg hat év alatt kellett volna kifizetni a jóvátételi összeget. Az érdekeltek azonban meggyőződtek arról, hogy nem tudják teljesíteni ezt a kikötést: ezért nyolc évi törlesztést engedélyeztek.

amely Egyesült Nemzet jogszabályai szerint voltak megszerezve, feltéve, hogy ez a személyállapotuk már a Magyarországgal kötött fegyverszüneti egyezmény időpontjában érvényesült. Továbbá magában foglalja mindazokat az egyéneket, társulatokat vagy egyesületeket is, akik, illetőleg amelyek a háború alatt Magyarországon érvényben volt jogszabályok szerint ellenségként kezeltettek». (26. cikk, 9. pont.)

A gazdasági fasizmus felszámolása.

»Magyarország kötelezettséget vállal arra nézve, hogy minden olyan esetben, amidőn magyar fenhatóság alá tartozó személyek javaira, törvényes jogaira vagy érdekeire e személyek faji származása vagy vallása miatt 1939. évi szeptember hó 1. napja óta¹⁾ zár alá vételt, elkobzást vagy kényszerkezelést rendeltek el, az említett javakat, törvényes jogokat, érdekeket a tartozékokkal együtt visszaállítja, vagy ha a visszaállítás lehetetlen, e tekintetben megfelelő kárpótlást ad». (27. cikk, 1. pont.)

Az elhagyott javak sorsa.

»A magyar kormány mindazoknak a személyeknek, szervezeteknek, közösségeknek Magyarországon levő javait, jogait és érdekeit, akik illetőleg, amelyek egyénenként vagy mint összességek tagjai faji, vallási vagy bármely más okból fasiszta szellemű zaklató rendszabályok tárgyai voltak, amennyiben azokra nézve a jelen szerződés életbelépésétől számított hat hónapon alatt örökös nem jelentkezett, vagy igénybejelentés nem érkezett, át fogja ruházni az ilyen személyeket, szervezeteket vagy közösségeket Magyarországon képviselő szervezetekre. Az átruházott javakat ezek a szervezetek az említett magyarországi összességek, szervezetek és közösségek életben maradt tagjainak támogatására és helyreállítására fogják fordítani. Ezeket az átruházásokat a jelen szerződés életbelépése után 12 hónapon belül kell foganatosítani s azok magukban fogják foglalni a jelen cikk 1. bekezdése értelmében visszaállítandó javakat, jogokat és érdekeket is». (27. cikk.)

Az idegen állampolgárok magyarországi gazdasági érdekeinek biztosítása.

»A Szövetséges és Társult Hatalmak mindegyikének jogában áll lefoglalni, visszatartani, felszámolni vagy bármi más intézkedés alá vonni mindazokat a saját területén levő javakat, jogokat és érdekeket, amelyek a jelen szerződés életbelépése idején Magyarország vagy magyar állampolgárok tulajdonai és az ilyen javakat vagy azoknak jóvedelmét tetszés szerint felhasználni azoknak az igényeknek a határain belül, amelyek a maga és állampolgárai részéről Magyarországgal vagy ennek állampolgáraival szemben fennállnak, ideértve a pénzköveteléseket is, kivéve mégis azokat az igényeket, amelyek már a jelen szerződés más cikkei értelmében teljes kielégítést nyertek. Mindazokat a magyar javakat vagy az ilyenekből származó jóvedelmeket, amelyek ezeknek az igényeknek az összegét meghaladják, vissza kell adni». (29. cikk, 1. pont.)

»A magyar kormány kötelezi magát, hogy azokat a magyar állampolgárokat, akiknek a javait e cikk értelmében elvették és nem adták vissza, kártalanítani fogja». (29. cikk, 3. pont.)

¹⁾ Ekkor üzent a fasiszta magyar kormány hadat a Szovjetnek.

A magyar állampolgárok gazdasági érdekeinek védelme Németországban.

»A jelen szerződés életbelépésétől kezdve Magyarországnak és magyar állampolgároknak Németországban levő javait nem lehet többé ellenséges javaknak tekinteni s minden ilyen bánásmódon alapuló megszorítást meg kell szüntetni.« (30. cikk, 1. pont.)

»Magyarországnak és magyar állampolgároknak azokat a javait, amelyeket a német haderő vagy hatóság 1945. évi január hó 20-a után erőszakkal vagy kényszerrel hurcoltak el Magyarország területéről Németországba s amelyeknek azonossága megállapítható, visszaszolgáltatásra ki kell választani.« (30. cikk, 2. pont.)

Lemondunk a háború alatt keletkezett németországi követeléseinkről.

»Ezeknek a rendelkezéseknek és a németországi megszálló hatalmak által Magyarország és a magyar állampolgárok javára kiadott egyéb rendelkezéseknek érintetlenül hagyásával Magyarország a maga és a magyar állampolgárok nevében lemond minden Németországgal és német állampolgárokkal szemben az 1945. évi május hó 8-i állapot szerint fennálló igényről, kivéve azokat, amelyek 1939. szeptember 1-ig kötött szerződésekből és más elvállalt kötelezettségekből és ugyanazon időpont előtt szerzett jogokból folynak.« (30. cikk, 4. pont.)¹⁾

Átmenetileg a legtöbb kedvezményt biztosítjuk az Egyesült Nemzetek számára.

»Amíg egyes, Egyesült Nemzetek és Magyarország között kereskedelmi szerződések vagy egyezmények nem kötődnek, a jelen szerződés életbelépését követő 18 hónapon át a magyar kormány a következő elbánást biztosítja az Egyesült Nemzetek mindegyikének, amely Magyarországnak hasonló kérdésekben a viszonyosság alapján ténylegesen hasonló elbánást biztosít:

Minden behozatali és kiviteli vámnál és illetéknél a behozott árucikkek belső megadóztatásánál és mindenemű idetartozó szabályozásnál az Egyesült Nemzeteket feltétlenül megilleti a legtöbb kedvezményben részesített nemzetnek kijáró elbánás.

Az Egyesült Nemzetek állampolgárai számára — ideértve a jogi személyeket is — a saját állampolgároknak és a legtöbb kedvezményben részesített nemzetek állampolgárainak kijáró elbánás biztosítandó minden, Magyarországon belül ú hété kereskedelmi, ipari, hajózási vagy bármely más üzleti tevékenység tekintetében«. (33. cikk, 1. pont.)

VII. RÉSZ.

A Dunára vonatkozó rendelkezések.

Szabad Duna...

A Duna folyamán a hajózás szabad és a kikötői és hajózási terhek, valamint a kereskedelmi hajózás feltételei tekintetében a teljes egyenlőségi

¹⁾ Tehát nem kapunk vissza semmit azokból az adósságokból, amelyeket Hitler-németország hadbalépésüktől a háború végéig nálunk csinált.

elv alapján nyitva lesz az összes államok állampolgárai, kereskedelmi hajói és áruai számára. Ez a rendelkezés nem nyer alkalmazást ugyanazon állam kikötői között való forgalomra. (38. cikk.)

VIII. RÉSZ.

Záró rendelkezések.

A szerződés életbelépésének formai feltételei, aláírások.

»A jelen szerződés életbelépését követő időszakban azonban, amely nem haladhat meg 18 hónapot, a Szovje' unió, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok diplomáciai misszióinak vezetői fogják — egymással egyetértésben eljárva — képviselni a szövetséges és Társult Hatalmakat a magyar kormánnyal szemben minden olyan kérdésben, amely a jelen szerződés végrehajtására és értelmezésére vonatkozik. (39. cikk 1. pont.)

»A jelen szerződés, amelynek angol és orosz szövege a hiteles szöveg, a Szövetséges és Társult hatalmak által megerősítendő. Ugyancsak megerősítendő Magyarország által is. A szerződés azonnal életbe fog lépni, amint a Szocialista Szovjetköztársaságok Uniója, Nagybritannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok a megerősítő okiratokat letették. A megerősítő okiratokat a lehető legrövidebb idő alatt a Szocialista Szovjetköztársaságok Uniója kormányánál kell letenni.

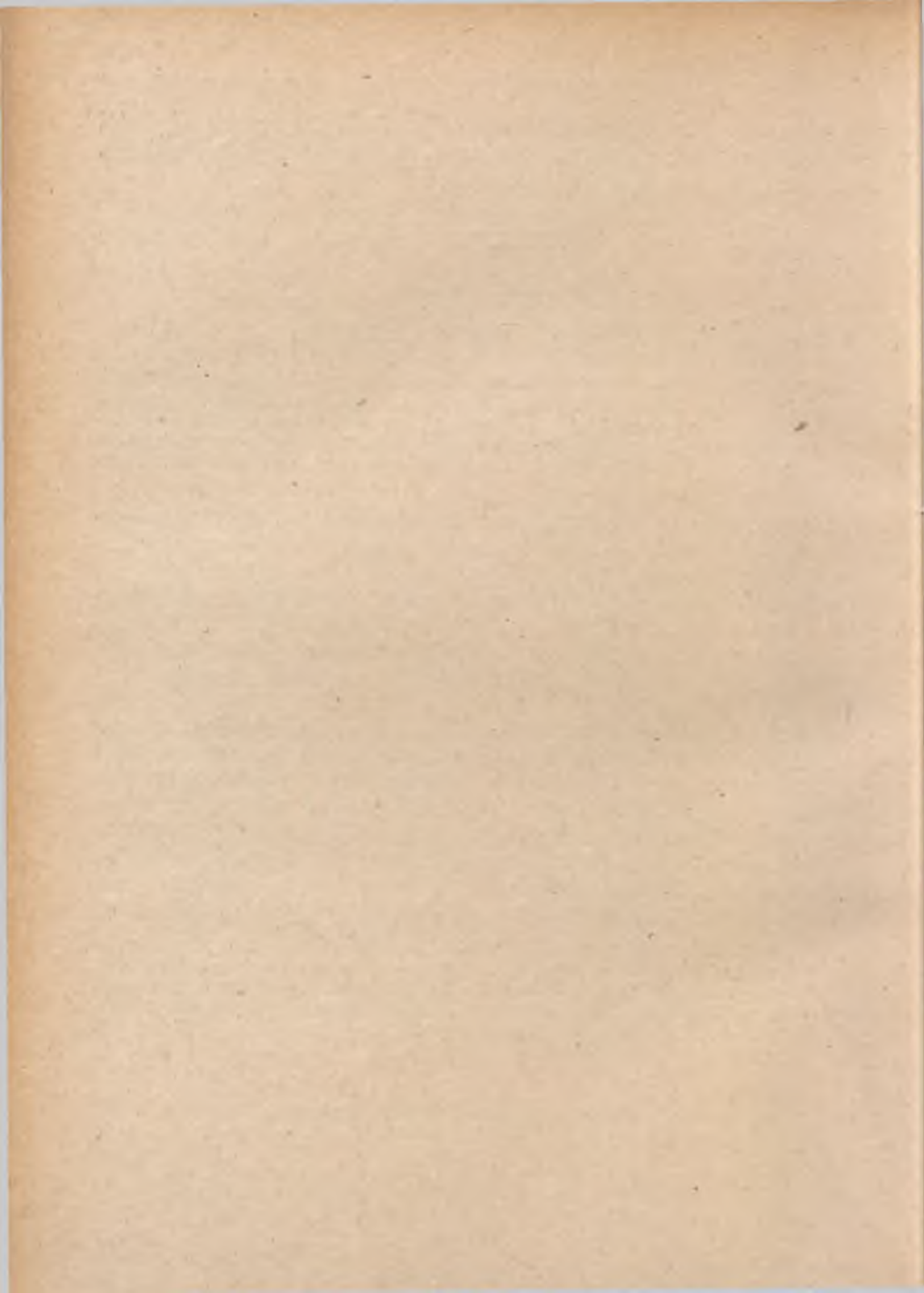
Minden olyan Szövetséges és Társult Hatalom tekintetében, amely megerősítő okiratát későbbi időpontban teszi le, a szerződés a letétel napján lép életbe. A jelen szerződést a Szocialista Szovjetköztársaságok Kormányának levéltárában kell elhelyezni, mely kormány az aláíró kormányok mindegyikének hitelesített másolatot fog szolgáltatni.

Ennek hitelül az alulírott meghatalmazottak a jelen szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Kelt Párizs városában, orosz, angol és magyar nyelven. (42. cikk.)

A szerződéshez ezenkívül még mellékletek is csatoloznak. Ezek pontos meghatározásokat és felsorolásokat tartalmaznak arra vonatkozólag, hogy mi értendő a szerződésben előforduló hadianyag, ipari, művészeti és irodalmi tulajdon fogalma alatt, továbbá hogy mi lesz a sorsa a hadviselő országok polgárai között létrejött szerződéseknak, értékpapíroknak stb.

PÉNZÜNK ÉRTÉKÉNEK VÉDELME

1946. augusztus elsején végetért a másfélévig tartó, rendkívül súlyos *infláció*, amely a veszített háború nyomán keletkezett. Gyakorlati következményeit mindnyájan éreztük. Pénzünk rossz lett, nem tudtunk érte vásárolni, nem volt értéke. Vizsgáljuk meg, hogy miért történt mindez. Az infláció megértéséhez szükséges, hogy előbb néhány közgazdasági alapfogalommal ismerkedjünk meg. Tehát először is :

Mi a pénz?

Pénzért *árut* vásárolunk, tehát mindent, amire szükségünk van. Élelmet, ruhát, fűtőanyagot, könyvet, mozijegyet. A mozijegy is áru, csak közvetett áru, a mozi utalványa, amely jogot ad az előadás látogatására. Az árunak ezt a közvetett fajtáját *szolgáltatásnak* hívjuk.

Mindebből világosan következik, hogy tulajdonképen nem a pénzre magára van szükségünk, hanem az árura, amit érte kapunk. Nem is volt mindig pénz. A régiek *árut áru ellenében* szereztek. Ha valakinek szüksége volt búzára és volt baltája, megkereste azt a szomszédját, akinek éppen búzája volt és baltára volt szüksége: a búzát kicserélte vele baltára. Ezt *cserekereskedelemnek* hívják. A primitív népek ilyen módon szereztek be szükségleteiket, de később, amikor már az emberiség fejlődött és egyre többféle árura volt szükség, megmutatkoztak a cserekereskedelem hátrányai. Egyre nehezebb volt olyan embert találni, akinek éppen búzára volt szüksége, amikor a másik baltát kínált érte és még nehezebb volt meghatározni, hogy egy balta mennyi búzát ér. Az emberek igyekeztek valami olyan árut találni, amely alkalmas volt arra, hogy ebben az áruban lehessen a többi árunak az értékét kifejezni.

A legelső ilyen értékmérő a legáltalánosabban elterjedt áru, a szarvasmarha volt. A pénz régi latin neve: *pecunia*, a »pecus«, azaz szarvasmarha szóból ered. A magyar pénztörténet is ismer olyan régi magyar ércpénzt, amelynek a hátán szarvasmarhaábrázolás van, ami a marha egykori pénzszerelője utal. »Marha« néven a régi magyar nyelv különben is a vagyont értette, mindkét értelemben.

A marha, mint értékmérő, természetesen nem kényelmes. Nem osztható kisebb egységekre és nagyon kényelmetlen mint fizetőeszköz. Találni kellett valami olyan árut, amely alkalmasabb ennek a szerepnek a betöltésére.

Ez az áru az *arany*. A legalkalmasabb általános értékmérő, vagyis »pénz«: az *arany*, mert könnyen szállítható, nem változik (nem kopik, nem rozsdásodik, nem megy tönkre), tehát mindig egyforma és könnyen egyenlő darabokra osztható, így tehát kisebb értéket is lehet vele meghatározni.

A pénz és az arany kapcsolatára utal a pénz német szava: *Geld*, vagy régebben: *Gulden*, ami a »*Gold*« (arany) szóból származik.

Az *ezüst* is alkalmas pénzverésre, mert szintén könnyű és tartós. A francia nyelv őrzi az ezüstpénz nyomát: *l'argent*, a pénz, a latin *argentum*: ezüst szóból ered. Természetesen minden más fémből is lehet pénzt verni. Nálunk volt és van rézpénz, nikkelpénz, sőt alumíniumpénz is.

Később az aranyból egyforma súlyú *érméket* vertek és az egyes érmeiken feltüntették, hogy mekkora súlyú arany van bennük. Eleinte mindenki, aki akart, verhetett magának ilyen *pénzt*. Ez azért nem volt jó, mert nem mindenki volt köteles elfogadni, így a fizetésnél bonyodalmak keletkeztek. Ezen úgy segítettek, hogy csak az államnak lett joga pénzt veretni. Ebben a pénzben aztán mindenki, aki abban az államban élt, megbíztott és az ilyen pénzt mindenki elfogadta. A bizalom további jeléül még jobban le lehetett egyszerűsíteni a dolgot. Az arany nehéz és ha valakinek sok pénze volt, azt bizony elég kényelmetlen volt cipelni nagyobb vásárlásoknál. Így az állam egyszerűen olyan papírt bocsátott ki, amelyre rányomták, hogy mennyi aranyat képvisel és az emberek ezt is elfogadták, mert tudták, hogy ha ezzel a papírral elmennek a Nemzeti Bankhoz, akkor pontosan annyi aranyat kapnak, mint amennyi a *papírbankóra* (bankjegyre) nyomva van.

A bankjegy kezdetben a középkori aranyművesek kötelezvénye volt; üzletkötéseknél, ha nem tudtak azonnal fizetni, a hitelezőnek írásbeli ígéretet adtak bizonyos mennyiségű arany kifizetésére. »Bank«-jegynek azért hívják, mert az aranyművesek és a kereskedők üzleteiket mindig a város egy meghatározott pontján kötötték (olyanformán, mint a mai tőzsde) és *padokon* ültek. A pad németül »Bank«, ebből lett a pénzügyi intézet bank elnevezése és a pénzügyi intézet által kibocsátott papírpénz a »bankjegy«.

A gazdasági élet további fejlődését jelenti, hogy nem okvetlenül szükséges, hogy az állam minden kiadott papírbankóját be tudja váltani aranyra (vagyis, hogy a pénz »fedezve« legyen). Elég, ha egy bizonyos hányada van meg a papírpénznek aranyban, az emberek így is bíznak benne, mert árut kapnak érte. Ez a *pénz*, amiben az emberek bíznak. Ez a *jó pénz*. Mert a *jó pénz egyik első feltétele: a bizalom*.

Ahol nagyon fejlett a kereskedelmi élet, mint Amerikában és Angliában vagy nálunk, még jobban leegyszerűsítették a pénzforgalmat. Nem bankjegyekkel fizetnek, hanem csekkel. A *cekk* tulajdonképpen utalvány, amit az adós ad a hitelezőnek. Ezzel az utalvánnyal a hitelező elmegy a bankhoz, ahol az adósnak letétje, vagyis pénze van és a bank a csekke kifizeti azt az összeget, ami rá van írva. Így a csekk voltaképpen azt jelenti, hogy a bankszámlatulajdonos magánál hordja egész vagyonát anélkül, hogy valóban sok bankjegyet kellene állandóan magánál hordania.

Melyek a bizalom, tehát a jó pénz feltételei ?

1. Hogy vásárolni lehessen érte, tehát egy bizonyos pénzmennyiséghez egy bizonyos árumennyiség is legyen az országban.

2. Az állam ne bocsásson ki több papírpénzt, mint amennyi elég ahhoz, hogy az országban levő árut elfogadható áron meg lehessen venni. Vagyis: a dolgozó emberek fizetésükért megvehessék, amire szükségük van.

3. A papírpénznek valamilyen arányban »fedezve« kell lenni, tehát bizonyos mennyiségű arany legyen az országban.

4. Az állam maga se adjon ki több pénzt, mint amennyi bevétele van, vagyis az államháztartás épügy, mint az egyes ember háztartása, legyen egyensúlyban.

Normális időkben ezek a feltételek mind teljesíthetők, sőt olyan árut is lehet szerezni, amely nem terem az országban, pl. kávé és ezt is a saját belföldi pénzzel lehet megfizetni. Így a pénznek — amit külföldön is elfogadnak, mert ott is bíznak benne — nemzetközi értéke is keletkezik, annál is inkább, mivel az állam külföldi tartozásokat valóságos aranyban is szokott kiegyenlíteni. Ilyenkor az állam a saját pénzének értékét az aranyhoz viszonyítja, úgy, hogy a jó belföldi pénz nemzetközileg *aranyvalutának* számít.

A baj okozója : a háború

De mi történik, ha egy ország háborút visel? Háborúban először is a termeléssel van baj. Vagyis: háborúban a gyárak hadianyagot gyártanak, nem pedig polgári cipőt és ruhát. De a lakosságnak mégis szüksége van cipőre és ruhára. Így a rendelkezésre álló mennyiség elfogy, anélkül, hogy újjal pótolnák. Ezzel a jó pénz egyik feltétele, az *elegendő áru*, megszűnik. A háborúban sok minden elpusztul, de olyan pusztulás, mint most, ebben a háborúban, még sohasem volt. A lebombázott városok, leégett gyárak, bevetetlen földek, felrobbantott hidak, tönkrement vasutak mind megingatták az államháztartást. Az állam elszegényedett és hogy teljes legyen a katasztrófa: *elhurcolták az ország 32 millió dollár értékű aranykészletét*, amely fedezetéül szolgált a pengőnek.

Ezzel a jó pénz összes feltételei megszűntek. A háború végével azonban mégis meg kellett indítani a termelést. Ehhez pedig pénz is kellett. Pénz kellett a gyáraknak, hogy szerszámot szerezhessenek, pénz kellett a parasztoknak, pénz kellett a kereskedelemnek, hogy megindulhasson a gazdasági élet. Pénz kellett magának az államnak is, hogy kiadásait valamiképen fedezni tudja, mivel bevétele semmiből sem volt. Az állampolgárok nem fizettek adót, mert nem volt miből, az elpusztult házak és hidak helyébe újakat kellett építeni, meg kellett indítani a közlekedést, a villanyt, a gázt, fizetni kellett az állami tisztviselőket ;

mindehhez *pénz* kellett. Tehát az állam az egyetlen dolgot tette, amit tehetett: pénzt kezdett kibocsátani. Ennek a pénznek természetesen semmiféle fedezete nem lehetett: az arany nem volt meg és áru sem volt. Mégis megindult a gazdasági élet.

De hamarosan mindenki látta, hogy pénz van ugyan rengeteg, de jóformán semmit sem lehet érte kapni. A háború nemcsak az államot fosztotta ki, hanem az egyes embert is: mindenkinek sokkal több árura volt szüksége, mint békében, pedig a békebelinél sokkal kevesebb áru maradt az országban. Ebből nagy baj keletkezett: az emberek látták, hogy a pénzükért nem kapnak semmit, vagyis *a pénznek nincs értéke*. Ezért rendült meg a bizalom a pénzben, a pénz rossz lett. Az *árunélküli pénzszerzés az infláció*. Az infláció önmagában még nem vonna maga után drágaságot, ha valóban annyit jelentene *csak*, hogy sok a bankó, tehát magasabb számokkal kell számolnunk. Drágaság azért van, mert kevés az áru. Vagyis: 1 kg zsír azelőtt, a jó pénz idején, 2 pengőbe került, de akkor volt elegendő zsír mindenki számára. Az infláció idején egy kg zsír természetesen nem 2 pengőbe került, hanem mindennap változott az ára. Ebből azonban még nem lehet megállapítani, hogy a zsír mennyivel drágult a békebeli értékéhez képest, mert az állandóan romló *pengő* természetesen nem lehetett többé értékmérő.

Természetesen adódik tehát, hogy az *arany újból átvette a régi szerepét*. Aranypénz nem volt, de volt arany az országban, többnyire ékszer formájában. Az ékszer szét lehet törni és az egyes darabok súlyát le lehet mérni. Az arany, mint értékmérő, eléggé nehézkes a papírpénzhez szokott gazdasági életnek. Így nálunk újabb, kényelmesebb értékmérő lépett életbe, amely egyszerűen egy *»jó«* külföldi pénz, *a dollár*. Ez természetesen még jobban tönkretette a pengőt, mert az országban kevés a dollár. Azáltal, hogy kevés volt belőle és tilos, még drágább lett. A jó külföldi pénz eladása és vétele rossz belföldi pénzért: az infláció teljes elfajulása.

Az állam úgy akart ennek valamennyire gátat vetni, hogy maga is pótérték-mérőt léptetett életbe. Ez volt az adópengő, amely eredetileg nem pénz volt, mint a dollár, vagy áru, mint az arany. Az adópengő csak *jelzőszám* volt, amit mindennap újra megállapítottak az árakból és semmi másra nem szolgált, minthogy *meghatározza a drágulás mértékét*. Később azonban már az adópengő is a pénz szerepét vette át.

Az állam kénytelen volt saját követeléseit (adó) adópengőben behajtani, mert az állandóan romló *»sima pengő«* azt eredményezte, hogy mire az állam bevételei befolytak, a pénz már megint nem ért semmit. Még így is egyre szegényedett az állam, mert adópengőben is infláció volt. (Ez természetes, amint az adópengőből is pénz lett, az eddigi pénz sorsára jutott.) Az, hogy az állam elszegényedett, megint csak azt eredményezte, hogy újabb pénzmennyiséget kényszerült kibocsátani és így tovább. 1946. július elsején 7,500.000 millipengő volt az értéke 1000 adópengőnek. Július 6-án már 3 milliárd 800,000.000 felet meg ezer adópengőnek. Hat nap alatt 520-adára esett a pénz értéke.

Az infláció egyik mellékkörülménye volt, hogy rendkívül nehézkesé és bonyolulttá tett minden számolást és pénzkezelést. A »sima« pengővel hovatovább már senki sem tudott számolni, olyan magasak voltak a számok és amint az adópengő fizetési eszköz lett, a sima pengő átszámítása adópengővé majdnem lehetetlenné tette a gazdasági életet. Rengeteg idő és munka veszett el ezekkel a meddő átszámításokkal.

Az infláció kezdetben elősegíti a termelés megindulását, később azonban a legnagyobb mértékben akadályozza.

Ha rossz a pénz ...

Csak értékálló, jó pénz mellett képzelhető el egészséges gazdasági élet. Az állam, éppenúgy, mint az egyes ember, az év elején költségvetést csinál, vagyis összeállítja, hogy abban az évben mire mennyit fog költeni (mennyi kiadása lesz) és mennyit fog keresni (mennyi lesz a bevétele). Ha a pénz nem értékálló, hanem naponta változik, akkor sem az egyes ember, sem az állam nem csinálhat költségvetést, mert nem tudhatja, hogy egy hónap múlva valaminek a megvásárlásához mennyi pénzre lesz szüksége. Ez a bizonytalanság megöli a gazdasági életet és megakadályoz minden vállalkozást, de tönkreteszi a fixfizetésű dolgozó háztartását is, mert felborítja minden számítását.

Itt közöljük egy IX. fizetési fokozatban levő köztisztviselő havi fizetésének értékcsökkenését dollárban kifejezve:

1938 VII.	70·73	1946 III.	0·90
1945 VII.	2·42	1946 IV.	0·31
1945 VIII.	2·32	1946 V.	0·08
1945 IX.	0·80	1946 VI.	0·01
1945 XII.	0·91	1946 VII.	0·01
1946 I.	0·40	1946 VIII. I.	21·98
1946 II.	0·58		

Senki sem merete pénzben tartani a vagyonát, keresetét, mert a pénz nem ért semmit. Sok munkás és tisztviselő nem szívesen dolgozott, mert a fizetésért nem volt érdemes; úgysem kaptak a pénzükért semmit, mert az infláció kérlelhetetlen törvénye, hogy *akármilyen magasak a bérek, az árak mindig még magasabbak*. Miért? Mert amikor a munkás megkapta a fizetését, elment a pénzzel a piacra vásárolni. De egyidőben sokezer munkás kapta meg a fizetését, tehát egyszerre sok pénz került forgalomba. Az áru pedig változatlanul kevés volt, tehát felment az ára.

Mire a munkás kiért a piacra, a fizetéséért már alig kapott valamit.

Ilyen körülmények között senki sem akart dolgozni, mert hiszen nem volt érdemes. Sokkal jobban lehetett kereskedésből élni, mégpedig engedély nélküli, sőt árunélküli kereskedésből: »feketézésből«, »valutázásból«. Aki reggel dollárt vett és délben eladta, az sokkal többet keresett, mint aki egész héten dolgozott. Ezért az inflációban az emberek közül igen sokan nem dolgoztak, hanem spekuláltak, vagyis mint nálunk hívták, »feketéztek«. Hogy ez a feketézés csak egyre jobban rontotta a pénzt és súlyosbította az inflációt, az a dolgok természetéből folyik.¹⁾

¹⁾ A világtörténelem akkora pénzromlást, amekkora a miénk volt, nem ismer. Az 1939. aug. 26-1 árát 1-nek véve az index 1946. július 31-én 400.000 quadrillió volt, tehát 1 Ft = 400.000 quadrillió pengő. Ennek a számnak a nagyságát csak akkor tudjuk megközelítőleg elképzelni, ha megmondjuk a következőt: ahhoz hogy egy billióig tudjunk számolni, 30 esztendő szükséges.

Ezért van az, hogy a rossz pénz idején előtérbe lép a természetbeni ellátás, vagyis az üzemek nem pénzben, hanem áruban fizetik alkalmazottaikat. A nagyüzemek egymás közt sem pénzzel bonyolítják le a forgalmat, hanem áruval. Pl. egy textilgyár szövetért élelmiszert szerez az őstermelőktől és az élelmiszert fizetségül adja a munkásainak a rossz pénz helyett. Ennek megint csak az a hátránya, hogy elősegíti a feketézést. Nem minden munkás eszi meg a fizetségül kapott élelmiszert. Vagy elladja pénzért, ezzel megint rongja a pénzt, vagy esetleg elcseréli olyan áruért, amelyre pillanatnyilag szüksége van. Így a gazdasági élet egyre inkább visszatér a cserekereskedelemhez; ez a mi fejlett társadalmi életünkben rendkívül kedvezőtlen. A sokmillió fajta árunál nem lehet pénz hiányában egészséges értékmerőt megállapítani és ezért egyesek »zsírban« számolnak, mások cigarettában stb. A csere mindig hátrányos a vevőre, mert akinek élelmiszer kell, az mindent hajlandó megadni érte. Így az előző a helyzet, hogy nagyértékű textiliák aránylag kisértékű élelmiszerekért cserélnek gazdát és aki jól akar lakni, az jóformán teljesen levetkőzik.

Miért jó a forint?

Az lett tehát a kérdés: *hogyan lehet megállítani az inflációt?* Ennek bizonyos előfeltételei voltak. Meg kellett indítani a termelést a dolgozók határtalan áldozatvállalásával és vissza kellett szerezni a bizalmat a pénz számára, hogy megindulhasson a termelés, a munka, a vállalkozás és megszűnjék a cserekereskedelem.

Nálunk ezek az előfeltételek bekövetkeztek. A forintnak ismét *van fedezete*, mert visszakaptuk a Nemzeti Bank elhurcolt aranyát és ezüstjét. *Áru is van:* sokkal több mint volt, mert sok gyári berendezést, gépet, mozdonyt, szerszámot is visszakaptunk, de jóval nagyobb azoknak az eszközöknek száma, amelyeket gyáraink termelnek. Jóvátételi terheinket is csökkentették és remélhetőleg csökkenteni fogják a jövőben is.

Mindez azonban még nem segít a legfőbb bajon, mégpedig azon, hogy egyelőre még mindig kevés az áru, ha több is, mint az előző években. Ezen csak egy módon lehetett segíteni, a *kötött gazdálkodás*-sal. Az állam *takarékosságra* kényszerítette polgárait.

Az államnak magának is takarékoskodnia kell. Nem lehet több a kiadása, mint amennyi a bevétele és egyelőre csak a legszükségesebb dolgokra szabad fordítani a pénzt. Kevés és csakis fedezett pénz kibocsátása, takarékoság, jegyrendszer, ez a három együttvéve az államháztartás rendbehozásának alapja. Az első időben ez az *inflációnak az ellenkezőjét* idézte elő. De az se jó hosszabb időre, ha túlkeves a pénz, mert akkor az árunak csökken az értéke és nem érdemes termelni. Mivel azonban az új pénzben mindenki megbízik, a jegyre megkapják az emberek ami jár nekik, senkinek sincs aránytalanul sok jövedelme, hogy költenek tudjon (a túlságosan nagy jövedelmeket az állam erősen megadóztatja, nehogy a nagy jövedelmek élvezői feleslegesen tudjanak vásárolni és így megint inflációt idézzenek elő), tehát *sikerült a szanalás és egy-két éven belül teljesen helyreáll az ország normális gazdasági élete.*

Most már nemcsak az államnak kell megtenni kötelességét a stabilizáció érdekében, (pontosan és igazságosan kiosztani az árut és nem tűrni, hogy az árut egyesek eldugják) hanem az ország minden egyes polgárának féltékenyen őrködni kell, hogy semmi ne rendíthesse meg a pénzben a bizalmat. Nagyon vigyázzunk tehát arra, hogy feleslegesen ne vásároljunk, hogy megint ki ne fogyjon az áru. Ehhez önfegyelem szükséges. *Minél jobb a pénz, annál gyorsabban áll helyre a termelés és annál hamarabb meg lehet szüntetni a kényszer-takarékosságot.*

Nagyon kell vigyázni arra is, hogy a pénzzel ne spekulálhasson senki. Tehát nem szabad fekete áron adni semmit, de éppen úgy nem szabad semmit sem megvenni fekete áron. A vevő ebben az esetben éppen olyan bűnösen és felelőtlenül rontja a pénzt, mint az eladó. A törvény egyformán bünteti azt is, aki eladás és azt is, aki vétel útján rontja a pénzt. A pénznek falun ugyanolyan értékűnek kell lennie, mint városban. A forintért az őstermelő ugyanúgy megkapja a szükséges iparcikkeket, mint a városi fogyasztó az élelmet. Tehát az új pénz elfogadása mindenkire egyformán kötelező, de mindenkinek egyformán érdeke is.

A jó pénz azt jelenti, hogy a munkának újra van becsülete, érdemes munkásnak, tisztviselőnek lenni, de érdemes vállalkozni is. Érdemes takarékoskodni és pénzt félretenni, mert nemcsak feketézéssel, valutázással, azaz pénzrontással, hanem becsületes munkával is lehet pénzt keresni és vagyont gyűjteni. Ha az egyes ember vagyonos, az állam is az. Fellendül az ország gazdasági élete és jobb, emberibb élet vár mindenkire.

Tehát: mindenki vigyázzon a jó pénzre, a forintra!

ÓRAVÁZLAT.

ELŐKÉSZÍTÉS.

A pénzről általában. *Miért van szükség pénzre?* Kiadásaink fedezésére (élelem, lakás, ruházkodás, fűtés orvosság, szórakozás, nevelés költségei).

Mi történik, ha nincs pénzünk? Éhség, betegség, lakáshiány, szórakozáshiány, kedvetlenség, életúnság, műveletlenség.

Mi a pénz? (Csere- és fizetési eszköz.)

Mi a pénz előnye? (Szükségeiteinket rajta keresztül fedezhetjük.)

Hogyan fedezhetnénk a szükségleteinket pénz nélkül? (Csak csere útján.)

Mi a hátránya ennek? (Ha pl. burgonyánk lenne és zabra volna szükségünk, végig kellene járni azokat a gazdákat, akiknek éppen zabfeleslegük van és burgonyára lenne szükségük.)

Mi a pénz további előnye? Értékmérő.

Melyek a jó pénz tulajdonságai? (Értékálló, alkalmas vagyonyűjtésre, értékek szállítására.)

Mit jelent a jó pénz az állam életében? Megbízható törvényes fizetési eszköz.

TÁRGYALÁS.

a) A pénz története. *Mi volt a pénz a kezdetleges népeknél?* (Kavics, kagyló.)
Az állattenyésztő népeknél? (Marha.)

A kézműves, a kereskedő népeknél? (Ezüst, arany, később érme; az utóbbi meghatározott alakú, súlyú, finomságú, értékű ércpénzdarab.)

Mi a fejlődés további útja? (A bankjegy.)

Mi ad értéket a bankjegynek? (Az ércfedezet.)

Mi a további fejlődése a pénznek? (A csekk.)

Mi ad értéket a csekknek? (A betét. A tulajdonos valósággal magával hordja a betétjét.)

b) Romlik a jó pénz. *Mi történik a pénzzel, ha kevés a fedezete?* (Kevesebb árut adnak érte, ezért szaporítani kell, tehát romlik. A szaporítás nemzetközi neve infláció. Akik nem értenek a pénz természetéhez, jónak tartják az inflációt. Ezek magukat csalják.)

Mi az infláció hátránya? (A pénz elveszíti az értékét, nem kapni érte árut. Az eladó csak áruért ad árut. Visszasüllyedünk a cserekereskedelem állapotába. A pénz elveszti állandó értékét: nem lehet üzleti tervek készíteni, sem takarékoskodni. Az állam adóbevételei elértéktelenednek. Az állam elszegényedik. A hitelező csak töredékét kapja vissza kihelyezett tőkérének. A tőke is elértéktelenedik.)

A jó pénz. Milyen a jó pénz? (Ugyanannyi pénzért mindig ugyanannyi és ugyanolyan árut lehet kapni. A forgalomban annyi pénz van, amennyi áru. A bankjegyszaporulat nem fenyeget drágulással. Ellenkezőleg: a pénz visszatartása olcsóbbodást von maga után.)

ALKALMAZÁS.

Mit tettünk, hogy jó pénzünk legyen? Megállítottuk a bankóprést. Hogyan? Csökkentettük az állam felesleges kiadásait és növeltük a bevételeit. (Takarékosság, adóerőcs.) Lehetőleg csak annyi pénz menjen ki külföldre, amennyi onnan bejön.

Mit tehetsz te a pénz értékállóságának a megőrzésében? Csak a tisztességes kereskedőtől vásárolsz, aki csak előírt áron árusít. Küzdj az árdrágítók, árurejtegetők és valutaszpekulánsok ellen. Ha becsületes munkával előmozdítod most még csak szellemi, később anyagi boldogságodat, ezzel egyúttal a közösség érdekét is szolgálod.

A SZÖVETKEZET.

A szövetkezet egyike azoknak az alkotásoknak, amelyeknek a segítségével az ember megélhetését elviselhetőbbé tette.

A szövetkezeti mozgalom mindenütt elterjedt, a nyugati demokráciákban éppen úgy, mint a Szovjetunióban. Minden ország a maga szükségletének, népe jellemének megfelelően fejlesztette ki szövetkezeteit. De mindenik megegyezik abban, hogy a szükség hozta őket létre és hogy segítségükkel sokkal nagyobb anyagi jólétre, emberhez méltóbb életre és magasabb műveltségi színvonalra tettek szert, mint amilyenek a szövetkezetek megalakulása előtt éltek.

A szövetkezetnek elengedhetetlen feltétele az egymásra utaltságnak a tudata. És ez az oka annak, hogy a szövetkezetek ott virágznak a legjobban, ahol a demokráciának különben is termékeny talaja van.

A svájci dolgozók egy része azt tapasztalta, hogy kereskedők a kellenél jobban kihasználják őket: magasabb haszonkulccsal árúsítanak, mint amennyit elbírnak a fogyasztók. Ezért elhatározták, hogy próbaképen maguk szervezik meg szükségleteik beszerzését. Kis tagsági járulékokból szövetkezetet alapítottak a terv végrehajtására.

Hamarosan kiderült, hogy a kis szövetkezet elbirja a költségeket, sőt némi felesleg is mutatkozott. Ezt arányosan visszafizették a tagoknak, vagyis ennyivel olcsóbban vásároltak, mint azelőtt.

A szomszédság látta a sikert, sorjában belekapcsolódott a szövetkezetbe. Ugyanolyan, vagy kevésbé szaporodó alapköltségek mellett természetesen egyre jobban szaporodott a haszon. A példát egyre többen követték és Svájcban évtizedek óta virágznak a szövetkezetek.

Mi a szövetkezet? A kistermelők és fogyasztók erőinek egyesítése a szövetkezők érdekeinek szolgálatában. A magyar mezőgazdaság a földosztás során a nagybirtokrendszerből nagyszámú kisüzemmé változott és nyilvánvaló, hogy ezek a kisüzemek képtelenek megbirkózni a modern gazdasági élet számukra súlyos követelményeivel. Mi a megoldás ezen a téren? A szövetkezet.

A sok kisüzem — anélkül, hogy a birtoktulajdonviszonyok megváltoznának — kevesebb számú, technikai szempontból nagyüzemnek felfogható formát ölt így. A háromholdas kisbirtok számára például kihasználhatatlan a traktor, míg a kisbirtokosok szövetkezete 300 vagy 500 holdat képvisel, tehát a traktort igen gazdaságosan ki tudja használni. Ugyanez a helyzet a kereskedelem vonalán is. Egy-egy kisbirtokos a helyi piacon jelentkező vásárlótól, kereskedőtől függ. A parasztok *értékesítő szövetkezete* azonban már a távolabbi piacokat is eléri.

A kisipar számára is hasonló jelentőségű a szövetkezeti mozgalom, mert a nyersanyagbeszerzés, a szövetkezeti modern közműhelyek felállítása és a termelt cikkeket *szövetkezeteken keresztül való forgalombahozatala* összefogja és a nagyiparral szemben versenyképessé teszi az egyébként kiszolgáltatott kisipart.

Nem kisebb azonban a jelentősége a *fogyasztási szövetkezeteknek* sem. A termelők is, fogyasztók is kiszolgáltatottjai a kereskedelemnek, ha szervezetlenek. A fogyasztási szövetkezetekben a vásárlók tömegei egyesülnek. Az ilyen szövetkezet a nagyban olcsón való vásárlás elvét egyesíti a kicsiben olcsón való szétosztás elvével. A szövetkezet célja nem az egyéni haszon, hanem az egészséges elosztás és az év végén jelentkező nyereséget a szövetkezet tagjai között szétosztják. Egészséges szövetkezeti élet kifejlődése, továbbá a beszerzési, értékesítési és fogyasztási szövetkezetek hálózatának kiépítése hozza magával a közösség érzésének kifejlődését.

A szövetkezeti mozgalom hazánkban körülbelül ötvenéves. Kezdetben igen egészségesen indult, hiszen a kisfogyasztók a maguk erejéből, egymás kölcsönös megsegítése érdekében hívták életre kis szövetkezetüket: a félcudalis nagybirtokosok osztálya azonban eltérítette őket eredeti irányuktól. Hatalmas szövetkezeti központok keletkeztek — a Hangya vagy az Országos Központi Hitelszövetkezet — melynek irányítói kifejezetten az akkor uralkodó politikát szolgálták ki. Az erőteljesen fejlődő szövetkezeti mozgalom emiatt súlyos sérüléseket szenvedett. Már nem a szövetkezők érdekeinek a védelme volt a cél, hanem a kormány gazdasági és politikai szolgálata.

Jó példa volt erre a tejszövetkezetek sorsa. A kisgazdák szövetkezeti mozgalma indította el a szervezkedést. Közel 1500 szövetkezet csatlakozott a mozgalomhoz. A központi szervek azonban a szövetkezeteket a tőkésék magánérdekeinek a szolgálatába állították.

Egyetlen olyan szövetkezet volt az országban, amely igazi szövetkezet maradt mindvégig: a munkások által alapított és vezetett Általános Fogyasztási Szövetkezet. Hogy ez mennyire nem feküdt az uralkodó osztályok önző politikai irányvonalában, mutatja az a gyűlölet és rágalmohadjárat, amellyel évtizedeken keresztül kísérik a működését. Vegül is a fasiszta Imrezy Bélának sikerült tönkretennie ezt a virágzó szövetkezetet. Az a diadalittas hang, amellyel a reakció ezt a győzelmet fogadta, mutatja, hogy azt hitték: örökre elcsenyték ezt a kellemetlen szövetkezeti mozgalmat.

A régi magyar életben nem volt ismeretlen a szövetkezés *közös munkára*. *Kaláka* volt a neve ennek a szövetkezésnek: Erdélyben volt divatban. Az volt a lényege, hogy ha valaki például hazat akart magának építeni, de nem tellett kőművesre: a szomszédság ment el hozzá *kalákába*. Azaz segítettek neki a munkában, ennek fejében aztán a megsegített ment el a szomszédokhoz kalákába, amikor azoknak volt szükségük ingyen munkára. Kár, hogy kiment a divatból ez a szép szokás.

A jó népi szövetkezetben — amint a *dán* példa mutatja — igen erős népi erő is van. Már pedig ez nem kellett az elmúlt negyedszázad kormányainak.

Dániában a szövetkezeteknek egész nagy rendszeré alakult ki. (Az ország területe mindössze 44.000 m², lakóinak a száma 3,700.000.)

Érdemes nekünk, magyaroknak foglalkozni a dán szövetkezeti rendszer kialakulásával, mert Dánia sorsa — biztatóan! — sok hasonlatosságot mutat a miénkkel.

A napoeoni hábo:úk idején, amikor Európa szövetkezett a forradalmi Franciaország ellen, Dánia a franciák oldalán harcolt. Mikor a szövetségesek leverték Napoleont,

Dániának is lakolnia kellett és iszonyúan megcsönkítetták. Területe — akárcsak a miénk — egyharmadára zsugorodott. Az ország eladósodott a vesztt háború következtében, a nép nyomorgott.

Ekkor Grundvig püspök, a dánok nagy nevelője, kiadta a jelmondatot: *„Amit kívül elvezettünk, azt visszanyerhetjük belülről.* A dán föld jó, a dán paraszt szorgalmas és okos: földhöz kell juttatni a parasztot és meg kell tanítani, hogy hogyan lehet jobbat és többet termelni, mint amennyit eddig termelt. Háromágú volt ez a mozgalom: a földbirtokreform, a népfőiskola és a szövetkezetek megszervezése.

A lassú földbirtokreform 1899-től kezdve erősebb tempót vett, végre 1919-ben az állam megvette az evangélikus egyház birtokait,¹⁾ megszüntette a hibabizományokat és törvényt hozott arról, hogy hogyan juttassa méltányos feltételek mellett a köztulajdonba került ingatlanokat a szegényparasztozok kezére.

1921-ben földet kapott minden paraszt. Több mint százszázötödös zökkenőnélküli földbirtokreform volt ez, amelyben a földbirtokosok is, a parasztozok is megtalálták a számításaikat.

De mindez nem lett volna elegendő ahhoz, hogy az új gazdák megvalósítsák földjeikhez fűzött reményeiket a *népfőiskola nélkül.* M-ri a népfőiskolák tetek képessé őket arra, hogy kis földjeiken eredményesen gazdálkodjanak.

A népfőiskola a felnőttek iskolája. 3—6 hónapig tart. Itt képezik ki a modern parasztpolgárt. A tanárok — amint fentebb emítettük — kitűnő gyakorlati emberek: sokszor csak pár évre szerződnek a népfőiskolához, aztán visszakernek a tanyáikra. A hallgatók — az általános iskola elvégzésével — itt sajátítják el a kor színvonalán álló mezőgazdaságtan legfontosabb gyakorlati és elméleti tudnivalóit (beleértve a könyvvezetést, a társadalomtudományi és állampolgári ismereteket is). Természetesen csak az iratkozik be a népfőiskolára, aki akar és addig látogatja, ameddig akarja.²⁾

Az új dán gazda eleinte ugyanúgy termelt, ahogyan az apjától vagy a földesuratól látta. De aztán a népfőiskolája tanáraitól megtanulta, hogy okosabb jól tejelő tehenet, jó szalonnasertést és sokat tojó tyúkot tenyészteni, mint gabonát termelni a kis birtokon. És megtanulta, hogy jobb üzletet csinál, ha kitűnő takarmányt termel az állatai számára és fogyasztói á.a. fizet a kenyérmagvakért, mint ha búzával meg rozzsal vesződnék.

A *parasztbirtok így lassankint átalakult modern mezőgazdasági üzemmé* és csak azt termelt rajta a gazda, amire üzemi gazdasági szempontból szüksége volt, a többit beszerzte.

De ezzel a módszerrel elérte, hogy míg 1864-ben egy tehénből csak 40 kg vajat köpült, addig a fia 1887-ben már 58 kg-ot, az unokája pedig 1938-ban már 120 kg-ot. De nem álltak meg ezen a fokon, hanem elhatározták, hogy ugyanennyi munkával, de okosabb üzemszervezéssel, tovább próbálják fokozni a jövedelmét.

1880 tájékan *termelőszövetkezeteket* kezdtek alapítani. Többé n.m köpült minden egyes paraszt vaját és nem vitte mindig külön-külön a városba eladni és nem alkudott mindenki külön a kereskedővel, hanem összeállt egy csoport környékbeli gazda és közön. en alkalmazott egy tejszakértőt. Ez megtanította őket arra, hogy hogyan kell mindig egyforma minőségű jó vaját köpüni. A kiköpült vaját beszállították egy közös helyiségbe — közel a tagok tanyájához — és ott arra is megtanította őket, hogy hogyan kell adagolni és csinosan csomagolni.

A kísérlet bevált. Azelőtt a parasztvajnak csak félakkora ára volt, mint az uradalmi vajnak még akkor is, ha egyenlő minőségű volt vele. Az új rendszerrel a szövetkezet elérte az uradalmi vaj á.a.

¹⁾ Dániában az evangélikus a vezető egyház.

²⁾ Aki ennél magasabb fokon akarja művelni a mezőgazdasági tudományokat, az szakiskolába iratkozik.

A sikeren felbuzdulva, egyre szakszerűbben folytatták a munka szervezését. Már nem köpültek otthon, hanem egy főiskolát végzett tag vezetésével tejfeldolgozó szövetkezetet alapítottak. A frissen kifejt tetet a szövetkezet autóján beszállították a tejfeldolgozó telepre. A többi már a szövetkezet dolga lett: feldolgozták túrónak, vajnak, sajtnak, tejfelnek.

A szövetkezeti mozgalom előtt Dánia csak a maga számára termelt. Ma a világ vajszükségletének egyharmadát ennek a kis országnak a szövetkezetei fedezik.

Amikor tudniillik látták a gazdák, hogy a tejszövetkezet beváltotta a hozzáfűzött reményeket, sertés- és tyúktenyésztésük mennyiségi és minőségi megjavítására fordították figyelmüket és sertés- meg tyúktenyésztő szövetkezeteket alapítottak. Ezek természetesen újabb jövedelemmel szaporították a tagok vagyonát s a gazdasághoz szükséges pénz megszerzése könnyebb lett.

Ezek után aztán könnyű lett volna akár egyenileg is vásárolni újabb tenyészállatot, szerszámot, vetőmagot, de rájöttek, hogy nemcsak eladni, hanem vásárolni is okosabb szövetkezeti alapon: külön *beszerzési szövetkezetet* alapítottak. Ez nagyban vásárol a tagok járulékából, tehát olcsóbban, mint az egyén.

A dán gazda tehát a szövetkezetnek adja át a felhízalt sertését, az levágja, feldolgozza, értékesíti és az érte járó összeget a számlája javára írja. Amikor aztán a gazdának szüksége van pénzre, mert sertést vagy tehenet akar vásárolni, akkor a beszerzési szövetkezet gulyáiból vagy kondáiból kiválasztja a megfelelőt és árát folyósítja valamelyik termelőszövetkezetben futó számlájáról. De ha történetesen nincs pénze, saját *hitelszövetkezeténél* pénzt is vehet fel.

A sertésszövetkezetnek például 192.180 tagja volt 1938-ban. 62 parasztgyár dolgozta fel a híres dán szalonnasertést és évi 460 millió dán korona forgalmat csináltak. Ez fejenként 2400 dán korona jövedelmet jelent csak a sertésből. Ebből az átlagos tiszta haszon évi 800 korona. Az a kevésszámú gazda, aki nem tagja a szövetkezetnek, fejenként csak 300 dán koronát keres.

A sertésállomány 1914 és 1938 között 300.000 darabról 5.000.000-ra, a birkaállomány pedig félmillióról négy és félmillióra szökkent fel.

A szarvasmarhák száma 1881-től 1938-ig 1.470.000-ról 3.200.000-re emelkedett. De ez a szám egymagában nem mutatja a dán gazdagság emelkedését. Ennek a jelentőségét csak akkor értjük meg, ha számba vesszük, hogy 1881-ben vágómarhának adták el a gazdák az állataikat, ma viszont tejterméket állítanak elő belőlük és ez aránytalanul többet jövedelmez.

Emellett a gazdálkodás mellett megértjük, hogy a dán export 1881-től 1938-ig a tizenegyszeresére emelkedett.

Hogy mennyire nem csalódtak a dánok a szövetkezeteikben, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 1882-ben alapították első szövetkezeit, 1890-ben már 700-ra szaporodott számuk, 1938-ban pedig 1500-ra. (Összesen 1560 falu van az országban.)

Hogy a szövetkezetek munkája minél eredményesebb legyen, a falvak szövetkezeti maguk is társultak és *kerületi szövetkezeti központokká* tömörültek, ezek pedig országos központot alapítottak az egyes termelési ágak számára. Ezzel egyrészt olcsóbbá tették az üzemszervezést, másrészt a szövetkezeti központok egységesen állnak a vásárlókkal szemben.

Nagy előny ez a tagok számára, mert tisztességes haszonra kiszámított árakkal nem kell versenyezniük egymás között.

A szövetkezetekben kitanult és bevált kölcsönös segítség mentette meg Dániát a nédcfasizmástól.

1940-ben tudniillik, amikor Hitler csapatai bevonultak Dániába, a nép nem tanúsított igen nagy nyílt fegyveres ellenállást, ellenben lehetetlenné tették minden társadalmi kapcsolatot a lakossággal a megszállók részére. Nem fogadták be őket a társaságukba, de nem is tüntettek ellenük. Ellenben szép csendben összegyűltek meghitt szövetkezeteik-

ben és onnan támogatták a dán hazafiak földalatti mozgalomát. A németek nem is vették észre, hogy a dán gyárak eldugott műhelyrészeiben modern fegyvereket gyártanak a partizánok számára. Nem mult el nap, hogy ne robbant volna fel valahol egy-egy gyárész, híd vagy kávéház, ahol a németek dolgoztak vagy szórakoztak. Még a nációk által pénzelt kormány is támogatta az ellenállási mozgalmat. Ezt a csendes, kitartó együttműködést a szövetkezetekben tanulták ötven év alatt.

A dánok lovait, marháit, sertéseit nem tudták elhajtani a németek. Segítettek egymásnak eldugni a jószágokat oda, ahova nem ért el a nációk szimatja.

Az eredmény az lett, hogy megmaradt 4 millió szarvasmarhájuk, azaz minden dán polgárra még a felszabadulás után is jutott egy szarvasmarha. Ezenkívül megmaradt sertés- és baromfiállományuk 75%-a. Az ország nemcsak hogy nem pusztult el, hanem ma gazdagabb, mint a háború előtt volt. *Nem mi ebédeltetjük a dán gyerekeket, hanem ők látnak el 10.000 pesti és 10.000 vidéki gyereket. És ezt a számot — amint hivatalosan bejelentették — rövideen megkészszerzik.*

A dán paraszti birtok éppen úgy nem nagy, mint a mi új gazdáink földje. De egy 8-5 holdas földből jó módban él a dán gazda. Tenyészt rajta átlagban 8 tehenet, 1 lovat, 30—35 sertést, 80—100 tyúkot. Csak takarmányt termel, de abba a legjobbat. A kenyérgabonáját vásárolja. 230.000 jómódú művelt paraszt országa a kis Dánia. Távbeszélő van a tanyásgazda lakásában! Pedig az ő országukat éppen úgy feldarabolták, mint a miénket. Biztató tanulság adódik a dán példából: *de csak akkor, ha mi is megtanulunk dánul élni.*

Ehhez azonban az kell, hogy a magyar paraszt is befogadja a minőségi termelést, a mezőgazdasági művelődést és a szövetkezet gondolatát.

Ezeknek a gondolatoknak a befogadása manapság nem jelentéktelenebb, mint Áltos és Árpád vezér idejében az őshazából való kivándorlás gondolata volt, vagy István király idejében a kereszténység felvételének a kérdése.

Amelyik magyar úgy szerette az őshazát, hogy nem hagyta el, az közreműködött abban, hogy az otthon maradt magyarság felolvadjon az ázsiai népek nagy tömegében. Aki pedig nem akart áttérni a kereszténységre, hanem a régi életformát akarta folytatni, az segített volna megemmisíteni a magyarságot, mert a körülöttünk élő feudális, földművelő nemzetek nem túrték maguk között a portyából élő magyarságot. Szerencsére, első királyaink világosan látták a sorskérdést és — amikor kellett — kényszerítették az ősi életforma híveit a korszerű életmód elfogadására.

A mai magyarság is válaszút előtt áll. Hazánk megszűnt Európa éléstára lenni. A mai közlekedési és kereskedelmi viszonyok között még a kanadai és az argentinai búzagyárak is megdöntötték a magyar búza versenyképességét. Hát még az ukrán gabona, amelyet közvetlen szomszéd-ságunkban termelnek! Nem vagyunk többé gabona-export ország.

Ha a magyar paraszt méltó helyet akar elfoglalni a népek versenyében, ha munkája révén rendezett körülmények között, viszonylagos anyagi és szellemi jólétben akar élni: gyökeresen változtatnia kell eddigi termelési módján, különben elszegényedik, megreked és lemarad a népek versenyéről.

Az előjelek mindenesetre biztatók. Közvetlenül a felszabadulás utáni időkben, amikor a kormány még Debrecenben volt és amikor a központi irányításnak még csak a csirái voltak meg, a szabadságának tudatára ébredt magyar nép dolgozó tömegében mindenütt előtérbe lépett a szövetkezeti gondolat is. Egymásután alakultak a falvakban a fogyasztási és termelő szövetkezetek.

Egyidejűleg megindult a meglévő szövetkezeti központoknak (Hangya, Országos Központi Hitelszövetkezet) a demokratikus irányú átszervezése és az Általános Fogyasztási Szövetkezet feltámasztása.

Az országos irányítást a kormány, a legkifejebb szövetkezeti szakértők bevonásával végezte és hamarosan é.é.ire hívta az *Országos Szövetkezeti Tanácsot*, ezt a legfőbb szövetkezeti véleményező szervet.

Ezután egymásután alakultak meg az egyes szövetkezeti ágak szövetkezeti központjai a szervezés és az irányítás érdekében.

A központok között a legnagyobb a *Fogyasztási Szövetkezetek Országos Központja* (FSzOK), amelynek hatáskörébe tartozik 1946 végéig csaknem 2000 tagszövetkezet és még ennél is nagyobb számú szövetkezeti bolt.

A földbirtokreformmal párhuzamosan az »új földesurak« a *földmunkásszövetkezetek* egész sorát alapították. A földosztás során tudniillik sok olyan termelési eszköz (traktorgépek stb.) és üzem (malom, szeszfőzde stb.) szabadult fel a nagybirtok irányítása alól, amelyeket egyes kisbirtokok nem tudtak volna üzembe hozni. Ezeknek az együttes felhasználására alakult körübelül 1200 földmunkásszövetkezet. Ezek is közös szervezettel, a *Földmunkás Szövetkezetek Országos Központjába* (FOK) tömörültek. Ez a központ nagyszámú traktort állított üzembe, ezenfelül 1946 végéig átadott az érdekelteknek 62 malmot, 27 szeszgyárat, 19 olajüzemot, ezenkívül kenderfeldolgozókat, konzervgyárat, gyümölcsaszalókat és egyéb mezőgazdasági ipari üzemeket.

A Hangyának 1946. évben 243 tagszövetkezete foglalkozott gabonavásárlással, a FOK kötelekében pedig 500-nal több ilyen irányú szövetkezeti működik.

Alakulóban van a *Mezőgazdasági Szövetkezeti Központ*. Ennek 1946. év végéig még csak 47 tagszövetkezete volt.

Az ország összes hitelszövetkezeteinek központja az *Országos Központi Hitelszövetkezet*. 986 tagszövetkezet kapcsolódott bele ebbe a központba. Körülbelül 650.000 kisbirtokos és kisiparos hitelezését biztosítja 1946 végéig.

Az extenzív gabonatermelésről át kell térnünk olyan áruk termelésére, amelyekkel versenyezésképesek leszünk. Hogy hogyan? A dán példa mutatja. De tévedés lenne azt hinni, hogy boldogulunk, ha szolgai módon lemásoljuk a dán módszert. Mert a világon minden eredménnyel záruló szövetkezeti mozgalom azt mutatja, hogy olyan gazdasági célok megvalósítására kell szövetkezni, amelyek *közvetlenül* segítenek a tagok sorsán. Daniában a tejipar meg a sertésenyésztés volt a közvetlen cél. Lehet, hogy nálunk a *gyümölcs-termelés meg a konzervipar* lesz. Ezt ki kell próbálni. De a próba nem megy kockáza nélkül.

A másik feltétel az, hogy a *tagok a maguk emberségéből induljanak* el. Minder nehézség és kudarc csak arra való legyen, hogy kiküszöböljék. A tagokat át kell hatni annak a tudatnak, hogy szükség van a szövetkezetekre és hogy minden tagnak egyéni érdeke, hogy tökéletesedjék a szövetkezet.

A harmadik feltétel az, hogy a paraszttal egyidejűleg lehetőleg ipari munkások is alapsanak szövetkezeteket. Ők is teremjenek, értékesítsenek és fogyasszanak szövetkezeti alapon. A két rendszer majd kölcsönösen kiegészíti egymást. A magyar ipari munkások és a paraszt a szövetkezetein keresztül érheti el magasabb anyagi és szellemi színvonalat.

A magyar értelmiségi ifjúság pedig szép szerepet, nagy anyagi és erkölcsi megbecsülést biztosító pályákat találhat a szövetkezeti mozgalomban.

Szüksége van tudniillik a szövetkezeti mozgalomnak széleslátókörű értelmiségiekre, akik szaktudásuk és szervezőképességük révén rá tudják nevelni a szövetkezeti mozgalom megismerésére és szeretetére az ipari és földmunkásság széles rétegeit. Nagy népi mozgalmak története azt mutatja, hogy túlnyomó részben értelmiségiek jelölték ki az utat a nagy tömegek részére. (Bajcsy-Zsilinszky, Kunfi, Szabó Ervin, Tildy stb.)

AZ ÉRTELMISÉG.

Az értelmiség a történelemelőtti időkben.

Az emberiség őstörténelmében az értelem, az ész nem egyszer nyitotta meg a továbbfejlődés útját. Gondoljuk meg, mit jelentett az emberiségre az egyre finomabban kiképezett kőszerszámok, a tűz, a cölöpépítkezés, az agyagosság, a halászat, a bronzművesség, a vas felfedezése, a művészi alkotás, a kultúra számtalan vívmánya.

Az *ősközösségi, társadalmi* szervezet sokkal lazább volt, mint lett az állam, az egyéni teljesítményeken függött az egyén és a csoport megmaradása; ebben a korszakban a fizikai és szellemi művelet sem a társadalomban, sem az egyesek életében még nem esett a *munkamegosztás* törvénye alá, külön értelmiségi társadalmi rétegről tehát szó sem lehetett.

... a középkorban.

Viszont, ha egy nagyot lépünk így európai történelmünk középkorába, meglepetéssel láthatjuk, hogy az értelmiségi feladatok már egy rétegnek, és pedig főként az egyház embereinek a munkakörébe tartoznak. Nemcsak a szent iratok másolására s miniátori díszítőművészetre gondolunk, a tanítás, hivatalos okiratok szerkesztése, fontos állampolitikai és államigazgatási pozíciók betöltése reájuk várt, sőt hadvezéri és más katonai feladatok sem állottak tőlük távol. A vezető főnemesi, nagybirtokos réteg, sőt az udvar és a fejedelem sem művelődött ki rendszerint írásra-olvasásra. Ezt a feladatkört az írni-olvasni tudók vékony rétege végezte sokáig, talán a könyvnyomtatás feltalálásáig és a polgárság kialakulásáig, amikor gyors iramban fölötte széles rétegek váltak műveltekké,

... az újkorban.

Ám a lényegen ez már nem változtatott, a kiszélesedő műveltség a szellemi munkák társadalmi különválasztását legfeljebb másokra is átvitte. A legszélesebb rétegek továbbra is kimaradtak jogból, kultúrából s csak a 19. század forrongó átalakulása adta, egyik országban jobban, az

elmaradt, feudális országokban kevésbé, a műveltséget és a velejáró erőt a széles dolgozó rétegek birtokába. Ezzel az értelmiségi funkciókör alkalmasok száma megnövekedett, de a társadalmi munkamegosztás tényével ez sem változtatott.

Adva volt tehát az *értelem munkáját végzők feladatköre a fizikai munkát végzők széles rétegével szemben* s hogy ennek mekkora jelentőséget tulajdonítottak már az európai kultúra első virágkorában, a klasszikus görögség világában is, nem kell meggyőzőbb példa erre *Platon* elképzelésénél; ő az állam kormányzását a filozófusokra kívánta bízni, tehát a legmagasabb szellemi művelet funkcionáriusaira, de velük szemben a legmagasabb közerkölcsi követelményeket támasztotta, hogy az állam vezetésére ne csak alkalmasak, de méltók is legyenek. Az ő felfogása adja az első indítékot abban az irányban, hogy az értelmiség bizonyos *arisztokratikus előjogokat* tulajdonítson a maga feladatkörének. *Platon* ezt a társadalmi nézetét aztán átvitte egész világ szemléletére s ez a szemlélet a filozófiai idealizmus alakjában fenn is marad. Nevezetesen, hogy egy hasonlattal éljünk, az építőtervező munkájára gondoljunk: mért nincs sehol az építőanyag, nincs meg még tán a telek sem, a munkavezetők s a munkások toborzásáról sincs még szó, amikor a tervező agyában, elképzelésében megszületik az épület terve, ideája s csak ezután kerül sor ez idea átvitelére a munkába és a anyagba.

A hatalom birtokosainak persze eszük ágában sem volt, hogy ilyen szerepet biztosítsanak az állam vezetésében a művelt értelmiségnek. Nekik jobban megfelelt az azok az államférfiak, akik megvalósították az uralkodó osztályok célkitűzéseit. Természetesen a terv és a valóráváltás viszonya nem ily egyszerű. Ahhoz, hogy terv alakuljon ki, az építkezés elméletének és technikájának előző fejlődésére van szükség. Ahhoz, hogy az Erechteion vagy a Parthenon csodája megszülessék, az építőiparnak és a tervezésnek sok évszázados előzetes fejlődésére volt szükség. *De éreznünk kell a tervező szellem és az építőmunka egymásra utaltságát az ideák megszületésénél.*

Mint hogy az értelmiség a történelem folyamán legtöbbször a kiváltságos osztály környezetében, mint annak szellemi katonája jelentkezik, kialakul az a téves felfogás és gyakorlat, hogy az értelmiségi foglalkozás kiváltság.

Hazánkban a papság például nem tudta betölteni a szükséges állásokat nemesszármazású egyénekekkel, ezért paraszti sorból származókat juttatott be a hiányzó, sokszor igen magas állásokba. Az egyéb értelmiségi pályákat (orvos, mérnök, ügyvéd, tisztviselő stb.) pedig igen sokszor idegen származású (sváb, szláv stb.) polgári és paraszti elemek lepték el, de mind megegyeztek abban, hogy amint *„beérkeztek, azonnal ott hagyták ősi osztályukat és munkáikkal, célkitűzéseikkel az uralkodó osztályok érdekeit szolgálták.*

A történelem folyamán egészen az újkorig az értelmiség (papok, tudósok, írók, kézművészek, építők) szinte kivétel nélkül az egyház, császárok, királyok főurak, a középkor vége felé gazdag kereskedők (Mediciek, Sforzák stb.) udvarában éltek. *Ezek a rétegek az értelmiség eltartói, megrendelői és egyben közönsége is.*

Az előkelők értelmiségi pályái.

De vannak pályák, amelyek sokáig szinte kizárólag az előkelő származású rétegek gyermekei részére voltak fenntartva, ahova még a polgárság gyermekei is alig «kapaszkozhatnak fel», például a katonatiszti és diplomáciai szolgálat szinte kizárólagos születési előjoga volt egy «felsőbb» rétegnek. Munkások és paraszti gyermekek pedig *általában már a tanulmányi költségek akadályversenyében lemaradtak.* Nem is titkolták a régi uralkodó osztályok, hogy az értelmiségi állásokat a maguk vagy kiszolgálták gyermekeinek tartják fenn, mert ki végezze az ipari és mezőgazdasági

munkát, ha az *alacsonyabb* rétegek a társadalom vezetésében szóhoz jutnak, vagy ha valamely helyet elfoglalnak a kiváltságos rétegek leszármazottai elől. A magyar oktatásügy demokratizálása éppen abban van, hogy a tehetséges gyermekek számára a szellemi pályákat egyforma eséllyel kívánják megnyitni, megszüntetve az érvényesülés osztályjellegét.

Munkamegosztás az értelmiség és a fizikai munka között.

A *technikai fejlődés a munkásosztály művelődésének is oka lett*, mert a gépek kiszolgálása fölötté bonyolult s intelligenciát és kultúrát igénylő feladat. A polgári, még inkább a feudálkapitalista társadalmak sajátos dilemma elé kerültek. A cári Oroszország például inkább hagyta meg iparának és mezőgazdaságának fejletlenségét, csak a munkásosztály műveltségének és igényességének útját állja. Ezen el is vészett aztán.

A kapitalizmus azonban világszerte exportálta tőkéit a gyarmatokra és a félgyarmatokra s ezzel terjesztette a technikai kultúrát.

A két világháború s különösen a második már legmagasabb követelményeket támasztott az egyes katonákkal szemben is s ez azt jelentette, hogy az államok a dolgozó tömegeket, amelyek a földeken, a gyárakban táplálták a frontokat, a frontkatonákat a háború értelmiségi funkcióira képeztették. *A határok a szellemi munkamegosztás rovására elmosódtak.*

Ez a tény fölötté figyelemre méltó. A modern mezőgazdaság repülőgépekkel végzi óriási területek rovtalanítását. Traktorok évről-évre mind nagyobb kanadai területeket szántanak el a jégvilágtól. Modern kombájnok aratnak és csépelnek ott, ahol még néhány évtized előtt szegény, tudatlan orosz muzsikok fackével túrták a gőgöt. Az egyre fejlődő növénynevelő munkák révén idegen klímák szülőttei hódítanak új területeket. A repülőgép, a rádió, a gramofon, a mozi, a színházi és könyvkultúra roppant elterjedése *elmosza a határokat a szellemi és a fizikai dolgozó rétegek között.* A határoknak ez az elmosódása sokkal régebb keletű, például, ha a kereskedelem szerepére és szellemi követelményeire gondolunk. Az újkoreleji kereskedő már világ-részekben gondolkozott és nem egyszer fűződtek komoly tudományos felfedezések és találmányok kereskedők szellemi munkájához. Jelenkorunk immár számos országban főként a nemzetközi kereskedelmet, de a belkereskedelmet is a szövetkezeti rendszerben, értelmiségi szakmunkává emeli. (V. ö. 242. l.)

A határoknak ez az elmosódása természetesen nem jelenti azt, hogy például a pedagógus vagy az orvos munkája beleolvad valamely más fizikai munkakörbe. Ellenkezőn: *a korábban fizikai munkakörök értelmiségi tartalmat kapnak s az értelmiségi munkakörök bekerülnek a társadalmi munka produktív hálózatába.*

Fontos ez a szempont, különösen a pedagógus munkájában. Eddig a középiskolás és a főiskolás diákokat abban az osztályideológiában és hamis illúzióban nevelték, hogy ők a »társadalmi ranglétra« *valamely magasabb fokán helyezkednek el. Ez a szemlélet szakadékokat támasztott az értelmiség és a többi dolgozó rétegek között. Az értelmiség az osztályuralmi elnyomás eszközévé vált és a munkásosztály azért lett ellenségévé.*

Ez az ellentét és szakadás megfelelt a feudális és kapitalista osztályuralom érdekeinek, de nem felel meg a demokrácia szellemének, amely az intellektuellekben nem hajcsárokat, hanem szellemi rendezőket és irányítókat akar látni. A közelmúlt korszak, militarista érdekekből meg akarta szüntetni ennek az ellentétnek, ha nem is a tényét, de a látszatát, ezért azt hirdette, hogy a leventeservezeten át diákká teszi a munkás- és a földműves-utjakat. Ezt ugyan nem tette meg, de egyformán dobta ágyútöltelékül az egész magyar ifjúságot a második világháborúban.

A demokráciában a pedagógus munkája az állampolitikai feladatok előterébe kerül, és pedig nem azért, hogy bizonyos rétegeket urakká, másokat engedelmes szolgálkáká neveljen. *Ahol szolgálkát nevelnek, ott a pedagógust is a szolgaság fenyegeti. Szabad emberek és szabad szellemek nevelése a legmagasabb megbecsülést nyitja meg a pedagógusok előtt.*

A műveltséget, mint kiváltságot, felváltja *a műveltségre való jog.* Történelmünkben ez a folyamat akként játszódott le, hogy — csak a reformkorra visszatekintve — a szabadelvűség harcosai, jórészt a fő- és köznemesi osztályokból kerültek ki, erre való neveltetésük alapján. Ám már akkor is ott látjuk Széchenyi, Kossuth, Batthyány, Szemere, Eötvös, Kölcsey, Kazinczy, Berzsenyi mellett a nép fiai közül Petőfit, Táncsicsot; később a polgári Kőrösi Csomát, Vambéryt, az úri Ady mellett az agrárproletár Csizmadia Sándort és a városi proletár József Attilát. A történelmi folyamat a nép irányában vezet s ebben különbözik a néppel szembeállított feudálkapitalizmus értelmisége a demokrácia értelmiségétől, amely a népből van és a népért van. *Nem a régi értelemben vett lateinerekről van immár szó, hanem mindenkiről, aki az állam, a társadalom s a munka szervezetében bárhol s bármily fokon a szellemi irányítás és rendezés szolgálatában áll.*

Értelmiségi pályák.

Vessünk most már részletesebben pillantást az értelmiségi munkakörökre. A felsorolás nem teljes, kiegészíthető tetszés szerint.

Kezdjük, a régi jó magyar beállításnak megfelelően, a *jogászi* munkával. Jogásznemzet vagyunk, büszkélkedünk vele sokáig akkor, amikor például Anglia a kereskedőivel, meg a hajósaival büszkélkedett. A jog a társadalom legfontosabb rendező elve; nélküle anarchia borítaná el a társadalmat. A jogra, annak elméleti és gyakorlati művelőire szüksége van a társadalomnak. A bíró az állami hatalmak egyik legfontosabbikát gyakorolja; konzerváló, de fejlesztő erő is lehet. A közigazgatási jogász is fontos munkakört tölt be, *ámbar az a régi nézet, hogy a jogász mindenhez ért s így minden vezető szerep őt illeti meg, a közigazgatásban fenn nem tartható.* Az orvos, a pedagógus, a mérnök a mérnök a maga területén nem kisegítője csupán a jogásznak, hanem önálló vezetésre jogosult. Az ügyvédek szerepe a legideálisabbak egyike, hiszen a jogtudatlan emberek mellé nekik kell kiállniok, ők a személyiség és a szabadságjogok védelmének biztosítékai a demokratikus alkotmányban. Ám ne feledjük el, hogy a jogászmunka ezekkel a munkakörökkel nem merül ki. Gondoljunk a népirodák, a szakszervezeti tanácsadók szerepére, a szociális biztosítás hivatalnokaira, itt mindenütt, szűkebb tárgykörben ugyan, de a jogászi munka folyik. Azt mondhatnók, a *jogra való jog* egyre szélesíti a jogászi munkakört s feloldja a merev választófalat egy kasztszellem körül.

A *nevelői* munkakör jelentősége szinte döntő, hiszen a jövő nemzedék szellemének kiépítését a társadalom a nevelőre bízta. A pedagógus munkája hivatás és elhivatottság. Kasztjellegét a polgári forradalom szüntette meg, bár máig is láttunk erőfeszítéseket, hogy az államtól függetlenítsék a tanítás jelentős területét.

Az Egyesült Államokban például teljesen szabad az iskolatartás; de el lehet-e képzelni, hogy az állam ott elűrjön olyan iskolákat, amelyek szembehelyezkednek az állam szemléletével és célkitűzéseivel? A feudálkapitalizmus azt tekintette feladatának az iskolában, hogy bizonyos iskolák az úri osztály számára neveljenek uralkodásra felkészülő utódokat s a nép iskoláiban az uralkodó rend alávettett kiszolgálóit, vagy hajcsárjait. *A demokrácia iskolái ezzel szemben a szellem szabad versenye alapján nevelik a társadalmi munka minden területe számára az arra alkalmasakat.* Az új erkölcs a szabad és megis szociális egyeniség morája, az egyéni kibontakozás és a közösségi szolgálat emberét hivatott nevelni az új iskola és az új pedagógus. Nem a beüfálással, nem a memóriával, hanem az élő külső és belső valóság szemléletével, de nem érve be a puszta szemlélettel, hanem a valóságba beavatkozni, azt irányítani, a véletlen szerepét a valóságból lehetőleg kizárni, nem a »tananyag«-gyal, hanem a munkával, melyet a legmagasabb piederzklára kell emelni az emberek szemléletében.

A pedagógus szerepköre is kiterjeszkedik modern társadalmi alakulásunk során. Ha Pestalozzi a maga nevelőszemléletének középpontjába Gertrudot állította, ez már figyelmeztetés volt — szemben Herbartékkal —, hogy *a társadalom, a család kiegészítieni hivatott a hivatásos nevelő munkáját.* A pedagógus munkaköre maga végigkíséri a társadalmi munkaműködés széttagoló újját. Lathatjuk nálunk a leguőbbi víztizedek során a kapkodást iskolatípusok megszüntetése, megteremtése és a pedagógusképzés terén, aszerint, hogy a magyar osztályuralom inkább konzerválni akarta az uralkodó osztályok hatalmi pozícióját, avagy — elsősorban német militarista érdekek szolgálatában — helyet engedett szélesebb rétegek számára az »ideológiai« és realismereteknek. A fasizmus »népi« alapot keresett nemzetromló céljai számára, s az iskolák konzervatív-feudális szellemét náci-ideológiával igyekezett feltölteni. Ezek az okai az oktatásügy ingadozásainak. A változások sorozatában egy dolog nem változott s ez a nevelők alarendelt társadalmi helyzete volt. A demokratikus iskola a nevelőt a társadalom vezetőinek sorába emeli.

A hivatásos nevelők egyik legszebb feladata a *társadalom nevelése* lesz, hogy a nevelés munkája teljesértékű legyen a családban, de ne áljon meg az iskola küszöbén sem. *A modern munkaiskola* a nevelőt a tanulók tevékeny munkájának irányítójává teszi, tehát magát a tanulót is bevonja, nemcsak passzív, hanem aktív értelemben a nevelés munkájába. Ily körülmények között *a nevelő fogalomköre fölülte kiszélesedik*. A mai gyakorlat is, különösen a szakirányú iskolákban, *elmossa a munkás és a nevelő közötti fogalmi elhatárolást.* Ismerünk pedagógust, aki midőn azt a feladatot kapja, hogy fiatal áruházi alkalmazottakat neveljen jó eladókka es raktárkezelőkke: maga is beállott »tanoncnak« az áruházi pultok mögé és megtanulta, amire másokat tanítani akart. Mások likatosságot, köművességet, asztalosságot tanultak, s csak azután vállalkoztak intelligens szakmunkások kiképzésére. Egyik vezető műipari iskolában egy asztalosmunkás nevelt európai híru magyar műasztalosokat. Ugyanígy, művezetők, előmunkások végeznek nagyfontosságú tanító és nevelő munkát műszaki tanintézetekben és műhelyekben.

Ha a porosz militarizmus hirdethette, hogy a német-francia háborút a német tanítómesterek nyerték meg, Magyarországnak a létért folytatott küzdelme a kultúrájáért, annak elmélyítéséért, kiterjesztéséért folytatott küzdelem s ezt a magyar nevelőknek kell megnyerniök: iskolában, családban, munkában.

Valamikor Buffon még úgy gondolta, hogy a lángelme nem egyéb, mint a *képtartás* vállalra veti legmagasabbfokú *képesség*; ma már ennél többet tartunk róla s megérezzük mögötte az értelmi világ alapjául szolgáló *intuiciót* is, annak rendszerint felfokozott méreteiben.

A *tudós* fogalmi köre felölelhet valamennyi értelmiségi feladatkört. Lehet valaki a jognak, a neveléstudománynak, a bölcséletnek, a műszaki tudományok valamelyiké-

nek, a társadalomtudományak, a lélektannak, a természettudományok bármelyikének tudósa, tehát *szakértője, önálló művelője*. Tudóssá egyedül az intuíció senkit sem avat; képesség és kitartás valamely kedvező témakör iránt, egy életet föltéve annak szolgálatára. Ha ehhez az intuíció is hozzájárul, a tudós magasabbrendű jelenségét kapjuk meg anélkül, hogy lebecsülnők a kitartó munka értékét.

Vegyük például *Bíró Lajost*, aki újguineai leveleiben bebizonyította átfogó-képességeit a primitív népek kultúrájának megértésére, amihez sokkal több kell, mint az egyszerű kitartás; viszont, mint a Nemzeti Múzeum természetrajzi osztályának tudományos tisztviselője, tíz évet fordított arra, hogy vagy százezer kis fűrészdarazsat tűzzön türe s ezek az igénytelen rovarok most is ott vannak a gyűjtemény számos dobozában. A tíz esztendő nem csupán üres »bogarászat« volt, hanem a gyűjtés kutató célokra, mert százezer fűrészdarazsból már nem egy indult el virágútra, külföldi természettudósok kértek példányokat, hogy hazai felfedezéseiket összehasonlíthassák a miénkkel.

A munkás és a tudós munkaközössége lett a tudomány modern műhelye.

A tehetség kibontakozása nem mindenki számára adatott meg, de nagyon sok ember lelkének mélyén kibontakozásra vár. Faraday nem indult tudósnak, hanem csak könyvkötőnek, de az angolszász szellem megadta neki is az érvényesülésre való lehetőséget. A magyar jövő kialakításának munkájában gondoljunk erre s igyekezzünk lebontani a tudományos világ köré vont kínai falat.

Egy tudós geológusunk mondotta el, hogy egy munkástanfolyam hallgatói közül többen önkéntes és áldozatkész tanulmányokra szánták magukat s tanulmányaikat nem kereseti pálya előkészítésének tekintették, hanem kiváló amatőr geológusok, paleontológusok lettek, akik számtalan részadatot okosan felderítve, értékes adalékokkal szolgálták a tudományos szakkutatás számára. Csak nemrégiben jelentkezett egyikük egy budahegyvidéki felfedezésével: egy homokkőtablán felismert jurakorbeli állati lábnyomokat, melyeket a professzor azután ellenőrzött és igazolt. Gondoljunk *Móra Ferenc* kubikusaira, akik nehéz munkájuk között oly gondnal ügyeltek arra, hogy a tudományos értékű leletek az ásó és a csákány áldozatául ne essenek s ezek a kubikusok szedték össze Móra múzeumának nemzetközi értékű gyűjteményét. *A fejlődés tehát még a legexkluzívabbnak tetsző munkakörben is a társadalmi munkamegosztás és munkaközösség irányában vezet.* Ennek tudatosítása a nevelésben sok rejtett érték és képesség felszabadítására vezethet.

A művész típusa talán még inkább az exkluzív világ irányába mutat. Itt az *érzelmi világ* jut első sorban szóhoz, tehát valami, ami *határtalanul individuálisabb, mint a tudományos kutatásra irányuló képesség.* A művész az emberiség játékszükségletét hivatott kielégíteni, kivezetvén őt a hétköznapiok szürke vagy színesen súlyos gondjaiból s gazdagítja az életet. Vonatkozik mindez az írás, a szó, a képzőművészeti alkotás körére. A társadalmi fejlődés szakaszossága a művészi fejlődésben is érvényesül, a művészet is — túl a játékosságán — a mindenkori társadalmi szemléletnek csak egy sajátos kifejezőformája, nyílt vagy jelképes beszédmódja. Ennek megfelelően vannak a művészetnek is kielégelődő és torradalmi periódusai s éppen az utóbbiak termelik ki a kísérletező, a kutató, a merészen újító művészt típusát. Az újító zenek, a Michel-angelók, s a Rodinek, a Tintorettek és a Manet-k, a Moliérek és a Pirandellók, a Baudelairek, a Petőfik, az Adyok zárt egyéniségek bár csak önmagukkal mérhetők s mégis ott élnek és hatnak koruk szellemében s tárnak új »iskolákat« követők változó tehetségű tábora felé.

Munkaközösség az értelmiségi és a fizikai dolgozók között.

De vajjon a kőkori ember barlangi rajzai, avagy az ausztrál-néger félelmes totemművészete nem szólaltak meg termékenyítő erővel a művészi haladás számára? A legkisebbnek a szelleméből is kipattanhat egy szerencsés vonás, szín, mely közkinccsé válhat. Valamikor a művész — különösen a képző- és az iparművész — maga teremtette meg technikai fölkészültségének feltételeit. A fejlődés itt is *a munkamegosztás s a munkaközösség irányába* tart. A vegyész ma már a kátrány- és anilinszínek legnagyobb változatosságát állítja elő s adja át a színek végtelen sorozatát a művész fantáziájának.

Ez k az elvi megállapítások megfelelően állanak minden értelmi foglalkozásra, a lateinerek szorosabb értelemben vett csoportjára csak úgy, mint a tisztviselő-kategóriákra: a közigazgatás és a magángazdaság szolgálatában állókra, de nem szükségképpen diplomás szellemi foglalkozásúakra, mint amilyenek az írók, a költők, a művészek. A mérnöknek az ország iparosítása, többtermelése, a munkamenet racionális alakítása és vezetése, a modern népies építkezés, a lakáskultúra, a közellátás területén vannak roppant feladatai. Az orvos kezében van a dolgozó tömegek egészségügye, a munkahigiéné is beleértve.

A technikai fejlődés az üzemszervezés és a tudomány a fizikai munkát szellemileg egyre közelebb hozza az értelmiséghez, hiszen a röntgenorvos nem lehet el a röntgen-technikus, a rádiómérnök a rádióműszerész, a gépészmérnök az üzemvezető nélkül. Az új iskolarendszer a dolgozó fizikai munkások számára lehetőséget nyitott arra, hogy megszerezzék maguknak szakmájuk legmagasabb elméleti kiképzését is, viszont szakközépiskolából is el lehet majd az iparban vagy a kereskedelemben helyezkedni.

Tehát az a kínai fal, amelyet az osztályérdek mesterségesen állított fel a fizikai és a szellemi munka közé, egyre jobban elmosódik.

Ebből az a felismerés következik az értelmiség részére, hogy mérlegelve munkakörének fontosságát, terveljen, dolgozzon ki egyre tökéletesebb tudományos, művészi, üzemi, technikai eljárásokat és a fizikai munkásság segítségével valósítsa meg a közöség javára.

Mint a tőke kizsákmányolta pedig ott keresse sorsának erkölcsi és anyagi emelkedését, ahol joggal remélheti: a tiszta demokratikus tömegek — a fizikai dolgozók — táborában.

A fizikai munkások számára pedig az a hasznosítható következtetés adódik — és ezt már Marx is megállapította — hogy csak szellemi emelkedésük útján várhatják anyagi jobbtlétük és társadalomformáló súlyuk növekedését.

Tehát ki kell építeniök kapcsolataikat az értelmiség — mint a szellemi emelkedés — forrása felé. Mint a tőke kizsákmányoltjainak pedig meg kell segíteniök az értelmiséget sorsának jobbrafordításáért folytatott küzdelmében.

A TÁRSADALMI OSZTÁLYOKRÓL.

Az emberiség történetének alapos tanulmányozása azt bizonyítja, hogy a társadalmi osztályok történelmi képződmények, hogy nem változhatatlan alkotórészei az emberi együttélésnek, hanem a termelőeszközök fejlődésének bizonyos szakaszán kialakulnak, a termelőeszközök fejlődésével különböző formákat öltenek, végül megszűnnek.

A termelőeszközök fejlődése folyamán lehetővé vált ezeknek magántulajdonba vétele és ennek révén nagy magánvagyonok felhalmozása. Így került az emberiség egy része függőviszonyba a másikkal. Az egységes emberi közösségek lassan-lassan egymással ellentétben álló *osztályokra* bomlanak és kialakulnak az *osztálytársadalmak*. Az emberiség fejlődése egészen a legújabb időkig ilyen osztálytársadalmi formákban ment végbe. Szabadok és rabszolgák, nemes urak és jobbágyok, tőkésék (polgárok) és bérmunkások (proletárok) az osztálytársadalmak fejlődése folyamán az egymással szembenálló alapvető osztályok. *Rabszolgatársadalom, feudalizmus és kapitalizmus*: az egymást felváltó társadalmi alakzatok.

Az osztálytársadalom legfejlettebb formája, a kapitalizmus, a tőkés termelési rendszer, megteremtette az osztályok megszüntetésének és ezzel az osztály nélküli társadalomnak az előfeltételeit. A Szovjet-Unió ipari munkásosztályának juttat az a szerep, hogy először kezdte meg, az orosz szegényparasztsággal szövetkezve, a cárizmus és a kapitalista rendszer megdöntése után a szocialista termelési és társadalmi rend kiépítését.

A bérmunkások osztálya ma már a földkerekség minden országában harcol az éles társadalmi osztálykülönbségek csökkentéséért és a legtöbb országban a termelőeszközök igen jelentős részét (a bányákat, a közlekedést, a nehézipart és a termelést irányító banktőkét) államosítják, és ezzel jelentős lépéseket tesznek a társadalmi igazság megvalósítása felé.

Milyen szempontok szerint soroljuk a társadalom egyik tagját az egyik, másik tagját egy másik osztályba? *Egyedül és kizárólag az egyénnek a termelőeszközökhöz való viszonyát vehetjük alapul.* (A termelőeszközökhöz való viszonyt a tulajdonjog fejezi ki. A mai tőkés társadalomban természetesen tőkés tulajdonról van szó.) *A termelőeszközökhöz való viszonyuk tekintetében az emberek két alapvető osztályba tartoznak: a termelő-*

eszközök birtokában levő, vagyis tőkés tulajdonnal rendelkező emberek összessége a *tőkés osztály*, a termelőeszközökkel nem rendelkező, munkaerejük árubabocsátásából élő emberek összessége a *bérmunkások osztálya*.

Ez a tőkés (polgári) társadalom *alapvető* osztályellentéte.

A *tőkésosztály* természetesen nem egységes. A tőkés tulajdon minősége és mennyisége szerint különböző, egymással is ellentétben álló rétegekből áll.

A tőkés tulajdon *minősége* szerint a következő fontosabb rétegeket különböztethetünk meg: bank-, vagy tőke-, ipari, kereskedelmi, és agrártőke.

A tőkés tulajdon *nagysága* szerint megkülönböztethetünk mindegyik rétegben nagy-, közép- és kistőkés réteget.

A különböző tőkés rétegeknek az érdekei egymással a legszövevényesebb ellentétben vannak és a tőkések sokszor igen éles politikai harcot vívnak egymás ellen mindaddig, míg a munkássággal szemben fennálló *alapvető* osztályellentét kiéleződése nagy részüket közös táborba nem hozza.

A tőkés osztály vezető rétege már a múlt század végétől számítva egyre növekvő mértékben a finanszírozás rétege lett. A fejlettebb kapitalista országok gazdasági életének igen nagy részét néhány nagy bankintézet tartja irányítása alatt. A bankok hitelezéseik révén a termelés legkülönbözőbb ágaiba nyernek beleszólást és ellenőrzik az egész gazdasági életet.

Az ipari, valamint a kereskedelmi nagy- és középtőke általában követi a finanszírozás vezetőjét, de minden erejével igyekszik megakadályozni, hogy a teljesen magához ragadja a hatalmat. A munkásosztály egyre növekvő erejű támadásai következtében ez az ellenállása a finanszírozás szemben egyre gyengül.

A tőkésosztálynak számban legnagyobb rétegét a kistőkés, kisiparosok, kis-kereskedők és agrárországokban jelentős számban a közép- és kisparaszatok alkotják. Ezt a réteget *kispolgároknak* nevezzük.

A kispolgárság legjellemzőbb tulajdonsága a határozatlanság, az ingadozás. Ennek oka, hogy a termelőeszközökhöz való viszonyánál fogva tőkés ugyan, de származása és életmódja miatt általában közel áll a bérmunkáshoz. Kevés számú bérmunkást foglalkoztat üzemében, maga is velük együtt dolgozik és életre-halálra szembenáll a kisüzemet folytató nagytőkés konkurenciával. Mint munkáltató tehát szembe kerülhet munkásaival, de mint kistőkés szembe kerülhet a nagytőkés konkurenciával is. Ezért érdekei hol az egyik, hol a másik tábor felé vonzzák. Nagy társadalmi válságok idején oda áll, ahol az erőt érzi.

A kispolgárságnak van egy aránylag széles rétege, különösen a kevésbé fejlett tőkés országokban, amely átmenetnek tekinthető a bérmunkás és a tőkés osztály között. Ebbe tartoznak azok, akiknek vannak

ugyan termelőeszközeik, de idegen munkaerőt nem foglalkoztatnak, sajátmaguk és családjuk végzik a munkát. Kisiparosok, kiskereskedők és agrárországokban főképen a törpebirtokosok tartoznak ide. Gazdasági válságok idején egészen kritikussá válik helyzetük. Ennek a rétegnek túlnyomó többsége is inkább a bér munkások osztályához húz, gyakran egészen öntudatosan odatartozik.

A bér munkások osztálya (a termelőeszközökkel nem rendelkezők) már homogénebb, mint a tőkés osztály, de azért itt is nagy különbségek vannak. A végzett munka minősége szerint általában megkülönböztetünk szellemi és fizikai munkást. A fizikai munkások munkájuk minősége szerint különböző csoportokra oszlanak. Legfontosabb az ipari és mezőgazdasági munkások rétege.

Az ipari munkásság a bér munkások osztályának legöntudatosabb, legjobban szervezett rétege. Évizedeken keresztül, a fejlettebb nyugati országokban már több mint 100 éve folytatja harcát érdekeinek védelmében. Megteremtette a szakszervezeti mozgalmat s a legtöbb országban önálló politikai pártot is alakított. A munkásszervezeteknek az volt a közvetlen céljuk, hogy elviselhetővé tegyék a munkás életét.

Az ily módon kifejlődött és megerősödött munkásmozgalom a múlt század közepe táján összekapcsolódott a tudományos szocializmussal. Megvolt az a társadalmi osztály, amelynek érdeke, hogy megszűnjék a termelőeszközökhez tulajdonosi által folytatott kizsákmányolás, hogy a termelőeszközök tulajdonbavétele útján megszűnjék az osztályok, ezzel együtt a belső társadalmi harcok, megszűnjék a tőkés osztály harca a világgpiacokért és ezzel sírba szálljon a háború. *Ugyanakkor azonban az is érdeke a munkások osztálynak, hogy a termelőeszközök magántulajdonának megszűnése ne járjon együtt a termelés hanyatlásával, ellenkezőleg, a köztulajdonba vett termelőeszközök segítségével a munkás csak akkor tudja élet-színvonalát emelni, ha állandóan fokozza a munka termelékenységét, új meg új gépekkel és eljárásokkal egyszerűsíti, olcsóbbá teszi a munkát.*

Az ipari munkásság ereje önmagában nem is elég. Az összes dolgozók egy-sítésére van szükség. A szellemi munkások: értelmiségiek és különböző tisztviselők, a mezőgazdasági munkások, a kispolgári rétegek, közöttük a kis- és középparaszttság közös frontba tömörítésével lehet a nagytőke uralmát megdönteni vagy korlátozni.

A szellemi munkások rétege különböző, egymástól meglehetősen elütő csoportokból áll: a legkülönbözőbb adminisztrációs munkát végző köz- és magánalkalmazottak, az államapparátus vezető tisztviselői és az értelmiség.

a) A szellemi munkások jelentős része, különösen a *közalkalmazottak* felsőbb rétege, de a magasabb pozícióban levő *magántisztviselők* is a többi dolgozóval szemben az uralkodó osztályok részéről bizonyos megkülönböztetésben részesülnek. Ezeket az adminisztratív szakembereket a tőkés osztály igyekszik szorosabban magához kapcsolni anyagilag is és a társadalmi érintkezésben is. Ez a magyarázata annak, hogy ezek a rétegek,

jöllehet nincsenek termelőeszközök birtokában, mégsem éreznek közöséget az ipari és a földmunkássággal. Kisebb, öntudatosabb részt nem tekintve, olyan illúzióik vannak, mintha az uralkodó osztályhoz tartoznának, vagy legalábbis, mintha külön osztályt képeznének, az úgynevezett középosztályt, mintha sem a tőkésekhez, sem a munkásokhoz nem tartoznának, hanem valahol a kettő között vagy fölött állnának, pedig a tőkének ők éppen olyan kizsákmányolt alkalmazottai, mint a fizikai munkásság.

Mindenütt, ahol az államgépezet szilárdan a tőkés osztály kezében van, különösen pedig ott, ahol a nagybirtokos osztály van uralmon, mindent elkövetnek, hogy az államgépezetben dolgozó szellemi munkavállalókat különálló, a néptől elszakadt, kasztszerű réteggé tegyék, sőt amikor kell, szembeállítsák a néppel.

b) A szellemi munkásság legfontosabb rétege az úgynevezett *értelmiség*. Ide tartoznak az ország szellemi életének legjobban képzett, legfőbb irányítói: a tudósok, művészek, írók, nevelők, mérnökök, orvosok.

A tőkés osztály igyekszik ezeket a nélkülözhetetlen technikai és ideológiai szakembereket ezer szállal magához láncolni. A legfontosabbak az anyagiak. Munkájukat a tőkések tudják jól megfizetni s ezért igényt tartanak rá, hogy őket szolgálják ki. Ezt a szerepet azonban az értelmiségnek mindig csak egy része s éppen a kevésbé értékes része vállalja.

Van az értelmiségnek egy igazán értékes része, az úgynevezett *haladó értelmiség*, amely a maga munkaterületén: tudományban, irodalomban, művészetben, nevelésben, gyógyításban és technikában egyedül és kizárólag az emberiség előrehaladásának a szempontjait nézi. Ez a réteg mindig felismeri, hogy munkájában melyik osztály támogatja és melyik gátolja. Csalhatalatlan jele egy társadalmi osztály bukásának, ha az értelmiség legjobbjai szembefordulnak vele, viszont azé az osztályé a jövő, amelyhez a haladó értelmiség csatlakozik. (Bartók, Toscanini, Thomas Mann.)

Az elmondottak az átlagosan fejlett kapitalista országokra vonatkoznak.

A kevésbé fejlett tőkés országokban a *vezető osztály* a finánc-tőke (a középeurópai országok egyikében-másikában erősen megosztotta hatalmát a nagybirtokos osztállyal). Jellemző az ilyen országokra a *nagyszámú* kispolgári réteg, a polgári fejlődés küszöbén álló közép- és kisparaszt, viszonylag *gyenge* ipari munkásosztály.

*

A különböző országok uralkodó osztályai hatalmuk növelése és biztosítása érdekében mindig igyekeztek komoly nemzetközi kapcsolatokat, sőt egész nemzetközi szervezeteket kiépíteni.

A *római katolikus egyház* a feudális társadalom vezetőrendje, az egész világot átfogó *nemzetközi* szövet épített ki, élén a pápával. Elsősorban ezért sikerült a feudális korszakban olyan óriási hatalomra és befolyásra szert tennie.

A *nagybirtokos arisztokrácia* ugyancsak igen jól értett a nemzetközi kapcsolatok kiépítéséhez. A különböző országok nagy arisztokrata családjai a házasságok és más szervezett érdekközösségek révén a legkomolyabb nemzetközi kapcsolatokat tudták megteremteni. Ha rendjük egyetemes érdekéről volt szó, a fegyveres beavatkozástól sem riadtak vissza. A parasztlázadások leverésére és a feltörekvő polgársággal szemben közös frontot tudtak létrehozni. Különösen hanyatló korszakukban volt erős a nemzetközi összefogásuk. A forradalmi francia polgárság elleni Európa feudális hatalmai az intervenciós beavatkozások egész sorát hozták létre. Napoleon leverése után pedig létrehozták az Európa összes feudális erőt egyesítő Szent Szövetséget.

A Szent Szövetségbe tömörült hatalmak egymás megsegítésére még intervencióra is kötelezték magukat. 1849-ben vívott nagy demokratikus szabadságharcunk a Szent Szövetség alapján létrejött cári intervenció következtében bukott el.

A *polgárságnak* már a feudalizmus megdöntése előtt is komoly nemzetközi kapcsolatai voltak. A kereskedelem révén a különböző országok polgársága állandó érintkezésbe került egymással. Ennek megfelelően már a polgárság feltörésével egyidőben megszületett a világpolgár, a kozmopolita polgár fogalma, sőt a feltörekvő polgárság ideológusai még arra is gondoltak, hogy a polgárság lesz hivatva a világ örök békéjét biztosítani, hogy a polgári ipar és kereskedelem békében és szabadon folyhassék. Ebből persze nem lett semmi, de az egész földkerekséget átfogó hatalmas nemzetközi érdekszövetségek kiépítésében az uralomra jutott nagytőkés osztály (elsősorban a fináncióke) messze túlszárnyalta az egyházat és a nagybirtokos arisztokráciát.

A fejlett kapitalista államok nagykapitalista érdekszövetségeinek gombnyomására az egész földkerekségen erők jönnek mozgásba, munkára lendülnek a kezek, eldördülnek a fegyverek, hogy végrehajtsák a messze távolban hozott határozatokat.

A nagytőkés osztállyal egyedül az ipari munkásság volt képes nemzetközi kapcsolatok kiépítése terén felvenni a versenyt. Már a múlt század közepe táján kezdeményezték az egyes fejlettebb kapitalista országok munkásszervezeteinek vezetői nemzetközi munkásszervezet kiépítését. Minden ország munkássága igen komolyan vette a »Világ proletárjai, egyesüljetek!« jelszót, mert tudták, hogy a kizsákmányolás megszüntetése és a háborúk megakadályozása érdekében vívott harcot csakis nemzetközi összefogással vihetik győzelemre.

A második világháború befejezése után a világ szervezett munkássága ismét nagy lépést tett előre, létrehozta 1945 végén az egységes *Szakszervezeti Világszövetséget*. Feladatává tette a fasiszta reakció ellen a demokrácia biztosításáért vívott küzdelem nemzetközi irányítását és a világ békéjének biztosítását.

*

Az osztálytársadalmak történelmi szerepét vizsgálva azt látjuk, hogy keletkezésüket a termelőeszközök fejlődése, az emberi munka ter-

melékenységének emelkedése tette lehetővé, tehát az emberiség fejlődése hozta őket létre. Mérhetetlen elnyomás, rengeteg szenvedés, borzalmas háborúk, állandó feszültségek és válságok árán a termelőeszközöket, a munka termelékenységét s ennek segítségével a kultúrát és civilizációt az emberiség egész fejlődéséhez viszonyítva rendkívül rövid idő alatt hallatlanul magasra emelték. A tőkés termelési rendszer végül megteremtette az osztály nélküli társadalom kialakulásának a lehetőségét azáltal, hogy létrehozta azt a társadalmi osztályt, amelynek nem érdeke a kizsákmányolás, a termelőeszközök magántulajdonának fenntartása. Az osztályok megszűnésével eltűnik az osztályharc, nem lesz olyan osztály, amelynek érdeke, hogy a világpiacon véres háborúkba hajszolja az emberiséget. Az emberiség fejlődésének új korszaka kezdődik.

Az osztálykülönbségek csökkentésének és megszüntetésének módja országok szerint változik, aszerint, hogy milyen az egyes országok gazdasági, politikai szerkezete. Nyugaton (Nagybritannia, USA) több benne a parlamenti vonás, keleten (Szovjet) gyorsabb és forradalmibb jellegű.

A TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁS

Az a törekvés, hogy a sorscsapásoktól sújtott ember részére a társadalom segítséget nyújtson, nem újkeletű. A segítség kezdetben teljesen jótékony alapokon nyugodott. Amikor azonban a bányászat és az ipar fejlődésnek indult, megjelent az önszegélyezés gondolata is.

A biztosítás történeti fejlődése terén hazánkban első helyen a bányamunkásság önszegélyezése áll. *Eredete az Árpádházi királyaink idejébe nyúlik vissza.* A bányászatnak a többi foglalkozástól való elszigeteltsége és veszélyessége fejlesztette ki az egymás támogatását célzó szövetkezést.

Az ipari munkások segélyezését a városok és a céhek végezték a *szegényügyi ellátás* keretében. Az érdekelték elhatározása alapján azonban hamarosan létesültek a *kölcsönös támogatás* elvén nyugvó munkásegyletek, hogy az ipari munkásokról megbetegedés esetében gondoskodjanak.

Az egyik legrégebb ilyen önkéntes társuláson alapuló intézmény a Budapesti Kereskedelmi Nyugdíj- és Betegpópoló Egyesület (a Magánalkalmazottak Biztosító Intézetének jogelődje) 1846-ban alakult.

1870-ben pedig megalakult az Általános Munkásbetegsegélyző és Rokkant Pénztár, amely a magyar társadalombiztosítás első országos szervének tekinthető.

A kiegyezést követő időben bekövetkező gazdasági fellendülés következtében a munkások betegség esetére szóló biztosítását az 1884 : XVII. tc. — az ipartörvény — szabályozta elsőnek. Ez a törvény a segélypénztárak létesítését *nem tette kötelezővé*, az ilykép kialakult biztosítás önkéntes elhatározáson alapult.

A mezőgazdasági munkavállalók biztosítása terén az első törvény csak 1900-ban jelent meg.

Az egymásután megalakuló betegségi biztosítást önállóan ellátó intézetek azonban a biztosítást megfelelően ellátni nem tudták. A kormány tehát olyan munkásbiztosítási törvényjavaslat készítését határozta el, amely központi szervezet által a különálló betegségi biztosító intézeteket egyesíti és egy országos testület jellegével és feladatkörével ruházza fel. Így jött létre az 1907 : XIX. törvénycikk. E törvény merész elgondolásaival a nyugateurópai államok ily irányú törvényeit is messze túlszárnyalta. Négy alapelve : 1. *a biztosítás kötelező*, 2. a biztosítás szervezete országos, központosított, 3. a biztosítást ellátó szervek *önkormányzati* alapon működnek, 4. *a pénztárak vezetésében a munkaadók és a munkavállalók egyenlő arányban vesznek részt.*

Az első világháború után a biztosítást újból szabályozták, mégpedig úgy, hogy a helyi szervek önállóságát megszüntették és az Országos Munkásbiztosító Intézet alá rendelték. Bevezették az intézeti alkalmazottak állami kinevezését. Az intézet élére államfő által kinevezett elnököt állítottak. Az orvosok választását az Intézet elnökének jogkörébe utalták. Mindezzel az *érdekeltségek önkormányzati jogkörét* jelentősen lecsökkentette, ügyviteli és orvosi vonatkozásban a felügyeletre, ellenőrzésre és fegyelmi térre szorította.

Ez a törvény változtatta az Országos Munkásbiztosító Intézet elnevezését Országos Társadalombiztosító Intézetre (OTI) és a »Ferenc József kereskedelmi kórház budapesti kereskedelmi betegápoló egylet« elnevezését pedig Magánalkalmazottak Biztosító Intézet elnevezésére (MABI).

A mezőgazdaságban foglalkoztatott munkavállalók biztosítása terén is megindult a kötelező biztosítás megvalósítására a törekvés. Kimondták a gazdatisztek kötelező öregségi, rokkantsági és haláleseti biztosítását, bevezették a gazdasági munkavállalók kötelező öregségi biztosítását és gondoskodtak a mezőgazdasági munkavállalók özvegyeinek járadékban való részesítéséről.

A második világháború után nagy fejlődést jelent a társadalombiztosításban a *mezőgazdasági munkavállalók kötelező biztosítása*, továbbá az a rendelkezés, mely szerint a munkásoknak a feleség és a gyermek után családi pótlékot kell folyósítani.

A társadalombiztosítás jelenleg a betegség, a baleset, az öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére, továbbá családi pótlék nyújtására terjed ki.

Betegségi biztosításra kötelezett nemre, korra és állampolgárságra tekintet nélkül az, aki üzemben, vállalatban, foglalkozásban vagy háztartásban mint munkavállaló munkabér fejében szolgálatot teljesít. A tényleges javadalmas bizonyos százaléka a járulék összege.

A betegség esetére *biztosítottak részére* betegség esetén a különféle szolgáltatások nyújthatók egy évig.

Mégpedig :

1. orvosi gyógykezelés ;
2. gyógyszerek, gyógyfürdők, szemüveg, haskötő, sérvkötő, pólya, mankó ;
3. táppénz ;
4. kórházi, szanatóriumi ápolás ;
5. szülészeti segédkezés és gyógykezelés, terhességi segély a terhesség utolsó hat hetére, gyermekágyi segély a szülés után hat hétig, szoptatási segély további tizenkét hétig.

A *családtagok részére* nyújtható szolgáltatások :

1. orvosi gyógykezelés, gyógyszerek, gyógyászati segédeszközök ;
2. kórházi ápolás 28 napig ;
3. a biztosított kórházi ápolása idejére az igényjogosult családtagok feltáppénzben részesíthetők ;
4. a szülés esetén ugyanaz a szolgáltatás jár, mint a biztosítottaknak ;
5. halál esetén a hozzátartozóknak a biztosított után temetkezési segély jár.

Baleseti biztosításra kötelezettek mindazok, akik betegségi biztosításra kötelezve vannak.

A baleseti biztosítás a biztosítottakat az üzemi balesettel okozott keresőképtelenség vagy keresőképességcsökkenés fejében, illetőleg a családtagokat az üzemi baleset következtében meghalt biztosított halálával okozott kár fejében kártalanítja.

Üzemi baleset az a baleset, amely a biztosításra kötelezettet az üzemen, vagy az üzemen kívül, de az üzem érdekében végzett munka közben éri.

A biztosított *üzemi baleset vagy foglalkozási betegség* esetében kártalanítást kap:

1. orvosi gyógykezelést, gyógyszereket, gyógyfürdőket, gyógyvizeket és gyógyászati segédeszközöket;

2. a táppénzt húsz héten át, utána a keresőképtelenséggel járó gyógykezelés befejezéséig gyógykezelési járadékot;

3. a keresőképtelenséggel járó gyógykezelés megszűnésétől kezdve járadékot a keresőképtelenség, illetőleg a keresőképességcsökkenés tartamára.

A járadék teljes keresőképtelenség esetében a biztosított javadalmazásának 66²/₃%-a. Keresőképességcsökkenés esetében a teljes járadéknak a veszteséggel arányos hányada jár mint részjáradék.

Az özvegyen maradt nő járadéka egyenlő a meghalt férj javadalmazásának 20%-ával.

Árvajáradék jár az árvák részére addig, amíg 16. életévüket betöltik. Mértéke egyenlő a meghalt javadalmazásának 15%-ával, teljes árváknál 30%-ával.

Öregségi, rokkantsági, özvegyégi és árvasági biztosítás is van.

Szolgáltatásai a következők:

1. öregségi járadékra az igény a 60. életév betöltésével nyílik meg, ha a biztosított legalább 400 hetig öregségi biztosításra kötelezett munkaviszonyban állott;

2. rokkantsági járadék annak a biztosítottnak jár, aki rokkant és legalább 200 hetet töltött öregségi biztosításra kötelezett munkaviszonyban.

Az öregségi vagy rokkantsági járadékos minden olyan gyermeke után, aki elhalálása esetében árvajáradékra lenne jogosult, a járadék 10%-ának megfelelő gyermekpótlékban részesül.

3. Özvegyi járadék jár a meghalt biztosított feleségének, ha a biztosított legalább 200 hetet töltött öregségi biztosításra kötelezett munkaviszonyban. Továbbá az elhalt öregségi vagy rokkantsági járadékos özvegyének is. Az özvegy részére járadék azonban csak akkor állapítható meg, ha 60. életévét betöltötte, vagy állandóan rokkant.

4. Árvajáradék általában az árva 15. életévének betöltéséig jár, ha az elhalt biztosított legalább 200 hetet öregségi biztosításra kötelezett munkaviszonyban állott. Az árvajáradék az elhaltat megillető járadék 15%-a, teljes árváknál 30%-a.

Bányanyugbért biztosításra kötelezettek azok a munkások és egyéb alkalmazottak, akik a bányatörvény hatálya alá tartozó üzemekben, továbbá ezekkel az üzemekkel termelési szempontból és területileg is összetartozó azonos cég alatt folytatott ipari üzemekben mint munkavállalók munkabér fejében szolgáltatást teljesítenek.

A bányanyugbért biztosítás szolgáltatásai:

1. öregségi nyugbér;

2. rokkantsági nyugbér.

Öregségi vagy rokkantsági nyugbérés minden olyan gyermeke után, aki halála esetében áranyugbérre lenne jogosult, a nyugbér összegének 10%-át kapja gyermek-ótlék címén.

4. Áranyugbér, általában az árva 16. életévének betöltéséig annak a nyugbérnek 5%-a, amelyet az elhalt közvetlenül halála előtt kapott, vagy öregsége, illetőleg rokkantsága esetében kapott volna. A teljesen árva áranyugbére az elhaltat megillető nyugbér 30%-a.

A munkaadó köteles minden biztosításra kötelezettet a munkaviszony kezdőpontjának és a javadalmazás mértékének feltüntetésével bejelenteni. Gyáný köteles a munkavállaló munkaviszonya megszűnésének, továbbá a javadalmazás mértékében beállott változásnak bejelentésére is.

A biztosítás kiadásainak fedezésére a járulékokat teljes egészében munkaadóknak kell fizetni.

A munkavállalónak megbetegedése esetében az illetékes orvosnál gyógykezelés végett jelentkeznie kell. Sürgős esetekben azonban a biztosított bármely nem intézeti orvost is igénybe vehet. A körzeti kezelőorvos állítja a beteg szükséges gyógykezelését, gyógyszert rendel a beteg részére, melyet bármely gyógyszertár díjmentesen köteles kiszolgáltatni.

Baleset esetén a munkaadó a baleset megtörténtét tartozik bejelenteni.

Az öregségi, rokkantsági, özvegyi járadékra vonatkozó igénylés esetén az igényjogosult köteles a járadékmegállapításhoz szükséges adatokat az illetékes intézet rendelkezésére bocsátani.

Mód van arra is, hogy a biztosításra kötelezett magát *magasabb szolgáltatásra* biztosíthassa, mint amennyire a törvény rendelkezései szerint ötelezve volna.

A társadalombiztosítási törvényekben előírt biztosítási munkakört országosan elengedőleg legnagyobb részben az Országos Társadalombiztosító Intézet látja el. Az Országos Társadalombiztosító Intézet a reá bízott biztosítási feladatokat központja és helyi szervei útján önkormányzatilag látja el.

Az Intézet helyi szervei a kerületi pénztárak és kirendeltségek, továbbá a vállalati pénztárak. Az önkormányzatban a biztosításra kötelezettek $\frac{2}{3}$, a munkaadók pedig $\frac{1}{3}$ arányban vesznek részt.

Az Intézet felett a felügyeletet a népjóléti miniszter gyakorolja.

Az Országos Társadalombiztosító Intézettől függetlenül működő munkásbiztosító intézmények: a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete, a Magyar Posta Betegségi Biztosító Intézete, a Magyar Államvasutak Betegségi Biztosító Intézete, a Magyar Várhányjövendőki Betegségi Biztosító Intézete, a bányapénztárak betegségi biztosítás központjából, a Magyar Hajózási Betegségi Biztosító Intézet, a Székesfehérvárosi Tisztviselők Segítőalapja, az Országos Tisztviselői Segítőalap, az elismert vállalati nyugdíjpénztárak, ügyvédek, hírlapírók, közjegyzők, postamesterek stb. ellátására alakult nyugdíjintézetek.

A háború pusztításai a társadalombiztosítás intézményeit sem kímélték meg. Épületeinek, felszerelésének, berendezésének nagyrésze elpusztult vagy elhurcoltatott. A felszabadulás után valósággal a semmiből kellett megteremtteni a meginduláshoz szükséges elemi feltételeket.

Azonban a fennálló nehézségek ellenére is működik megint. Hatalmas összegek juttat készpénzben, orvosi segélyben, gyógyszerekben, kórházi, szanatóriumi ellátásban a betegek, szülőnők, az öregek, rokkantak, özvegyek és árvák támogatására.

A társadalombiztosításra a jövőben a már megvalósított feladatokon kívül újabb feladatok is várnak. Különösen a *munkanélküliség esetén szóló biztosítás, továbbá a kisiparosok és kiskereskedők kötelező biztosításának megvalósítása áll a jövő törekvések előterében*. Ha a társadalombiztosítás ezeket a feladatokat is meg tudja valósítani, akkor remélhetjük, hogy a sorscsapásoktól sújtott embertársaink érdekében eléri azt, hogy a társadalom legszélesebb rétegeinek bekapcsolásával valóban társadalombiztosítássá váljon.

A PÁLYAVÁLASZTÁS GYAKORLATI KÉRDÉSEI.

Az általános iskola megteremtésével minden magyar gyermek a végzettség szempontjából 14 éves korában az összes lehetséges pályák között választhat. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy az általános iskola demokratikusabbá tette iskolarendszerünket és az a több szabadság, melyet nyújt, a pályaválasztási lehetőségek megnövekedésében mérhető le.

Hogyan szoktak általában pályát választani? A gyermekek egyrésze tradíció alapján választ: ahhoz a foglalkozáshoz lát, amelyet szülei gyakoroltak, vagy amelyet a helyi szokások szerint különösképen megbecsülnek. Legtöbbször azonban véletlenszerűen választanak pályát, azt, ami éppen módik. Környezetüknek valamelyik tagja ajánlja és minden különösebb megfontolás nélkül belekezdnek. Pedig egész életre kiható, nagyjelentőségű választásról van szó, amit annál kevésbé lehet a véletlenre bízni, mert rendkívül sok nehézség merül föl ennek kapcsán. A legfontosabb ilyen nehézségek a következők:

1. A foglalkozási ágak nehezen áttekinthető hálózatot alkotnak. Az ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági és értelmiségi pályák száma sok százra tehető. De ezek is munkafolyamataik szerint megannyi önálló, különböző feltételek között kitanulható, különböző képességeket követelő foglalkozási ágra bomlanak.

Például a nyomdászat egész pályacsoportot foglal magában: van kizsiedző, beszedő, berakó, gépmester, korrektor, klisékészítő, betűőnő, valamennyi önálló foglalkozás. Az asztalos-szakma szintén egész különböző ágakra oszlik, melyek mindegyikét egészen más feltételek között kell kitanulni: bútorasztalos, épületasztalos, nyező, mintakészítő stb. A mezőgazdasági pályákkal összefüggően is vannak olyanok, melyek főleg az utóbbi időkben önálló hivatásokká lettek: sajtómester, baromfitenyésztő, gyümölcskertész stb.

2. Így a pályaválasztó gyermek sok száz foglalkozással áll szemben, melyek közül — amint tapasztalatunk mutatja — legfeljebb 10—12 közül szokott választani. Kellő felvilágosítás hiányában tehát sokkal szűkebb keretek között választ, mint amennyire lehetősége lenne.

3. A pályaválasztó a foglalkozásokat nemcsak technikailag nem ismeri, hanem jogilag sem. Márpedig a pályák a reájuk vonatkozó hatósági rendeletekkel bonyolult hálózatot mutatnak. A tanoncidő különböző

rendelkezése szerint 1—4 évig változik a pálya bonyolultságának, a tanonc előképzettségének, a helyi szokásoknak megfelelőleg. Ugyanilyen jelentős különbségek vannak a kötelező előképzettség terén.

Az épületlakatos vagy villanszerelő pályát leginkább kis műhelyekben lehet kitanulni. Géplakatosnak vagy esztergályosnak inkább nagy gyárakban szerződnek : az elektroműszerészeti pályának Budapesten kitűnő szakiskolája van. A konfekcióra, varrásra és fehérneműkészítésre általában 2 év a tanoncidő és 6 elemet kívánnak. A foltozócipészek négy elemivel két év alatt, a cipőkészítők hat elemivel 3 év alatt szabadítják fel a tanoncokat. A műszerészpálya inkább 8 osztályhoz van kötve, az általános műszerészeknél három év, a finom műszerészeknél gyakran 4 tanoncévvel. Az értelmiségi pályákon szintén sokirányú lehetőségekkel állnak szemben a pályaválasztók. Például az egészségügyi védőnőnek 18 évesnek kell lennie, a kiképzési idő három év ; az anya- és csecsemőgondozó védőnők életkora szintén 18 évhez van kötve. Kiképzésük rövidebb ideig tart : a hasonló képesítést nyújtó szociális liceum a 14 éves korhatárhoz köti a felvételt, tanulmányideje 4 év.

4. A technika fejlődése és a gazdasági helyzet változása állandóan alakítja a foglalkozások rendszerét. Egyes pályák túltelítődnek és a szakemberszükségletük csökken. Ilyen például a könyvkötő pálya, amelynél a gépirendszerre való áttérés erősen csökkentette a szakmunkásszükségletet ; a fényképészetre az amatőrfényképezés elterjedése volt ugyanolyan hatással.

Nagyon nyomatékosan kell felhívni a szülők és tanulók figyelmét arra, hogy pályaválasztási ismereteik mennyire elmaradtak a tényleges helyzethez viszonyítva. Már pedig ez rendkívül súlyos egyéni szerencsétlenségek forrása lehet és a nemzetgazdaság szempontjából is figyelemre méltó jelentőségű. Az 1930-as évek magyarországi gazdasági válsága következtében a luxusipari termékek kereslete erősen csökkent. Arany- és ezüstművesek, bőrdíszműárosok, bőrdíszművesek nagy számban váltak munkanélkülivé és sokan közülük más szakmára tértek át, különösen az akkor fellendülésnek induló textiliparban helyezkedtek el. Sok szülő azonban még mindig nagy számban küldte gyermekét arany- és ezüstműves tanoncnak, amikor ezeknek a foglalkozásoknak szakmunkásai már más iparágakban segéd munkásként voltak kénytelenek dolgozni. Viszont ugyanekkor az erős fejlődésnek induló textiliparban nem volt elég tanonc. A pályaválasztásban tehát bizonyos előrelátás kell, *nem a konjunktúrában, hanem a fejlődésben levő pályák választása kívánatos.*

A vas- és fémipar bizonyos szakmái például a háborús időkben nagy konjunktúrát mutattak, magasak voltak az órabérek, különösen a műszerészeten. Minden gyermek műszerész akart lenni. Ezzel szemben éppen a háborús gazzdálkodás folytán az építkezések száma csökkent és az épület-

munkát aránytalanul rosszabbul fizették. Egy műszerész órábéra egy kőműves vagy épületasztalos órábérének háromszorosát tette. Ezért az építőiparban a kereslettel kapcsolatos iparágakra alig jelentkezett tanonc. A helyzet a második világháború befejeztével erősen megfordult. Az építészet szakmái a legjobbak. Ezek közül már most is szakmunkáshiány mutatkozik és az újjáépítés további kibontakozása azt mutatja, hogy ez a munkáskereslet tovább növekedni fog. Azonban a legtöbb embernél hiányzott ennek előrelátása. Az egyik budapesti pályaválasztási tanácsadóban a háború egy éve alatt megfordult 2000 ifjú közül egyetlenegy sem akart tetőcserepező lenni. A többieknek ezt a pályát alkatuk és képességük alapján ajánlották, semmi rákényszerítés nem volt. Most ebben a szakmában nagy és állandóan növekvő szakmunkásszükséglet van.

Az előrelátás tehát, melyet a pályaválasztás megkövetel, összefügg azzal, hogy bizonyos foglalkozási ágak telítődtek, másokban pedig hiány mutatkozik. Erre az előrelátásra van szükség a pályaválasztási tanácsadókor.

5. Különböző foglalkozási ágak különböző képességű embert követelnek. A pályaválasztónak tehát ismernie kell a képességeit, testi erejét, rugalmasságát, mozgékonyt, kez ügyességét, fegyelmet és gondolkodóképességét: hogy inkább a pepecselő munka felel-e meg neki, mint az órásnak, vagy nagy lendületű, mint a kovácsnak, gépész, mint a könyvelőnek, vagy változatos, mint az orvosnak. Anyaggal dolgozó-e, mint a kőfaragó, vagy embert alakító, mint a nevelés, elvont fogalmak rendszerében dolgozó-e, mint a gyorsírás vagy a statisztika. Minden foglalkozásnak más a ritmusa. A sofförnek rendkívül gyorsnak kell lenni, a finomműszerésznek a gyorsaság kisebb jelentőségű, ott leglényegesebb a pontosság, a mezőgazdasági munkák pedig kitartó és egyenletes munkatempót követelnek.

A pályaválasztás tehát technikai, társadalmi, gazdasági, egészségügyi és lélektani szempontból egyaránt nagyjelentőségű dolog. Ezért vált szükségessé külön pályaválasztási intézmények felállítása. Ilyen pályaválasztási tanácsadók Budapesten: az Állami Gyermeklélektani Intézet (VI., Bulyovszky-utca 26.), Székesfővárosi Lélektani Intézet (VIII., Mária Terézia-tér 8.), a Székesfővárosi Neveléslélektani Intézet (VII., Hernáti-utca 42.)

Az általános iskola VIII., a polgári iskola vagy gimnázium IV. osztályán elvégzése után választható és ajánlható pályák:

A) *Kis műhelyben kitanulható szakmák:* nem kell tartani a pályák túlszűfoltól, mert azokat nem szükséges a felszabadulás után további iskolázás.

Fiúk számára: épület- vagy bútorasztalos, vízvezeték-szerelő, ács, cipész, cukrász, élelmiszeripari dolgozó, fodrász, férfiszabó, galvanizáló, géplakatos, hentes-mészáros, kádár-bognár, árnyékosító, konzervmester, kőműves, lakatos, fémöntő, kertész, molnár, pék-sütő, szobafestő, villanyszerelő, kötő-szövő, vas- és fémestergályos, szijgyártó, vaj- és sajt-mester, vegytisztító.

Lányok számára: cipőfelsőrész-készítő, fehérnemű-készítő, fehérnemű-tisztító, gyermekruhák-készítő, fodrász, kelmefestő, kertész, kesztyűs, nyomdász, paplanos, zúzó, kötő-szövő.

B) *Gyárakban tanulható szakmák*: Textil-, szövő-fonó, konfekció-, konzerv-, edény-, lámpakészítő, szerszámkészítő, láda-, dobozkészítő, mirtaasztalosipar.

Nem ajánlatos szakmák: autószerelő, általános műszerész, zongorakészítő, takács, paszományos. Ezeket a gyáripar olcsóbban és jobban ellátja, azonkívül túlságosan sok szakmunkás van belőlük (pl. autószerelő).

Bizonyos iparok elméleti és gyakorlati elsajátításához *ipari középiskolán keresztül* juthatunk. Ezekkel szemben alig lesznek versenyképesek azok, akik csak gyakorlatban mesterei a szakmának:

Értelmiségi pályák közül:

Állatorvos, mezőgazdász, útépítő, hídépítő, építész, gépész, vegyész-bányamérnök, tanár, tanító, nyelvész, szociológus, statisztikus, orvos, közigazdász, kertész, óvónő.

Mit vegyünk figyelembe pályaválasztáskor?

A) Vannak olyan gátló tényezők, amelyek a hivatások egész sorát kizárják.

Akinek lúdtalpa van, az ne menjen pincérnek, fodrásznak. Aki pedig rövidlátó: ne legyen gépészmérnök, gépkezelő, kocsivezető, kőműves, ács, szabó, állatorvos, molnár, kovács, pék.

Rossz hallású egyénből nem lesz jó tanár, tanító, óvónő, gépész vagy általában olyan hivatásbeli, akinek sokat kell emberekkel érintkeznie.

Akinek pedig rossz a szaglőérzéke, abból nem lesz jó szakács, cukrász, vegyész, gyógyszerész.

Jó színérzék híján nem ajánlatos pályák: textilipar, festék-mérnök, kocsivezető, fodrász, kozmetika.

Akinek pedig izzad a keze, ne menjen finom mechanikusnak, órásnak, szövő-fonó iparosnak.

Aki emberekkel szeret foglalkozni, az az óvónői, tanítói, tanári, ápolói, gyermek- vagy gyárgondozói pályára menjen. Aki pedig ezenfelül még ügyesen is alkalmazkodik az emberekhez, jó beszédű, jól és gyorsan számol, az menjen kereskedőnek. Aki szívesen foglalkozik az emberekkel mint rendező, annak jól megfelel a kalauz-, forgalmazó-, rendőrpálya. Aki pedig ezenkívül még szervezni is szeret, abból jó jegyző vagy közigazdász lehet.

Aki jó izléssel szépít, javít, formál, abból jó fodrász lehet; ha amellet még ügyeskező is, abból jó fényképész, keramikus vagy ötvös lehet.

Aki anyaggal foglalkozik szívesebben, ha újat akar alkotni, menjen mérnöknek, konstruktőrnek, vegyésznek, ruhatervezőnek, kalapkészítőnek. Aki alakítani, formálni szereti az anyagot, az bádogos vagy szabó legyen. Ha erős vagy és szívesen vállalod az egyhangú munkát is, akkor jó fémcsiszoló lehetsz, de ha a kikészítést vállalod szívesebben, akkor timárnak vagy szűcsnek menj.

Aki egyúttal nagyon ügyeskező, lehet *sebész, üvegtechnikus, üvegcsiszoló*.

Aki pedig a meglevő anyag összeállításával szeret foglalkozni, menjen *konfekciós szabónak, könyvkötőnek*.

Ha a díszítést vállalod szívesen, foglalkozzál *szobafestéssel, kárpitozással, kelme-festéssel*.

Jó fantáziával lehetsz *lakberendező*, jó rajzkészséggel *clmfestő*, rendezőkészséggel pedig *raktáros, könyvtáros, anyagkezelő*.

Vannak olyanok, akiket az ember és anyag helyett inkább a szerkezet, a működési forma érdekel — ezek legtöbbször a fizikát szeretik.

Ha újat akar az ilyen pályaválasztó alkotni, menjen *technikusnak*, de aki csak az alakítást vállalja, legyen *mechanikus*, aki pedig a meglevőt akarja inkább összeállítani,

legyen szerelő, de ha ezen belül az aprólékos munka is megfelel számára, menjen *órásnak, nyomdásznak*. Akit a növény és állat érdekel, legyen *kertész, állattenyésztő, konzervmester*. De ha egyúttal szeret számolni és emberekkel is jól bánik, foglalkozhatik *növény-, állatkereskedelemmel*.

Itt csupán példaképen mutatunk be néhány lényeges kívánalommal, néhány jellemző hivatást.

De gondoljunk közben arra is, ha például valaki nyomdász akar lenni, akkor lehet:

szedő, gépmester, betűöntő, fényképész, klisékészítő, litografus, átnyomó, offset-gépmester, könyomó.

Mindegyiknél kívánatos, hogy jófelfogású, biztoskezü, jószemű, szépérzékkel bíró, pontos munkát végezni tudó, egészséges fiú vagy leány legyen.

Azonkívül az egyes nyomdász pályákon a következő különleges képességekre van szükség:

kifogástalan helyesírás kell a *szedőpályán*, nagyon fejlett színlérvék, rajzkészség szükséges a *fényképész, klisékészítő pályán*. Kimondottan tehetséges rajzolónak kell lennie annak, aki *litografus* akar lenni. Műszaki készségre van szüksége a *gépmesternek*.

Mielőtt végleg döntünk, vegyük figyelembe, hogyan szeretnél dolgozni:

egyedül, csoportban, szalagrendszerben?

Mivel dolgoznál szívesebben: kézzel, géppel, szerszámmal?

Hol?

otthon, műhelyben, gyárban, üzletben, irodában munkálkodnál-e inkább?

A HÁROMÉVES TERV.

Az időről-időre visszatérő gazdasági válságot csakis tervszerű gazdálkodással lehet elkerülni. Erre már az első világháború után példát mutatott a Szovjetunió, amely éppen tervgazdálkodásának — a híres ötéves terveknek — következtében érte el gazdaságának ugrásszerű fellendülését.

A tervgazdálkodás lényege, hogy nem lehet csupán a szabad verseny alapján gazdálkodó termelőkre bízni a termelést, mert azok nem a fogyasztók tényleges szükségleteire, hanem kizárólag a saját hasznukra tekintenek. Ezért központilag kell irányítani a termelést, hogy valóban az készüljön el, amire szükség van. Fokozottan fontos ez a háború utáni pusztítások idején, ahol mindenekelőtt újjáépítésre van szükség és a lesüllyedt életszínvonalat kell minél magasabbra emelni. Természetesen a tervgazdálkodás minden országban más, mert mindenütt a hazai körülmények alapján kell a gazdasági terveket csinálni.

A *tervgazdálkodást* nem szabad összetéveszteni azzal a *hadigazdálkodással*, amely a fasiszta Német- és Olaszországban volt ismeretes és amelyre a háború alatt minden ország rákényszerült. A tervgazdálkodás a fokozatos gazdagodást szolgálja, míg a hadigazdálkodás a meglévő készleteket igyekszik úgy elosztani a fogyasztók között, hogy minél tovább lehessen kihúzni azt az időt, amíg a termelést nem lehet fokozni.

A demokratikus magyar köztársaságnak már megvan a lehetősége, hogy mindenki javára folytassa termelését, tehát a tervgazdálkodás nemcsak a válságokat előzi meg nálunk, hanem az újjáépítést és az életszínvonal felemelését is rövid évek alatt megvalósíthatja. Enélkül sohasem tudnánk kijutni a háborúokozta általános szegénységből.

A második világháború rettenetes csapást mért a magyar dolgozókra. A terület- és vérvesztéségen túl tönkretette úgyszólván az egész nemzeti vagyont, amelyeknek összegyűjtésén hetven esztendőn át dolgozott az alkotó magyarság. A termelő- és szállítóberendezések, az állatállomány és az épületek pusztulása megbillentette államháztartásunk egyensúlyát. Pénzünk példátlan értékvesztéseget szenvedett és életszínvonalunk lesüllyedt.

Ebből a világtörténelemben szinte egyedülálló romlásból az út pénzünk stabilizációjának segítségével vezetett kifelé. Közgazdasági szakembereink tudása és energiája, a dolgozó magyarság áldozatkészsége és munkabírása segítségével magunk erejéből megoldottuk a megoldhatatlannak látszó problémát, külső segítség nélkül az elképzelhető legmostohább körülmények között megteremtettük az elemi élet feltételeit kifosztott és kipusztított hazánkban.

Csak ezután a hősi teljesítmény után lehetett gondolni életszínvonalunk további felemelésére. A földműves joggal igényli, hogy látástól vakulásig tartó munkája eredményéért ruhát, cipőt, szerszámot vásárolhasson a maga és családja részére. Ezért jó árat szeretne elérni terményeiért. De ha az élelmiszer ára magas, akkor az értelmiségi és ipari dolgozó is csak magas áron vásárolhat, tehát munkabéremelésért kénytelen harcolni. Megismétlődnek tehát újra az inflációbeli verseny az ár és a munkabér között.

Ezt a nemzeti veszedelembé vezető zuhanást csak egy olyan munka-program segítségével lehet megakadályozni, amely gondoskodik 1. elegendő árucikk termeléséről a dolgozók számára, 2. olyan árszabályozásról, amelynek segítségével a dolgozók bérükért vásárolhassanak, 3. a termelés zökkenés nélküli folyamatosságáról, 4. a termelt javak észszerű elosztásáról.

Ugyanazok, akik példát mutattak a világnak arra, hogy szakemberek útmutatása szerint a fizikai és szellemi dolgozók együttműködése segítségével megelhető a kivezető út a gazdasági romlás rengetegéből: most az ország gazdasági életének minden területére átgondolt terv alapján kívánják tovább emelni a nemzet minden egyes tagjának életszínvonalát, hogy egyelőre legalább azt a gazdasági és kulturális életszínvonalat érijük el, amelyen a legutolsó békeévben, 1938-ban éltünk.

Előterjesztésüket a demokratikus pártok és a kormány magukévá tették, tehát ez ma már kormányprogram, amelynek megvalósítása minden értelmes magyarnak érdeke és állampolgári kötelessége. Aki pedig bármilyen formában nehezíti vagy megakadályozza megvalósítását, az ellensége a demokráciának és a törvény sujtó kezével találja magát szemben.

A terv alkotói szerint háromévi rendszeres és módszeres munka kell ahhoz, hogy elérjük az 1938-as életszínvonalat. Tehát a tervgazdálkodás programja 1947. augusztus 1-én kezdődött és 1950. augusztus 1-ig tart.

A terv.

Gazdálkodni csak a meglévő jövedelemből lehet. Nemzeti jövedelmünk a dolgozó magyarság termelt értékeiből tevődik össze. Ez közel 64.000 millió forintot tesz ki:

Tehát :		
Nemzeti jövedelem	64.000	millió Ft
Ebből fogyasztásra kell	53.000	millió
Jóvátételre	4.250	«
Összes kiadásra kell	57.250	« «
Marad a három évre	6.750	millió Ft

Ezt az összeget kell felhasználnia a nemzetnek, hogy az eddiginél többet és jobbat termeljen, mert csak így tudjuk emelni életszínvonalunkat.

Az ország gazdasági életének legfőbb számadója, a *Gazdasági Főtanács* vigyáz a nemzeti jövedelem minden fillérére és csak arra enged pénzt kiadni, amire feltétlenül kell és csak annyit, amennyi kikerülhetetlenül szükséges, mert a félretett pénz a tervszerű beruházásokra kell.

A modern gazdálkodás alapja a hajtóerő és nyersanyag. Erre épül fel a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, a közlekedés, a posta, az anyagi jólét és a műveltség. A mindennapi kenyeret és hozzá mindazt, ami testünk fenntartásához szükséges, a mezőgazdaság szolgáltatja. Ezért szerszám (kapa, ásó, eke, borona, traktor, cséplőgép, műtrágya stb.) előállításáról kell a paraszt számára gondoskodni, ezt pedig az ipar végzi. Tehát a mezőgazdasággal egyidejűleg az ipart is fel kell lendíteni. Mivel pedig az itthon termelt és a külföldről behozott javakat el kell juttatni a fogyasztóhoz, rendbe kell hozni a közlekedési eszközöket (vasút, víziút, utak, autók, repülőgépek, posta stb.). Ezt a munkát azonban csak egészséges, emberséges viszonyok között élő, művelt dolgozók tudják elvégezni: tehát gondoskodni kell a dolgozók testi-lelki egészségéről, szociális helyzetének emeléséről és műveltségéről.

Ennek a gondolatmenetnek megfelelően tervelték ki a beruházásra szánt összegek elosztásának rendjét :

Mezőgazdaság kap	2.000	milliót	(30·4%)
Bányászat és ipar	1.745	«	(26·5%)
Közlekedés és posta	1.676	«	(25·0%)
Szociális és kulturális berendezés ...	1.164	«	(17·7%)
	<hr/>		
	4.585	millió Ft	

A mezőgazdasági termelés fejlesztése és a falusi lakosság életszínvonalának emelése.

Az *öntözött terület*. Hazánk csapadékelosztása igen kedvezőtlen: a legtöbb eső kora tavasszal és késő ősszel esik. Ez az oka közismert nagy aszálykárainknak. A terv ezen úgy kíván segíteni, hogy megépíti a Duna—Tisza-csatornát. Ez maga 80.000 holdnyi terület számára szolgáltat öntöző-vizet és lehetővé teszi ezeken a területeken a belterjesebb gazdálkodást, konyhakerti növény- és rizstermelést. Maga a munka elkészítése a földmunkások tízezeinek nyújt kereseti lehetőséget.

A gépesítési program 7750 traktor, 200 cséplőgép, 200 vetőmag-tisztító, 80.000 kapa, 30.000 fogatos borona, rosták termelését és 15 növénynemesítőtelep felállítását vette tervbe. Program szerint a terv végén az 1938. évi mezőgazdasági géptermelésünk két- és félszeresét; a traktorokból körülbelül ötszörösét fogjuk a parasztok kezébe adni.

Tagosítás. Sok gazdának 4—5 különböző helyen van földje. Munkaerejének és idejének jelentékeny részét haszontalan ide-odajárás veszi igénybe. Ezen a káros helyzeten úgy fognak segíteni, hogy összesítik az egyes birtokosok szétszórt földjeit és *egy tagban* hasítanak ki a tagosításban résztvevőknek annyit, amennyi megfelel a régi szétszórt birtokrészek hozamának. Ez az eljárás félmillió hold szétszórt birtokrész jobb kihasználását teszi lehetővé és 200% terméstudbilletet várunk tőle.

Fásítás. Az erdők fakitermelése az éveken át folytatott rablógazdálkodás következtében erősen megapadt. Pedig fa nélkül az ipar nem tud termelni (szerszám-, épületfa stb.). Ezen az állapoton is segít a terv, de csak lassan: a tervidő végén remélhetőleg megközelítjük az 1938-as színvonalat.

Műtrágya. Trágyázás nélkül csökken vagy éppen kiapad a föld termőképessége. Állati trágyatermelésünk csak állatállományunk szaporodásával párhuzamosan emelkedhet. Ez pedig viszonylag hosszú ideig tart. Ezért sok műtrágyát fogunk termelni és hosszúlejáratú beszerzési kölcsönnel tesszük lehetővé, hogy minden igénylő kapjon belőle.

A terv a mezőgazdasági termelés netto értékét 5% híján a háborúelőtti színvonalra emeli, egyidejűleg kiemeli a paraszti gazdálkodást eddigi elmaradottságából és szegénységéből, megsegíti a gazdákat, hogy ugyanolyan, sőt még jobb eredménnyel gazdálkodjanak, mint azelőtt a földesurak.

De a mezőgazdasági programnak megvalósulásába beleszólhat az időjárás (ahogy az 1946/47-i gazdasági évben alaposan bele is szólt), ezért az *elért vagy várható eredmények mérlegelésénél mindig tekintetbe kell venni, hogy a terv közepes időjárásra van elgondolva.*

Gazdasági vasút. 2500 km hosszúságú keskenynyomtávolságú vasút építésével lehetővé válik, hogy a gazdák termésüket veszteség nélkül és gyorsan beszállíthassák a piacokra és a gyárakba.

Magának a termelésnek korszerű átállítása érdekében a terv készítői azt az alapirányt tűzték ki, hogy a csak export útján és többnyire kedvezőtlenül értékesíthető gabonafeleslegek helyett (Szovjet, Kanada, Argentína gabonaversenye) más, itthon és a külföldön jobban elhelyezhető terményeket állítsunk elő.

A tervidő végén nem érjük el tehát a békebeli kenyérgabonatermést, ellenben megközelítjük a békebeli árpa-, zab-, kukoricatermést.

A békebelinél több lesz a burgonya-, cukorrépa-, hüvelyes-, dohány-, rizs-, olajos mag-, konyhakerti, a fűszernövény- és a magtermelés. — A rosnövények (kender, len) termelésében megállunk az 1938-as színvonalnál. Fokozzuk a takarmánynövények termesztését, a rétek és a legelők hozamát, valamint a zöldség és a gyümölcs termelését.

Állattenyésztés. Ez a munkaterület igen nehéz feladatok elé állítja a terv végrehajtóit, mert a háborús pusztítás elsősorban az állatállományt sujtotta. Ennek alapos megjavítása érdekében kül- és belföldi tenyészállatokat kell vásárolni (tehén, ló, koca, juh, baromfi). Ezen az úton emelni tudjuk mészáros-, hentes-, tejiparunk és végeredményben egész táplálkozásunk színvonalát. (Például a mainál naponta félmillió literrel tudunk több tejet juttatni a dolgozóknak.)

Egész mezőgazdasági termelésünkkel szoros kapcsolatban van szépen induló termelő-, értékesítő- és fogyasztási szövetkezeti hálózatunk további kiépítése állami támogatás segítségével.

A terv alap gondolata az, hogy a beruházási tőkét a magunk erejéből fogjuk előteremteni. Ha azonban megfelelő feltételek mellett külföldi kölcsönt kapunk: csatornák, öntözőművek berendezésére, talajjavításra és villamosításra fordítjuk ezt az összeget.

A bányászat és az ipar.

Az ipar a nyersanyagot dolgozza fel hajtóerő (energia) segítségével kész- vagy félkészáruvá. Energiagazdálkodás nélkül tehát nincs ipari termelés. Ezért a terv készítői érdeklődésükkel elsősorban az energia-termelés felé fordultak; ennek segítségével igyekeznek az ipari termelést fokozni.

Újra fel kell hívni a figyelmet arra, hogy nem lehet elválasztani az ipari és a mezőgazdasági termelést egymástól. A mezőgazdaság fellendítése nem képzelhető el kapa, kasza, traktor, műtrágyagyártás, vasút, villamosítás stb. nélkül. Viszont a tej-, hús-, cukor- és malomipar fellendítését nem tudjuk elképzelni a mezőgazdasági dolgozók közreműködése nélkül.

A mezőgazdaság tehát a beruházási program során az ipari programból is jelentős összeget kap, viszont az ipari dolgozók munkaalkalom, olcsóbb, több élelmiszer alakjában részesednek a terv mezőgazdasági tételeiből.

És itt fel kell figyelni az ipari termelés menetrendjére is. Nem mellesleg, hogy mely áru termelésével indul el a terv. Először az energia-termelést kellett fokozni, mert enélkül zökkenő állt volna be a termelés minden ágában. Hiszen a háborús gazdálkodás következtében ezen a vonalon igen nagy károsodás ért bennünket.

Az energiatermelés fokozása.

A szénbányászat beruházásaival pótoljuk az évtizedes rablógazdálkodásból fakadó károkat és emberséges életet biztosítunk a bányász-munkásoknak. Új aknákat kell nyitni, a meglévőket ki kell mélyíteni, modern fűrőgépeket, légkalapácsokat és értékes szén- és vegyi mellékterményeknek jó kihasználását elősegítő berendezéseket kell beszerezni. A tervnek ettől a részétől azt várjuk, hogy meghaladjuk az 1938-as termelés színvonalát több mint 20%-kal. Ugyancsak erősen a mai fölé tornásszuk földgáz- és ásványolajtermelésünket.

Bauxitbányáink segítségével timföldgyártásunkat (az alumínium-termelés alapanyaga) a békebelinek majdnem tízszeresére kívánjuk emelni.

Gép- és szerszámgépgyártásra esik az ipari beruházások legnagyobb része. Ennek pedig az az oka, hogy szomszédjainknak bőséges nyersanyagjuk van, de fejletlen az iparuk. Ezért jó alkalom nyílik kölcsönösen előnyös kereskedelmi szerződésekre. Iparcikkéért vásárolunk tőlük nyersanyagot (vas-, rézérc, marónátron stb.). Az együttműködésnek negyedszázados lehetőségét mulasztotta el az elmúlt huszonöttestendős politikai rendszer: külföldi fennhatóságok alatt élő magyar testvéreink rengeteg szenvedése, számunkra pedig nagy anyagi károsodás származott ebből. Jóvátételi kötelezettségeinket iparcikkokkal róhatjuk le: ebből az a haszon háramlik, hogy a gyártásközben felmerült munkabér az országban marad.

Kibővítjük hajó-, vagon- és mozdonygyárainkat, fokozzuk az izzólámpa-, kábelgyárak, elektromos cikkek, a mezőgazdaság ellátására dolgozó iparüzemek (műtrágya és traktor stb.) termelését. A villamosenergia-termelés fokozásával és a távvezetékhalózat bővítésével sok iparág villamosítását vezethetjük be.

A *vegyi ipar* fejlesztésével a gyógyszer-, anilin-, ásványolajfinomító-, műtrágya- és nyersolajfeldolgozó iparunk fellendítését fogjuk elérni.

A *textilipar* nagyarányú beruházásaival a dolgozók ruha- és fehérnemű-szükségletének a mainál tökéletesebb fedezése várható; egyben kielégítjük az export igen nagy igényeit is.

A *kisiparosok* szerszám- és gépi beszerzésére is jelentős összeget irányoz elő a terv.

Három év alatt a bányászatban 38%-kal, a gyáriparban 27·5%-kal haladjuk meg az 1938-ban elért eredményeket.

Megfelelő külföldi kölcsön felvétele esetén készen áll egy további 80 millió forint beruházásra szóló program.

A közlekedés és a posta.

Közlekedés és a posta a közgazdasági élet érhálózata. Nélkülük az ember, anyag, az áru, a szó és a levél nem jut el a termelőtől a fogyasztóhoz. Posta- és közlekedési berendezésünk több mint háromnegyed része elpusztult a háborúban. A felszabadulás óta 1947-ig megháromszoroztuk ugyan ezeknek a berendezéseknek teljesítőképességét, de még mindig nem elég ahhoz, hogy megfeleljen azoknak a követelményeknek, amelyeket a terv a fokozott termelés következtében felállít velük szemben.

A *vasúti berendezés* megfelelő újjáépítése érdekében helyre kell állítani a második vágánypárokat a fővonalakon, a szajoli Tiszahíd — hazánknek ez a legnagyobb vasúti hídja — már üzemben van, de még hátra van a tokaji Tiszahíd, a bajai Dunahíd és a szolnoki Zagyvahíd.

Ki kell még javítani és újonnan be kell szerezni 180 mozdonyt, 42 motorkocsit, 800 személy- és 5100 teherkocsit. Folytatni kell a vasutak villamosítását. Erre egészségügyi szempontokon kívül azért is szükség van, mert a villamosvasutat a fűtésre használhatatlan szénnel lehet hajtani.

A *hajózás*. A Duna—Tisza-csatorna elkészítésével, a Sió-csatorna és a soroksári Dunaág helyreállításával nagyot lendül az olcsó áruszállításnak ez az eszköze. (Egyidejűleg a munkások tízezrei jutnak állandó kenyérkeresethez és az öntözés is fellendül.)

Úthálózatunk 85%-át megrongálta a háború; a terv teljesen helyre kívánja állítani a károkat, ezenkívül 1400 km hosszúságú bekötőút építésével körülbelül 700.000 paraszt jut korszerű, az időjárás viszontagságaitól független közlekedési lehetőséghez. Az egyre fejlődő autóforgalom lebonyolítása, továbbá a megrongált gazdasági vasúthálózat helyreállítása érdekében 250 km autótút építése is programba van véve.

A *közúti hidak*. A terv helyreállítja a *Duna* (Budapest, Győr, Ráckeve), a *Tisza* (Szeged, Tiszazug, Polgári, Vásárosnamény, Balsa) és a *Maros* (Makó) közúti hídjait.

A *posta* háborús kára 75%. Ezt a kárt a békebeli állapot 60%-ig már helyreállítottuk, de túl kell haladnunk a békebeli színvonalat, hogy meg tudjunk felelni belföldi és nemzetközi feladatainknak. Ezért korszerűsíteni fogjuk a távkábel- és távbeszélőhálózatot. Felállítunk új rádióműsorszórót, a rádiótávírókat.

Nem marad ki természetesen a gépkocsiállomány kibővítése és a légiforgalom korszerűsítése sem.

Építési, szociális és kulturális program.

Az ember nem elégszik meg a pusztán lét feltételeinek biztosításával. Életét szereti kényelmesebbé, szebbé, biztonságosabbá és nemesebbé tenni.

Ezért akármilyen szegények is a nemzeti jövedelem forrásai, mégsem mondhatunk le arról, hogy anyagi jólétünk szerény felemelésével egyidőre ne gondoskodjunk kényelmünk, egészségünk és művelődésünk emeléséről is.

Az emberséges élet első feltétele az emberhez méltó lakás. Rettenetes hiány van ebben a tekintetben országszerte. A terv nagy összeget állt be falusi, városi, bányavidéki lakások építésére. A falvak eddig azért nem kaptak orvost és nevelőt, mert nem tudtak nekik emberhez méltó lakást biztosítani; a terv ezen úgy kíván segíteni, hogy 36 millió forintot állt be orvosi és nevelői lakások építésére. Megtérül ez az összeg a falu egészségi és művelődési viszonyainak gyökeres javulásán.

A kórházak, üdülők építése és helyreállítása, a csecsemők védelme, a népi sport fejlesztése az egészségvédelem (megelőzés) fontos alkotórészei a tervnek.

Nemkevésbé gondoskodás tárgya a tudomány és a kultúra emelése. A köznevelés minden intézménye az óvodától az egyetemig (általános iskolák, nevelőképzők és egyéb főiskolák, népi kollégiumok és tanoncotthonok, kultúrházak, szabadművelődés, a mezőgazdasági szakoktatás, stb., stb.) mind részei a tervnek.

Honnan teremtyük elő a beruházáshoz szükséges 6750 milliót?

Ezt az összeget hónapról hónapra, negyedévről negyedévre a nemzeti jövedelmekből félretett összegekből kell összegyűjteni.

A tervnek és a demokráciának nyílt vagy burkolt ellenfelei azt állítják, hogy ha az állam a *jövedelméből* ilyen nagyarányú beruházást végez: csak dolgozók életszínvonalának rovására végezheti. Ezért külföldi beruházási kölcsön után kellene nézni, hogy ne veszélyeztessük amúgyis alacsony életszínvonalunkat.

A kormány mérlegelte ezt a lehetőséget, de úgy találta, hogy az *eddig ajánlottaknak* olyan gazdasági és politikai feltételei voltak, hogy okosabb lesz a magunk emberségéből elvégezni a talpraállás munkáját úgy, *ahogyan a forintstabilizációnál csináltuk*. Ezért kétféle megoldási lehetőséggel foglalkozik. Az egyik az az eset, ha a magunk erejéből kell végrehajítani a tervet. A másik, ha elfogadható külföldi kölcsönt kapunk. Az utóbbi esetben a beruházást felemelnék egy milliárddal.

A beruházáshoz szükséges összeget a következő program szerint kell összegyűjteni:

1. Az adókból 4 milliárdot. Ezért bizonyos mértékben meg kellett változtatni eddigi adórendszerünket. Ma az adóbevételek legnagyobb része a közvetett adókból (forgalmi-, fogyasztási adók) származik. Ez igazságtalanság, mert elsősorban a csekélykeresetű lakosság rétegeit

sujtja, akik keresetük legnagyobb részét fogyasztási cikkek (élelmiszer, ruha) vásárlására költik. Az egyes adók fokozatos kiéplésével, a nagyobb keresetek növekvő (progresszív) adóztatásával (vagyon-, jövedelem-többlet-, háborús nyereségadó stb.) lehetővé válik a termelői és fogyasztói ár között mutatkozó különbség csökkentése.

2. Az állami üzemeket át fogják szervezni; eltüntetik a deficitet és hasznothozó vállalkozásokká alakítják át őket. Ettől 900 millió forintot várunk.

3. A városok, a megyék, szövetkezetek, magángazdaságok stb. hozzájárulásai 1-2 milliárdot fognak fedezni.

A munkaerőgazdálkodás és az ár-bérszínvonal kialakulása.

A tervnélküli gazdálkodás idején munkaerőhiány vagy a munkanélküliség hullámai veszélyeztetik a dolgozók megélhetését. A terv meghatározott üteme viszont biztosítja a munkaerők fokozatos foglalkoztatását.

A mezőgazdaság avult külterjes rendszere sokszázezer törpebirtokost és földmunkást kárkoztatott arra, hogy egy egész esztendőn át körülbelül száz munkanap keresményéből tegyen életét. A több munkát igénylő kapások, takarmány- és kerti termények termőterületének kibővítése, a mezőgazdasági termények feldolgozásának falura való kihelyezése, továbbá a háziipar kifejlesztése, a gyáripari, bányászati, út- és csatornaépítési program levezeti az esetleg fellépő munkanélküliséget. A racionalizálás pedig lehetővé teszi a termelékenység fokozását.

Mindehhez azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy minden magyar dolgozó érezze, hogy teljesítményétől függ a terv reávonatkozó részének megvalósítása.

Vannak iparágak, amelyekben munkanélküliség mutatkozik, de olyanok is vannak, ahol szakmunkás-hiánnyal állunk szemben. Hazatérnek lassanként hadifoglyaink is, azonkívül vannak hivatalok és üzemek, amelyekben sok az éhbéért dolgozó tisztviselő. Sok az elbocsátott tisztviselő és az illegális közvetítőkereskedelemből élők száma is.

A terv fokozatosan csökkenti, végül megszünteti a munkanélküliséget a termelés minden ágában.

A terv ár- és bérpolitikájának biztosítani kell a tervidő folyamán az agrárálló bezárását és megvalósítja a dolgozók életszínvonalának mintegy 80%-os emelkedését.

Ehhez azonban az kell, hogy kapcsoltsanak ki a felesleges áruközvetítő szervek; nem a tisztességes kereskedelem megszüntetéséről vagy korlátozásáról van szó, hanem az áruforgalomban hasznos munka nélkül beleékelődő közvetítő spekulációról, amely csak felveri a termelvény árát.

Mindezekhez még az is szükséges, hogy maga a termelés is olcsóbb legyen. Ezt a munkafegyelmet megerősítésével és a termelés racionalizálásával lehet csak elérni.

Hogyan valósítjuk meg a hároméves tervet?

Törvény kötelez minden magyar állampolgárt, részvénytársaságot, szövetkezetet stb., sőt minden Magyarországon munkavállalási engedéllyel dolgozó idegen honost is arra, hogy a terv megvalósításában teljes munkaképességével közreműködjék és hogy a rendelkezésre álló minden szellemi és anyagi eszközt a terv szolgálatába állítson.

A kormány a munka elvégzésére felállította az *Országos Tervgazdasági Tanácsot* és az *Országos Tervhivatalt*, hogy a terv keresztülviteléhez szükséges intézkedéseket rendeleti úton teghesse. A terv végrehajtásának bármilyen megakadályozása bűncselekmény, elkövetője a magyar nép ellensége, ezért a törvény teljes erejével sujt le rá.

A *Tervgazdasági Tanács* tagjait a köztársaság elnöke a koalíciós pártok, a Szakszervezeti Tanács, az Országos Földművelésügyi Tanács és az Országos Szövetkezeti Központ tagjaiból nevezi ki. Megvitat minden a terv végrehajtásával kapcsolatos kérdést és javaslatot tesz a kormánynak.

Az *Országos Tervhivatal* részletesen kidolgozza a tervet, végrehajtását pedig ellenőrzi és irányítja. Összegyűjti az ország legjelesebb szakembereit, kidolgozza minden hónapra a *részletterveket és eldönti, hogy pillanatnyilag a rendelkezésre álló pénz és anyag segítségével hogyan lehet a legcélszerűbben gazdálkodni*. Minden fontosabb üzem egy tervmegbízottat küld a tervhivatalba, ez állandóan jelenti a tervhivatalnak, hogy mennyit hajtott végre az üzeme számára kijelölt tervmunkából.

Hogy a terv végrehajtását mindenképpen biztosítsa magának az állam, a legnagyobb bankokat állami vezetés alá kellett állítani; a kisebbeket pedig szigorú állami ellenőrzés alá kellett vonni.

A főváros hároméves terve.

A székesfőváros természetesen résztvesz a tervben. A polgár mester a főváros vezető-tisztségviselőinek (tanácsnokok) közreműködésével egy magyarányú tervet dolgozott ki, amelynek alapján három év alatt körülbelül 670 millió forint beruházásának segítségével Budapest lakossága eléri az 1938-as év életszínvonalát.

A háború pusztításai Budapestet sujtották a legjobban minden magyar város között. (Lásd a *Fővárosunk pusztulása és talpraállítása* című cikket). Ezért a befektetett összeg legnagyobb része az ostromozta károk helyreállítására vonatkozik.

Helyreállítjuk a rongált dunai partfalakat, árvízvédelmi gátjainkat, a ferencvárosi kikötőt. Megkezdjük a pesti és a budai erdőöv kiirtott részeinek újrabeültetését és résztveszünk az állam erőfeszítéseiben, hogy minél hamarább helyreállítsuk hídjainkat. 44 millió forintot irányoz elő erre a célra a program.

Hogy ifjúságunk végre a békebeli keretek között készülhessen az életre és megszűnjenek az iskolai élet zökkenői, helyreállítjuk megromált iskoláinkat, korszerűsítjük az alavult iskolaépületeinket, felszereléseiket, berendezéseiket, sőt újakat is építünk. Létesítünk egy modern kerületi kultúrházat. Végül megvalósítjuk a fővárosi ifjúság régi vágyát: megépítjük a nemzeti sportstadiont (32 millió forint).

A társadalom támogatására szoruló tömegekről 155 millió forinttal gondoskodik a terv. Ebből az összegből helyreállítjuk anya-, csecsemő- és kisdvdvelmi intézményeinket, új bölcsődéket és otthonokat állítunk fel terhes anyák részére. Építünk ezenkívül tanulóotthonokat, foglalkoztatóműhelyeket testihibás gyermekek részére, továbbá gyermeküdülőtelepeket lehetőleg minden rászoruló fővárosi gyermek számára. Az aggokról is gondoskodni kell, különösen azokról, akiknek nincs hozzátartozójuk; ezek részére egy új szeretetotthont létesítünk. A főváros a békeévekben sok kislakást épített és ezeket olcsón adta ki. Az ostrom igen sok ilyen városi bérlakást pusztított el, ezért a nagy lakáshiány a fővárosban. A terv 700 ilyen sérült városi bérlakást kíván helyreállítani és 2500 újat építeni.

Kórházainkat és fertőtlenítőintézetünket helyre kell állítani és korszerűsíteni kell őket, ezenkívül egy közel 600 ágyas új kórházat kell építeni (43 millió).

Budapest egyre nő. A városi hivatali épületek (városháza, elöljáróságok) szűkek, sérültek és nem elegendők. Emiatt aztán sok a torlódás bennük és ez hátráltatja a munkát. Helyreállításukra, kibővítésükre 7 és félmillió kell.

A felesleges laktanyákat népi kollégiumokká alakítjuk át; a vidéki dolgozók Pesten tanuló gyermekei nevelkednek majd bennük.

Tűzoltóságunk valamikor világhírű volt. Gépjárműveinket és tűzoltószereinket vagy elhurcolták, vagy megsemmisítették az ostrom alatt. Sok el is avult közülök. Korszerűsítésük 5·5 millióba kerül.

A dolgozók kényelmét, egészségét és tisztaságát szolgálják a főváros hatalmas közüzemei. A villanyszolgáltatás nehézségeinek kiküszöbölésére el kell készíteni a mátrai villamos centrálét. A gázszolgáltatás további javulása érdekében pedig meg kell építeni a Margi-híd, a Boráros-téri híd és a Lánchíd távvezetékeit és újra üzembe kell állítani a gázgyártással kapcsolatos értékes mellékterményeket gyártó telepeket (19·5 millió). A peremvárosokat bele kell kapcsolni a fővárosi vízvezetékálózatba, árvízvédelmi és csatornaberendezésünket korszerűsíteni kell: nélkülözhetetlen

egészségvédelmi intézkedések ezek (26 millió). A fürdőüzemeket is tökéletesíteni kell; elsősorban népfürdőket kell felállítani (Angyalföld, Kőbánya Óbuda, Lágymányos, ezenkívül dunauszodákat), továbbá rendbehozni és megnyitják a dolgozók részére a *Margitszigetet* (22 és félmillió).

A közlekedés korszerűsítése érdekében új villamoskocsikat, autobuszokat fognak beszerezni és 91 km vágányt kell helyreállítani (187 millió).

Mindez megmutatja, hogy a demokratikus főváros törvényhatósága mekkora gondot fordít a dolgozók életszínvonalának az emelésére. De jó befektetés ez, mert a rendezett életviszonyok között élő dolgozó termelésben és adóban bőségesen visszafizeti, amit a közösség adott neki.

Tisztázandó fogalmak.

1. **Adó.** A közhatalom javára teljesítendő fizetség, amelyért a közhatalom részéről az adófizetőnek semmi egyéni ellenszolgáltatás nem jár: tehát a közkiadások fedezésére kirótt teher.

2. **Agráröllő.** A mezőgazdaság és ipari cikkek árának egymástól eltérő alakulása. Az egyik ár erősebben csökken vagy nő, mint a másik, vagy pedig az egyik emelkedik, míg a másik csökken. E jelenség onnan kapta nevét, hogyha grafikonon ábrázoljuk, a két árvonal egymástól távolodik, szétnyílik mint az olló.

3. **Bányászat.** Ásványi anyagok kitermelése a föld mélyéből vagy a felszínről (parajdi sóhegy, eisenerzi vasérc). Ide tartozik a kőolajtermelés is. Mivel ugyanannak a helynek ugyanazon mélységében csak egyszer lehet bányászni, a bányaterületek viszonylag gyorsan kimerülnek, ezért új meg új területek feltárására van szükség.

4. **Beruházás (investíció).** A tőkének a gazdasági életben való gyümölcsöző elhelyezése. Az állami beruházást a törvény rendeli el és a kormány elszámolni tartozik a beruházott összegről. A termelés emelkedése a beruházott összeg nagyságától függ, de a termelés jelen fokán való megtartása is beruházásokat igényel.

5. **Energiagazdálkodás.** A természetes energia-(erő-)források (szén, víz, olaj, földgáz) tervszerű felhasználása, termelése és elosztása.

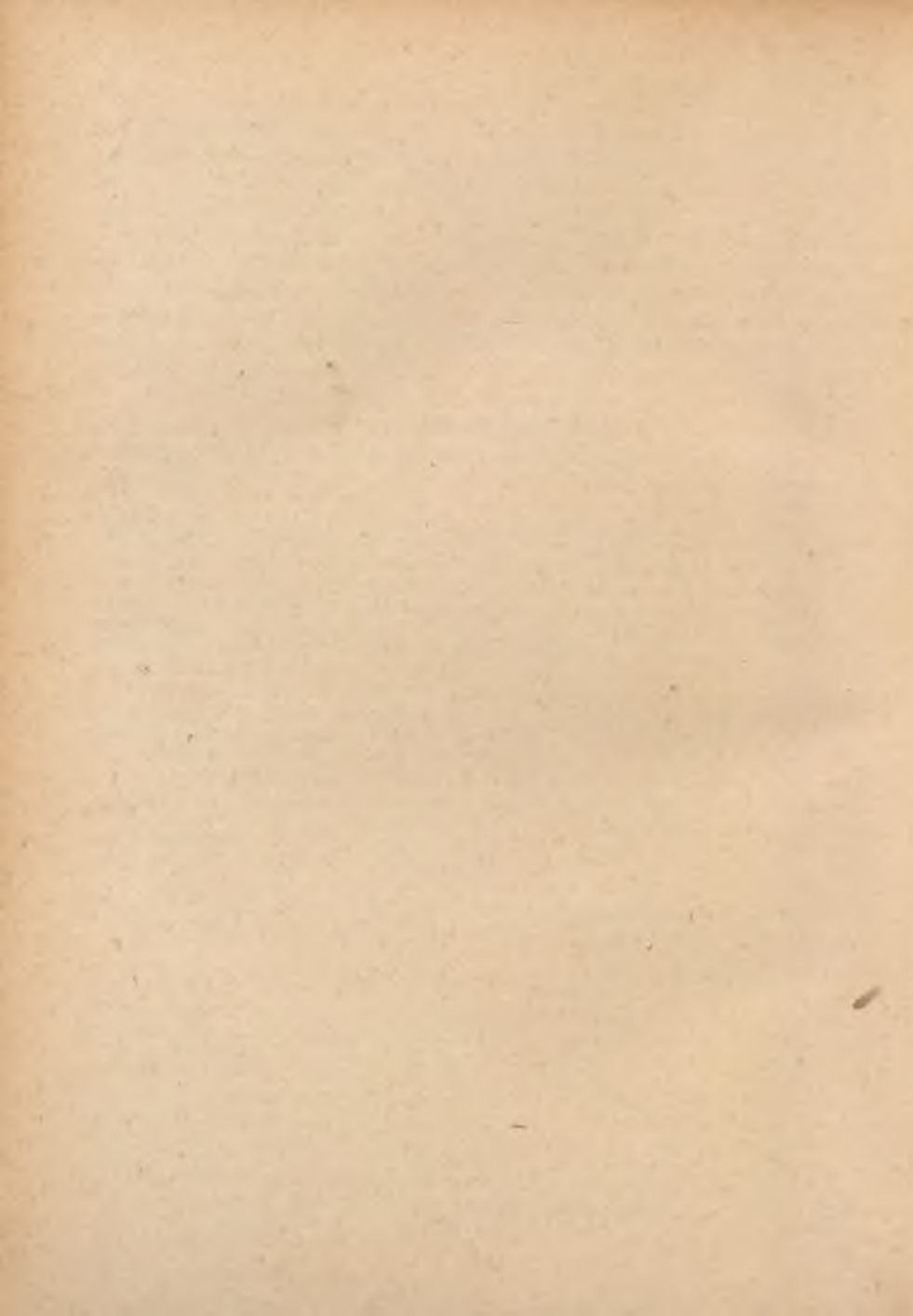
6. **Ipar.** Anyagokat (nyers vagy félkész) fogyasztás céljára alkalmassá tevő gazdasági tevékenység. Felosztás történetik nagysága szerint (kis-, közép- és nagyipar), termelési módja szerint (kézmű- és gépipar) és termelvényei szerint (termelési és fogyasztási javakat előállító ipar).

7. **Nemzeti jövedelem.** Az egy év alatt a fogyasztásra belföldön rendelkezésre álló javak és szolgáltatások értéke.

8. **Racionalizálás.** A termelés és munkamódszer javítása az egy munkásra eső teljesítmény növelése érdekében.

9. **Szövetkezetek.** Olyan társulások, melyeknek nem csupán a tagok számára való jövedelmjuttatás a célja, mint pl. a részvénytársaságoknak részvényeseikkel szemben, hanem közvetlen kapcsolatban állnak tagjaikkal, azok személyi igényeit elégítik ki, sokszor — mint a termelő- és értékesítőszövetkezet — a tagok személyes közreműködésével. Egyesítik magukban a tagok tőkét és munkáját, lehetővé teszik, hogy a gazdasági kisekisztszenciák is rész-vállalkozók lehessenek, élvezhessék a közép- v. nagyüzem előnyeit is — miként az értékesítőszövetkezet tagjai — maguk húzzák a különben a kereskedelemnek járó hasznot. Vannak fogyasztási-, termelő-, értékesítő-, biztosító-, vállalkozó-, hitelszövetkezetek stb.

10. **Tagosítás.** A szétszórt parcellákra oszló földbirtok területi egyesítése. A tagosítás hiánya a racionális földművelés egyik legnagyobb akadálya.

IV. RÉSZ

APA, ANYA, TESTVÉREK

**A GYERMEKLELEKTAN NÉHÁNY GYAKORLATI
KÉRDÉSE**

*(ELŐADÁSI ANYAG SZÜLŐI ÉRTEKEZLETEK
VAGY SZABADMŰVELŐDÉSI TANFOLYAMOK SZÁMÁRA)*

AZ ANYA.

Nevelési szempontból az ember születésnapja nem akkor van, amikor a család és a jó barátok ünnepelni szokták. Ezen az ajándékokkal és emlékekkel kidíszített napon a magzat csak *elhagyta* az anyai testet, de az életreindulás aktusa már kilenc hónappal azelőtt megtörtént.

Ez alatt a kilenc hónap alatt nevelési szempontból már él a gyerek és aktíve befolyik az anya életébe. Az apa még csak a tudata felszínén foglalatoskodik a gondolattal: »Nemsokára gyerekem *lesz*«. Az anyai testben azonban már kifakadt az új élet, már formálja az anya testét-lelkét.

Minden mozgásába, gondolatába és érzésébe bele van számítva a gyerek. Vigyázni kell rá, táplálni kell, óvatosan szabad csak mozogni, hogy kár ne essék benne. És milyen jól esik vigyázni és gondoskodni!

Az apa legfeljebb az anyán keresztül alkot magának némi fogalmat erről a csendben kialakuló, bonyolult, színes, meleg viszonyról.

Mire a magzat elhagyja anyja testét, már hatalmas fejlődési folyamatot hagyott maga után. Egyetlen megtermékenyített petesejtből, *anyja segítségével* felépítette saját testét. Élettani értelemben már él. A megszületés — ebben a vonatkozásban — már csak azt jelenti, hogy a méhen kívül folytatja az életét.

Ismerkedjünk meg a kis jövevény méhenbelüli életével és azokkal a feladatokkal, amelyekkel szemben áll a méhenkülső élet küszöbén.

A megtermékenyített petesejt táplálékot kap az anyától, szaporodik, növekszik. Kialakulnak benne a test különböző részeinek a *kezdeményei*, ezekből pedig maguk a testrészek. A táplálék, amelyből a magzat felépíti a testét, teljesen készen jut el hozzá a köldökzsinóron keresztül.

A méhenbelüli élet kilenc hónapja alatt a magzat annyira kifejlődik, hogy már *alkalmas arra*, hogy anyja testén kívül folytassa életét, azaz maga dolgozza fel a táplálékát. A méhenbelüli élet már nem folytatható, a magzatnak *el kell hagynia* az anyai testet. Vége az anyatest által elkészített tápláléknak, a biztonságos, meleg, védett életnek, vár a külvilág ismeretlen fény- és hőviszonyaival.

A magzatnak meg kell születni. Ha tudnánk egy újszülöttel beszélni, valószínűleg elmondaná, hogy egy cseppet sem volt kívánsága szerint való a kirándulás a külvilágra. Elvágni az ember köldökzsinórját, amelyen át olyan biztosan folydogált a kész táplálék, kirakni az embert a megszokott 37 fokos meleg helyett a külvilágba, a fénybe, a zajba: ez illetéktelen beavatkozás magánéletembe a külvilágiak részéről.

S a külvilágiak mégis megtették. Megtették, amióta a világ világ és megteszik a jövőben is. És az anyák közreműködnek ebben a merényletben, pedig ők szeretik a gyermekeiket! Miért?

Mert a magzat kilenc hónap alatt *megérett* arra, hogy a külvilágban folytassa az életét. És ha úgy *»érzi«* is, hogy merénylet készül ellene: mégis csak az a *feladata*, hogy a világra jöjjön. *A hozzáértők majd megsegítik a művelet végrehajtásában, de a műveletet el kell végeznie.*

Az a helyzet, hogy a feladat előttem áll, a képességeim pedig, amelyek szükségesek a feladat megoldásához adva vannak: végigkíséri az embert az egész életen át. Ez az élet.

Az már csak lényegtelen különbség, hogy járni tanulok-e vagy külkereskedelmi szerződést kötök, vagy pedig az atomenergia felhasználásának utolsó homályos kérdéseit tisztázom.

Az anya vezeti be a gyereket az életbe: élettani és lélektani értelemben egyformán. Ő az első pedagógus (gyerekvezető). Az öröklött tulajdonságokon és az alkaton felül — ezeken nem lehet változtatni — ő rakja le a gyereken a nevelés alappilléreit. Azok az első élmények, amelyek a gyerek jellemét kiformalják vagy közvetlenül vagy pedig közvetve, az anyán keresztül érik a gyereket.

Gondoljunk csak arra, hogy milyen élménysorozatot jelent az újszülött részére az okosan megszervezett, nyugalmas életmód, a pontos, kiadós szoptatás és a gondos ápolás. Vagy mit jelent a gyerek részére az anya értelmes magatartása fogzás idején?

De hagyjuk az általánosságokat és nézzünk példák után.

Az újszülött éjszaka felébred és nyöszörög, felébreszti a szülőket. Az anyát furdalja a lelkiismeret: *»Szegény uram egész nap dolgozik és még éjjel sem tudja kikapni magát a gyerek miatt.«* És töri a fejét, hogyan bírhatná alvásra a kis alkalmatlankodót. Felveszi, sétál vele, ringatja, dúdol neki, beveszi az ágyába, sőt még meg is szoptatja. A fáradást siker koronázza, végre elalszik a gyerek. Az éjszakai nyugalomból azonban ráment erre a közjátékra egy félóra. Az újra álombamerülésre másik fél, összesen egy teljes óra.

Ennek a kirándulásnak azonban megmaradtak a nyomai, mert az apának is, az anyának is hiányzik az órák pihenő: fáradtak, nyomottak. Ennek megfelelően az anya nem lehet másnap friss és nem lehet olyan vidám a gyerekekkel szemben, mint máskor volt. De a környezettel szemben sem. Azt is meg tudnók érteni, ha össze is zördülne nyomottságában — mondjuk — az édesanyjával vagy a férjével. Elvégre többet elbír és megért az ember, ha ki van pihenve, mint ha el van csigázva.

A következő éjjel megint felébred a gyerek. Az elaltatási művelet megismétlődik. Persze azzal a különbséggel, hogy az előző éjszakai megkurtított pihenőből az új sétatáncverseny megint elvett egy órát. A felnőttek jogos bejelentése az éjszakai pihenésre még erősebb. A nyugtalanság a családban egyre fokozódik.

De ez még csak kísérő zenéje a bajnak, a főtéma még csak ezután kezdődik.

Az újszülöttnél tudniillik az az *élmény* rögződik meg, hogy az embernek csak sírni kell éjszaka és a felnőttek azonnal mozgósítva vannak: jön anyuka, felvesz, ringat, dúdol, körsétát rendez a lakásban, megszoztat, ágyába fektet, apám is felébred, ha jól megy, a nagymama is. És az emberrel szépen elfoglalatoskodik az egész család éjnek évadján, amíg csak kedvem nem kerekedik újra elaludni.

Hogy közben hogyan romlik meg a felnőttek pihenője, a munkateljesítménye, a viszony az egész külső világgal szemben: nem is sejtheti a kisgyerek. Csak arra jött rá, hogyan kell riadóállapotba hozni a családot, ha történetesen nem tud aludni.

A helyes anyai magatartás az lett volna, hogy engedni kellett volna nyugodtan sírdogálni a gyereket. Nem lett volna abból semmi baj. Nem kapott volna attól se sérvet, se semmi mást. Az éjszaka arra való, hogy pihenjen a család. A gyerek is. Azért nem szoptatjuk éjjel a csecsemőt, hogy pihenjen az anya. A napi ötszöri szoptatás megfelel a csecsemő testi igényeinek. Ha elcsúsztatjuk is elene, nem baj. Ha azt tapasztalja napokon át, hogy bármennyire követeli is kis gyomrának a megtöltését, mégsem jelentkezik szolgálati igényre senki, azt az *élményt éli meg*, hogy nincs semmi baj, reggelre megérkezik a tejszállítmány és a kifogástalan kiszolgálás.

Ezzel a *magatartással* az anya egy jó lépéssel vezette be a gyereket az életbe, mert azzal a ténnyel, hogy végigalussza az éjszakát, a gyerek már *ad valamit a közösségnek*, holott eddig csak kapott. Viszont ezért az *adományért* friss, vidám, kipihent magatartást kap a környezetétől. Kicsit nagyképpően azt mondhatnók, hogy hasznos tagja lett a társadalomnak, viszont ezért a haszonért ellenértéket kap.

Az anya ezzel a helyes magatartásával megoldotta a gyereken fellépő *bizalmi válságot*, minden nevelésnek fenyegető veszedelmét: a gyerek éhségében azt hitte, hogy elhagyja az anyja. Az anya azonban céltudatos magatartásával helyreállította a régi bizalmi helyzetet. Ez a nevelés alfája. Ezt az alfát az anya csinálja végig a gyerekekkel. (Az apának a nevelésnek ebben a szakaszában még csak másodrendű szerepe van.

A táplálásnak és az ápolásnak az élményein keresztül nő bele a gyerek tovább az életbe. És amint nő, egyre több igénnyel lép fel a világgal szemben. Egyre többet fedez fel és hódít meg belőle. Gondoljunk csak arra, hogy a hanyattfekvő gyerek csak annyit lát a világból, amennyi közvetlen előtte és felette van. Hogy mi van jobbra-balra tőle vagy pláne alatta, arról majd csak akkor szerez tudomást, amikor már a hasára fordul vagy felül.

Ezeken a jelentékteleneknek látszó rezdüléseken, mozgásokon keresztül mindig csak az anya segítségével jut el a gyerek addig a fokig, amikor már mászni, járni kezd. Ebben a szakaszban megint fel szokott lépni a bizalmi válság. Az anyának ügyelnie kell arra, hogy ügyesen viselkedjék amikor leesik a gyerek az első állás- vagy járáspróbánál. Mert ha nem sikerül az első kísérlet és a környezet — a rosszul értelmezett szeretet törvényei szerint — sajnálkozással, síránkozással, ijedezéssel kíséri a rosszul sikerült próbálkozást; akkor a gyerek úgy éli meg az eseményt, hogy valami életveszélyes, kockázatos vállalkozásba fogott és ezt a kockázatot nem érdemes mégegyszer vállalni. Ez az oka annak, hogy sok gyerek az első rosszul sikerült állási vagy járási kísérlet után sokszor hetekre felhagy az újabb próbálkozással.

Lássunk egy konkrét példát. Egy kétéves gyerek tipeg a szobában. A terített asztalon meglát egy fénylő hamutálcát. Megtetszik neki, meg akarja nézni. Odamegy az asztalhoz, ágaskodni kezd: nem éri el. Erre a terítőt kezdi húzni és azzal igyekszik közelebb hozni magához a tálcát.

Az úgynevezett »rendes« anyja, a »gondos« háziasszony, akinek az a legfőbb gondja, hogy minden mindig a helyén legyen, tiltakozik a rendezavarás ellen: a gyereket eltiltja a »rendbontástól«. A gyerek nem érti az anyja magatartását. Ő — *a maga jellegéből* — *nem rendetlenkedett. Ő felfedezett a nagy világban egy érdekes tárgyat és meg szeretné vizsgálni. Ha majd megnézte és megismerkedett vele, esetleg vissza is teszi a helyére, vagy leteszi a földre, de semmiesetre sem pusztítja el.*

Egyáltalán mit akar édesanyám a renddel? Nem is értem, mi az a rend. Én meg akarok ismerkedni ezekkel az érdekes dolgokkal, amikkel tele van a szoba meg a világ. És most jön az anyám és elvon a világban tájékozódni kívánó szándékomtól. És az egészséges gyerekekben megindul az ellenállás: az *egészséges* ellenállás.

Mert a gyerek más lélektani törvények szerint gondolkodik, mint mi felnőttek. *Mert a gyerek nem tökéletlen felnőtt, hanem tökéletes gyerek.* Még nem tudja, hogy mennyi munkájába került az anyának, amíg rendet teremtett a lakásban, vagy hogy mit jelent az, hogy félóra mulva üzletfelek jönnek az apához és addig tündöklölni kell mindennek. Én most felfedező úton vagyok és ne tessék háborgatni ebbeli tevékenységemben. Ennek a kisgyerekeknek ez az eszejárása. És aki erőszakos rendszabályokkal el akarja téríteni ettől a logikától, az éppen olyan ellenállásra talál, mint aki bennünket akar eltéríteni logikus gondolkodásunktól.

Amelyik anyja tehát »rendszabályokhoz« folyamodik ilyen esetben, az *nem értette meg a helyzetet. Ahelyett, hogy a gyerek érdeklődéséből a hamutálca után egy új hasznos tapasztalatot szerzett volna a gyerekeknek: használatlan élményt — ellenállást — váltott ki belőle.*

És mivel az ilyen »rendszerető« anyja a nap huszonnégy órájában igen sokszor érzi veszedelemben forogni a szoba rendjét: sok ilyen nézeteltérést hoz létre, ezek nyomán pedig ugyanannyi ellenállás robban ki a gyerekből. *Igy alakul ki a rossz viszony az anya és a gyerek között.*

A másik jellegzetes típus a *»reszkető«* anya. Izgalom fogja el, amint megpillantja, hogy a gyerek maga felé húzza a terítőt. *»Még magára rántja nekem a virágvázát!«* *»Sí ba víz ez a kölyök örökös okvetetlenkedésével. Nem még azonnal onnan? Mars az ágyadba!«* És az ágyba-deportálás előtt esetleg egy pár *»észretérítő«* ütleget is kerül a gyerek testének megszabott pedagógiai fenytő területére. Ez az anya a *saját izgalmát vezette le a gyereken, de nem nevelte a gyerekeit.*

A harmadik típus az *igazi anya*. A gyerek húzza magához a terítőt: *»No, ez biztosan nem éri fel kézzel az asztalt, hogy megkaparintsa magának a hamutálcát. Majd segíték neki.«*

Ezzel felemeli egy kicsit a gyereket, *megsegíti*, hogy elérje az áhitott tárgyat. A gyerek aztán megnézi jól, talán meg is kérdi, mirevaló. Aztán kivieszi a gyerek kezéből, megtörli, visszateszi a helyére és kiviszi vagy kiküldi a gyereket, mert a szobában csakugyan rendnek kell lenni. (De fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy egy olyan lakásban, ahol gyerek van, nem lehet olyan teljes rend mint ott, ahol csak felnőttek élnek. Sem a gyerek, sem pedig a család nyugalma nem lehet feláldozni a rend oltárán.)

Az ilyen anya azt az élményt szerezte a gyerekeknek, hogy *»Az anyámon keresztül sok minden érdekes dolgot tapasztalok, sőt még meg is segít, ha valamit nem tudok egyedül megcsinálni.«* *Ez az élmény jó kapcsolatot formál a gyerek és az anya között és érdeklődésre, tevékenységre serkenti a gyerekeket.*

Jól jegyezzük meg: nem az asztalterítőről meg a hamutálcáról, sőt nem is a szoba rendjéről van itt szó, hanem a háromféle anyatípusról, akik — jellemük szerint — mindig ugyanazt a magatartást tanúsítják a gyerekekkel szemben *és ez az állandó magatartás formálja ki a viszonyt közöttük.* Ez a döntő az egész kérdésben. És így értendő, hogy az anya jelentéktelen dolgokon, sokszor csak rezdüléseken keresztül jól vagy rosszul állítja be a gyereket az életbe.

Ez az állandó kapcsolat azzal a veszedelemmel fenyegetheti az anyát, hogy hosszabb ideig és erősebben köti magához a gyereket, mint ameddig annak tényleges érdekében szükséges. Az anyának tudniillik mindig kettős nevelő feladata van: egyrészt lebontani vagy átalakítani a feleslegessé vált idejétmúlt kötelékeket, egyidejűleg jó, új kapcsolatokat kell létrehoznia.

Vegyünk egy gyakorlati példát. A gyerek az anyjával tanul. Ebből nem származik baj. De ha ezt a közös tanulást állandóra rendezi be az anya, mert azt hiszi, hogy csak akkor készül el jól a gyerek, akkor ebből sok baj származhatik. Mert a gyerekek bele kell érnie az iskolai élet feladataiba, mégpedig úgy, hogy minél hamarabb a maga lábán kell járnia az iskolai élet minden területén. Az iskolaköteles korban levő gyerek *foglalkozása* a tanulás. Ezt éppen úgy egyedül kell űzni, mint az apjának a patkókovácsolást. Tehát akkor tesz jó szolgálatot a gyerekeknek, ha először lazítom, aztán megszüntetem a felesleges köteléket, amely a közös tanulásból alakult ki köztem és a gyerekek között és helyette új kapcsolatot hozok létre a gyerek és a szellem érdekes világa között.

Természetesen jól ügyelek arra, hogy kialsós átmenetet iktassak be, amíg lábra áll a gyerek. Ugyanez a helyzet a játszóterásk és később a barátok kérdésében is.

Gyökeres változáson megy keresztül az anya addigi kizárólagos szerepe, amikor az apa is belép a gyerek életébe. Ettől az időponttól kezdve — durván kifejezve — már csak fele érzelmenyiség esik az anyára. Azzal a nyelvi ténnyel, hogy a gyerek az apában egy új személyt ismert meg, «tágult a látóköre» a gyerekeknek. Az anya szerepe nem csökkent, de átértékelődött. Ettől az időponttól kezdve közös a nevelés munkája.

Vigyázni kell azonban, hogy ebből az állandó átértékelő folyamatból ne csináljon egyik szülő sem féltékenységi kérdést. Ellenkezőleg, örüljenek, hogy a hasznos új kapcsolatok létrehozásával a gyerek egy-egy új gyökeret eresztett a társaséletbe. De az új kapcsolatok mellett az ő központi — de többé már nem kizárólagos szerepük — nem szűnhet meg. Továbbra is kertészei maradnak a gyerek nevelkedésének.

A nevelési köldökzsinórt még akkor is el kell vágni, ha a *gyerek oldaláról* tiltakozás jelentkeznék ellene. Némely gyereknél félelem, dac, másiknál túlzott gyengédség és ragaszkodás álarcában jelenik meg az a haszontalan kötődés az anyához. Az értelmes anya megkülönbözteti a pozitív szeretetet a túlságosan hosszúranyúlt kötődéstől és tárgyilagos szerető magatartásával hozzásegíti a gyereket az életbe való egészséges belenövekedéshez.

Rosszul szeretné például az az anya a gyereket, aki arra vágyakoznék, hogy tízesztendős gyereke ugyanúgy csüngjön rajta, mint amikor kétéves volt. Hiszen a tízéves gyerekek már annyi kapcsolatának kell lenni az étellel, hogy a szülő helyzete ebben a sokrétű viszonyban át kellett hogy alakuljon. Sőt a szülőnek kell megsegíteni a gyereket abban, hogy egyre többrétű viszonyt hozzon létre maga és az élet között. Kisgyerekkorban sokszor egész betegsorosozaton megy át némely gyerek. Ilyenkor kikerülhetetlen a gyerek túlerős kötődése az anyjához. Amint megengedi a gyerek állapota, lassan, módszeresen meg kell kezdeni a kötelékek lazítását, megsemmisítését.

A negyedik év tájékán kerül a gyerek a *miért* és a *hogyan* kérdések életszakaszába. (Miért esik az eső? Miért süt a nap? Hogyan világít a villanykörte? Hogyan készül a rádió?) Ezek a kérdéseken keresztül köt ismeretséget a gyerek a való étellel. A jószándékú anya meg is felel ezekre a kérdésekre, amíg futja a tudományából és a türelméből. Akkor aztán következik a ráripakodás a gyerekre: »Ne kérdezz ennyi butaságot! Aki kíváncsi, hamar megöregszik. Te még nem érted ezt, még kicsi vagy. Butácska vagy te még ehhez stb.

Téves és káros magatartás. Az okos anya együtt igyekszik szellemileg fejlődni a gyerekekkel. Ahogyan a tejmirigyek egyre sűrűbb tejet választottak ki megfelelően a gyerek emésztőképességének, úgy kell az okos anyának is megtartani a szellemi fejlődőképességét és megadni a gyerekeknek a szükséges szellemi táp'álékot. Ha pedig kifogy a tudományból, nyugodtan mondhatja meg a gyerekeknek: Ezt nem tudom megmagyarázni neked. És vagy hívja segítségül az apát, vagy pedig mondja meg a gye-

reknek, hogy majd eljön az idő, amikor az iskolában megkapja a szükséges felvilágosítást. Ne féljen az anya (apa), nem veszít ezzel semmit a tekintélyéből. Sőt: a gyerek okosabb, mint amilyennek mi felnőttek hisszük, nem lehet szülői tájékozatlanságunkat tekintélybe csomagolni.

Azonnal leleplezi a gyerek az ilyen szülői hazugságot, jól megjegyzi magának és felhasználja alkalomadtán. Sok gyerek- és felnőtt hazudozásnak egyik forrása a szülői hazugság. (Ha nem kívánatos látogató érkezik vagy telefonál, azt üzenem ki a gyerekekkel: Nincs itthon édesanyá.n.) Az élethez hozzátartozik bizonyos »igazsághatározás«. (Az orvos nem mondja meg a betegnek, hogy halálos a baja. Nem mindenkinek vágjuk a szemébe, hogy kellemetlen fráter), de a gyerekekkel szemben törekedjünk a legteljesebb őszinteségre.

Különösen fontos ennek a szabálynak a betartása a serdülés életszakaszában. A tizedik év körül lép be a gyerek ebbe az életszakaszba. A teste a belső kiválasztás törvényei alapján valósággal kicserélődik, szellemi látóköre kitágul. Barátok, ellenségek, tanárok, munkaadók, előjárók, tudományok, olvasmányok, egyesületek, személyes tapasztalatok gazdagítják a tudatát.

Az az anya szereti okosan a gyereket, aki nem lázadzik a gyerek »elszakadása« ellen, hanem derűs tárgyilagossággal nézi, hogyan helyezkedik el az új közösségekben. Ha a gyerek érzi a szakavatott magatartást, kevésbé ellenkezik a szülői kritikával.

A serdülés szakasza tudniillik tele van erős indulati aláfestéssel. A gyerek úgy érzi, hogy testileg-lelkileg érett egyén. Azt hiszi, hogy véleményalkotó kísérletei végérvényes ítéletek az emberekről, intézményekről és a világrondról. Az új barátok és szervezetek ítéleteiről azt gondolja, hogy csakis azok a helyesek. A szülők olyanok, mint a kinőtt ruhái: viseltesek, kényelmetlenek és nevetségesek. Nem ilyen aláhúzottan ellentétes magatartást tanúsít minden gyerek a szüleivel szemben, de mindenikben van több-kevesebb ebből a magatartásból. Hogy melyikből van több, attól függ, hogy milyen mértékben sikerült a szülőknek a szellemi köldökzsinór-elvágás ellenére őszinte szerető viszonyt fenntartani a gyerekével.

Sajátságos kettős magatartása van ebben az életszakaszban a serdülőnek. Egyrészt el akar szakadni — különösen szellemi és erkölcsi téren — a szülők vezetésétől: külön társaságba jár (cserkészek, MADISz, politikai és világszemléleti szervezetek stb.), viszont egyidejűleg — öltözködés, szórakozás tekintetében — anyagilag erősen rá támaszkodik a szülői házra.

A tájékozott anya előre vája ennek a magatartásnak a fellépését és tudja, hogy ugyanúgy kell viselkednie vele szemben, mint amikor a fogajtott a gyerekek és emiatt nyugtalankodott. Hosszabb ideig tart ez a szakasz — a tizenharmadik év körül csillapodik le a serdülésokozta nyugtalankodás —, de ennek is vége lesz egyszer.

Ebbe a periódusba esik a gyerek általános iskolai tanulmányainak a felső négy évfolyama, a közép-, a tanonc- és a középfokú szakiskolák egész tanulmányi ideje. A gyerek tanulmányi, családi és egyéni életének minden mozzanatát befolyásolja az érés folyamata, tehát a szülőnek, a nevelőnek egyformán tekintetbe kell venni ezt a serdülés egész szakaszában.

Ez természetesen nem érinti a serdülő kötelezettségeit az élet feladataival szemben.

Idetartozik többek között a nemi felvilágosítás és a házasesetre való nevelés.¹⁾

ÓRAVÁZLAT.

ELŐKÉSZÍTÉS.

Az ember születésének dátuma élettani szempontból.

A magzat szerepe a szülő életében.

A magzat kapcsolata az anyával a méhenbelüli élet egész tartama alatt. Megérés a méhenkívüli életre: a megszületés idejének megérkezése. Az újszülött magatartása az új feladatokkal szemben. A felnőttek segítő magatartása az újszülötttel szemben.

Az életfeladatok végigkísérik az embert földi pályafutásán.

TÁRGYALÁS.

Az anya az első pedagógus (gyerekevezető). Öröklött tulajdonságok, alkat: változhatatlan adottságok. A jellem az élmények alapján elsősorban az anya közreműködésével alakul ki.

Az újszülött éjszakai magatartása. A család pihenési igényei. Helytelen magatartás, ennek következményei a felnőttekre. Helytelen élménysorozatok az újszülött számára. A helyes magatartás. A bizalmi válság helyes megoldása. A gyerek és a hamutálca. A háromféle anyatípus magatartása, a belőlük folyó élménysorozatok.

A túlságosan hosszúra nyúlt anya-gyermek-kapcsolat lazításának, lebontásának és átalakításának szükségessége. Különbösen hosszabb és gyakoribb betegségek vagy betegségorozatok után lép fel a kényeztetésnek sokszor kikerülhetetlen veszedelme.

Önállósítás a tanulásban. A tiltakozás különféle formái ez ellen az intézkedés ellen.

Feltétlen őszinteség a gyerekekkel szemben. Ne hazudj a gyerekeknek!

A serdülés problémái. Látókörtágulás. A serdülő kétirányú magatartása. Új kapcsolatok és tekintélyek.

ALKALMAZÁS.

A serdülés időszakába esik a gyerek 10—18 életéve. Tehát nincs a gyerek tanulási életszakaszának olyan része, amelyet ne szőne át a serdülés egész problematikája. Ezért az anyának (apának) és a nevelőnek tüzetesen foglalkoznia kell vele.

1

¹⁾ A jellegzetes anyai magatartásra vonatkozóan használható felvilágosítás az APA című fejezetben is akad.

AZ APA.

Az apa csak másodikkak lép be a gyermek életébe. Az első kapcsolat az anya. Ő adja a táplálékot, ő gondozza, tisztogatja, betegség esetén rendszerint ő ápolja a gyermeket.

Az apa személyén keresztül lép be a külvilág nagyobb közössége a gyermek életébe. *Ezért nagyon fontos, hogy ennek a megnagyobbított közösgnek a képviselője egész magatartásával a saját személyén keresztül jó és kívánatos képet formáljon ki a gyerek lelkében.*

Itt mindjárt fel kell hívni a figyelmet arra a szerepre, amit a munka vagy a rend az apa személyén keresztül a gyerek részére jelent.

Sok család hajlamos arra, hogy az apát valami emberfeletti egyénnek állítsa be, aki reggeltől estig verejtékes munkát végez, csakhogy eltartsa, taníttassa, nevelje a gyereket. Az ilyen családban igen sok szó esik az apa *fáradtságáról, önfeláldozásáról*, arról a rengeteg és *keserves* munkáról, aminek az árán megszerzi a megélhetés feltételeit. Mindez arravaló, hogy a gyermek annál jobban értékelje apja teljesítményeit és tisztelje személyét.

Csakugyan fontos, hogy ismerje a gyerek azokat a körülményeket, melyek között étel kerül az asztalra és ruhát cipőt kap. De vigyázni kell arra is, hogy az apai munka felmagasztosításával el ne vegyük már korán a gyerek jó szájaizét magától a *munkától*: mert az ilyen apai poteózisnak a legtöbbször ez a következménye. Meg aztán — legyünk színték — nem is igaz, hogy a hivatás csak keserves gürcölés. Aki a foglalkozásában *csak* fáradzik, az nem talál *hivatást* benne, hanem legfeljebb csak *kenyérkeresetet* a szónak legsivárabb értelmében. Az ilyen apánál pályaválasztási tévedéssel állunk szemben. A pályátévesztett embernek merem csupán csak veritéket és fáradtságot a munka. *A jó munkának jó jeze van.* Csak az a jó munka, amit jó kedvvel végez az ember. Amelyik apának tehát csak izzadságot jelent a munkája, az nézzen magába és gondosan ügyeljen arra, hogy viselkedésével akaratlanul ne azt az élményt értesse gyerekének a lelkébe, hogy a munka örömtelen, keserves vesződség.

Nem lehet elég korán figyelmeztetni a szülőket erre a gyakori tévedésre. Meg kell találni a helyes középutat a gyerek okos tájékoztatásában

a hivatás szépsége és a munka komolysága között. Hangsúlyozva mindig azt a magától értetődő ténytet, hogy: »Te is lehetsz ugyanolyan kenyérkereső mint édesapád, ha megnősz«.

No de térjünk vissza a gyerekekhez. Az ő számára természetesen mintakép az apa. Ebből a tényből — persze tudat alatt! — elzinte azt a tapasztalatot vonja le a gyerek, hogy ő maga, a kicsiségével és a gyengeségével — én 90 cm magas és 25 kg nehéz vagyok, az apám pedig 170 cm magas és 70 kilót nyom — soha életében nem lehet olyan mindenható és mindentudó, mint a mintakép. Ez a gondolat vagy tapasztalat elbátortalanodást válthat ki a gyerekből. (Jól vigyázzunk: az elbátortalanodás sokszor legvadabb engedetlenségben is nyilvánulhat!)

Minél elérhetetlenebb magasságban látja a kisgyermek az apát, annál inkább az az érzése, hogy nem képes megközelíteni ennek a tökéletes, mindenható lénynek a teljesítményeit, annál jobban eltávolodik az apénak a *reális életétől*, annál szívesebben visszahúzódik légvárai mögé, ábrándjainak a biztonságos világába és annál nehezebben tud belenőni a reális világba.

De ha a kisgyerek azt *éli meg* az apa magatartásán keresztül, hogy dolgozni kell ugyan, de az apának megvan hozzá a szükséges képzettsége, testi-lelki ereje, hogy meg tud felelni az élet követelményeinek, hogy van elég ügyessége, életkedve az akadályok leküzdésére és ha azt *tapasztalja*, hogy az apa minden egyes akadályverseny után még érdeklődöbben még több vállalkozókedvvel megy neki az újabb feladatnak: akkor a gyerek is azt az *élményt* raktározza el a lelkében, hogy az élet érdekes és változatos, a siker is, a kudarc is újabb problémákat vet fel. Az apának se sikerül mindig minden, de mindig megvan benne a vállalkozó kedv, a bátorság és a képesség, hogy legyűrje az újabb akadályt és ez a jókedvű helytállás előbb-utóbb meghozza a gyümölcsét.

Vigyázni kell azonban a fődologra: ezt nem *belebeszélni* kell a gyerekekbe, ezt *tenni* kell, ezt a *magatartást tanusítani* kell a gyerek körül. *Csak a magatartás nevel, azaz növeszt az életbe.*

Ezt azonban csak az az apa tudja megcsinálni, aki maga is hisz a nevelés lehetőségében. Csak annak az apának, annak a nevelőnek, — növelőnek! — van hitele a gyereknél, akinek minden cselekedete azt mutatja, hogy ő is hisz abban, amire nevel. A vizet prédikáló borisza papnak nem hisz itt senki. Hiszen nincs benne hűség azok mellett az elvek mellett, amiket hirdet.

Ez a hitel adja meg az apának a *helyes értelemben vett tekintélyt.*

Félelemnélküli szembeállítás az élet realitásával, az élet által feladott lecke jókedvű, magától értetődő megoldása: ennek példamutató szemléltetése és élménnyé tétele az apa elsődrendű feladata.

Ha ez nem sikerül az apának (és vele együtt az anyának: mert mindig ketten együtt a részesei a nevelés eredményeinek és kudarcainak), akkor nevelési nehézségek lépnek fel és az életfeladatokkal szembe forduló passzív vagy aktív ideges gyerektípus alakul ki.

A nevelői gyakorlatban a következő apatípusok fordulnak elő a leggyakrabban:

1. A becsvágyó apa. »Az én gyerekem külön legyen a többinél, ne hozzon bizonyítványával vagy viselkedésével szégyent az én fejemre«. Ez az apafajta tiszta szívvel szereti ugyan a gyereket, de a szeretetében nem a gyereken, a gyerek életén, képességein van a hangsúly, hanem az apa igényein, az apa programján. Ezeket az igényeket kell kielégíteni, ezért a programot kell megvalósítani a gyerekeknek. Ez az apatípus — nem lehet róla, de — megfelelnek arról, hogy a nevelésnek megvannak a tárgyi feladatai, hogy a nevelésnek a gyerekből kell kiindulni, hogy a legjobb-zándékú apa célkitűzése is beleütközhet a gyerek teljesítőképességébe, összeütközhet a gyerek jellemével, alkatával.

Ebből az összeütközésből — ha a gyerek aktív és védi a célkitűzéseit — alakul ki a dacos, ellenzéki szellemű gyerek, ha pedig passzív és feladja egyéniségét, akkor a visszavonuló, elesett gyerek. Az utóbbi fajta gyerek előzője borúsabb a nevelő szemében mint az ellenzékié, mert az előbbi legalább küzd az egyéniségeért, még mutat fel aktivitást az élet felé: a passzív egyéniség azonban már elvesztette ellenálló erejét, kezdeményező képességét, rábizza magát az erősebbnek bizonyult félre — a mi esetünkben az apára — de egyben a felelősséget is rá hárítja. »Gondolkodjék ő helyettem,artsa számon ő a tanulnivalót, segítsen a lecke csinálásban, ha már rám törszakolta a szándékait«.

2. A szigorú apa. Itt mindjárt szögezzük le, hogy a nevelésben elengedhetetlen a következetesség, a rend, a felelősség, a munkafegyelem. Hiszen mindezek az élet természetes követelményei, ezek nélkül nincs rendezett közösségi élet. Mindezeket azonban a gyermek csak idővel és elég nehezen tanulja meg. A társasélet fegyelmező és büntető intézményeinek nagy tömegei, a rájuk fordított rengeteg pénz és munka azt mutatja, hogy felnőttek sem törődnek bele könnyen a köz- és magánélet korlátaiba.

Az egyén szívesen élvezi a társasélet előnyeit, de meg szeretné tartani a korlát nélküli élet előnyeit is. Korlátra azonban szükség van. De ezeket a korlátokat ne csupán az apa egyéni szigora rakja rá a gyerekre, hanem a gyerek józan belátása. Itt téveszti el sok jószándékú apa a helyes utat.

Az élet kötelmeit meg kell ismertetni a gyerekekkel, rá kell — és rá lehet — vezetni, hogy korlát nélkül lehetetlen együtt élni másokkal,

egymagában pedig még kevésbé tud megélni az ember. Tehát el kell fogadni a közösség szabályait. De nem erőszak, hanem józan, egészséges élmények útján.

A szigorú apa tévedése abban van, hogy szigorúságával *kikapcsolja az élményt* — a legjobb nevelő tényezőt — *és közbeiktatja a saját személyét és azt teszi meg ellenszenves alaknak* ahelyett, hogy ő lenne a rokonszenves közvetítő a közösség — mert a közösség követeli a teljesítményeket és a korlátokat — *és a gyerek között.*

A jó nevelő nem szentimentális, nem kényezteti a gyereket, de a szigorú nem alkalmazza, mert a szigorú kontárság sőt sokszor egyszerűen betegség. A legtöbb apa akkor fanyalodik a büntetésre, ha már kifogyott a jó szóból. *Elfogja szegényt a keserűség, a tehetetlenség érzése, előnti a méreg és egy ismeretlen, ellenséges érzésű valaki nekimegy a gyerekeknek és esetleg tetteleg is bünteti.* Ezek azok a »büntető expedíciók«, amelyeket később megbán az ember. De nem tehet róla: kirobbant. Nézzünk őszintén szemébe a dolgoknak: tehetetlenséggel állunk ilyenkor szemben, nem pedig hozzáértéssel.

Azok az apák, akik körül mosolyog és tevékenykedik a család, nem szigorúak és nem elnézők, hanem értik a dolgukat (vagy ösztönösen jó nevelők). És ha egyszer rossz fát tesz tűzre a gyerek, akkor *tudják*, hogy mit kell csinálni. Nem keserednek el, nem érzik tehetetlenségüket, hanem — ahogyan a jó mesterember csinálja — a *megfelelő* eszközzel, *nyugalmas* tárgyilagossággal dolgoznak az anyagon: a jelen esetben a gyereken. De a nyugodt körültekintést és megfelelő szerszámigénybevételt, amit a jó szakmunka igényel, lehetetlenné teszi a rossz tanácsadó: a szigorúság eleve elfoglalt álláspontja.

3. Az elnéző apa. Ez a fajta se szereti okosan a gyereket. Ez is külső alapelvből indul ki, nem pedig a gyerekből, meg a nevelés tárgyilagos követelményeiből. A gyerekeknek sem szigorúságra, sem pedig elnézésre nincs szüksége, hanem értelmes, tudatos pozitíve szerető — nem szentimentális — vezetőre.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a becsvágy, a szigorúság vagy az érzelgős elnézés a szülők részéről igen gyakran onnan származik, hogy vagy meg vannak elégedve azzal a módszerrel, ahogyan őket nevelték a szüleik, tanítóik, vagy nem.

Aki helyesnek találja szüleinek szigorú nevelési módját, az valószínűleg maga is a szigorú nevelés módszerét választja a gyereke részére. Az ilyen apa érthetetlenül áll a kudarc szemben, ami gyerekével szemben éri. Elkeseredik az eredménytelenségen és esetleg még több szigorúságot *vet be*. Könnyen meglehet azonban, hogy a nagyobb szigorú még nagyobb kudarcot von maga után.

Mi lehet ennek az oka? Vagy az, hogy szigorú voltam ugyan, mint az apám, de nem ugyanakkor, amikor az apám lett volna. Ő tudta, mikor kell következetesen fellépni, de én esetleg elhibáztam a helyes időt, helyes módot a gyerekekkel szemben. De az is lehet, hogy *az én gyerekeim egyénisége más, mint az enyém volt*. Én rajtam fogott az apai szigor, én beláttam apám magatartásának a helyességét és megfogadtam a szavát, esetleg megfélemlített és betört. A fiam nem fogadja el, nem fél tőlem, nem török be.

Hiszen ismerünk gyereket, akit úgy szoktatnak le a dohányzásról, hogy megkínálják jó erős cigarettával. Az első rosszulét évekre elveszi a kedvét a következő cigarettától. Viszont ismerünk olyan gyereket is, amelyik hány ugyan az első cigaretta után, de aztán megpróbál egy másodikat: módszeres cigaretta-tréningbe fog és szenvedélyes dohányossá nővi ki magát.

Nem lehet másokon bevált alapelvből kiindulni az én gyerekemnél. Az én viszonyom az én gyerekekkel egészen speciális viszony. Azt mondhatnám: csak egyszer fordul elő a világtörténelemben, tehát csak olyan módszert alkalmazhatok vele szemben, ami megfelel az ő egyéniségének.

A nevelésnek kikerülhetetlen szakasza a *bizalmi válság*. Sok bajt okoz ez az apa-gyerekek viszonyban (az anya-gyerekek viszonyban is előfordul), de leküzdhető egy kis hozzáértéssel, jóakarattal és nyugalommal.

Képzelnék magunk elé egy kis gyereket, aki most került az iskolába. Ott egészen más környezetet talál, mint amilyent otthon megszokott. Tegyük fel, hogy kibírhatalannak érzi, hogy egy órahosszat figyelmesen üljön és részt vegyen a tanulásban. Az ilyen gyerek természetesen a szülőknél — tegyük fel az apánál — keres »védelmet«.

Az apa természetesen látja, hogy nincs igaza a gyereknek: nem kívánnak tőle az iskolában lehetetlen dolgot. Mégis, *a gyerek szemével nézve* teljesíthetetlennek látszik a követelmény. Természetesen nem fogadja el a gyerek álláspontját: a gyerek tehát azt érzi, hogy az apa átpartolt az ellenséghez.

Ebben az állapotban bizalmi válság lépett fel a gyerekben az apával szemben. És ezt nem nehéz ugyan helyes magatartással kiküszöbölni, de helytelen magatartással további nevelési nehézségek forrása lehet.

Ha t. i. azt *magyarázom* a gyereknek, hogy a tanító bácsinak van igaza, hogy teljesíteni kell, amit kíván, akkor én is azt követelem tőle, amit ő teljesíthetetlennek hisz. Ilyenkor lép fel a gyerekben a félelem, a dac, a hazugság, a betegségtűnet, szóval mindaz a sokfajta próbálkozás, aminek a segítségével — sokszor öntudatlanul — az ember igyekszik kibújni a teljesíthetetlennek vélt kötelezettségek alól.

De ha az apa nyugodtan, derűsen olyan magatartást tanusít — *nem prédikál!* — a gyerekekkel szemben, amely azt az élményt ébreszti benne, hogy nem veszett el semmi, hiszen bárki elhagyott is, de az apám nem, se most, se máskor, hanem mellettem áll most is ebben a bajomban és megsegít: akkor megnyugszik, bátorságra kap, nekigyürkőzik a munkának.

A jelen esetben az lehet a helyes magatartás, hogy nyugalmas, derűs beszélgetésben elébetárom, hogy ilyesmi más gyerekek is megtörtént már, más gyerek is megijedt már az iskola követelményeitől, sőt gyerekkoromban *nekem is voltak nehézségeim*, de lassan sikerült legyűrnöm őket. Gyerünk, feküdjünk neki és csináljuk *együtt* meg a leckét (vagy amiről éppen szó van). És üljön le az apa és okos, megbízható, jóbarát módjára — nem helyette — *vele* oldja meg a problémát.

Az *együttmunkálkodásban* az legyen az irányadó, hogy a megoldhatatlannak látszó probléma már elő van készítve, a gyerek már tud egyet-mást a dologból. A mostan felmerült eset nem új dolog, nem sötétbe-ugrás, hanem csak új alkalmazása a réginek, vagy egy lépéssel továbbhaladás, a megkezdett úton: egyszóval nem ismeretlen dolog.

Megesik, hogy a gyerek tiltakozik még ez ellen a segítség ellen is. Ez is természetes viselkedés a gyerek részéről. Ha kijelentem, hogy nem vagyok képes megoldani a feladatot, akkor ezzel már fel is mentettem magamat a megoldás kötelezettsége alól. Tehát ez a látszólagos bevallása a tehetetlenségemnek vagy a tehetségtelenségemnek tulajdonképpen — tudatalatti — *kényelmi állapot*. És most ezt akarja megzavarni az apám »illetéktelen« beavatkozásával. Hagyjon engem békében a magyarázataival és segítség-ajánlataival! Vagy ha minden áron segíteni akar rajtam, ne küldjön iskolába!

Ez és ilyenfajta lelkifolyamat van a gyerek tiltakozása mögött. Ha az apa elveszíti a türelmét és felingerül a gyerek tiltakozása következtében és türelmetlen lesz, pláne szemrehányásokat tesz, dorgál és büntet, akkor *megerősítette* a gyereket a téves ítéletében, hogy az apja is az ellenséghez állt át. Türellem és konok szeretet árán sikerül egy ilyen bizalmi válságból kiemelni a gyereket.

De ha sikerül, akkor ebből sok fontos és hasznos élmény vésődik a gyerek lelkébe.

1. Nem is vagyok olyan tehetségtelen, mint amilyennek hittem magam.
2. Az apámra mindig számíthatok.
3. Az együttműködés az apámmal új örömök, új jóérzés forrása: jó új kapcsolatot hoztam létre az apámmal.

Az ilyen jó kapcsolatból fakad a helyes értelemben vett *apai tekintély*. Mert az ilyen apa *tekintettel* van a gyerekekre, a gyerek *tekintélynek* fogadja el az apát, hiszen *tapasztalta*, hogy az ő segítségével egy jó darabot belenőtt az életbe.

A rosszul értelmezett tekintély sok veszedelmet rejt magában magára az apára is.

Mielőtt a bíró ítél egy ügyben, a vád és a védelem írásban előkészít¹ az ügyet, a tárgyaláson aztán felvonultatják a tanúkat és előterjesztik tárgyi bizonyítékaikat. Ha ez mind nem elegendő a bíró részére, hogy megnyugtató ítéletet mondjon, akkor szakértőket rendel be és azok véleményével teszi biztosabbá az ítéletet. De még ekkor is megtörténhet, hogy a felek nem nyugszanak bele az ítéletbe. A bírónak még akkor sem kell attól tartani, hogy igazságtalanul ítél, mert a fellebbviteli fórumok még javíthatnak az ítéleten, ha esetleg hiba csúszott be.

Sajnos, az apa elé kerülő ügyekben a legtöbbször nincs se védő, se vádló, se tanu, se szakértő. Szegény apa elnök, szavazóbíró, szakértő, védő, sokszor sértett és vádló egy személyben. Az ítéletét nem javítja semmiféle fellebbviteli fórum. Rettenetes hatalom és felelősség van kezében! Emellett még úgy látszik, mintha a gyerek ügye jelentéktelen csirkeper lenne, pedig a *gyerek számára* halálosan fontos minden gyerekes dolog és ezekkel a gyerekes dolgokkal szemben elfoglalt álláspontok sorozatából alakul ki véglegesen és végzetesen a viszony a gyerek és az apa között.

Nem lévén ellenőre az apai ítéletnek, nem is állapíthatja meg mindig, hogy helyesen döntött-e. Már pedig *igen sok ügy kerül* az apa elé, *igen sokszor kell döntenie* és sohasem kap kritikát, hogy jól döntött-e.

A gyerek lassankint beletörődik az ítéletsorozatokba akkor is, ha nem érzi igazságosaknak. Az apában pedig lassankint kialakul egy gyakorlat, lassankint egészen egyszerű lesz a számára minden ügy, lassankint *úgy érzi*, hogy pillanatok alatt átlát minden problémát és ez képessé teszi őt arra, hogy *pillanatok alatt fellebbezhetetlenül* döntsön.

Igy válik sokszor a legjobb szándékú apa is a tökéletesség szimbólumává, a kétlábon járó bölcsességgé, ABSZOLÚT ÍTÉLETTÉ. És ez nagy veszedelem, mert aki ilyen tökéletesnek látszó módszer birtokába kerül, megmerevedik nevelői gyakorlatában. Számára megszűntek a nehézségek: nem kutat, nem fürkész, nem keresi, mi van a gyerek magatartása mögött, hanem *azonnal és fellebbezhetetlenül ítél*.

Természetesen nem lehet minden nevelési hibáért csak az apát felelőssé tenni. A gyerekeknek együtt kell az apával dolgozni a nehézségek elhárításán. Mivel azonban az apa az irányító: az ő feladata megtalálni az eszközöket, melyeknek segítségével az élet hasznos útján vezetheti a gyereket. Ez persze sok türelmet és leleményességet kíván, de megéri a munkát. Mert ha jó a gyerek kapcsolata az apával, jól nő bele az életnek abba a részébe — a rend, a munka, a hivatás, a felelősség világába — amelynél éppen az apa a képviselője.

Végezetül vegyünk szemügyre néhány hibaforrást és nevelési nehézséget, ami az apa nevelési gyakorlatában sűrűn előfordul. (Az anyák sem mentesek tőlük.)

1. »Fiút szerettem volna, de csak leány született.« Ez a magatartás abból az idejétmúlt értékelésből származik, hogy a fiú értékesebb munkakerő, mint a leány, hogy a fiú — ha családot alapít — hozományt kap, a leány számára pedig hozományt kell előteremteni, meg hogy a leányt gondosabb erkölcsi felügyelet mellett lehet csak jól felnevelni.

Egész társadalmi rendszerünk most van felszabadulóban az alól — a maga idejében megokolt — felfogás alól, hogy a férfi a teremtésnek a koronája, ő az uralkodó nem az emberiség gazdasági, kulturális, politikai és erkölcsi életében. A nő hivatását ez a felfogás a családi élet szűkebb keretei közé utalta. Ez a berendezkedés körülbelül a francia forradalomig — a polgárosztály uralomrajutásáig — érintetlenül fenn is állott. A gépi gazdálkodás azonban kiemelte a nőt a családi tűzhely kereteiből, őt is beállította a termelő munkába. Az elmúlt százötven év alatt — leszámítva a kispolgárság, a nagybirtokosság és a monopoltőke vékony rétegét — a nők milliói egyenlő teherviselő munkatársai a férfinek. (A férjes dolgozó nő meg éppen többet dolgozik, mint a hitvestársa, mert a háztartás és a gyerekgondozás munkája is az ő »gyenge« vállára nehezedik.) A legtöbb leány ma ugyanolyan önálló hivatást vállal, mint a férfi. Sőt: a legtöbb férfi — a megnehezedett életviszonyok miatt — csak akkor tud családot alapítani, ha kereső nőt vesz feleségül. A fiúgyerek előnybenrésztése tehát ma már csak értelennélküli utóregzése egy valamikor reális gazdasági értékelésnek.

2. »Hiába vagyok szigorú a gyerekekhez, ha a feleségem mindent elnéz neki.« A családi nevelés alappillére a szülők megegyezése a nevelés formájában és szellemében. Hiábavaló a legjobb szándék és a legtöbb költség, ha nem tudnak megegyezni a magatartásukban a gyerekek szemben. Ilyenkor a gyerek elveszti a helyes irányvonalat: nem tudja, kit kövessen, kialakul benne egy rossz értelemben vett diplomatakézség és annak a szülőnek az irányítását fogadja el, amelyik előnyösebb vagy kényelmesebb a számára. Ez a helyzet nagy veszedelmet jelenthet a gyereken kívül az egész családra is. Sok olyan harmónikus családot ismerek, amelyben az *egyetlen* zavart kiváltó ok a gyerek nevelésének kérdése.

Minden körülmények között meg kell egyezni — még kompromiszsum árán is — a nevelés alapelveiben! A gyereket a szülők *együtt* hozták a világra, *együtt* felelősek a testi-lelki épségért. Vita esetén ebben a kérdésben nem lehet győztes fél vagy legyőzött, hanem csak eltökélt, jószándékú együttműködés, különben nagy veszedelmet zúdítanak a szülők magukra és a gyerekekre. A házasságbontó és a gyerekbíróságok a tanui

annak, hogy színigazság : rengeteg válásnak és gyermekzüllésnek közvetlen kiváltó oka, hogy a szülők nem tudtak megegyezni a nevelés alapelveiben.

3. Az elvált szülők gyermeke. A válófelek perirataikban a napnál fényesebben be tudják ugyan bizonyítani, hogy a *másik* fél magatartása tette lehetetlenné az együttélést : a gyerek vagy a gyerekek sorsára nézve azonban a döntő, hogy *együttesen nem tudták megoldani házasesetük feladatait*, pedig erre vállalkoztak, amikor egymásnak ígérkeztek és összeházasodtak.

Az elvált szülők gyermeke tulajdonképpen olyan, mint a hajléktalan ember : mert a gyerek életszemléletének a tartópillére a szülők együttélésének a *ténye*. Ezt ő minden gyereknél így látja, ebbe született bele. Az, hogy van apám és anyám, csak akkor természetes valami, ha *együtt* vannak. Ellenkező esetben valami szokatlan, természetellenes, *szennyes, szégyeltnivaló* dologgal látja magát szemben a gyerek. Ezért rendszerint félrefordított fejjel, révedező tekintettel, enyhítő, mentő vagy mentegetődző kifejezések között szokta közölni — ha már éppen nem lehet eltagadni — hogy »Nem laknak együtt a szüleim«.

Nem is annyira a válás *ténye*, mint inkább a civakodás és a marakodás pusztít a gyerek lelkében, amíg a tönkretett házaseset megérett a válásra. Mert ez alatt az idő alatt lesz a gyerek tanuja, célpontja a házaseslek háborújának. Az egyik fél megszólja a másikat, versengenek a gyerek szeretetéért stb. stb.

De ha nem is törnek ki az indulatok ilyen nyilvánvaló formákban, maga a válás előkészítésének a *ténye*, a szeretet, melegség nélküli élet az egyik fél készülődése a hurcolkodásra, maga a hurcolkodás, a családtagok beleavatkozása az egész ügybe : mind, mind módszeresen pusztítja a gyerek lelki egyensúlyát.

De még akkor sincs veszve minden. Lehet csökkenteni a lélekpusztítás fokát még ekkor is : de csak közös jóakarattal. Ha már nem tudtak jó házasesetet élni, legalább abban egyezzenek meg, hogy jól fognak elválni : a gyerek érdekében. Ha már elhatározták a házasság felbontását, ezzel már kiküszöbölték az együttélés sok mérgező bacillusát. Most már egészségesebb viszonyokat lehet teremteni a gyerek részére. Meg lehet egyezni abban, hogy melyik szülő vállalja a nevelést. A másik fél támogassa legalább azzal, hogy ne folytassa az ellenakciót a házasságon kívül is. Beszéljék meg a gyerek életének a kérdéseit — talán nem lesz lehetetlen megegyezni abban a kérdésben, hiszen már csak ez az egyetlen közös pont az életükben. Legalább ezzel tegyék kevésbé nehezzé a szegény gyerek életét. Mert az biztos, hogy az ilyen gyerek örök sérültje az életnek. A válás jó lebonyolítása elsősorban az apa feladata.

4. A mostohagyerek. A mostohaapa jó szándékkal fogadja a házába a nevelt-gyereket és mégis igen sokszor megromlik a viszony közöttük

és a mostohagyerek miatt sok perpatvar a legjobbszándékú házastársak között is.* Mi az oka ennek?

A jó, színes, meleg viszony a gyerek és az apa között csak lassan alakul ki. A kisbaba eloször csupán megismeri az apát, csak később játszik vele, tanul járni tőle, figyel, mint tesz-vesz, dolgozik, beszél. (Sokszor egyenesen megdöbbsenti a gyerek a környezetét, hogy pontosan úgy mozog, mosolyog, ahogyan az apja.) Lassankint aztán az eszejárását is kitanulja az apának, az apa viszont a gyereket: így aztán kialakul idővel — sok tekintetben természetesen tudat alatt — egy olyan sokrétű viszony, amelybe a partnerek valósággal együttesen nevelődnek bele.

A mostohaapa-mostohagyerek-viszonyba ellenben mindkét fél ilyen előkészület és átmenet nélkül pottyan bele. Nem ismerik egymás természetét. A jövevény-gyerek ezenkívül nem ismeri a szokásokat új otthonában. De más nehézségek is vannak.

Az irodalomban és a közhiedelemben kialakult a mostoha rosszindulatú figurája (Hófehérke, János vitéz). Az új apát ellenszenv fogadja. Ha pedig a mostohagyerek már serdülőkorban van: ő maga is az elhalt apa családjának ellenszenves befolyása alatt fogadja a nevelőapát. Igen nehéz tehát a mostohaapa helyzete. Maga az édesanya is belezavarodhat ezekbe a fonák viszonyokba és elvesztheti tárgyilagos magatartását.

Ezért itt is nagy szükség van a szülők erős elhatározására, hogy nem engedik jószándékukat megzavarni sem pillanatnyi hangulattól, sem pedig a család, a jó barátok és ismerősök beavatkozásától.

A mostohaapának — éppen a helyzet bonyolultsága miatt — kitartóbban kell dolgozni a jó viszony létrehozásán, mint az édesapának. Az édesanyának pedig fokozottabb kötelessége — egyben érdeke —, hogy megsegítse házastársát ebben a munkában.

A féltestvérek és a mostohatestvérek vonalán ugyanez a feladat és az érdek. A tapasztalatok nagy tömege bizonyítja, hogy sok mostohaapának sikerült életre szóló jó viszonyt kiformálni nevelt gyermekeivel.

5. A fogadottgyerek nevelőapjának a helyzete sok tekintetben hasonlít a mostohaapáéhoz. Nem bonyolítja ugyan az ő helyzetét az elhalt apa családjának a magatartása és a mostohaapa eleve elhatározott nehéz helyzete, de az a tény, hogy a viszony a nevelt gyerekekkel nem fejlődik, hanem készen jelentkezik, megnehezíti a jó kapcsolat kialakítását. A nyugalom, kitartó jóakarát és munka itt is meghozza gyümölcsét.

7. Az elfoglalt apa. A kenyérkereset gondja igénybeveszi minden percét. Elcsigázva, kifacsarva jön haza a munkahelyről. Csupa-panasz-feleség várja otthon: rengeteg baj van a gyerekekkel. Az apa elkeseredik. Nem elég a főnök szekatúrája, az üzletfelek okvetetlenkedése, a hivatalok packázása, a kereseti viszonyok romlása: »Még ezekkel a kicsinységekkel is nekem kell

vesződnöm ahelyett, hogy kipihenhetném magamat és új erőt gyűjthetnék a munkára. Ahelyett, hogy nyájasszavú nő és mosolygó gyerek várna itthon, boszorkánykonyhába cseppentem be.

És megindul a szemrehányások áradata: »Hát kinek a feladata a gyerekek nevelése, az anyáé vagy az apáé?

A tennivaló? Minden apa megtalálja, ha jó mélyen belenéz a saját lelkébe. Itt csak egy tényre kell ráirányítani a figyelmet: a gyerek sem élettanilag, sem neveléstani tekintetben nem lehet el az apa vezetése nélkül. A külső világ életét, az élet nagy rendszerét, e nagy rendszer részeinek kapcsolatait egymással az apa képviseli a családban.

Idetartozik az az apatípus is — különösen a magasabb intelligenciájú apák esnek ebbe a tévedésbe — akik nem szívesen vesződnek »ilyen kis kölyökkel«. »Nem mondom, ha megnő és hozzámfejlődik egy kicsit, akkor majd kézbe veszem a nevelést, de addig vesződjék vele az asszony«.

Tévedés. Láttuk, hogy a jó gyerek-apa viszonyba úgy kell belenőni mindkét félnek. Ez ellen a természeti törvény ellen nem lehet bűnhődés nélkül véteni. Volt már dolgom egyetemi tanárral, aki kivonta magát a kis leányával való foglalataskodás kötelme — és gyönyörűsége — alól, mert még nem volt elég okos ahhoz, hogy felérje apja kivételes egyéniségét. Mire a professzor úr elérkezettnek látta az időt, hogy végre kezébe vegye a nevelés irányítását, már lekésett vele: addigra már régen bezárult a gyerek lelke az apja előtt. Addigra a kis leány már azt a tapasztalatot élte végig, hogy ővele nem foglalkozik az apja, sőt talán nem is igazi apja a professzor úr, akivel egy asztalnál eszik, aki hűvös érdeklődéssel számoltat be magának naponta az islolában történekről. A gyerek sikkasztások és csalások sorozata miatt a fiatalokúak bírósága elé került. A lélektani vizsgálatok megállapították, hogy az apa magatartása segítette a leányt a vádlottak padjára.

Az apai szeretet nem érzelmős, hanem tudatos, meleg magatartás a gyermek felé. Amelyik gyerek ezt nem kapja meg, az lelki vitaminhiányban szenved.

ÓRAVÁZLAT.

CÉLKITŰZÉS.

Hogy megérthessem a gyermek magatartását, ismernem kell mindenkit, aki szerepel az ő életében.

Az első személy a gyermek életében az anya (táplálja, gondozza, ápolja).

Az apa a második személy.

TÁRGYALÁS.

A külvilág rendjének, a hivatásnak a képviselője. Mutassa be tehát a külvilágot reálisnak, de ne örömtelennek, keservesnek, sívárnak, teljesíthetetlen követelményekkel telinek.

A helyes világképet nem beszéddel, hanem magatartással kell bemutatni a gyereknek. Az ilyen apának van hitele a gyereknél, ebből származik a helyesértelmen vett tekintély.

TÍPUSOK.

1. A becsvágyó apa. Nem a gyerek teljesítőképességéből, hanem a saját fel-fokozott igényeiből indul ki. Eredmény a dac különféle fajtája lehet.
2. A szigorú apa. Ez is a saját elveiből indul ki, nem pedig a gyerekből. Az ilyen apa gyereke előtt nem a reális élet, hanem csak annak könyörtelen képviselője áll. A büntetés pszichológiája.
3. Az elnéző apa. A saját érzelmességéből indul ki. A nevelésnek mindig a gyerekből kell kiindulnia, az ő jelleméhez és teherbíró képességéhez kell simulnia. Elkerülhetetlen szakasza a nevelésnek a bizalmi válság. Teendő: bizalomgerjesztő, derűs, segítségre kész magatartás. együttműködés Sokszor hosszasan kell küzdeni a bizalom helyreállításáért. Ha az apa elveszíti a türelmét: a gyerek ügye veszett el. A helyreállított bizalomból újabb jó kapcsolatok sora, jó értelemben vett tekintély fakad. Az apa tragikusan korlátlan hatalma. Nem mindenért az apa felelős: a gyermeket is rá lehet — és rá kell — bírni, hogy együtt dolgozzék az apával a jó kapcsolat létrehozásán.

HIBA FORRÁSOK.

1. Fiút szerettem volna: leány lett. A férfi idejétmult túlértékelése.
2. »Hiába vagyok szigorú a gyerekekhez: a feleségem mindent elnéz nekik. A nevelés alappillére a szülők együttélésének a ténye. A felelősség közös. Kompromisszum minden áron!
3. A válás. A bontóperben be lehet bizonyítani, hogy a másik fél magatartása tette lehetetlenné az együttélést: a nevelésben a szülők egyetemlegesen felelősek. A válás a gyerek szemében szennyes valami. Lélekpusztítás a válásig. Enyhíteni lehet a pusztítás fokát azzal, hogy a gyereket gondozó félnek segít a másik a lehető zökkenésnélküli nevelésben.
4. A mostohaapa. A szándék a legjobb, de hiányzik az apa-gyerekvizonyból a természetes érés folyamata. Az elhalt szülő családjának a szerepe. Mostoha-testvérek, féltestvérek. Teendő: kitartó küzdelem a bizalomért.
5. A fogadott gyerek apja. Helyzete hasonlító, mint a mostohaapáé.
6. »Nincs időm foglalkozni a gyerekekkel«. Elfogadhatatlan álláspont. Az ilyen apa gyereke tulajdonképpen árvagyerek.

ALKALMAZÁS.

Az apai szeretet tudatos, hozzáértő meleg magatartás.

A TESTVÉREK.

Ha testvére születik a gyermeknek, új helyzet áll be a családi élet közösségében és ez új feladatok elé állítja az idősebb gyermeket. Az újszülöttet is.

Az egyetlen gyermek központja a család érzelmi életének. Mindenki őt szereti, dédelgeti, bámulja, félti. Különösen nagy ez az érzelmi fűtöttség azokban a néprétegekben, ahol gazdasági okok miatt egyke-rendszer alakult ki. Az ilyen családokban az egyke végletes tárgya a büszkeségnek, a becsvágynak, de az állandó félelemnek is. Istenem, mi lesz velünk, ha elveszítjük ezt az egyetlen gyermekünket is!

A környezet illetén beállítottága természetesen meghagyja a nyomát az egyetlen gyermekben. Minden az ő személye körül forog.

Már most képzeljük el, hogy hogyan látja egy ilyen egyke a dolgot, amikor a testvér érkezőben van. Sokat beszélnek róla, az édesanyát kímélni kell *miatta*. »Ilyet nem lehet majd csinálni, ha itt lesz a kistestvéred«.

Ha eleinte érdekes is az egykének a jövevény várása, de hamarosan megszűnik az ügynek ez az érdekes oldala, mert még itt sincs az a jövevény, máris sok az *illetéktelen* beavatkozás az eddig zavartalan életében miatta.

Végre megérkezik a régen várt testvére. Az egész ház fenn van vele, a látogatók *hozzá* jönnek, én csak éppen jelen vagyok. Az anyám *őt* veszi magához ágyba, nem engem, csendben kell lennem, mert alszik; bezzeg éjszaka felver bennünket, *neki* szabad ordítani még éjjel is.

A trónjafosztott egyke gondolkodik és mérlegel: rosszak voltak az előjelek már akkor is, amikor még csak érkezőben volt a testvérem. A sejtelmeim nem csaltak, csakugyan megromlott a helyzetem, amióta betolakodott hozzánk. Nem kell azt hinni, hogy ez a gondolatmenet tudatos, vagy hogy *minden* idősebb testvér azonnal így fogalmazza meg az álláspontját. Sok gyermeknél csak később, vagy változatokban formálódik ki az álláspont, de ez a tendencia meg van többé-kevésbé minden testvérhelyzetben.

És a trónfosztott tovább gondolkodik. Most már azon töri a fejét, hogyan lehetne visszaállítani a »törvényes rendet«. Attól függ hogy milyen jellemű. Ha jó kapcsolata van a szülőkhöz, akkor pozitíve fogja fel a helyzetet, azaz ő is beáll a felnőttek közé, résztvesz a kistestvér

gondozásában, később mint »felnőtt« viselkedik vele szemben, azaz segíti, de a tekintélyt is tartja vele szemben. Ha negatív fogja fel a helyzetét, azaz veszélyben látja az egzisztenciáját, akkor teljes szívvel tiltakozik a »betolakodás« ellen, erőszakoskodik, féltékenykedik, rosszkodik. Ha az ilyen gyerek előzőleg látszólag jól illeszkedett is bele a család közösségébe, most egyszerre megváltozik a magatartása: otthon is, az iskolában is romlik a helyzete. De az is megtörténik, hogy egészen más eszközöket használ fel tiltakozásának a nyilvánvalóvá tételére. Visszavonul, passzív lesz, panaszkodik, hányinger, étvágytalanság, éjjeli nyugtalanság, ágyba-, nadrágbavizelés stb. lép fel.

Vannak ezek között a tünetek között olyanok, amelyek szervi megbetegedésre mutathatnak: étvágytalanság, vizelés, hányás stb. Természetesen ilyenkor vizsgáltsuk meg a gyermeket orvossal. De, ha a doktor nem talál szervi megbetegedést, akkor ezeknek a tüneteknek lélektani alapjuk van és aszerint kell kezelni őket.

Itt is bizalmi válsággal állunk szemben. A trónfosztott egyke úgy *tapasztalja* — és ebben az esetben megint nem az a fontos, hogy igaza van-e vagy nincs, hanem az, hogy ő így látja, érzi — hogy a szülei megszegték a szerződést, amely őket arra kötelezte, hogy *csak őt* fogják szeretni. A *jöttment* elrabolta a szülők szeretetét. Ebbe nem lehet belenyugodni. Ez ellen tiltakozni kell minden rendelkezésre álló eszközzel. Minden eszköz jó arra, hogy visszaállítsa az elvesztett paradicsom állapotát. És jönnek a kísérletek: rosszkodás otthon, rosszkodás az iskolában stb. Az se baj, ha szidnak, vernek: fő, hogy foglalkoztok velem, pontosabban, hogy *velem* foglalkoztok.

A tennivaló lényegében ugyanaz, mint amit a bizalmi válságnál ajánlottunk: kitartó, türelmes munkával azt az élményt kell nyújtani a nyugtalanná lett gyermeknek, hogy nincs veszve semmi, mindenki úgy szereti, ahogyan azelőtt.

Ha az anya foglalkozni akar a fiatalabb gyermekkel, előbb foglalkozzék pár percig a nagyobbikkal. Ha vendég érkezik, a vendéget ki kell oktatni, hogy ne azonnal a kicsivel foglalkozzék. Ha ajándékot kap a kicsi, a nagy is kapjon. Sőt lehetőleg előbb kapjon ő, csak aztán a kicsi.

Ezenfelül azzal a ténnyel, hogy az egyikéből idősebb testvér lett, azt kell éreztetni vele, hogy *most már közelebb jutott a nagyokhoz*. Itt azonban vigyázzon a szülő meg a nevelő, mert ez a helyzet könnyen hibaforrás lehet.

Sokan hajlamosak arra, hogy az idősebb gyermek nagymivoltát egyszerűen úgy értelmezzék, hogy: »Mivel te vagy az idősebb, neked kell az okosabbnak lenni, tehát légy csendben, ha a kicsi alszik, játssz vele, ha unatkozik, add neki a játékokat, ha megkívánja, vigyázz rá, ha nincs otthon az anyád«. Ez lefordítva az idősebb gyermek nyelvére azt jelenti, hogy: »Elveszik az ember minden örömét, megfosztják szabad mozgásától csak azért, mert idősebb«.

Ez nem az a magatartás, amit fentebb ajánlottam. Amire gondoltam, így értendő: az idősebb gyermek gyenge pozícióérzését azzal támasztom alá, hogy közelebb vonom a magam felnőtt életéhez, *annak elsősorban a derűsebb, naposabb oldalát mutatom meg neki.* Tehát magam mellé veszem az idősebb gyermekemet és — no, most mi idősök megyünk el sétálni, a fiatalok itthon maradnak! És elviszem egy jó sétára. Az a fontos, hogy a gyermeknek legyen jó, ne nekem! És ez ismétlődjek meg néhányszor, de anélkül, hogy ezzel boldoggá tenném a gyermeket, vagy hálára kötelezném. *Ez a nagy-gyermek mivoltának a természetes következménye legyen.* Ez legyen a jó oldala annak, hogy ő már nagy.

Amikor pedig segítek valamit a feleségemnek, *úgy segítek, hogy abban nekem is örömem legyen,* (mint ahogy nem is gyászesemény az, hogy a hitvesem munkájában segítek). Mert az a jó házaselet, amelyben öröm a kölcsönös segítség. Ezt látja az idősebb gyermek. *És ha azt tapasztalja, hogy ő is részese a nagyok közös örömeinek, akkor kedvet kap hozzá.*

Újra és újra hangsúlyozom, hogy jó munkának és *a jó munkaközösségnek* (a házasságnak) *jó íze van.* A jó munkaközösség hasznót ad a munkásnak (az idősebbnek), az viszont megkapja érte a megfelelő ellenértéket.

Az ilyen élményekkel feltarisznyázott idősebb gyermek nem úgy gondol vissza a boldog egyke-életre, mint az elveszett paradicsomra, hanem mint életének egy szabályosan lezajlott szakaszára. Voltak ennek az életnek szépségei és előnyei, de a mostani is kedves és értékes.

Ha hiba csúszik a szülő vagy nevelő magatartásába, ideges magatartást vesz fel az idősebb gyermek. Ez a magatartás attól függ, hogy milyen jellemű a gyermek.

Van olyan, amelyik zsarnok, törtető, rosszindulatú, ingerlékeny lesz, hányingert produkál, válogat az ételben. Van aztán olyan, amelyik tompaságba, féltékenységbe menekül, ágyba, nadrágba vizel, ujját szopja, orrát piszkálja, körmét rágja stb.

Ezek a tünetek, ha csak nincs szervi alapjuk, mind arra mutatnak, hogy a gyermek nem helyezkedett el egészségesen a közösségben és ha testvére van, *arra féltékeny.*

Igen sok iskolai baj vezethető vissza a kedvezőtlen testvéri helyzetre, úgyhogy a nevelőnek erre a lehetőségre mindig fel kell figyelni.

A második gyermek helyzete egészen más. Az idősebb gyermek márólholnapra került bele a hadiállapotba, a fiatalabb ebbe született bele. Amióta a világon van, *mindig azt éli,* hogy az idősebb ott van körülötte: mindig bele kell kalkulálnia a bátyja vagy a nénye létét a maga életébe. Ezért a második gyermek rendszerint született diplomata, született versenyfutó.

Persze ez a diplomácia is olyan, mint minden diplomácia: hasznos is lehet, de haszontalan is. Van olyan fiatalabb testvér, amelyik energiával, ügyességével, tehetségével, emberismeretével lehenyerli az idősebbet. Az idősebb vagy behódol neki, vagy pedig elfogadja a kihívást és áll a harc. (Az első esetben is hadiállapot van, de nem nyílt.) Az idősebb hódoló magatartása alatt csendben, titokban vagy a tudat alatt álomban ott kóvályognak a vad indulatok.

Súlyosbítja a helyzetet a felnőttek téves magatartása. A kisebbik gyermek ígyis-úgyis kedvence a felnőtteknek: hátha még tehetségesebb vagy szeretetreméltóbb is megítélésük szerint.

Tessék elgondolni vagy emlékezetbe idézni egy ilyen megvesztegető módorú fiatalabb gyermeket, amikor már rájött arra, hogy kedveskedésével vagy teljesítményével megfőzte a felnőtteket. Mennyire tökéletesíti a módszereit! Milyen előzékeny! Hogy ki tudja olvasni a felnőttek szeméből a gondolatokat! És a felnőttek hogy el vannak ragadtatva tőle! Még jó, ha csak elhalmozzák szeretettel: de *mintaképpnek* állítják oda az idősebb elé! Hát ki lehet ezt bírni? Nem elég, hogy *van*, hogy *él*, hogy *kibillentett* biztonságos helyzetemből, hogy *elrabolta* a környezetem szeretetét: még én kövessem ezt a *betolakodót!*

A bibliai József őstipusa ennek a tehetséges fiatalabb testvérnek. Szeretetreméltóságával megvesztegeti Jákobot. Azt álmodja, hogy kévékötés közben az ő kévéje előtt leborultak a testvérek kévéi. Ez nagy önbizalomra vall. Fel is kelti vele a testvérek féltékenységét. Ez a vad indulat viszi őket arra, hogy eladják Józsefet: így legalább megszabadulnak a veszedelmes versenytárstól. Az emberiség ősi mesekincsállománya mind tele van a tehetség fiatalabb testvér ábrázolásával. Hiába igyekszik elgáncsolni az idősebb vagy az idősebbek: tehetsége, szeretetreméltósága, ereje révén a mese végén csak lehenyerli a riválisokat.

A gyakorlat azt mutatja, hogy minél hamarabb megérkezik a második gyermek, annál könnyebben viseli el az idősebb a »trónfosztást«. Ez természetes is: t. i. annál kevésbé gyökeresedik bele az egyetlen gyermek kivételes szerepébe, annál kisebb a surlódási felület, annál kevesebb az érdekellentét.

Ha igen nagy a korkülönbség a két testvér között (8—10 év) akkor a fiatalabb testvér tulajdonképpen egyetlenke, mert az idősebb már nem testvérnek, hanem hozzá képest felnőtt családtagnak számít.

A középső testvér két malom közt őrlődik ugyan, de azért nincs feltétlenül rossz helyzete, mert ő már úgy jön a világra, hogy amennyire tekintettel tud lenni idősebb testvére, annyira beleszámítja a saját életébe a fiatalabb testvérét is.

A testvéri helyzet szabályai még az egyetétű ikrekre is állnak. Azok jelleme is a vázolt viszonyok között formálódik.

A leánytestvérek között a fiú leányos karaktert mutat, de az is megtörténik, hogy nőgyűlölő lesz és nem házasodik.

A fiútestvérek közé csöppent leány fiússá válhat.

Téved azonban az, aki úgy látja a fentebbiekből, hogy ez a küzdelmes, versengő helyzet sivárrá teszi az életet, hogy kiöli a testvérekből a meleg családi érzést. És különösen az téved nagyot, aki azt a következtetést vonja le az előadottakból, hogy ha a testvérek élete küzdelmek sorozata, talán mégis csak okos dolog az egyke-rendszer. Az egyke nyugalomban fejlődik a szülők gondos vezetése mellett, nem veszélyezteti a fejlődését a veszedelmes testvéri konkurrencia.

Téves ez a feltevés. A testvérek élete a családban tulajdonképpen egy kissé megnagyobbított anya-apa-gyermekközösség. Egy kis lépéssel bonyolultabb közösségi élet, mint amit az egykés családi háromszög jelentett. A testvéreknek már tekintettel kell lenni és tudnak is tekintettel lenni egymásra, nemcsak szülőkre.

A testvérek már a második nemzedéket jelentik a családban. Együtt játszanak, együtt tervelnek, ők már egy kis érdekeltség, egy kis összekapcsolt réteg az apa-anya mellett. A többgyermekes család már hű képe a társadalomnak. Emellett egyszerű, áttekinthető a kisgyermek részére. Belenő, anélkül, hogy észrevenné.

Ezért van az, hogy többgyermekes család gyermektagjai könnyebben boldogulnak az óvodában meg az iskolában. (Most nem a tanulmányi előmenetelre gondolok, hanem a lelki beilleszkedésre a gyermekközösségbe.) Az egykét az iskola előtt óvodába kell adni, különben könnyen csődöt mondhat az iskolában átmenet és gyakorlat híján, hiszen igen bonyolult közösség az óvoda is, az iskola is az ő versenyhez nem szokott személyisége részére.

ÓRAVÁZLAT.

CÉLKITŰZÉS.

Az egyke egyre romló helyzete, amikor a fiatalabb testvér még csak érkezőben van: figyelmeztetések, a vendégek magatartása, csak a jövevényről beszélnek.

TÁRGYALÁS.

Megérkezik a várt vendég. Az egyke másodrendű személynek érzi magát: mindenki a testvérével foglalkozik, ő fekszik egy ágyban az anyával.

A trónvesztett egyke gondolkodik: szeretné visszaállítani a törvényes rendet. Ennek hasznos útja: beáll a felnőttek közé, segít nekik, gondozza a testvért. Haszontalan útja: erőszak, eltompultság, nyílt féltékenység, hányinger, tanulási zavarok, lopás stb.

Ha szervi megbetegedés gyanúja mutatkozik: orvost hívní! Ha nincs testi alapja a tünetnek: bizalmi válság.

Tennivaló : pozitív élmények nyújtása. Az idősebb mivoltuknak nem szabad csak a terheit rárakni. Jó munkaközösség szervezése.

A második gyermek : már beleszületett a versenybe.

A felnőttek téves magatartása a fiatalabbal szemben. A szülők feladata, hogy a környezetet a helyes magatartásra bírja.

Minél kisebb a korkülönbség a testvérek között, annál jobb.

A középső gyermek. Egyetlen fiú a lányok között, az egyetlen leány a fiúk között.

Az egyetértő ikrek.

A testvérversenyt jó és előkészület az életben előforduló közösségi feladatok megtanulására, mert a sokgyermekes család maga egy egyszerű kis társadalom.

ALKALMAZÁS.

Az egyke hátrányos nevelési helyzete a többgyermekes családban felnőtt gyermekkel szemben. A szülők figyeljenek fel a testvérek karakterkülönbségére és ezt vegyék figyelembe nevelési eljárásaiknál.

TÁRGYMUTATÓ

adó.....	277	fegyelem.....	22, 33
Ady.....	179	fasiszta törvények.....	221
agrárrolló.....	277	fasizmus.....	240
antiszemizmus.....	165, 168	földbirtokreform.....	163
anya.....	281	földrajz.....	96
apa.....	289	főváros pusztulása és talpraállása.....	192, 275
Atlanti Charta.....	202	függetlenségi nyilatkozat.....	154
autonómia.....	25, 28, 32	gyakorlati tanácsok.....	124
bankjegy.....	230	gyűjtés.....	114
bányászat.....	277	haderő.....	222
beosztás (pénz, anyag, idő).....	109	hajtóerő.....	268
beruházás.....	277	haladó értelmiség.....	253
békekötés.....	210	hazafiság.....	177
békeszerződés okirata.....	219	hadigazdálkodás.....	266
béketárgyalás.....	210	hároméves terv.....	266
bérmunkás.....	250, 251, 252	hazugság.....	105, 287
bizalmiválság.....	283	hidak.....	199
Biztonsági Tanács.....	204	Horthy—Szálasi politika.....	211, 215
büntetés.....	255, 256, 291	ifjúság.....	17
Csehszlovák-kérdés.....	214	infláció.....	232
cekk.....	230	ipar.....	277
esoportóznés.....	20, 81	irredentizmus.....	164
dán népfőiskola.....	239	iskola szokásai és szabályai.....	23
dán szövetség.....	238	iskolás és nem iskolás ifjúság érint- kezése.....	43
demokrácia.....	18, 30, 32, 33, 138	játékszabályok.....	23
diákönkormányzat.....	23, 25, 28, 32	JOINT segítsége.....	199
dolgozók iskolája.....	293	jóvátétel.....	223
Egyesült Nemzetek.....	202	jólét.....	89, 111, 118
elhagyott javak.....	225	királyság.....	162, 183
ellenőrzőkönyv.....	103	kispolgár.....	251
emberi jogok.....	149, 221	kölcsönös segítség.....	79, 89, 102, 107
energia-gazdálkodás.....	277	közlekedés.....	272
engedelmesség.....	31	közösség.....	89, 102, 107, 117, 248, 249, 291
érme.....	230		
élmény.....	283, 290, 291		
értelmiség.....	241, 243, 252, 253		

- köztársaság 162, 183
köztársasági törvény 188
- lélektan ismeretének fontossága ... 13
- magzat 281
Magyar Nők Demokratikus Szövetsége 199
megszállás 223
módszer 6
mostohagyerek 297
munka 86, 245, 263
munka egészségtana 87
munkaközösség 89, 102, 107, 117, 248, 249, 285, 294, 299
munkamegosztás 81
munka testi-szellemi egysége 88
művész 248
- nemzeti Segély 199
nemzetközi szervezetek 253
nevelő mint példa 59
nevelési nehézségek 265, 278
nevelői pálya jövője 246
német barátság 121, 162, 172, 184, 213
nézeteltérések a szülők között... 270
nyelvtanulás 98
- októberi forradalom 165
osztály (iskolai) 21
osztály (társadalmi) 250
- önfegyelem 33
önkéntes társulások 19, 39, 82
önképzés 60
önkormányzat 25, 28, 32
önművelés 57, 120
öntözés 268
- paraszság 252
pályaválasztás 62
pályaválasztási tanácsadás 65
Petőfi 175, 179
pénz 229
pénzromlás 233
polgár 251
politikai nevelés 30, 48, 133
propaganda : Horthy 165
" német 121
- racionalizálás 277
rádió 201
reakció 162
- sajtó 52
serdülés 7
stabilizáció 234
Svájc segítsége 198
Svédország segítsége 198
- szabályok 19, 21, 22, 102
számtan 95
szelekció 64
szigorúság 265
szocializmus 143, 165
szolidaritás 45, 79
szomszéd államok 215
szövetkezet 144, 237, 277
szövetkezet (magyar) 241
szülői ház 104
- tagosítás 277
takarékoság 109, 110, 112
tantárgyak (egyed) tanulásának módja 95
tanterv, általános iskolai 5
tanulás 92
társadalombiztosítás 256
társadalmi osztályok 250
tekintély 31, 294
tekintélyi iskola 9, 31
természetrajz 99
testvérek 301
tervezőgazdálkodás 266
tőkés osztály 251
történelem 98
tréning 86
Trianoni szerződés 247
tudós 247
- UNESCO 207
UNRRA 199, 207
- versengés 46
válás 297
Vörös Hadsereg segélye 198
Vörösmarty 179

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	5
-------------	---

I. RÉSZ

A nevelő magatartása
(Kiss Árpád)

Módszer és eredmény.....	9
A gyermekek egymás közt.....	19
A nevelő a gyermekek és az ifjak között	22
A diákönkormányzat	28
Egyesületek, klubok. Az iskolás és nem iskolás ifjak érintkezése	38
A szolidaritás és versengés.....	45
Politikai nevelés	48
Sajtó, rádió, film, könyv	52
Nevelés önnevelésre	57
Pályaválasztás	62
Tanulságok.....	70

II. RÉSZ

Nevelés a közösségi életre

A közös munka az élet fenntartója. (Takács István)	79
A munka. (Hamvai Vilmos)	86
Hogyan tanuljunk? (Hamvai Vilmos)	92
Hogyan tanuljunk egyes tantárgyakat? (Hamvai Vilmos)	95
Az iskola szokásai és szabályai. (Takács István)	102
A hazugság. (Takács István)	105
Beosztás. (B. Graber Emma)	109
A gyűjtés. (B. Graber Emma)	114
Az önművelés. (B. Graber Emma)	120
Gyakorlati tanácsok. (Takács István)	124

III. RÉSZ

A felnőttek társadalmának néhány főbb kérdése

	Oldal
A politika. (Takács István)	133
A demokrácia. (Béki Ernő)	138
Emberi jogok. (Takács István)	149
A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata az 1849. évi debreceni országgyűlésen. 154	
A reakció. (Béki Ernő)	162
Az antiszemitizmus. (Bóka László)	168
A hazafiság. (Béki Ernő)	177
A köztársaság. (Takács István)	183
A köztársasági törvény	188
A főváros pusztulása és talpraállása. (Takács István)	192
Egyesült Nemzetek. (Takács István)	202
Feladataink a békekötés után. (Takács István)	210
A békeszerződés okirata. (Takács István)	219
Pénzünk értékének védelme. (Polgár Éva)	229
A szövetkezet. (Takács István)	237
Az értelmiség. (Szerdahelyi Sándor)	243
A társadalmi osztályokról. (Béki Ernő)	250
A társadalombiztosítás. (Takács István)	256
A pályaválasztás gyakorlati kérdései. (Mérei Ferenc)	261
A hároméves terv (Takács István)	266

IV. RÉSZ.

A gyermeklélektan néhány gyakorlati kérdése

(Előadási anyag szülői értekezletek vagy szabadművelődési tanfolyamok számára)

Az anya. (Takács István)	281
Az apa. (Takács István)	289
A testvérek. (Takács István)	301
Tárgymutató	307

Felelős kiadó: Hegedus Géza
Budapest székesfőváros házi nyomdája — 80415
Felelős vezető: dr. Mihalik Gusztáv